
Arhiva Genealogică

VI (XI)

1999

1-4

CUPRINSUL: Actele celui de-al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică
(Iași, 7–10 mai 1998)

IAȘI

INSTITUTUL ROMÂN DE GENEALOGIE ȘI HERALDICĂ „SEVER ZOTTA”

**INSTITUTUL ROMÂN DE GENEALOGIE ȘI HERALDICĂ
„SEVER ZOTTA”**

Fundație fără scop patrimonial,
recunoscută ca persoană juridică în temeiul Legii 21/1924,
membru al Confederației Internaționale de Genealogie și Heraldică

COMITETUL DE REDACȚIE

MIRCEA CIUBOTARU, ȘTEFAN S. GOROVEI,
MIHAI DIM. STURDZA, MARIA MAGDALENA SZÉKELY,
MIHAI-RĂZVAN UNGUREANU, PETRONEL ZAHARIUC

Responsabil de număr:
Ștefan S. Gorovei

Tehnoredactare:
Maria Magdalena Székely

Culegere computerizată:
Angelica Olaru, Ovidiu Foțșă

© Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”

Institutul „Sever Zotta”
Oficiul 1, C. P. 32
700750 Iași

INSTITUTUL ROMÂN DE GENEALOGIE ȘI HERALDICĂ
„SEVER ZOTTA”

Arhiva Genealogică

VI (XI)

1999

1-4

S U M A R

Către cititor VII

Sever Zotta – 125 de ani de la naștere

SEVER ZOTTA, Obârșia familiei Flondor 1

Al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică (Iași, 7–10 mai 1998) 11

ȘTEFAN S. GOROVEI, Dimitrie Cantemir (1673–1723) 27

MIHAI SORIN RĂDULESCU, Banul Mihai Cantacuzino (1723–c. 1790) 31

MIRCEA CIUBOTARU, Constantin Tufescu (1793–1846) 35

SILVIU VĂCARU, Constantin Turcu (1903–1980) 39

ANDREI PIPPIDI, Mihai Berza (1907–1978) 45

ȘTEFAN ANDREESCU, Dan Pleșia (1913–1997) 51

PETRONEL ZAHARIUC, Alexandru I. Gonța (1918–1977) 55

*

SERGIU GROHOLSCHI-MICLESCU, Genealogia familiei Volcinski	59
MIRCEA HALUNGA, Neamul Halunga din nordul Moldovei. Încercare de reconstituire genealogică	73
DORA MEZDREA, Câteva date cu privire la genealogia filosofului Nae Ionescu	79
PETRE Ș. NĂSTUREL, Alegerea unor nume de botez	85
RADU G. PĂUN, Mihnea/Mihail. Câteva note despre „strategiile patrimoniale” ale familiilor domnitoare din Țara Românească în secolele XVI–XVII ...	89
ANTON COȘA, Familii catolice din Moldova de origine transilvăneană	95
ȘTEFAN ANDREESCU, O sentință politică a lui Matei vodă Basarab despre un boier muntean de la răscrucea secolului XVI–XVII	105
PAUL CERNOVODEANU, Un „homo novus” la curtea lui Brâncoveanu: Vergo marele clucer și familia sa	117
ZOE DIACONESCU, Cronica unei familii. Note genealogice, istorice și biografice	131
ION M. CANTACUZINO, Noi surprize în ascendența imperială a lui Mihai Cantacuzino Șeitanoglu	151
ANDREI PIPPIDI, Genealogia familiei Miclescu, după un izvor necunoscut	157
PAUL PĂLTĂNEA, Cernăteștii de la ținutul Covurlui și domeniul lor familial	169
DAN RUSS, Șase generații în România: descendența chirurgului ieșean dr. Ludovic Russ – Senior	187
SILVIU ANDRIEȘ-TABAC, Neamul Cervenvodali din Basarabia	197
GHEORGHE LAZĂR, Neamul boierilor Zătreanu (secolele XVII–XVIII)	211
ION T. SION, Ion tălmaci – tulpină a unui bogat arbore genealogic	229
RADU BELDIMAN, Descendența unei familii de moți în Țara Românească	245
RADU ȘC. GRECEANU, Contribuții genealogico-heraldice la biografia lui Ion Ghica	251
ȘTEFAN S. GOROVEI, Integrare și asimilare în societatea românească: familiile Gheleme și Singurov	261
IOAN SCRIPCARIUC, Izvoare genealogice din tezaurul documentar sucevean	269
MARCEL LUTIC, Preocupări de genealogie rurală la Eugen D. Neculau (1900–1974)	275
W. KOVÁCS ANDRÁS, Preocupări ale cercetărilor genealogice maghiare	281

L'INSTITUT ROUMAIN DE GÉNÉALOGIE ET D'HÉRALDIQUE
„SEVER ZOTTA”

Arhiva Genealogică

VI (XI)

1999

1-4

S O M M A I R E

Au lecteur VII

Sever Zotta – 125 années depuis sa naissance

SEVER ZOTTA, Les origines de la famille Flondor 1

IXe Congrès de Généalogie et d'Héraldique (Iași, 7-10 mai 1998) 11

ȘTEFAN S. GOROVEI, Dimitrie Cantemir (1673-1723) 27

MIHAI SORIN RĂDULESCU, *Le ban* Mihai Cantacuzino (1723-c. 1790) 31

MIRCEA CIUBOTARU, Constantin Tufescu (1793-1846) 35

SILVIU VĂCARU, Constantin Turcu (1903-1980) 39

ANDREI PIPPIDI, Mihai Berza (1907-1978) 45

ȘTEFAN ANDREESCU, Dan Pleșia (1913-1997) 51

PETRONEL ZAHARIUC, Alexandru I. Gonța (1918-1977) 55

*

SERGIU GROHOLSCHI-MICLESCU, La généalogie de la famille Volcinschi ..	59
MIRCEA HALUNGA, La lignée Halunga du Nord de la Moldavie. Essai de reconstitution généalogique	73
DORA MEZDREA, Quelques dates sur la généalogie du philosophe Nae Ionescu	79
PETRE Ș. NĂSTUREL, Le choix de certains noms au baptême	85
RADU G. PĂUN, Mihnea/Mihail. Quelques notes sur les „stratégies patrimoniales” des familles régnantes de Valachie au XVI ^e –XVII ^e siècles	89
ANTON COȘA, Familles catholiques de Moldavie d’origine transylvaine	95
ȘTEFAN ANDREESCU, Une sentence politique du prince Mathieu Basarab concernant un boyard valaque au carrefour des XVI ^e – XVII ^e siècles	105
PAUL CERNOVODEANU, Un „homo novus” de la cour du prince Brancovan: Vergo grand <i>clucer</i> et sa famille	117
ZOE DIACONESCU, La chronique d’une famille. Notes généalogiques, historiques et biographiques	131
ION M. CANTACUZINO, Nouvelles surprises dans l’ascendance impériale de Michel Cantacuzène „Șeitanoglu”	151
ANDREI PIPPIDI, La généalogie de la famille Miclescu, d’après une source inconnue	157
PAUL PĂLTĂNEA, Les Cernat du département de Covurlui et leur domaine familial	169
DAN RUSS, Six générations en Roumanie: la descendance du chirurgien de Iași dr. Ludovic Russ – Senior	187
SILVIU ANDRIEȘ-TABAC, La lignée Cervenvodali de Bessarabie	197
GHEORGHE LAZĂR, La lignée des boyards Zătreaanu (XVII ^e –XVIII ^e siècles)	211
ION T. SION, Ion <i>tâlmaci</i> (l’interprète) – tronc d’un rameux arbre généalogique	229
RADU BELDIMAN, La descendance d’une famille de <i>moși</i> en Valachie	245
RADU ȘC. GRECEANU, Contributions généalogiques et héraldiques à la biographie de Ion Ghica	251
ȘTEFAN S. GOROVEI, Intégration et assimilation dans la société roumaine: les familles Gheleme et Singurov	261
IOAN SCRIPCARIUC, Sources généalogiques dans les archives de Suceava	269
MARCEL LUTIC, Préoccupations de généalogie rurale chez Eugen D. Neculau (1900–1974)	275
W. KOVÁCS ANDRÁS, Directions des recherches généalogiques hongroises	281

Scopul revistei de față este de a trezi și a mări în cercurile largi ale societății românești, dincoace și dincolo de hotarele ei politice, interesul pentru istoria, viața și viitorul familiilor, pentru ca din interesul acesta special să profite interesul general pentru istoria, viața și viitorul neamului românesc.

Sever Zotta, 1912

CĂTRE CITITOR

*Cu o întârziere nedorit de mare, se pune în circulație un nou volum al revistei **Arhiva Genealogică**, și anume acela aferent anului 1999. În mod normal, în ritmul pe care revista îl avusese în primii săi ani de viață, acest volum ar fi trebuit să iasă de sub tipar prin 2000 sau 2001; el apare, însă, mult mai târziu, și încă într-o formă redusă: o singură fasciculă, de 306 pagini, în locul celor două obișnuite, care totalizau între 670 și 700 de pagini.*

Nu mai sunt multe lucruri de explicat, după acelea spuse deja¹. Totuși, nu este lipsit de importanță ca unele amănunte să fie (re)amintite.

*Pe când fascicula 3-4 a anului 1998 aștepta, încă, în tipografie, unde fusese predată în toamna anului 2000, Comitetul de Redacție al revistei a făcut eforturi stăruitoare pentru continuarea colaborării cu Editura Academiei Române, propunând să asigure o sponsorizare pe baza căreia **Arhiva Genealogică** să poată apărea mai departe într-un număr convenabil de pagini (circa 45 de coli tipografice, adică 720 de pagini). Această propunere nu s-a bucurat, însă, din partea conducerii Editurii, de buna primire așteptată de Comitetul de Redacție². Fascicula menționată a rămas în tipografie până când un complex neașteptat de împrejurări favorabile a îngăduit reluarea lucrului, astfel încât ea a apărut la mijlocul verii anului 2003 – deși era așteptată încă din zilele celui de-al XII-lea Congres de Genealogie și Heraldică (Iași, 15-18 mai 2003).*

Ulterior, dialogul Comitetului de Redacție cu Editura Academiei Române nu s-a mai menținut într-un plan rodnic. Propunerea editurii de a se comasa într-un singur volum nu numai fasciculele unui an, ci chiar și mai mulți ani, pentru o mai rapidă recuperare a întârzierii, nu a fost socotită convenabilă. Deopotrivă, ni s-a părut inacceptabilă revitalizarea cerinței ca manuscrisul revistei să fie prezentat editurii înainte de a fi dat în tipografie.

Desigur, nu a fost numai atât. Pe de o parte, avatarurile Filialei Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie – rămasă fără sediu la 1 ianuarie 2003, în urma plecării silite din micul spațiu care îi fusese destinat în 1993 – a dezorganizat activitatea menită să fie comună. Pe de

¹ Cf. **ArhGen**, V (X), 1998, 3-4, p.VII-X.

² Cf. *Buletinul Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”*, IV, 2002, 1-3, p.8-10.

altă parte, angrenarea mea într-o amplă cercetare privind istoria lui Ștefan cel Mare și apoi în organizarea unor acțiuni omagiale în 2004 nu mi-a mai lăsat timpul necesar pregătirii redacționale a revistei. În acest răstimp, echipă de rezervă nu a existat.

*Noile împrejurări au determinat Comitetul de Redacție să accepte, la începutul anului 2005, unele modificări în ceea ce privește apariția **Arhivei Genealogice**: fasciculele unui an vor fi comasate într-un singur volum, fiecare membru al Comitetului urmând să asigure pregătirea redacțională a câte unui volum (an), în calitate de responsabil de număr.*

Comitetul de Redacție speră că, în următorii doi ani³, să se poată recupera dacă nu toată întârzierea acumulată până acum, cel puțin o bună parte a ei.

Iar pentru neplăcerile produse de această întârziere descurajantă, îi rog pe autori și pe cititori (pe cei de acum, dar și pe cei de mâine) să accepte scuzele pe care le prezint aici.

Ștefan S. Gorovei

Iași, 9 august 2005

N.B. După alte câteva încercări (eșuate) de a continua apariția revistei în vechea formulă, acest volum apare la începutul anului 2007, cu cheltuiala și sub egida Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”. Am păstrat neschimbate rândurile precedente, pentru că ele reflectă speranțele de la data când au fost scrise și marchează, în felul acesta, o mărturie pentru o etapă din șirul unor eforturi greu de imaginat pentru cei aflați în afara Comitetului de Redacție. Pentru situația actuală și proiectele de viitor, cititorii binevoitori vor găsi explicațiile convenite în tomul următor al revistei, care va succeda neîntârziat celui de față.

20 ianuarie 2007

³ Până la Colocviul Internațional de Genealogie, care va avea loc la Iași, în mai 2007.

OBÂRȘIA FAMILIEI FLONDOR*

Cercetarea genealogică românească, încă foarte rămasă în urmă, este îngreunată nu numai de lipsa actelor mitricale anterioare anului 1832, dar și prin numeroasele schimbări ale numelor de familie. Românii, ca și rușii și slavii de sud, nu acordau, și nu acordă încă, numelor de familie aceeași însemnătate ca popoarele Apusului, ei își vorbesc, de obicei, cu prenumele, rușii adăugând și numele tatălui. Numeroase exemple ne stau la dispoziție în această privință. Astfel, vechiul neam Stârcea se ramifică în familiile Strișca, Cracalia¹ și Lepădan. Cel al Măcăreștilor – în familiile Iancu, Buhăescu și Gane². Familiile Wassilko și Cheșco sunt din același trunchi, urmași ai lui Gligorie Cazacul. Familia Galin se numea Popaza, Istrătuță – Tăutul, Bainski – Volcinski, strămoșul celui ce scrie aceste rânduri se chema Mândrea ș.a.m.d.

La fel și strămoșii Flondoreștilor până la jumătatea secolului al XVIII-lea s-au numit nu Flondor, ci Albotă, cum ne arată documente demne de crezare, care însă nu puteau convinge la început instituțiile nobiliare austriece (consiliul Dietei galițiene etc. din Lemberg), încă nefamiliarizate cu caracterul genealogic al documentelor moldovenești. Astfel, de exemplu, pentru ele, la început, nu era satisfăcător documentul de la domnul Moldovei Grigore Alexandru Ghica, din 28 decembrie 1765, în care, între altele, se spune: „**Facem știre cu această scrisoare a Domniei Mele pentru Ioan și Toader Flondor, feciorii lui Șerban Flondor vtori medelnicer, nepoții lui Albotă ...**”³, fiindcă *nepot* putea fi și *Neffe* [nepot colateral, spre deosebire de *Enkel*, nepot descendent, de bunic – *n. trad.*], deși este clar că aici e vorba de *precizarea unei filiațiuni*, din moment ce domnul, conform obiceiului, îi consideră pe baza aceasta ca fiind „neamuri” și poruncește starostelui de Cernăuți să nu-i tragă la slujbele ce trebuiau efectuate de mazili (nobili mărunți).

* La împlinirea a 125 de ani de la nașterea lui Sever Zotta, vede lumina tiparului în *limba română* acest text care a fost publicat (și scris, fără îndoială) în limba germană acum mai bine de șase decenii. Studiul a apărut într-o revistă editată de profesorul August Nibio la Rădăuți: „Bukowiner Heimatblätter”, I, 1933, 1–3. Traducerea a fost realizată de d-na Zoe Diaconescu, după extrasul aflat în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu”, provenit din biblioteca istoricului Ilie Minea, după cum atestă dedicația: „D-lui I. Minea / omagiu prietenesc / Sever Zotta”. Îndreptările semnalate de autor pe acest exemplar au fost efectuate tacit – **n. red.**

¹ Își au obârșia în secolul XVIII, din Ioniță Stârcea, numit Cracalia. În afara acestora, a mai existat, la sfârșitul secolului XVI, o familie veche cu acest nume (Wickenhauser, *Bochotin*, p.69).

² A nu se confunda cu vechea familie boierească.

³ Originalul în posesia d-lui Otto Cavaler de Flondor, în Cernăuți.

Culegerea de porunci, cărți de judecată etc. a domnului Moldovei Constantin Mavrocordat, din anii 1741–1742, conține numeroase asemenea „scoateri la neamuri”⁴, ca de exemplu: „**Costantin Ciudin** v[el] med[elnicer], fiul lui **Vasilie** v[el] post[elnic], nepotul lui **Gheorghită** v[el] stol[nic]”⁵; „**Dumitrașco Stroici**, fiul lui **Stroe** v[ori] spat[ar], nepot lui **Dumitrașco Zmăcilă**⁶ v[el] păh[arnic]”. Este, deci, limpede că „nepoții lui Albotă” din documentul flondoresc trebuie priviți numai ca *nepoți de bunic* (Enkel).

Însuși Divanul domnesc precizează, la 25 februarie 1772, situația privilegiată a familiei Flondor, pentru „Ioan și Toader Flondor (sic), nepoți ai lui Toader Albotă vel armaș, fiind neam de boieri”⁷.

Sub stăpânirea austriacă, nobilii bucovineni contele Iacob Logothetti, Ioniță Zotta căpitan, Ioan Calmuțchi căpitan, Gheorghe Goian căpitan și „contele⁸ Simon de Turcul” dau, la 2 februarie 1796, o mărturie pentru frații „*Gheorghe, Constantin și Dumitraș Flondor, feciorii răposatului Ioan Flondor, că familia lor, care are porecla Flondor, se chema la început Albotă* [din început au fost Albotă], *lucru care nu numai ne este cunoscut, dar e chiar dovedit în documente*”.

În aceeași zi se confirmă, probabil pe baza acestei mărturii, și de către administrația districtuală a Bucovinei, în limba română, fraților numiți mai sus și fratelui lor Vasile Flondor, că familia lor mai înainte purta numele Albotă și aparținea vechilor familii ale țării.

După aceasta a urmat, la 7 aprilie a aceluiași an, și recunoașterea din partea Dietei regatelor Galiția și Lodomeria și a ducatelor Oswieczym și Zator, în al căror cerc de influență intrau problemele nobiliare ale Bucovinei, că Flondoreștii „*ex antiqua et nobilissima familia Albotă procedere etc*”⁹.

Primul Albotă care fu numit *Flondor* a fost marele armaș *Toader Albotă*, menționat mai sus, care totuși nu a semnat niciodată cu acest nume. Ele este cunoscut în istoria românilor în primul rând prin răscoala populară de la Iași, inițiată de el și de fratele său numit *Ciudin*¹⁰, împreună cu alții, în iunie 1685, împotriva grecilor. Cronicarul Neculce, care se ocupă deseori de el¹¹, îl numește *Flondor*, la fel ca și scrisoarea Divanului din 1772 și cum pronunță până în zilele

⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p.276–278.

⁵ *Albotă*, frate al lui Toader Albotă, numit Flondor.

⁶ Este obârșia familiei boierești Stroici, posesoare de moșii în nordul Moldovei, care prin urmare nu trebuie confundată cu familia care a cunoscut o mare înflorire la sfârșitul secolului XVI și începutul secolului XVII.

⁷ Originalul în posesia d-lui Otto Cavalier de Flondor.

⁸ Familia Turcul, care a luat naștere din vechiul neam boieresc al *Murguleților* și au emigrat în Polonia, unde au posedat Tarnopolul, nu erau conți, ci cavaleri, cu herbul Ostoja (Niesecki).

⁹ Originalul în aceeași posesie.

¹⁰ Este *Gheorghită vel stolnic*, menționat mai sus.

¹¹ Kogălniceanu, *Letopisețele Țării Moldovei*, II, București, 1872, p.215, 227–229.

noastre populația sătească acest nume neobișnuit, cu rezonanță străină pentru vorbitorii români.

Cunoscutul, dar, din păcate, mult prea de timpuriu dispărutul filolog român V. Bogrea crede că poate să-i explice originea prin prenumele feminin *Flanda*¹², dar indicația mi se pare neconvingătoare, întrucât în acest caz ar trebui să existe mai multe familii cu acest nume, ceea ce nu e cazul.

Porecla *Flondor* a primit-o Toader Albotă, după toate aparențele, fiindcă mama sa ar fi putut fi o *Flondor*, după cum mama fratelui său – o *Ciudin*. În această presupunere suntem susținuți nu numai de faptul că până în ziua de astăzi mai există o familie nobilă Flondor în satul Dănești, jud. Vaslui, dar și pentru că pe la mijlocul secolului XVII exista în Dănești un *Toader Flondor*, ginere al lui Costin Golia spățarel (1620), care, după cum se pare, era bunicul în linie maternă al lui Toader Albotă și îi putuse transmite, după cum era obiceiul, și numele de botez. Astfel de modificări de nume aveau deseori pentru a deosebi fiii de la mame diferite. Așa, de pildă, în familia de boieri Buhuș, doi din fiii marelui vistiernic D. Buhuș purtau porecla *Bucioc*, după una dintre soțiile tatălui lor¹³.

Cum au ajuns, însă, Flondoreștii din Dănești la acest nume, este greu de explicat, mai ales că originea acestei familii nu poate fi urmărită documentar mai departe de 1667¹⁴. Dacă este o familie imigrată, atunci se poate, la nevoie, găsi un punct de sprijin genealogic în faptul că în anul 1603 exista la Nancy o familie *Flondres*¹⁵, care avea, poate, ramificații în Franța, unde domnea atunci Henric al IV-lea, în a cărui armată luptase viitorul voievod Ștefan Tomșa II (1611–1615; 1621–1623)¹⁶. N-ar fi, deci, exclus ca un Flondres să-l fi urmat în suita sa la Constantinopol și apoi în Moldova. Dar acestea sunt, bineînțeles, simple presupuneri, lipsite de valoare genealogică.

Mult mai departe se lasă urmărită istoria liniei viguroase și foarte ramificate a *Alboteștilor*, precum și terminația –*otă*, care corespunde slavului –*vici* și românescului –*escu* (deci, *fiul lui Albu*), ținând de începuturile formării onomasticii românești¹⁷.

Prima atestare a numelui o găsim într-un document de la Ștefan cel Mare, din anul 6976 (1468) februarie 5, în care, printre boierii care întăresc documentul, se află și un *Albotă*¹⁸. Acesta este, cum a stabilit încă profesorul Bogdan, spătarul și părcălabul de Neamț *Albu*, care apare deseori ca boier martor, care este numit astfel

¹² „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, Cluj, I.

¹³ „Arhiva Genealogică”, II, Iași, 1913, p.258.

¹⁴ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VIII, p.142.

¹⁵ Pfister, *Histoire de Nancy*, II, p.510.

¹⁶ N. C. Bejenaru, *Ștefan Tomșa II*, Iași, 1926, p.10.

¹⁷ Comp. Bal (= Bialy = cel Alb – Albu) *otă*, *Calotă*, *Dragotă*, *Micotă*, *Racotă*, *Başotă* etc. A se vedea numeroase asemenea nume la V. Bogrea, *În amintirea lui Anastasie Bașotă*, 1916 și Ghibănescu, *Başoteștii și Pomârla*, 1929.

¹⁸ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, București, 1913, p.126.

în multe documente și care era poate un fiu al paharnicului Albu, încă din anul 6940 (1432)¹⁹. El era poate originar din ținutul Fălciu, unde în 6997 (1489) martie 13, în dreapta Prutului, aproape de Gura Sărății, se întindea moșia Alboteștilor (хотарѣ Лвотечилюрь, на оустіе Сѣратѣ)²⁰.

Probabil că îi sunt nepoți descendenți [Enkel]²¹ frații *Ion*, *Coste* și *Sasca* Albotă, atestați pentru prima dată în anul 7028 (1520) iulie 15 („nepoți” ai lui Sima și ai lui Giurgea Drăgușanul), care împart între ei ocina întărită de voievodul Bogdan, două sate, Drăgușanii și Zăvoianii (pe Moldova)²².

Peste opt ani, la 28 februarie 7036 (1528), postelnicul Albotă²³ cumpără moșia Oniceanii „pe Șomuzul Rece” de la Nastasia, fiica logofătului Isac²⁴. Este mai sus numitul Coste Albotă cel care, cu acest rang boieresc, e menționat la 7041 (1533) martie 6, când voievodul Petru Rareș îi întărește, lui și fraților săi Ioan și Sasca, ½ Drăgușani și ½ Zăvoiani. Cu același prilej, i se întărește lui Coste și o cumpărătură în satul Medeești, „către Oniceanii”²⁵. Faptul că acest Coste Albotă s-a aflat în stăpânirea *Onicenilor* este, din punct de vedere genealogic, de cea mai mare importanță, pentru că această moșie s-a transmis, prin împărțiri, până la urmașii din secolul XVIII.

*Ionașco ot Oniceanii*²⁶, martorul pomenit în anul 7111 (1603) mai 10 la o cumpărătură în Șcheia (țin. Roman), nu este altul decât *Ionașco Albotă*, fiul lui *Gheorghie Albotă*²⁷, care era numit și *Gorcea*²⁸ și care a fost mare vătaf al ținutului Suceava, nepotul logofătului și marelui vornic *Petrea Albotă* din a doua jumătate a secolului XVI, de care ne vom ocupa acum.

În anul 7078 (1570) februarie 16, voievodul Bogdan îi întărește logofătului *Petrea Albotă*, „care înainte a slujit tatălui *Domniei Mele*, lui *Alexandru voievod*, în *pribejie*, peste mare” (în Asia Mică), mai multe sate²⁹. Credincios slujitor al stăpânului său, *Petrea Albotă* a împărțășit și soarta tristă a voievodului Bogdan, detronat în urma unei aventuri amoroase în Polonia, și l-a urmat în exil.

¹⁹ Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p.150.

²⁰ *Ibidem*, p.373. Vezi și Hăjdău, *Arhiva istorică*, I,1, București, 1865, p.155. [Textul slav după DRH, A, IIII, p.91, nr.50 – n. red.]

²¹ Nu se poate accepta că erau copiii lui, deoarece Albu s-a născut cel mai târziu la 1430 iar Coste Albotă nu avea la 1520 nici un rang boieresc, deci era tânăr încă.

²² Original pergament, în posesia Muzeului Municipal din Iași.

²³ În 1537 ianuarie 10, „*Ego, Albotha Postylnic Spectabilis ac Magnifici domini domini et heredis terre moldaviensis supremus cubicularius*” dă orașului Bistrița, care pe atunci era tributatar Moldovei, o chitanță pentru primirea, „*in solutionem censi Sancti Martini*”, a sumei de 2000 de florini (Iorga, în Humnuzaki, *Documente*, XV, p.375). La vremea cuceririi orașului de către Petru Rareș, acest tribut era de numai 550 de guldeni (I. Ursu, *Die auswärtige Politik des Peter Rareș*, p.67).

²⁴ Originalul la Arhivele Statului din Iași.

²⁵ Originalul la Muzeul Municipal Iași.

²⁶ Iorga, *Studii și documente*, XI, p.276.

²⁷ Ghibănescu, în *Uricarul*, XXV, p.292 și *Surete și izvoade*, XX, p.208.

²⁸ *Uricarul*, II, p.260–261 și Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XX, p.208.

²⁹ *Idem*, *Ispisoace și zapise*, I,1, p.134–136. Exilul a avut loc în răstimpul 1561–1564.

La 22 mai 1572, abatele Cyrus raportează din Varșovia împăratului Maximilian II: „*ita propediem hic aderunt duo potissimi Walachiae cum Bohdano in regnum hoc nuper profugi proceres: Dragan superioris et Albota inferioris Moldaviae gubernatores post principem maximi*”³⁰. Albotă merse până la Viena, unde însă el și tovarășii săi pierdură urma voievodului. Acesta plecase, între timp, la ruda sa de sânge³¹ și tovarăș de credință, Ivan cel Groaznic, la Moscova, unde a murit nebun. În năpasta lor, boierii se adresa împăratului Maximilian II, cu o jalbă datată 27 mai 1574, și-i cerură un salvconduct „*pe toate țările și drumurile (pentru ca noi, cei enumerați mai sus, să-l căutăm pe domnul nostru alungat, Bogdan voievod, și din nou să-l aducem cu noi în Moldova și să-l înscăunăm)*”, precum și un ajutor bănesc, pentru că ei „*cu umblătura, s-au despuiat chiar de tot*”, ceea ce, după doi ani de pribegie, este foarte explicabil. Boierii se iscălesc după cum urmează: „*Ai Majestății Voastre imperiale preasupuși și ascultători, Peter Alwoda, Anndre Wurdugan și Johann Steffan, toți trei sfetnici de taină în Moldova, secretari și slujitori credincioși ai principelui și domnului izgonit, Bogdan voievod*”³².

Această pribegie a dăunat, bineînțeles, puternic situației sociale și averii Alboteștilor.

Începând cu anul 1574, pierdem pentru câțiva ani urma lui Petrea Albotă. El reappare în Moldova abia sub Iancu Sasul, care îi înapoiază moșiile în 7088 (1580) martie 30³³. De asemenea, se găsește în țară în 1592, în timpul domniei de trei luni a lui Petru Cazacul, alt fiu al lui Lăpușneanu, de la care primește 12.000 de florini³⁴.

Nu se poate stabili cu precizie cine a fost tatăl lui Petrea Albotă, dar moștenirea moșiei Oniceni oferă, după cum am spus, un reper genealogic important. O găsim în continuare în proprietatea feciorului lui Ionașco Albotă, *Pavel*, amintit ca martor într-un document din secolul XVII, numit în text *Pavăl de Oniceani*, dar semnând, totuși, *Az Pavăl Albotă*³⁵. Se poate, deci, accepta că acel Coste Albotă care a dobândit moșia Oniceni (Oniceanii) la 1528 era tatăl sau bunicul lui Petrea. Ultima atestare nouă cunoscută a lui Coste este din anul 1536³⁶,

³⁰ Dr. Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, I, București, 1929, p.318.

³¹ Vezi articolul meu: *Înrudirea Lăpușnenilor cu Ioan IV cel Groaznic, I-lea țar al rușilor*, în „Cercetări Istorice”. Buletinul Seminarului de Istoria Românilor, I, Iași, 1925, p.392–397.

³² Hurmuzaki, *Documente*, II, I, p.697.

³³ Ghibănescu, *op. cit.*, p. 155–158.

³⁴ Iorga, *Studii și documente*, XXIII, p.423. La Mănăstirea Putna se află un Evangheliar slav, scris pe pergament, cu scoarțe de argint aurit, dăruit de Petrea Albotă la 7077 (1569) august 5. D. Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, p.71.

³⁵ *Documentele Flondor*, Storojineț. Vezi și *documentele Stârcea*, la Arhivele Statului din București: 7144 (1636) iulie 21, *Pavăl Albotă din Oniceni* ca martor.

³⁶ Ghibănescu, *Divanurile domnești din Moldova și Muntenia în secolul XVI*, Iași, 1927, p.15.

prima atestare a lui Petrea – din 1561³⁷. Deci Petrea ar putea fi și un fiu al lui Coste. În orice caz, nici un alt Albotă nu ne este cunoscut ca intermediar între ei.

Ionașco Albotă spătar, căsătorit cu *Antimia Balș*³⁸, fiica vornicului Cristea Balș, dintr-un neam care – ca și Sturzeștii și Racovițeștii – își datora înălțarea voievodului Alexandru Lăpușneanu³⁹ și care ajunsese la mare bogăție, avea, în afară de moșia de baștină *Oniceni*, și o altă moșie, tot de baștină, *Vlădeni*, numită și *Alboteni*, în ținutul Dorohoi⁴⁰, care fusese întărită de Bogdan vodă în anul 7078 (1570) iunie 5 bunicului său *Petrea Albotă*, pe atunci staroste de Cernăuți⁴¹. Pe lângă acestea, mai stăpânea *Cătămăreștii*, lângă *Botoșani*⁴², și alte moșii.

Feciorul lui Ionașco, *Pavel Albotă*, mare jitnicer ca ultimă dregătorie⁴³, apare foarte des în documente, pentru că a fost multă vreme vornic de poartă⁴⁴. I se spune și *Pavel din Botoșani*, pentru că posedea moșii în satele *Stâncești*, *Cătămărești* (vezi mai sus) și *Hrișcani* și ar fi locuit în primii⁴⁵ și ultimii⁴⁶ ani ai vieții în Botoșani. La Iași, avea o proprietate care se învecina cu un teren al bisericii Banu.

Cine a fost soția sa sau soțiile sale nu ne este cunoscut, totuși am putea identifica cu el pe un oarecare *Pavel*, care împreună cu soția sa *Maria* vinde la Botoșani, în secolul XVII, o pivniță⁴⁷.

Pavel Albotă a fost tatăl celor doi frați menționați mai sus, *Toader Albotă*, numit *Flondor*, și *Gheorghită Albotă*, numit *Ciudin*⁴⁸.

³⁷ Vezi mai sus, documentul din februarie 1570 și nota 29

³⁸ Ștefan Grecianu, în „Săptămâna politică și culturală”, București, 1913, nr.8 și 10 (spița genealogică a familiei Balș). Vezi și Acad. Rom., pachet XXXV, nr.117: „Pavel Albotă, fecior Antemiei Balș, nepot lui Crăste”.

³⁹ Neculce, în *Letopiseșe*, II, p.183. Bălșeștii afirmau că se trag din Lăpușneanu și se refereau, pentru aceasta, la o strămoașă *Eudochia Ruxanda*. Așa se explică de ce această tradiție s-a perpetuat și la Flondorești. Totuși, R. Rosetti a dovedit că această *Eudochia* nu era fiica doamnei *Ruxanda Lăpușneanu*. Cu toate acestea, o asemenea înrudire n-ar fi exclusă, deoarece în Moldova și în Valahia nu exista egalitatea de naștere.

⁴⁰ *Uricarul*, XXV, p.274 și 292.

⁴¹ *Ibidem*, II, p.257.

⁴² 1616 iunie 14 (Acad. Rom., LXXXIV, nr.93).

⁴³ Biv vel jitnicer, 1656 septembrie 20 – Iorga, *ibidem*, V, p.220.

⁴⁴ Tot așa și la 1642 mai 11 (*ibidem*, IV, p.111–113); 1647 ianuarie 28 (*Doc. Flondor*, Storojine).

⁴⁵ 1639 iunie 7 (*ibidem*, p.218 f.).

⁴⁶ 1662 februarie 15 (*ibidem*, p.37).

⁴⁷ *Ibidem*, p.225 f.

⁴⁸ „Pavăl Albotă jitnicearul, tatăl lui *Gheorghii Ciudin*”, menționat la 1746 aprilie 21 (Iorga, *op. cit.*, p.244 f.); „*Gheorghită a lui Pavăl de Botoșani*”, 1662 iunie 11 (*ibidem*, p.222); „*Toderășco Albotă biv spătar*” vinde „*frăține-meu lui Gheorghită vornicul de Suceavă*”, ½ *Oniceni*, pe la 1670 (Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IV, p.108). Același cumpără și părțile surorilor sale, *Anița Meica* și *Sultana Brăiescu*, 1669 martie 18 și 1670 august 12 (*ibidem*, p.72 f.). La 1666 februarie 12, frații *Gheorghită*, *Toader*, *Alexandra* (*Gherghel*), *Paraschiva* (*Gâlcă*) și *Soltana*, fiii lui *Pavăl Albotă*,

Aceste porecle ne permit, cum s-a spus mai sus, să presupunem că Pavel Albotă a avut *două* soții, una *Flondor* și alta *Ciudin*. Și numele de familie Ciudin, care e de origine slavă și înseamnă uriaș⁴⁹, este vechi și legat poate de toponimele bucovinene cunoscute în documentele din secolul XVII sub forma *Ciudeia* și *Ciuidiu*⁵⁰. Înainte ca Gheorghită Albotă să fi căpătat această poreclă, trăia la Bârlad o familie cu acest nume, reprezentată în sfatul obștii de târgovețul Crăciun Ciudin, 7146 (1637), 2 octombrie⁵¹.

Diminutivul *Gheorghită* avea, probabil, scopul de a-l deosebi de vărul contemporan al tatălui său, Gheorghe Albotă, fiu al lui Petre II Albotă, din care se trăgeau boierii cu același nume din Basarabia, neam stins de curând⁵².

Amândoi fiii lui Pavel Albotă au jucat un rol istoric, pe care marele nostru povestitor M. Sadoveanu l-a reînviat în romanul *Zodia Cancerului*. Amândoi au participat, la 1678, la răsturnarea complotului îndreptat împotriva lui Duca vodă: Gheorghită ca serdar și Toader ca mare armaș⁵³, după cum în 1685 au fost luptători de avangardă împotriva amenințătoarei stăpâniri fanariote⁵⁴.

Toader Albotă numit *Flondor* a deținut mai multe dregătorii, între care, la fel ca strămoșul său Petrea, pe cea de staroste de Cernăuți⁵⁵. Cea mai înaltă funcție pe care a avut-o a fost cea de mare pitar⁵⁶. Se pare că nu era lipsit de cultură, din moment ce – *rara avis* printre boierii care abia știau să-și pună iscălitura – cunoștea chiar și cifrele arabe, de care s-a folosit în repetate rânduri când semna⁵⁷. Poate că datora aceste cunoștințe unei șederi în străinătate, unde tatăl său s-a aflat în anul 7168 (1660) aprilie 14.

Că lucrurile stau într-adevăr așa, rezultă din întărirea unui hrisov românesc de danie, la redactarea căruia a fost prezent. Sfârșitul acestui document conține următoarele cuvinte slave: „*pis u nemeckii zemlie ot Cena*” (?), adică „*scris în Țara Nemțească, la Sena*” (?). Printre martori, semnează și „*Albotă biv jitnicer m-am tâmplat*”⁵⁸. Boierul care a redactat documentul, hatmanul Vasile (Ceur), era fratele voievodului Gheorghe Ștefan, fugit din țară, care și-a găsit la Stettin tristul sfârșit. Hâjdău, care nu era sigur nici de lectura corectă a numelui, nu a putut identifica

și împart satele *Cătămărești*, *Hrișcani* și *Merești* (comunicat de d-l N. Docan, ministru plenipotențiar).

⁴⁹ Miklosich, *Lexicon palaeoslov.*, sub vocabulo.

⁵⁰ Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, p.184 și urm.

⁵¹ Academia Română, *Acta Kogălniceanu*; Iorga, *op. cit.*, p.69 f.

⁵² Arhiva Statului Iași, Tr.1765, dos.39, f.406–408; *Creșterea colecțiilor Academiei Române*, 1911, p.242; „Arhiva Genealogică”, I, 1912, p.61.

⁵³ *Letopisețele*, II, p.214 și urm.

⁵⁴ Vezi mai sus.

⁵⁵ 1693 septembrie 28 (Wickenhauser, *Moldauisch Kimponung*, p.37).

⁵⁶ 1702 septembrie 1 (Iorga, *op. cit.*, p.226).

⁵⁷ 1682 martie 22 (*ibidem*, VI, p.92) și 1693 decembrie 4 (*Doc. Flondor*, Storojinet).

⁵⁸ Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I, 1, p.109.

localitatea Sena (?), totuși mi se pare nepotrivită presupunerea că ar putea fi Viena, deoarece literele chirilice **В**(v) și **Г**(s) sunt fundamental diferite.

Pavel Albotă, și numai despre acesta poate fi vorba, pare să-și fi urmat domnul în exil, cum era tradiția în familia sa; totuși, după cum vedem, s-a întors în patrie.

Și *Toader Albotă-Flondor* a fugit în primăvara lui 1685 cu alți boieri în Muntenia, fără însă a uneli împreună cu ei împotriva domnului de atunci al Moldovei, Dumitrașco Cantacuzino, cu care s-a împăcat puțin timp înainte de mazilirea acestuia⁵⁹. Fratele său *Gheorghiiță* a petrecut, însă, mai mulți ani acolo, unde a avut un rol nu chiar neînsemnat. Se pare că l-a urmat pe domnul Gheorghie Ghica (1658 martie – 1659 noiembrie) în Muntenia, unde acesta a domnit din decembrie 1659 până în septembrie 1660⁶⁰ și este de identificat, fără îndoială, cu „*Gheorghiiță moldoveanul, care era vătaf de aprozi*”⁶¹, cel care, din porunca lui Gheorghie Ghica vodă, i-a luat prinși pe boierii care uelțiseră împotriva lui Ghica în zilele lui Șerban Cantacuzino⁶². Această identificare ne este ușurată nu numai de faptul că în cronica muntenească *Gheorghiiță* e amintit în continuare cu porecla *Ciudin*, dar este și susținută de un document din anul 1677 februarie 4, privind șederea lui *Gheorghiiță Albotă-Ciudin* în Muntenia⁶³. O coincidență stranie a făcut ca *Gheorghiiță căpitan Ciudin* să ajungă a doua oară (peste 17 ani, în ziua de Sf. Nicolae, 1676 6/16 decembrie⁶⁴) în situația de a trebui să-l ia prins din porunca lui Duca vodă⁶⁵ (1674–1678) pe același Șerban Cantacuzino, care mai târziu a urcat pe tronul Munteniei. El l-a urmat, apoi, pe Duca în cea de-a treia domnie moldovenească (1678–1684), în timpul căreia, ca mulțumire pentru slujba credincioasă, a fost înălțat la rangul de serdar și a jucat un rol asemănător (vezi mai sus). Marea încredere ce o avea Duca vodă în *Gheorghiiță Albotă-Ciudin* s-a văzut mai ales în anul 1682, când i-a încredințat comanda armatei pe care a trimis-o în ajutor lui Mihail Apafy și lui Emmerich Tököly împotriva trupelor imperiale și care, împreună cu armata munteană condusă de Ioan Coțofeanu, a cucerit mai multe cetăți⁶⁶. Prin această misiune îndeplinită cu succes, *Gheorghiiță* și-a câștigat

⁵⁹ *Letop.*, II, 227 f.

⁶⁰ Iorga, *Istoria românilor*, 1910, p.399.

⁶¹ Executant al poruncilor sfatului domnesc, corespunzător turcescului *ceauș-bașa* (Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, ed. Academiei Române, p.85).

⁶² Constantin Căpitanul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. N. Iorga, 1902, p.152.

⁶³ Ștefan, fiul lui Simion Buga din Cătămărești (v. mai sus), dăruiește lui „*Gheorghiiță biv armaș, sân Pavăl jicnicieriu*” o parte din Cătămărești, fiindcă acesta l-a ajutat când a fost rănit în război și s-a dus până la el în Muntenia: „m-am tras cum am putut până la dumniului, în Țara Munteniască” (*Uricarul*, V, p.236 și Iorga, *op. cit.*, V, p.223).

⁶⁴ În secolul XVII, diferența dintre calendarul iulian și cel gregorian era de numai zece zile.

⁶⁵ *Istoriile domnilor*, p.187.

⁶⁶ *Ibidem*, p.203 („*Gheorghiiță Ciudin sardar*”); Șincai, *Cronica românilor*, ed. 1886, III, p.209, îl numește (după aceeași sursă) „*Gheorghiiță Ciudeiu sardariul*”, însă el n-a fost numit așa niciodată.

cea mai mare încredere a lui Duca vodă, care nu numai că l-a înălțat la rangul de mare stolnic, dar, când a plecat la război împotriva Austriei, la 24 aprilie (stil vechi) 1683, l-a lăsat ca pe un fel de *homo regius* ca să-i supravegheze pe cei care ar fi vrut să fugă și să-i controleze pe cei trei caimacami⁶⁷.

În domnia lui Constantin Cantemir, principe încercat în războaie, care încă de când era doar boier îl cunoștea bine pe Gheorghiță, acesta a ajuns, în 1685, la ultima sa dregătorie, care nu existase până atunci în Moldova, aceea de **mare ban**⁶⁸, pe care, după cât se pare, o ceruse el însuși, ca bun cunoscător al realităților muntenesti. Aceasta era în Muntenia cea mai înaltă dregătorie, incluzând și autoritatea statală asupra celor cinci județe din Oltenia.

Gheorghiță Albotă-Ciudin, a cărui soție nu ne este cunoscută, a avut urmași⁶⁹ numai cu numele *Ciudin*, care pot fi urmăriți de-a lungul câtorva generații, dar care nu interesează cadrul lucrării noastre. Ne-am ocupat mai mult de această personalitate interesantă pentru a caracteriza mai bine rolul istoric și politic al fraților Albotă în preajma împărțirii neamului în două ramuri cu nume diferite.

Toader Albotă-Flondor a fost căsătorit cu *Maria*⁷⁰, zisă *Măriuța*⁷¹, fiica pârcașului *Gligorașco Gherman* și a *Chelsinei*, fiica lui *Gligorie Tăutul*, cu care a dobândit și proprietăți în Bucovina⁷², între care *Văscăuți pe Ceremuș*⁷³ și *Cordăreni*⁷⁴, a căror stăpânire a rămas în familie până în secolul XIX. Toader a avut trei fii: *Iordache*, *Constantin* și *Șerban*⁷⁵, cel despre care a fost vorba mai sus și al cărui an de naștere ne este cunoscut cu aproximație, căci la o hotarnică la Mămăiești, în 1763 iulie 16, el este amintit ca un bătrân de 80 de ani⁷⁶; în afară de aceștia, a mai avut o fată, *Anița*, care a fost căsătorită cu pitarul S. Krupenski⁷⁷.

Șerban Flondor a fost căsătorit cu *Anița*, fiica vestitului *serdar Vasile Bainschi* (Volcinschi din Bainți, în Bucovina), cel care, în prima zi a Crăciunului ortodox din 1683, însoțit de 500 de călăreți din regimentul colonelului polon Demydecki, acționând în interesul lui Ștefan Petriceicu – pretendentul cu care era

⁶⁷ „Lăsare și pre Gheorghiță Ciudin stolnicu să păzească pre cine ar vrea să fugă, eară și cam în preajma caimacamilor” (*Letop.*, II, p.25).

⁶⁸ Urechia, *Miron Costin*, II, p.529 și Neculce (*Letop.*, II, p.284) afirmă că această dregătorie a fost „așezată la rând” mai întâi sub Antioh Cantemir (1695–1700, 1705–1707). Totuși, ea urma nemijlocit după aceea a vistiernicului încă la 1685, ca și în 1755 și 1775. Listele de dregătorii ale lui Miron Costin și D. Cantemir nu o menționează însă (v. „Arhiva Genealogică”, II, 1913, p.266).

⁶⁹ 1741/1742: „Constantin Ciudin v(el) med(elnicer), fiul lui Vasile v(el) post(elnic), nepotul lui Gheorghiță v(el) stol(nic)” – Iorga, *op. cit.*, VI, p.277 și alte locuri.

⁷⁰ *Ibidem*, V, p.226.

⁷¹ *Doc. Flondor*, Storojineț, 1760 martie 16. Era o nepoată a Aniței, soția marelui logofăt Solomon Bărlădeanu.

⁷² *Doc. O. de Flondor*, 1694 februarie 28.

⁷³ *Buk. Landtafel*, acum la Arhivele Statului din Cernăuți.

⁷⁴ *Doc. O. de Flondor*.

⁷⁵ N. Iorga, *op. cit.*

⁷⁶ *Buk. Landtafel*, fasc. Mamaiești, nr.183.

⁷⁷ Din moștenirea genealogică a prof. univ. I. Tanoviceanu.

înrudit și care va deveni ulterior domn – l-a atacat pe Duca vodă, care se întorcea de la asediul Vienei, la Domnești, moșia doamnei lui Dabija, soacra lui Duca, și l-a dus prizonier la Lemberg⁷⁸, unde Duca a și murit. Vasile Bainschi avea proprietăți însemnate, și anume: Țaga, ½ Milia, ¼ Putila, ½ Cincău, Bălinești (de danie de la Duca vodă), ½ Bișeni la Orhei, Dumeni la Dorohoi, ½ Volcineț, precum și părți în Boian și Lucavița⁷⁹. Cele mai multe moșii au trecut în stăpânirea ginerelui său Șerban Flondor, care și-a stabilit reședința în satul *Milia*, unde a murit la 1768⁸⁰. A patra parte din Vascăuți, moștenită de la tatăl său, a schimbat-o pentru toată Hlinața, moșia vistiernicului Aristarh Hrisoscoleu⁸¹.

Stăpânirea asupra Putilei i-a adus lui Șerban și rangul de *vornic al ocolului Câmpulungului Rusc*, trecută apoi fiului său Ioan și nepotului Dumitru. Cât de mare era proprietatea lui Șerban Flondor la Putila, ne putem imagina când citim următoarele rânduri într-o carte domnească din anul 1758: „în care, la cercetare, s-a arătat că 400 de fălci de pământ arabil și 9000 (sic) de fălci de pădure din partea acestuia au ajuns la alți stăpâni”⁸². Cu toate acestea, prețul terenurilor împădurite era foarte mic și se distrugeau întregi păduri străvechi pentru fabricarea potasei.

Șerban Flondor a lăsat doi fii, *Ioan* și *Toader*, și o fiică, Maria, numită, după un descântec, Lupa, care a fost măritată cu Ioniță Stârcea, numit Cracalia, mare șetrar. *Toader*, deși căsătorit de două ori – I^o cu o Slârcea, II° cu o Samson – nu a lăsat urmași în linie bărbătească, așa încât toți Flondoreștii din Bucovina și Basarabia se trag din cei trei fii ai lui Ioan, *Dumitru*, *Constantin* și *Gheorghe*: de la Dumitru – linia *Cobălci*⁸³, de la Constantin – linia *Storojineț*⁸⁴ și *Glinca* (altădată Melencăuți sau Melentăuți⁸⁵) și de la Gheorghe – linia *Hlinața*, care s-a stins în partea bărbătească.

Prin aceasta, credem că am răspuns într-un mod mai mult decât exhaustiv scopului nostru, acela de a analiza *obârșia familiei Flondor* și este folositor ca, drept încheiere, să anexăm un extras explicativ din spița de neam.

⁷⁸ V. articolul meu, *Serdarul Vasile Bainski*, „nepotul” lui Ștefan vodă Petriceico, în „Arhiva Genealogică”, II, 1913, p.84 și urm.

⁷⁹ „Arhiva Genealogică”, II, p.92 și urm. Bainti pare să fi fost o parte din Lucavița.

⁸⁰ *Buk. Landtafel*, fasc. Hlinața. Testamentul său e, însă, conceput la 28 februarie 1764 (*Doc. Flondor* – Milia).

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² Wickenhauser, *Moldauisch und Russisch Kimpolung*, p.50–52.

⁸³ În Basarabia, o moșie moștenită de la soția lui Ioan, *Nastasia Arapu*, a cărei mamă era din marele neam *Buhuș*.

⁸⁴ Dobândită de N. C. Flondor prin căsătoria cu fiica baronului Teodor Cârste. Jumătate a fost vândută, către mijlocul veacului trecut, de Eufrosina v. Flondor, căsătorită baroană G. Humuzaki, lui Ohrenstein, cu 160.000 de florini, pentru a salvă frumoasa moșie humuzăchească de la Cernauca.

⁸⁵ În Basarabia, din proprietatea lui Bainschi.

COMUNICĂRI
LA
CEL DE-AL IX-LEA CONGRES
DE
GENEALOGIE ȘI HERALDICĂ
(Iași, 7–10 mai 1998)

Al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică a avut loc în zilele de 7–10 mai 1998, organizat de Filiala Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române (CHGS-I); la pregătirea Congresului, au participat și Centrul de Studii Românești (Iași) al Fundației Culturale Române, în calitate de co-organizator, și Fundația Academică „Petre Andrei” în calitate de colaborator. Conform hotărârii Consiliului Director al CHGS-I, titlatura acestei reuniuni științifice anuale a fost modificată, pe de o parte pentru a corespunde tematicii comunicărilor propuse de participanți și, pe de altă parte, pentru a se stimula înscrierea mai multor comunicări de heraldică, sigilografie, insignologie și vexilologie. Congresul a fost dedicat aniversării a opt decenii de la Unirile anului 1918 și a marcat împlinirea a cinci ani de activitate a Filialei Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie.

Ședința de deschidere – joi, 7 mai, orele 9.00 – 13.00 – a avut loc în **Sala mare** a Filialei Iași a Academiei Române, fiind prezidată de d-l **Paul Cernovodeanu**. Cuvântul inaugural a fost urmat de evocarea unor înaintași în domeniul cercetărilor genealogico-heraldice. Evocări anunțate: *Nicolae Milescu (1636–1708)* – Zamfira Mihail; *Dimitrie Cantemir (1673–1723)* – Ștefan S. Gorovei; *Mihai Cantacuzino (1723–1793)* – Mihai Sorin Rădulescu; *Constantin Tufescu (1793–1846)* – Mircea Ciubotaru; *Andrei Veress (1868–1953)* – Nicolae Edroiu; *Constantin Turcu (1903–1980)* – Silviu Văcaru; *Mihai Berza (1907–1978)* – Andrei Pippidi; *Dan Pleșia (1913–1997)* – Ștefan Andreescu; *Alexandru I. Gonța (1918–1977)* – Petronel Zahariuc.

Următoarele *zece ședințe* s-au desfășurat în secții paralele, în Sala mare și în Sala mică din clădirea Filialei Iași a Academiei Române (Bd. Carol I nr.8). Comunicările nu au mai fost grupate tematic, ci distribuite între genealogie (șapte ședințe) și heraldică (trei ședințe).

JOI, 7 MAI, ORELE 16.00 – 19.15:

A) În **Sala mare**, ședința prezidată de d-na **Violeta Barbu** (înlocuind pe d-l **Nicolae Edroiu**, absent). **HERALDICĂ**. Comunicări înscrise¹: **LUCIA BERDAN** (Iași), *Emblemarea astrală – cod de recunoaștere inițiativă*; **DUMITRU NASTASE** (Atena), *Cele mai vechi reprezentări românești ale vulturului bicefal*; **PARASCHIVA-VICTORIA BATARIUC** (Suceava), *Elemente heraldice pe cahle descoperite la Baia*; **TUDOR-RADU TIRON** (București), *Stemele familiei Kendeffy de Malomviz*; **MARIA DOGARU** (București), *Noi date privind Coroana de Oțel a României*; **CONSTANTIN E. ȘTEFĂNESCU** (Râmnicul Sărat), *Stema României – proiectul J. N. Mănescu*.

B) În **Sala mică**, ședința prezidată de d-l **Ion A. Florea**. **GENEALOGIE**. Comunicări înscrise: **DANIEL CIOBANU** (Roman), *Neamul Goia din Doljești*; **SERGIU GROHOLSCHI-MICLESCU** (București), *Genealogia familiei Volcinschi*; **ANDI-MARIUS DAȘCHEVICI** (Iași), *Familia Dașchevici în spațiul*

¹ Se reproduc titlurile așa cum au figurat în program.

vechii Moldove; MIRCEA HALUNGA (București), *Neamul Halunga din nordul Moldovei. Încercare de reconstituire genealogică*; GHEORGHE MUȘAT (București), *Încă o părere privind începuturile familiei Crețuleștilor*; GEORGE-FELIX TAȘCĂ (București), *Evoluția neamului Tașcă (1531–1996)*.

VINERI, 8 MAI, ORELE 9.00 – 12.45:

A) În **Sala mare**, ședința prezidată de d-l **Ion M. Cantacuzino**.

GENEALOGIE. Comunicări înscrise: TEREZA SINIGALIA (București), *Relațiile de familie dintre Dimitrie Cantemir și Șerban Cantacuzino reflectate în edificiile din Constantinopol*; SERGIU IOSIPESCU (București), *Mihai Cantacuzino, Mănăstirea Comana – genealogie și finanțe*; NICOLAE EDROIU (Cluj), *George Barițiu (1812–1893). Contribuție genealogică și onomasiologică*; MIRCEA COLOȘENCO (București), *Contribuții la genealogia lui Ion Creangă*; MIHAI SORIN RĂDULESCU (București), *Strămoșii și înrudirile lui Henri Coandă*; MIHAI DIM. STURDZA (Paris), *Între ușa de biserică și ușa de tribunal: familia Cocea*; DOINA MEZDREA (București), *Câteva date cu privire la genealogia filosofului Nae Ionescu*.

B) În **Sala mică**, ședința prezidată de d-l **Ștefan S. Gorovei**.

GENEALOGIE. Comunicări înscrise: ION A. FLOREA (Iași), *Nume cu materialul clientului ... à la mode de chez nous*; PETRE Ș. NĂSTUREL (Paris), *Alegerea unor nume de bottez*; RADU G. PĂUN (București), *Mihnea/Mihail. Câteva note despre strategiile patrimoniale ale familiei domnitoare din Țara Românească*; RADU MIRCEA (Alba-Iulia), *Evoluția istorică a familiei cneziale din Bârsana (Maramureș)*; ANGELA COMNÈNE (Ottawa), *Cu privire la Maria de Mangop, soția lui Ștefan cel Mare*; CLAUDIUS VON TEUTUL (Riegelsberg), *O linie mai puțin cunoscută a familiei Tăutu: Vilaucea-Ivancăuți*; ANTON COȘA (Bacău), *Familii catolice din Moldova de origine transilvăneană. Schițe genealogice*.

VINERI, 8 MAI, ORELE 16.00 – 19.15:

A) În **Sala mare**, ședința prezidată de d-l **Mihai Dim. Sturdza**.

GENEALOGIE. Comunicări înscrise: ȘTEFAN ANDREESCU (București), *O sentință politică a lui Matei vodă Basarab despre un boier muntean de la răscrucea veacurilor XVI–XVII*; VIOLETA BARBU (București), *Căderea neamurilor. O perspectivă de antropologie istorică*; ANDRONIKOS FALANGAS (Nicosia), *Familii importante din Cipru (secolele XIX–XX): structură și dinamică*; EFTYCHIA KOSMATOU (Pireu), *Elita ioniană: cadru instituțional și strategii familiale (secolele XVIII–XIX)*; MIHAI-ȘTEFAN CEAUȘU (Iași), *Noblețe și elită politică în Bucovina: cazul familiei Hurmuzaki*; PAUL CERNOVODEANU (București), *Un „homo novus” la curtea lui Brâncoveanu: Vergo marele clucer și familia sa*.

B) În **Sala mică**, ședința prezidată de d-l **Andrei Pippidi. HERALDICĂ.**

Comunicări înscrise: DAN CERNOVODEANU (Paris), *Însemne heraldice din*

perioada anterioară și ulterioară întemeierii Moldovei ca stat independent (secolele XIV–XV); VOICA MARIA PUȘCAȘU (București), *Inelul sigilar al lui Simion Stroici*; PETRE Ș. NĂSTUREL (Paris), *Lămuriri asupra stemei lui Udriște Năsturel*; ANDRIY GRECHYLO (Liov), *Contribuții la originea stemei orașului Colomeea*; J. N. MĂNESCU (București), *Cu privire la sistemul național de decorații al României*; SILVIU TABAC (Chișinău), *Decorurile exterioare ale scutului în sistemul de steme teritoriale din Republica Moldova.*

SĂMBĂTĂ, 9 MAI, ORELE 9.00 – 12.45:

A) În Sala mare, ședința prezidată de d-l Dumitru Nastase.

GENEALOGIE. Comunicări înscrise: ZOE DIACONESCU (București), *Cronică de familie. Note genealogice, biografice și istorice*; ION M. CANTACUZINO (Paris), *Noi surprize în ascendența imperială a lui Mihai Cantacuzino Șeitanoglu*; ANDREI PIPPIDI (București), *Genealogia familiei Miclescu, după un izvor necunoscut*; PAUL PĂLTĂNEA (Galați), *Cernăteștii de la ținutul Covurlui (Galați) și domeniul lor familial*; DAN RUSS (București), *Șase generații în România: descendența chirurgului ieșean dr. Ludwig Russ senior*; SILVIU TABAC (Chișinău), *Neamul Cervenvodali din Basarabia*; DUMITRU VALENCIUC (Volovăț), *Scurte însemnări genealogice despre o familie bucovineană: Tarangul.*

B) În Sala mică, ședința prezidată de d-l Dan Cernovodeanu.

GENEALOGIE. Comunicări înscrise: CĂTĂLIN HRIBAN (Iași), *Familiiile Albotă și Băloșescu în Moldova secolului XVI. Dosar genealogic*; GHEORGHE LAZĂR (București), *Neamul boierilor Zătreanu (secolele XVII–XVIII)*; ION T. SION (Tecuci), *Ion Tălmaciul – tulpină a unui bogat arbore genealogic*; RADU BELDIMAN (București), *Un preot ardelean din secolul XVIII și posteritatea sa*; ANGHEL POPA (Câmpulung Moldovenesc), *Informații despre o ramură a familiei Tăutu la Comănești (Suceava)*; RADU SC. GRECEANU (București), *Contribuții genealogico-heraldice la biografia lui Ion Ghica*; ȘTEFAN S. GOROVEI (Iași), *Integrare și asimilare în societatea românească: familiile Gheleme și Singurov.*

SĂMBĂTĂ, 9 MAI, ORELE 16.00 – 19.15:

A) În Sala mare, ședința prezidată de d-l Ștefan Andreescu.

HERALDICĂ. Comunicări înscrise: CONSTANTIN ITTU (Sibiu), *Mesajul limbajului vizual heraldic*; IVAN SVARNIK (Liov), *Peceti moldovenesti în fondurile Arhivei Istorică Centrale de Stat a Ucrainei (Liov)*; GHEORGHE PUNGĂ (Iași), *Din nou despre originea și semnificația leilor rampanți din unele sigilii princiare*; IOAN CAPROȘU, PETRONEL ZAHARIUC (Iași), *Stema Moldovei în vremea lui Vasile Lupu. Observații asupra surselor*; NICULAE KOSLINSKI (București), *Pavilioane românești de marină*; SORIN IFTIMI (Iași), *Un steag al orașului Iași de la sfârșitul veacului XIX.*

B) În Sala mică, ședința prezidată de d-l **Sergiu Iosipescu**. **GENEALOGIE**. Comunicări înscrise: GHEORGHE GANE (München), *Un vechi arbore genealogic al familiei Stamati*; MARCELA IFRIM, COSTICĂ-IOAN GÂRNEAȚĂ (Iași), *O spiță de neam a Arbureștilor din 1834*; IOAN SCRIPCARIUC (Suceava), *Izvoare genealogice în tezaurul documentar sucevean*; MARCEL LUTIC (Iași), *Preocupări de genealogie rurală la Eugen D. Neculau (1900–1974)*; LADISLAU GYÉMÁNT (Cluj), *Surse ale cercetărilor de genealogie evreiască în arhivele românești*; W. KOVÁCS ANDRÁS (Cluj), *Preocupări ale cercetărilor genealogice maghiare*.

DUMINICĂ, 10 MAI, ORELE 9.30 – 12.30:

Ședința de închidere, prezidată de d-l **Constantin Bălăceanu-Stolnici**, a avut loc în **Aula Universității Tehnice „Gh. Asachi”** și a fost închinată familiei Brătianu, cu prilejul centenarului nașterii istoricului Gheorghe I. Brătianu. Comunicări înscrise: DAN CERNOVODEANU (Paris), *Familia Brătianu: genealogie și istorie*; SERGIU IOSIPESCU (București), *Brătienii – militanți în domeniul binelui public*; MIHAI SORIN RĂDULESCU (București), *Strămoșii istoricului Gheorghe I. Brătianu*; ALEXANDRU ZUB (Iași), *Gheorghe I. Brătianu – profil istoriografic*; ION TODERAȘCU (Iași), *Gheorghe I. Brătianu – profesor la Universitatea din Iași*.

Cuvântul de închidere a fost rostit de d-l Ștefan S. Gorovei.

Din totalul celor 78 de expuneri anunțate și înscrise în programul Congresului – și ale căror titluri au fost reproduse până aici – s-au citit (prezentat), de către autorii înșiși sau, în absența acestora, prin bunăvoința altor participanți, nu mai puțin de 67, și anume: șapte (din cele nouă) evocări de înaintași; 42 din cele 46 de genealogie; 14 (din cele 18) de heraldică și patru (din cele cinci) expuneri destinate simpozionului final.

Pentru publicare în acest volum al „Arhivei Genealogice”, nu s-au mai luat în calcul comunicările (18) înscrise în cele trei ședințe de heraldică, întrucât ele au fost reportate revistei de heraldică a Institutului „Sever Zotta”². Din restul de 60 de comunicări, se publică aici numai 29. Lipsesc 31. Situația lor este următoarea: 24 (18 de genealogie, cele cinci ale simpozionului Brătianu și una dintre evocările de înaintași) nu au fost predate redacției în timp util³; patru au fost publicate în volume ale autorilor⁴, iar trei au fost amânate pentru completarea documentației.

² Cf. **HERB. Revista Română de Heraldică**, I (VI), 1999, 1–2, p.51–156.

³ Autori: Violeta Barbu, Mihai-Ștefan Ceașu, Dan Cernovodeanu, Daniel Ciobanu, Angela Comnène, Andronikos Falangas, Ion A. Florea, Gheorghe Gane, Ladislau Gyémánt, Cătălin Hriban, Marcela Ifrim (în colaborare cu Costică-Ioan Gârneață), Sergiu Iosipescu (două texte), Eftychia Kosmatou, Zamfira Mihail, Gheorghe Mușat, Anghel Popa, Mihai Sorin Rădulescu, Tereza Sinigalia, Mihai Dim. Sturdza, Claudius von Teutul, Ion Toderașcu, Dumitru Valenciu și Alexandru Zub.

⁴ Autori: Nicolae Edroiu (două texte, în volumul său intitulat *Studii de genealogie*, Cluj-Napoca, 2000), Radu Mircea (în volumul editat de familie imediat după moartea sa: *Fratele*

Aceste comunicări vor fi incluse *cu prioritate* în revista „Arhiva Genealogică”, de îndată ce autorii le vor remite redacției.

În după-amiaza zilei de sâmbătă, 9 mai, la pauză, toți participanții s-au reunit în Sala mare, unde nu au fost prezenți decât trei dintre vorbitorii înscriși în program, așa încât aici s-au citit ultimele comunicări prevăzute pentru Sala mică. După ultima comunicare, participanții s-au constituit în Adunare Generală a membrilor Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”⁵, pentru a adopta Statutele și a desemna organele de conducere și control ale acestei societăți. Proiectul Statutelor⁶ a fost remis membrilor încă de la deschiderea Congresului, pentru a putea fi formulate eventuale observații. În urma discuțiilor, nelămuririle fiind limpezite pe loc, Statutele au fost adoptate cu unanimitatea de voturi a celor prezenți și s-a trecut la desemnarea organelor de conducere și control. La propunerea d-lui Ștefan S. Gorovei, cele 17 locuri din **Consiliul Științific** au fost repartizate astfel: câte cinci persoane urmează să reprezinte marile provincii istorice (cu centrele academice și universitare respective: București, Cluj și Iași) și câte o persoană urmează să reprezinte fostul exil și pe românii din Basarabia și Bucovina. Conform articolului 38 (alin. 1) din Statute, membrii ieșeni vor constitui, împreună cu Președintele⁷, **Comitetul Director** al Institutului „Sever Zotta”. Pe baza propunerilor formulate de participanți, s-a ajuns la următoarea alcătuire a **Consiliului Științific** (se dau în *italice* numele membrilor **Comitetului Director**): Ștefan Andreescu, Dan Cernovodeanu, *Paul Cernovodeanu (Președintele Institutului)*, *Mircea Ciubotaru*, Maria Dogaru, Ioan Drăgan, Nicolae Edroiu, *Ștefan S. Gorovei (Administrator-Delegat)*, Constantin Ittu, Jean-Nicolas Mănescu, Ioan-Aurel Pop, Adrian Andrei Rusu, Mihai Dim. Sturdza, *Maria Magdalena Székely*, Silviu Tabac, *Mihai-Răzvan Ungureanu*, *Petronel Zahariuc*. Pentru **Comisia de Cenzori**, au fost propuși și aleși d-nii Vasile Docea, Marcel Lutic și Silviu Văcaru. Aceste formalități fiind îndeplinite, Adunarea Generală a împuternicit pe Administratorul-Delegat să se adreseze justiției pentru ca Institutul „Sever Zotta” să dobândească personalitatea juridică⁸.

nostru Mircea, preotul strămutat la cer, Baia Mare, 2000) și Mihai Sorin Rădulescu (în volumul său intitulat *Genealogii*, București, 1999).

⁵ Întemeiat la 12 mai 1996, în urma inițiativei formulate în anul anterior – cf. **ArhGen**, II (VII), 1995, 1–2, p.XIII–XVI; III (VIII), 1996, 1–2, p.XV–XVI; IV (IX), 1997, 3–4, p.XXIII–XXIV.

⁶ Proiectul de Statute a fost publicat în **ArhGen**, IV (IX), 1997, 1–2, p.XIII–XIII (sub tipar la data Congresului).

⁷ Președintele a fost desemnat, în persoana d-lui Paul Cernovodeanu, încă de la prima întrunire a Adunării Generale, la 12 mai 1996; tot atunci a fost desemnat și Administratorul-Delegat, în persoana d-lui Ștefan S. Gorovei. Cf. **ArhGen**, IV (IX), 1997, 3–4, p.XXIV.

⁸ Dosarul a fost depus în decembrie 1998 la Tribunalul Iași. Această instanță a acordat Institutului „Sever Zotta” personalitatea juridică prin Sentința Civilă nr.4 din 13 ianuarie 1999, publicată în *Buletinul Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”*, 1, 1999, 2. Activitatea Institutului poate fi urmărită, de acum încolo, prin intermediul acestui *Buletin*.

În continuare, celor prezenți li s-a cerut opinia asupra a două chestiuni: **stema României și drapelul Iașilor**. Pentru ambele, o bază de discuții au constituit-o comunicările prezentate de d-na Maria Dogaru și d-l Constantin E. Ștefănescu și, respectiv, de d-l Sorin Iftimi.

Cu privire la primul punct, discuțiile începuseră, de fapt, chiar mai înainte, în după-amiaza zilei de joi, 7 mai – îndată după comunicările prezentate de d-na Maria Dogaru (despre Coroana de Oțel) și de d-l Constantin E. Ștefănescu (despre stema României în proiectul lui J. N. Mănescu) – și au continuat în zilele următoare. S-a conturat, astfel, ideea de a se încerca îmbunătățirea stemei României, pe de o parte pentru a o aduce mai aproape de reprezentarea tradițională, într-o formă care să evoce corect evoluția istorică a unității românești și să respecte prevederile constituționale, și, pe de altă parte, pentru a corecta o inadvertență păstrată în stema interbelică în legătură cu locul rezervat stemei Transilvaniei. Discuțiile nu au fost lipsite de note pasionale, fără să se aducă, însă, nici o atingere cadrului academic și atmosferei colegiale a întrunirii. La 8 mai, s-a decis ca o petiție să fie trimisă Parlamentului, convenindu-se asupra formulării celor două cerințe: revizuirea stemei de Stat și reaşezarea Coroanei de Oțel pe creștetul acvilei României. Formulările propuse au fost acceptate, iar participanții au adoptat, prin aclamații, petiția adresată Parlamentului. Citit din nou, integral, în seara zilei de 9 mai, textul a fost semnat de 47 de persoane. Iată-l:

„Participanții la cel de-al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică se adresează pe această cale Parlamentului României cu rugămintea de a ține seama de cele consemnate mai jos, exprimând opinia specialiștilor reuniți la Iași cu acest prilej.

1) *Cerem Parlamentului să admită, ca principiu, posibilitatea revizuirii stemei de Stat, pentru o mai bună reprezentare a evoluției istorice a unității românești, printr-o mai expresivă corelare a simbolurilor, dar și pentru o încadrare mai strictă în regulile științei și artei heraldice. O Comisie Consultativă – compusă din câte doi sau trei specialiști desemnați de filialele Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie din București, Cluj și Iași – va fi chemată să elaboreze proiectele care vor fi discutate în plenul Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, singurul organism abilitat să decidă în materie de heraldică.*

2) *Cerem Parlamentului să decidă aşezarea Coroanei de Oțel pe creștetul acvilei României, acest însemn exprimând, prin însăși natura și istoria sa – fără o semnificație strict monarhică – independența și suveranitatea Statului.*

Aceste cerințe au în vedere faptul că adoptarea stemei de Stat în 1992 nu a dus la realizarea unei adevărate identități heraldice a însemnului, stema actuală neavând reprezentate, prin mijloace heraldice, noțiunile de independență și

suveranitate a Statului, așa cum sunt ele înscrise în articolul 1 al Constituției României.

Această moțiune a fost adoptată prin aclamații în ședința plenară din 8 mai 1998 și va fi adusă de îndată la cunoștința publică, prin intermediul presei locale și centrale”⁹.

În vederea discutării celui de-al doilea punct, a participat la ședință și primarul Iașilor, d-l Constantin Simirad, care a prezentat doleanțele d-sale și punctele de vedere ale instituției pe care o conduce. Vorbitorii – d-nii Constantin E. Ștefănescu, Tudor-Radu Tiron, Sorin Iftimi, Cătălin Hriban ș. a. – au pus în lumină principiile și normele după care ar trebui să se alcătuiască un drapel din elementele componente ale unei steme. Urmând aceste reguli, drapelul ar trebui să aibă culoarea roșie, ceea ce – din motive ușor de înțeles ! – n-ar fi deloc simplu. S-a propus ca drapelul să fie alb, având în centru stema Iașilor. De asemenea, s-a mai propus folosirea unui element de individualizare (eventual, frunza de tei). Ajungându-se la o formulă cvasi-definitivă, s-a convenit ca problema drapelului ieșean să rămână în atenția Filialei Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie.

Comitetul de Organizare a celui de-al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică a fost alcătuit din membri ai CHGS-I: **Mircea Ciubotaru, Vasile Docea, Ștefan S. Gorovei, Cătălin Hriban, Sorin Iftimi, Liviu Papuc, Flavius Solomon, Maria Magdalena Székely, Mihai-Răzvan Ungureanu, Silviu Văcaru și Petronel Zahariuc.**

Mai multe instituții au contribuit – prin sponsorizări, sprijin și colaborare – la organizarea și buna desfășurare a Congresului: **Filiala Iași a Academiei Române, Arhivele Naționale (Direcțiile Județene Iași și Suceava), Asociația Arhiviștilor și Prietenilor Arhivelor „Gh. Asachi” (Iași), Asociația Culturală Pro- Basarabia și Bucovina (Filiala „C. Negri”, Galați), Asociația Prietenilor „Revue des Études Roumaines” (Iași), Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” (Iași), Editura „Polirom”, Episcopia Romano-Catolică de Iași, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Iași, Primăria Municipiului Iași și Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” (Iași)¹⁰.**

Organizatorii au beneficiat și de generosul sprijin oferit de d-nele Zoe Diaconescu și Roxana Diaconescu și de d-nii Ion M. Cantacuzino, Gheorghe Gane, Dumitru Nastase, Mihai Dim. Sturdza și Claudius von Teutul.

⁹ În răstimpul următor, moțiunea a fost publicată, integral sau parțial, în mai multe ziare.

¹⁰ În programul Congresului, se aduc mulțumiri și Consiliului Județean Iași; însă sponsorizarea acordată de această instituție nu a mai ajuns niciodată la destinație ...

Cuvânt de deschidere

Doamnelor și Domnilor,

*Ne întâlnim din nou, pentru a noua oară aproape consecutiv, cei îndrăgostiți sau numai interesați de studiile genealogice și heraldice în singurul loc unde, în România ultimului deceniu al amărâtului nostru secol XX, aceste științe își reafirmă, cu multă vigoare, însemnătatea lor pentru cunoașterea umană în general și pentru cercetarea istorică în special. Cel de-al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică nu este altceva decât expresia acestei renașteri, care înseamnă, totodată, o uriașă și nesperată operă de recuperare a memoriei, de redobândire a unei demnități îndelung asuprite și de restaurare a unor valori și a unor ierarhii pe care năzuințe și oarbe, și strâmbe, le-ar fi dorit distruse. Mulțumindu-Vă, tuturor și fiecăruia în parte, că acceptați să fiți părtași în această operă, mă bucur să Vă pot ura bun venit în orașul nostru și să Vă zic **Hristos a înviat !***

*Întrunirea de anul acesta înseamnă atingerea unei rotunzimi pe care am avut-o în vedere încă de atunci când, acum nouă ani, am inițiat cel dintâi simpozion, modest intitulat **Genealogie și Istorie**. Opt comunicări, într-o singură dimineață, au marcat, însă, începutul unui drum pe care l-am văzut cu ochii minții și în care am crezut cu toate forțele sufletului meu. Din aceeași năzuință, am inițiat atunci și mica rubrică, în paginile Anuarului Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, rubrică preluând numele revistei întemeiate de Sever Zotta la Iași, în 1912, „Arhiva Genealogică”.*

*Și iată, azi, dezvoltarea firească a acestor începuturi și rodul unor străduințe încâpățănate: primelor trei **Simpozioane „Genealogie și Istorie”** (desfășurate în cadrul ospitalier al Zilelor Institutului „A. D. Xenopol”) le-au urmat patru întruniri de-sine-stătătoare, numite **Simpozioane de Studii Genealogice**. Când a fost evident că numărul comunicărilor prezentate în acest cadru depășește cifra de 50, Comitetul de Organizare a propus ca aceste reuniuni științifice să fie intitulate **congrese**. Iar când s-a constatat că subiectele propuse de participanți privesc și heraldica și sigilografia, necesitatea completării numelui s-a impus de la sine și așa avem, azi, un **Congres de Genealogie și Heraldică**. Numărul său de ordine nu are altă menire decât aceea de a sublinia o continuitate care ne este mai scumpă decât orice: într-o vreme de febrile căutări, de tribulații, de începuturi fără continuări, avem satisfacția de a urca, împreună, un drum care nu e ușor, desigur, dar a cărui străbatere avem convingerea că poate să fie folositoare din mult mai multe puncte de vedere decât acelea care ar putea fi identificate la o privire superficială. Și mai ales avem satisfacția de a vedea o solidaritate care se creează, ca un efect binefăcător al acestor reuniuni științifice.*

Multe lipsesc românului când e vorba de creația și cooperarea intelectuală, dar cea mai mare și mai dăunătoare carență mi se pare că este tocmai această greutate – dacă nu imposibilitate – de a asigura, peste orice obstacole și orgolii, continuitatea unei munci și solidaritatea în această muncă, fără de care nici o operă mare nu se poate realiza.

*Este, pentru noi, cea mai mare bucurie – aș spune chiar **mândrie**, dacă n-aș ști că sunt oameni înclinați să interpreteze acest cuvânt cu o biblică tentație de condamnare – să vedem această solidaritate manifestându-se în felurite chipuri și dând roade dintre cele mai frumoase.*

Doamnelor și Domnilor,

Întrunirea noastră de acum marchează un mărunț popas aniversar: filiala ieșeană a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie împlinește cinci ani de activitate. Sunt cinci ani de când, în mai 1993, această filială s-a constituit, în chiar prima zi a lucrărilor celui de-al IV-lea Simpozion de Studii Genealogice. Mi s-a făcut cinstea de a mi se încredința organizarea și conducerea acestei filiale de comisie academică. Luând în serios misiunea (care corespundea, de altfel, unei mai vechi năzuințe pentru care militasem și în anii '70), am stabilit atunci un program de activitate care este urmat cu aceeași rigoare și în aceleași forme, cu statornicie și cu credință – aș zice – în aceeași atitudine fermă și inflexibilă care a putut să pară ciudată și să fie supărătoare. La capătul acestor cinci ani – a acestor primi cinci ani – de activitate, însă, Filiala ieșeană a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie numără tot atâtea întruniri de mari dimensiuni în luna mai a fiecărui an, două reuniuni consacrate dezbaterii unor probleme de heraldică teritorială, 50 de ședințe lunare în care s-au prezentat aproape 100 de comunicări și șase volume din revista „Arhiva Genealogică”.

Împrejurările în care această activitate a trebuit să se desfășoare nu au fost – nu sunt – întotdeauna line și senine. Multe sunt pricinile de zbucium și de tensiuni, de amărăciuni și de griji. Suntem profund nemulțumiți de faptul că una dintre cele mai frumoase realizări ale Filialei noastre – anume, seria de steme pentru toate orașele și comunele județului Suceava – este încă blocată în drumul ei spre împlinirea pe care ar trebui să i-o dea aprobarea Guvernului. Suntem, mai ales, profund îngrijorați de soarta revistei noastre, pentru care conducerea Editurii Academiei Române manifestă o evidentă rea-voință, în spatele unei pseudo-griji pentru fond și formă, dar care, de fapt, numai cu greu poate să ascundă tendința de instituire a unei cenzuri științifice și literare. Faptul că apariția revistei este condiționată de prezentarea manuscrisului în redacția editorială de la București – și ultimul număr stă acolo de cinci săptămâni – vine în flagrantă contradicție cu năzuințele noastre de dezvoltare autonomă. Personal, privesc această cerință și ca o ofensă, dar și ca pe o ingerință inacceptabilă în viața unei reviste care are propriul său organism de conducere. Trebuie să se știe

și să se înțeleagă faptul că un comitet de redacție este suveran în materie de selectare a materialelor și de organizare a sumarelor și țin să afirm că vom respinge categoric orice încercare de a se încălca aceste prerogative.

Toate acestea sunt, acum, o sursă de îngrijorare pe care socotesc că aș fi necinstit dacă nu V-aș împărtăși-o, întrucât ea Vă privește și pe Domniile Voastre, colaboratori mai vechi sau mai noi, sau viitori colaboratori, ai „Arhivei Genealogice”.

Este evident că, pentru a continua și pentru a îmbunătăți munca noastră, nu există decât o singură soluție: independența deplină a activităților noastre și în primul rând a revistei. Începutul, în această direcție, a fost, de altminteri, făcut. **Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”,** constituit prin decizia multora dintre cei prezenți aici, va asigura cadrul legal pentru continuarea activităților noastre. Sper să găsim un răgaz, în cursul acestor zile, pentru a definitiva cele începute acum doi ani, astfel încât în toamnă să putem cere personalitatea juridică pentru această fundație științifică.

Pe de altă parte, o neașteptată rază de încredere ne-a venit în chiar aceste zile. Un foarte vechi prieten, care este și membru de onoare al Comisiei noastre, un român bucovinean – care este și foarte mândru de a fi român bucovinean: „Ich bin stolz ein Bukowiner zu sein” – d-l dr. Claudius von Teutul, a dăruit Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie de la Iași o întreagă aparatură care va permite culegerea computerizată a revistei, prin – desigur – contribuția benevolă a celor angajați deja în dezvoltarea activităților noastre. Să-mi îngăduiți, Vă rog, să mulțumesc în mod public, în chipul cel mai călduros și cu toată emoția sufletului meu, d-lui von Teutul (urmaș direct, în a 18-a generație, al marelui logofăt al lui Ștefan cel Mare) pentru darul neprețuit pe care l-a făcut colegilor săi ieșeni, în mijlocul cărora se află, acum, pentru întâia dată. Grație acestei aparaturi, avem speranța că „Arhiva Genealogică” – această scumpă ctitorie a unui alt bucovinean inimos, Sever Zotta – nu va succomba sub presiunea unor interese ignobile. Sunt bucuros să anunț acest lucru în prezența doamnei Ruxanda Zotta – fiica ilustrului nostru înaintaș – căreia țin să-i mulțumesc pentru curajul de a fi înfruntat greutăți inerente ca să fie alături de noi în aceste zile.

Îmi place să sper că nu va fi deosebit de greu să se adune, de două ori pe an, suma necesară imprimării revistei. Îmi place să sper că solidaritatea care Vă aduce, pe Domniile Voastre toți, la Iași, în fiecare lună mai, va ști să se manifeste cu putere, într-un act de voință și de mândră afirmare, pentru adunarea acestor fonduri.

Doamnelor și Domnilor,

Țelul nostru, al muncii noastre, e de a clădi și nu de a dărâma; voim să adunăm și nu să risipim. Institutul „Sever Zotta” va avea de împlinit acest țel pe multiple planuri, adunând oameni, forțe și amintiri ale trecutului. Fac de pe acum

un apel la fiecare dintre Domniile Voastre, pentru a dăruii viitoarei noastre fundații cărți, documente, obiecte care să îmbine valoarea lor utilitară cu puterea lor evocatoare.

Țelul nostru, al muncii noastre, decurge din cuvintele scrise de Sever Zotta acum 86 de ani și pe care le-am păstrat pentru frontispiciul revistei noastre:

„... a trezi și a mări în cercurile largi ale societății românești, dincoace și dincolo de hotarele ei politice [de azi], interesul pentru istoria, viața și viitorul familiilor, pentru ca din interesul acesta special să profite interesul general pentru istoria, viața și viitorul neamului românesc”.

*E un crez de desăvârșită curățenie și de înaltă simțire pe care nu putem să nu-l urmărim, lăsând, totodată, deoparte, orice ar putea sugera o tentă naționalistă sau șovină. E, probabil, locul potrivit pentru a atrage atenția că niciodată nu am adăugat la numele întrunirilor noastre calificativul de „național”; nicicând n-am vorbit despre un „simpozion național de studii genealogice” sau despre congresul național de genealogie și heraldică” și rog, de aceea, pe prietenii și colegii care vor să mai scrie despre aceste întruniri, să le redea corect numele. Congresul nostru nu este național și, în egală măsură, nu este internațional: este, pur și simplu, **Congresul de Genealogie și Heraldică de la Iași.***

Despre aceste întruniri ale noastre trebuie să Vă mai spun câte ceva.

*Din ce în ce mai mult și din tot mai multe puncte de vedere, pregătirea lor poate fi clasată sub o etichetă pe care să se scrie cuvintele unui ilustru compatriot al nostru, Emil Cioran; formula pe care o putem împrumuta de la el, născocită acum peste șase decenii, în România, e grăitoare și ea caracterizează perfect natura, scopul, ca și conținutul strădaniilor noastre: **echilibrarea incertitudinilor.** Oricât de ferme ar fi intențiile noastre, oricât de prevăzători, realiști și pragmatici am încerca să fim, oricât am dori să avem organizarea încheiată măcar cu trei zile (dacă nu cu o săptămână) înaintea deschiderii Congresului, rezultatul rămâne același: **echilibrarea incertitudinilor** rămâne regula de bază, mereu confirmată din toate părțile, ceea ce scade destul de mult din eficiența muncii noastre.*

*Incertitudinile pe care noi trebuie să le „echilibrăm” privesc și condițiile pe care ne străduim să le asigurăm pentru participanții la Congres, dar și condițiile pe care participanții înșiși ni le oferă (mai exact spus: **nu** ni le oferă) în munca aceasta de pregătire a întrunirilor noastre anuale. Astfel, la incertitudinile generate de împrejurările generale prin care trece națiunea întreagă, ca și de opacitatea și indiferența unor oameni și instituții, se adaugă incertitudinile furnizate, din belșug, de participanți.*

Am avut, de mai multe ori, dovada că participanții la congresele noastre nu cunosc (poate nici nu vor să cunoască) realitatea exactă a condițiilor în care aceste întruniri devin posibile, deși nu o dată am încercat să explic, cu delicatețe,

greutățile pe care le întâmpinăm și modalitățile depășirii lor. Am fost, probabil, prea sibilinic. Nu insist acum, pentru că vom avea prilejul să revenim mai pe larg asupra lor; le evoc, doar, cerându-Vă din nou colaborarea disciplinată pentru această imensă muncă comună. Deși mulți procedează exact invers, dați-mi voie să reamintesc tuturor vechea învățătură care ne cere să echilibrăm, rațional și potrivit scopului, timpul nostru ca și al celorlalți: rien ne sert de courir, c'est tout de partir à point.

*Au fost, alteori, discuții mai aprinse pe marginea unor comunicări; asemenea discuții noi le dorim în continuare, pentru că din ele și prin ele se impune adevărul. Atâta vreme cât ele nu părăsesc și nu deteriorează atmosfera de cordială și amicală conlucrare, vor fi întotdeauna binevenite și necesare, ajutându-ne pe noi toți să îndreptăm erori vechi și să le evităm pe cele noi. Nu mai puțin, însă, trebuie să se știe că – precum se procedează și la revista noastră și, de altfel, la toate publicațiile și în toate ocaziile similare din lumea întreagă – responsabilitatea pentru conținutul comunicării, pentru toate afirmațiile sau ipotezele, revine **integral și exclusiv** autorilor. Aceasta înseamnă, pe de o parte, că nimeni nu se poate prevala de acceptarea unui titlu de comunicare și de înscrierea lui în program ca de un gir acordat de organizatori lucrării înseși. Pe de altă parte, aceasta înseamnă că în nici un caz organizatorilor nu li s-ar putea reproșa deficiențele de conținut sau de expunere ale vreunei comunicări. Lăsând autorilor libertatea absolută, Comitetul de Organizare înțelege să ofere, deopotrivă, tuturor participanților, șansa – șansa în sine, în stare pură, dacă se poate spune așa; revine, însă, fiecăruia în parte să o transforme în șansa reușitei sau în șansa eșecului.*

*Nici Comitetul de Organizare, nici Președintele Congresului, nu fac cenzură științifică și nu-și îngăduie decât, în rare cazuri, să sugereze ameliorarea unor titluri sau o mai rațională distribuire a unor accente, în acele texte care, cu totul excepțional, li se aduc la cunoștință înaintea prezentării lor. De regulă, însă, Comitetul de Organizare lucrează cu rezumatele comunicărilor. (În paranteză fie spus, obținerea acestor rezumate înseamnă o pagină de ... epopee: sunt participanți de veche dată la aceste întruniri ale noastre, de la care nu am obținut niciodată rezumatul comunicării și câteodată nici măcar talonul de înscriere ! Puțini sunt aceia care transmit un rezumat conform cerințelor comunicate prin prima circulară: **maximum zece rânduri dactilografiate**. Nu vreau să spun cum ajung la noi unele dintre aceste rezumate: de la o singură frază scrisă cu creionul sau pixul pe dosul talonului de înscriere, până la o pagină întreagă, dactilografiată sau scrisă de mână. Dar eu sunt cel care trebuie să mulțumesc, pentru că, în asemenea cazuri, mi se face cinstea de a colabora la elaborarea unor rezumate acceptabile, fie prin dezvoltarea unicei fraze, fie prin comprimarea paginii ...).*

*Rezumatele sunt cerute participanților nu pentru cenzură, ci pentru a avea o imagine mai clară asupra subiectelor abordate, pentru a încerca o eventuală grupare tematică a comunicărilor și mai ales pentru a informa, prin intermediul broșurii care le conține, pe cât mai mulți dintre cei interesați cu privire la cele discutate la Iași. Singura „cenzură” – și pun aici cuvântul în ghilimele – pe care am exercitat-o de câteva ori a condus la refuzarea unor propuneri care priveau genealogia unor popoare, genealogia unor instituții, genealogia unor idei. Cu riscul de a supăra, poate, colegi și prieteni respectați, a trebuit să refuz asemenea subiecte și să explic celor refuzați astfel că noi înțelegem să rămânem la sensul primar al cuvântului genealogie, anume acela care se referă la **filiațiile și înrudirile oamenilor**, delimitându-ne categoric de orice extindere a sensului.*

Doamnelor și Domnilor,

Congresul de anul acesta mai poate avea o semnificație, peste care n-aș putea trece, pentru că nu privește un simplu accident biografic al meu. E o întreagă generație care atinge jubileul, o generație căreia sunt foarte mândru că îi aparțin. Prezența d-lor Ștefan Andreescu, Sergiu Iosipescu și Andrei Pippidi marchează o manifestare de solidaritate a unei generații de truditores pe câmpul cercetărilor istorice. Le sunt recunoscător că, fără să le fi reamintit acest jubileu, au dat curs unei chemări, care e, sper, și a sufletului lor.

Sunt foarte bucuroși de prezența vechilor noștri companioni, veterani ai sedințelor Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie de la București și participanți fideli la întrunirile de la Iași, ca și de prezența unor colegi care, acum pentru întâia oară, vin alături de noi. Mă bucură îndeosebi numărul sporit de colegi tineri și foarte tineri: prezența lor îmi dă sentimentul certitudinii că, în adevăr, genealogia și heraldica românească au renăscut.

*După prezență, însă, trebuie să semnalăm și absențele. În răstimpul scurs de la ultima noastră întâlnire, ne-a părăsit colegul nostru onorific, profesorul **Eugen Lozovan**. Ne-a părăsit și cineva care și-a manifestat de mai multe ori dorința de a ni se alătura, fără să o mai fi reușit vreodată, **Cornelia Papacostea-Danielopolu**. Și dați-mi voie să adaug, la aceste nume, pe acela al unui om grație căruia, ani în șir, mulți dintre Domniile Voastre ați beneficiat de cazarea gratuită în spațiile de găzduire ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”: profesorul **Grigore Vereș**, fost prorector al Universității noastre. În amintirea lor, Vă propun un moment de reculegere.*

Doamnelor și Domnilor,

E vremea să închei, pentru că e vremea să începem.

Trebuie să știți că întrunirea de anul acesta n-ar fi fost posibilă dacă eforturilor organizatorice ale Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie (Filiala Iași) nu li s-ar fi alăturat acelea ale altor instituții și în primul rând ale

Centrului de Studii Românești al Fundației Culturale Române – coorganizator al Congresului – și ale Fundației „Petre Andrei”, colaborator prețios și larg înțelegător al strădaniilor noastre. Mulțumirile se îndreaptă, astfel, către d-l Augustin Buzura, președintele Fundației Culturale Române, și către directorul Centrului de Studii Românești, d-l Mihai-Răzvan Ungureanu, precum și către președintele Fundației „Petre Andrei”, profesorul Petru P. Andrei, și către d-l Doru Tompea, prorector al Universității „Petre Andrei”.

Mulțumiri adresăm și primarului Municipiului Iași, d-l Constantin Simirad, precum și d-lui Liviu Antonesei, președintele Consiliului Județean Iași, care, de data aceasta, au venit în sprijinul nostru într-un mod eficient și foarte util.

Mulțumesc Rectorului Universității noastre, d-l profesor Gheorghe Popa, și Rectorului Universității Tehnice „Gh. Asachi”, d-l profesor Mihai Gașițeanu, pentru înțelegerea pe care mi-au arătat-o și pentru sprijinul pe care mi l-au acordat.

Mulțumesc gazdei noastre ospitaliere, Filiala Iași a Academiei Române, instituția care de doi ani încoace adăpostește atât ședințele noastre lunare de comunicări, cât și marile noastre întruniri anuale. Mulțumesc în mod special președintelui Filialei, acad. Cristofor Simionescu, pentru înțelegerea arătată în multe rânduri.

Mulțumesc tuturor instituțiilor și persoanelor care au contribuit – fiecare în felul său și după puterile sale – la buna alcătuire a Congresului.

Membrii Comitetului de Organizare au fost supuși, anul acesta, la cerințe mai ample și mai dure. Îi rog să aște, aici, întreaga mea recunoștință. Membrii Comitetului de Organizare poartă ecusoane în care emblema Comisiei e în negativ.

Pentru prima oară, avem anul acesta un mic comitet de studenți, istorici aflați încă pe băncile facultății, care s-au oferit să ne ajute. Îi veți recunoaște după ecusonul cu emblema de dimensiuni mai mari a Comisiei. Le mulțumesc din toată inima, cu speranța că nu va fi, pentru ei, o experiență neinteresantă.

Mulțumesc în chip deosebit celor care, ca întotdeauna, au fost alături de mine în toate grijile, frământările și incertitudinile care s-au îngrămădit în perioada pregătirii Congresului, și aceleia care a știut să mă încurajeze și să mă asigure că nu trebuie să renunț la lucrurile care-mi sunt așa de scumpe. Dar măsura în care grijile au fost întemeiate, frământările rodnice iar incertitudinile echilibrate o veți afla Domniile Voastre înșivă, pe parcursul celor patru zile de muncă.

*Veți ierta, ca și alte ori, eventualele deficiențe organizatorice: nu avem în spatele nostru o instituție, cu secretare, dactilografe, curieri și colegi care să îndeplinească, din ordin, dispoziții superioare. În toată organizarea noastră, se urmează un principiu pe care l-am deprins de la tatăl meu: **cel care are conducerea are toată răspunderea și lui îi revine partea majoră a muncii.***

În numele Comitetului de Organizare, declar deschise lucrările celui de-al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică.

DIMITRIE CANTEMIR
(1673–1723)

Evocarea faimosului *inorog* – din potriveala cronologiei, chiar la deschiderea comunicărilor – are o semnificație aparte. Nu este numai faptul că ilustrul principe și cărturar moldovean a fost cel dintâi care a scris o „arhondologie” a țării sale de baștină; ci este și legătura dintre el, în postura sa de genealogist, și Institutul „Sever Zotta”. Stema societății noastre, așa cum a fost ea fixată de colegii noștri heraldiști, are, în *cimier*, tocmai inorogul, menit să amintească pe (foarte probabil) cel dintâi român care să fi folosit cuvântul *ghenealoghie*.

Teoretic, evocarea lui Dimitrie Cantemir ca înaintaș al preocupărilor genealogice românești ar fi dublu justificată în acest an, care ar marca împlinirea unor cifre rotunde pentru principalele borne ale vieții sale: 325 de ani de la naștere și 275 de ani de la moarte. Practic, însă, cred că este prudent să ne raportăm doar la cel de-al doilea reper, întrucât cel dintâi este absolut incert¹.

Menționarea principelui între precursorii noștri se întemeiază pe propria sa mărturie, ca și pe constatarea interesului său pentru cunoașterea strămoșilor și a înrudirilor. În *Pridoslovia la Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, apărând originea românilor „din buni și tari părinți romani”, precum și „a singelui curățenie și a niamului evghenie”, el a simțit necesar să precizeze că această pledoarie nu nesocotește originea străină a unor neamuri de boieri din Moldova – ceea ce „a dzice și a gândi fără socoteală ar fi” – și nici alianțele dinastice ale domnilor din vechime cu familiile unor stăpânitori din țările învecinate; despre toate acestea, „în cartea ghenealoghiii a neamurilor boierimii moldovenești (pre carea cu limba lătinească am scris-o) pre larg am arătat”, urmând să revină și în al doilea volum al

¹ Anul 1673 pentru nașterea lui Dimitrie Cantemir nu reprezintă decât o *deducție* aparent logică, însă întemeiată pe lectura neatentă a unui pasaj confuz din *Vita Constantini Cantemyrii*; am arătat că interpretarea riguroasă a pasajului respectiv, alăturată unei indicații provenind chiar de la Dimitrie Cantemir, conduce la anul 1674 – cf. Ștefan S. Gorovei, *Miscellanea genealogica*, I. *Note cantemiriene* (I. Data nașterii lui Dimitrie Cantemir), în *AIIAI*, XXI, 1984, 490–491. De curând, d-l Andrei Pippidi (reluând o sugestie a Ariadnei Camariano-Cioran) s-a pronunțat pentru anul 1675 – cf. Andrei Pippidi, *Note și comentarii la Vita Constantini Cantemyrii*, în Dimitrie Cantemir, *Opere complete*, ediție critică publicată sub îngrijirea lui Virgil Cândea, VI, tomul I, București, 1996, p.228, nota 68 (calculul bazat pe văleături este, însă, eronat, întrucât pentru luna octombrie anului 1688 îi corespunde văleatul 7197, nu 7196, iar anului 1693 îi corespunde văleatul 7202, nu 7201). Observațiile privind data nașterii lui Cantemir, cuprinse în articolul sus-menționat din 1984, au rămas, aici, neluate în seamă.

*Hronicului*². Căutată în secolul al XIX-lea și la Moscova, și la St.-Petersburg, această operă nu a putut fi găsită, rămânând a fi socotită pierdută³.

Am arătat, însă, cu alt prilej⁴, că este foarte probabil ca „sumarul” acestei cărți să se regăsească în *Descrierea Moldovei*, unde, în capitolul XV (*De nobilitate moldava*) la celei de-a doua părți, se află o listă cu 76 de familii care formau, atunci, boierimea țării; după părerea autorului, aceste familii „ca cinste sunt toate deopotrivă între ele”, afirmație atenuată, însă, drastic de precizarea că „unele neamuri dintre acestea au ajuns într-o sărăcie atât de mare, încât din cinci mii de gospodării, câte aveau altă dată, de-abia mai au cinci, deși vița lor se păstrează întreagă”⁵.

Este evident faptul că scrierea acestei *arhondologii* a fost dictată de o necesitate de ordin practic, legată de curtea de principe în exil care se închegea în jurul lui Cantemir, unind prin interese comune pe toți cei care îl însoțiseră în pribegie; unora ca acestora, fostul domn trebuia să le poarte de grijă, să le creeze un statut care să nu-i pună în inferioritate față de nobilimea imperiului lui Petru cel Mare și să le ușureze, astfel, accesul spre funcții și titluri. Această situație cu totul specială explică atât omisiunile – din listă lipsesc numeroase neamuri importante de boieri moldoveni⁶, dintre care unele dăduseră dregători mari într-o vreme apropiată lui Cantemir și despre care nu avea cum să nu știe din propria lui experiență⁷ – cât și, în ceea ce privește numele cuprinse în listă, proporția între neamurile cu adevărat vechi și mari (circa 38 %) și cele de rang mijlociu și mic (circa 46 %)⁸. De altminteri, dintre cei care l-au însoțit pe Cantemir în Rusia, nu reprezentanții marilor familii boierești au și rămas acolo, ci doar acei din a doua categorie (care, în fond, aveau mai puțin de pierdut neîntorcându-se în Moldova !). Grija lui Cantemir pentru ei s-a vădit rodnică, unele familii intrând în rândurile

² Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ediție îngrijită, studiu introductiv, glosar și indici de Stela Toma, I, București, 1999, p.20; în textul latin, p.34: „in libro Moldavicae nobilitatis genealogiae Latio sermone a nobis conscripto”.

³ P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, 1958, p.249.

⁴ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.* (2. O scriere pierdută), p.492–493.

⁵ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, introducere de Maria Holban, comentariu istoric de N. Stoicescu, studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, indice de Ioana Constantinescu, cu o notă asupra ediției de D. M. Pippidi, București, 1973, p.281.

⁶ *Ibidem*, p.290, nota 22 (de N. Stoicescu); referirea la N. Docan, „Arhiva”, 1900, p.148 și urm., este, însă, lipsită de teme: în locul indicat (p.148–180), se află recenzia lui Docan la cartea lui Octav-George Lecca, *Familiiile boierești române*, București, 1899, text absolut remarcabil, care ar merita reproduș într-o rubrică de *Recuperări*.

⁷ Cf. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p.493.

⁸ *Ibidem*, p.492–493.

nobilimii ruse cu ascensiuni frumoase: Abaza⁹, Bantăș (Bantăș-Kamenski) și Caraiman (Kulikovski)¹⁰ constituie trei exemple grăitoare în acest sens.

Interesul lui Cantemir pentru genealogie (= cunoașterea strămoșilor) se vede limpede și în alte locuri ale operei sale. În chip firesc, s-a interesat de înaintașii propriei sale familii, scriind pe scurt istoria acestora în cartea închinată tatălui său, *Vita Constantini Cantemyrii*. Cu excepția purcederii primului înaintaș, la 1443, „dintre Cantemireștii de la Crâm” – care nu aveau cum să existe acolo la acea dată ! – genealogia schițată de Dimitrie vodă este credibilă și acceptabilă¹¹; pentru exactitatea acestor informații, stă mărturie faptul că autorul cunoștea „porecla” veche a înaintașilor săi, *Silișteanul*, pe care, pentru ... nevoile cauzei, o arată ca fiind „mai nouă”, adică preluată de tătarul creștinat la 1443, lăsând să se înțeleagă o revenire recentă la numele inițial și autentic. „Despre acești strămoși ai Cantemireștilor istorici nu se știe nici astăzi mai mult decât a vrut să ne spună Dimitrie”, observa recent d-l Andrei Pippidi¹²; am însă convingerea fermă că izvoarele vor confirma, dacă nu în întregime, măcar în bună parte știrile transmise de Dimitrie Cantemir despre strămoșii săi Silișteni. Legătura acestor strămoși cu satul Silișteni de la ținutul Fălciului e mai presus de orice îndoială¹³; de altminteri, acest sat a ajuns, prin cumpărături, în întregime în stăpânirea lui Constantin vodă¹⁴, care a ridicat acolo o mănăstioară cu hramul Sf. Nicolae, închinată apoi Mănăstirii Mera¹⁵.

Dacă informațiile despre strămoși pot să nu fie numaidecât un semn al interesului pentru genealogii, în schimb, unele comentarii strecurate în notele *Istoriei Imperiului Otoman* atestă cu limpezime acest interes. Astfel, când a trebuit să scrie despre Ștefan vodă Petriceicu, a notat că era „din familie nobilă, deși nu prea distinctă”¹⁶ (ceea ce corespunde adevărului), adăugând un cuvânt și despre

⁹ Cf. D. Dragnev, A. Eșanu, *Familia Abaza în Rusia. Noi contribuții documentare*, în **AIIX**, XXX, 1993 (= **ArhGenAIIX**, V, 1993, 1–2), p.671–678.

¹⁰ Cf. J. N. Mănescu, *Éléments d'héraldique roumaine dans l'armorial russe*, în *Comunicaciones al XV Congreso Internacional de las Ciencias Genealógica y Heráldica*, III, Madrid, 1983, p.8–10 și p.21, fig.3 și 4.

¹¹ Cf. Ștefan S. Gorovei, *Cantemireștii. Eseu genealogic*, în **RA**, L, 1973, 3, p.482–486.

¹² Andrei Pippidi, *loc. cit.*, p.220, nota 2.

¹³ Raționamentul în urma căruia Ilie Minea (*Despre Dimitrie Cantemir. Omul. Scriitorul. Domnitorul*, Iași, 1926, p.156–157) a negat această legătură arată că istoricul a cântărit foarte superficial argumentele *specifice* cercetării genealogice; e de mirare că opinia sa a mai putut găsi un aderent (cf. Andrei Pippidi, *loc. cit.*, p.221, nota 2).

¹⁴ **CDM**, IV, p.276, nr.1222: mărturia marilor boieri (25 noiembrie 1689) pentru stăpânirile lui Constantin voievod în două sate din ținutul Fălciului, anume *Silișteni* (pe apa Elanului) și Glodeni (pe apa Sărălii).

¹⁵ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p.755–756 și 823, nota 46. Cu semnul care indică existența unei mănăstiri, satul Silișteni figurează în harta Moldovei alcătuită de Dimitrie Cantemir.

¹⁶ Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, traducere de Iosif Hodoș, București, 1876, p.417, nota 5.

Vasile Bainski, „consăngeanul” domnului¹⁷. O amplă notă, cu accente vehemente, a consacrat-o neamului lui Constantin vodă Brâncoveanu; el pare a polemiza aici cu o lucrare despre care va fi avut cunoștințe mai precise, „o carte întreagă și foarte voluminoasă, în care se cuprinde viața și genealogia” adversarului său¹⁸.

Toate acestea par să arate că, interesat de atâtea lucruri referitoare la țara sa de obârșie, Dimitrie Cantemir și-a îndreptat atenția și spre ceea ce am numi astăzi *istorie familială*, știind să îndeplinească informațiile culese pe acest teren în povestirea largă a istoriei *mari*. Uneori, expunerea sa lasă impresia că asupra unor subiecte s-a documentat mai îndeaproape. Astfel, despre familia Tăutu – coborâtoare din marele logofăt al lui Ștefan cel Mare, cel căruia vechile tradiții îi atribuiau „închinarea” Moldovei la Poartă în vremea lui Bogdan al III-lea – Cantemir spune, în *Istoria Imperiului Otoman*, într-o notă atașată tocmai vestitului înaintaș, că este una „din cele mai ilustre familii nobile din Moldavia, de la care și până astăzi mai mult de cincisute de familii își derivă originea; dar multe au scăpătat foarte de la splendoarea lor de odinioară și seamănă mai mult a țărani decât a nobili”¹⁹. Informația este deosebit de interesantă, mai ales prin indicarea numărului de 500 de familii care ar coborî din marele logofăt: este posibil să se fi avut în vedere *totalitatea descendenților*, inclusiv prin femei, dar aceasta implică, în chip obligatoriu, o cercetare fie și superficială a posterității personajului ! Cred că informația respectivă nu poate fi decât rodul unei culegeri pe teren, de la aceeași sursă care va furniza și lui Neculce materia pentru două dintre *cuvintele sale*: familia Tăutu însăși. Oricum, observația privind scăpătarea corespunde adevărului: la vremea când Cantemir scria, în Rusia, aceste cuvinte, membrii familiei Tăutu ieșiseră din orizontul activităților publice²⁰.

Este posibil ca în interesul lui Dimitrie Cantemir pentru strămoși și înrudiri să se reflecte și dorința de cunoaștere științifică, dar și grija instinctivă a micilor stăpâni de pământ pentru *memoria familială* care le fundamenta drepturile. Cartea pe care a scris-o în Rusia, departe de orice sursă de documentare, a trebuit să fie, în primul rând, o *înregistrare a memoriei familiale a tovarășilor de pribegie*. De aceea (și nu numai de aceea ...) ar fi, fără îndoială, una dintre cele mai mari și fericite surprize dacă, într-o zi, ne-ar veni vestea că, într-o bibliotecă sau arhivă din Rusia, a fost descoperită și această operă cantemiriană: *liber moldaviae nobilitatis genealogiae*.

¹⁷ *Ibidem*; v. și p.493. Pentru acest personaj și înrudirile sale – Sever Zotta, *Serdarul Vasile Bainschi, „nepotul” lui Ștefan vodă Petriceicu*, în *ArhGen*, II, 1913, p.89–93, 110–122.

¹⁸ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p.624, nota 34.

¹⁹ *Ibidem*, p.271, nota 36.

²⁰ Eclipsa de la sfârșitul veacului al XVII-lea a fost fatală pentru multe ramuri ale bogatei posterități a marelui logofăt, puține dintre ele revenind în viața publică în veacul următor – cf. Ștefan S. Gorovei, *Une ancienne famille moldave: le logothète Tăutu et sa descendance*, în *12. Internationaler Kongreß für genealogische und heraldische Wissenschaften, München 1974*, Band G, Stuttgart, 1978, p.157–163.

BANUL MIHAI CANTACUZINO (1723–c. 1790)

În Țara Românească, primul cărturar care s-a îndeletnicit amplu cu cercetarea spițelor de neam a fost banul Mihai Cantacuzino (1723–c.1790), a cărui *Genealogie a Cantacuzinilor* constituie o piatră de hotar în istoria genealogiei românești¹. În principatul muntean, studiul spițelor preocupase și pe alți cărturari înaintea banului, între care și pe socrul acestuia, marele vistier Constantin Văcărescu (1680–1732)². Lui i se datorează *Luminata viță a neamului prealuminatului, preainvățatului și blagocestivului domn a toată Țara Românească, Io Nicolae Alexandru vevoda, scoasă din leatopisișile moldovenești cu porunca Înnălțimii Sale de preaplecatul den slugile Măriei Sale, Constandin Văcărescul vel vistier la leat 7235*. Lucrarea, rezumată în grecește de doamna Smaranda a lui Nicolae Mavrocordat, se păstrează în trei copii³. Ea este izvorâtă din dorința lui Nicolae Mavrocordat de a-și legitima prezența pe tronul Țărilor Române, prin înfățișarea descendenței sale din vechii domni ai Moldovei.

Pe urmele socrului său a mers Mihai Cantacuzino, în a cărui ramură s-au perpetuat preocupările de acest gen și după moartea sa, după cum vom vedea mai jos. Mare medelnicer, mare stolnic, mare vistier, mare logofăt, mare ban (urcând treptele întregului *cursus honorum* din Țara Românească între anii 1746 și 1770), Mihai Cantacuzino a făcut numeroase eforturi, în anii războiului din 1768–1774, pentru emanciparea țării sale de sub dominația Porții. După 1774, s-a stabilit la Petersburg, primind gradul de general-maior în armata rusă. Autor al unei *Istории politice și geografice a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere și până la anul 1774* (tradusă de George Sion și publicată la București în 1863), Mihai Cantacuzino încheia în 1787 *Genealogia Cantacuzinilor*⁴, operă remarcabilă

¹ Paul Cernovodeanu, *O operă de erudiție a sec. al XVIII-lea. „Genealogia Cantacuzinilor” (1787)*, în vol. *Documente noi descoperite și informații arheologice*, București, 1981, p.88–94.

² *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p.891.

³ I. Crăciun, A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne*, București, 1963, p.186–187.

⁴ Titlul complet este *Genealogia familiei Cantacuzinilor a căruia izvorâre se trage din neamul de Valua din Pairii de Franța, începându-se de la anu 800, pogoară până la anul 1787*. A fost publicată de Cezar Bolliac cu titlul *Genealogia Cantacuzinilor*, în „Buciumul”, București, 1863, I, nr.23–27, 29–32, 35, 39–42, 62, 75–77, 82, 84–86, 88, 129–132, 135, 138, 141, 146–147; începând numai de la postelnicul Constantin Cantacuzino, în „Trompeta Carpaților”, 1865, I, nr.5–10, 14–20, 30–31; publicată în volum și adnotată de N. Iorga, București, 1902. Despre ea, v. George Pascu, *Mihail Cantacuzino*, în CI, I, 1925, p. 66–78; N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al*

prin datele pe care le furnizează despre boierimea Țării Românești din a doua jumătate a secolului XVIII. Pentru alcătuirea ei, banul Mihai Cantacuzino a consultat arhiva de familie, a folosit pomelnicul Mănăstirii Mărgineni, Letopisețul cantacuzinesc, lucrarea lui Cantemir *Evenimentele Cantacuzinilor și Brâncovenilor*, precum și multe informații orale. Cartea banului are și valoare literară, înfățișând portretele unor boieri, precum stolnicul Constantin Cantacuzino și Iordache Crețulescu. Prin relatarea unor evenimente la care autorul a luat parte, *Genealogia Cantacuzinilor* are un caracter memorialistic.

Calificată de editorul său, N. Iorga, drept o „adeverată comoară de lămuriri asupra trecutului familiilor noastre conducătoare”, *Genealogia Cantacuzinilor* este cea mai veche lucrare propriu-zisă păstrată de genealogie boierească. Scopul autorului este cel de a-și afirma ascendența bizantină ilustră. Iorga scria despre finalitatea autorului: „Cel care, după multe cercetări și ajutându-se de tot ce-i putea sta la îndemână, cărți și oameni, a compus acest monument literar, unul din cele mai însemnate ce ne-a rămas din al XVIII-lea veac – Mihai banul Cantacuzino – urmărea de altfel și un scop cu totul deosebit de al scriitorilor de arbori genealogici. Aceștia se gândeau la nevoile unui proces de moșii, unei afaceri de moștenire sau de reclamație a unor averi înstrăinate ale familiei, și le trebuia numai să știe cine a fost feciorul cui. Pe când boierul luminat care, strămutat de împrejurări într-o străină foarte îndepărtată, însemna acolo pe încetul, cu conștiință și răbdare, care a fost în curgerea veacurilor desfășurarea neamului său, acesta înțelegea să-și afirme o înaltă coborâre și, afirmând-o printr-o povestire pioasă, să se cinstească în același timp pe sine și pe ai săi”. Pentru a-și descrie originea, Mihai Cantacuzino face apel la învățatul francez Charles Du Cange, dar și la lucrări lipsite de rigoare științifică. Prezintă anumite afirmații fanteziste, boierul genealogist vorbește despre începuturile nebuloase ale familiei, despre „Luchie Cusin craiul Cașilor”, despre luptele Cantacuzinilor cu cimbrii și despre înrudirea dintre familia sa și dinastia de Valois. Pentru a ilustra această legătură, el întocmește o schemă intitulată „siraua ghenealoghiei neamului Cantacuzinilor, a căror cea dintâi a lor izvorăre se trage din familia Valoa, Perii de Franța”. Ca începător al ei este indicat un inexistent „Nicolae Valoa”, trăitor la anul 800 (sic). Altfel, lucrarea banului conține spite genealogice corecte, conținând pe urmașii personajelor următoare: Gheorghache (Iordache) Andronic Cantacuzino (p.45a), Gheorghache „ce s-au numit Pășcanu” (p.47a), Ioan (fiul lui Gheorghache; p.49a), Costandin postelnic (p.52a), Drăghici (p.94a), Șerban Vodă (p.206a), Costandin stolnicul (p.292a), Mihai spătarul (p.340a).

Genealogia Cantacuzinilor cuprinde, de asemenea, bogate informații despre familii boierești înrudite cu Cantacuzinii: Văcăreștii, Brâncovenii,

XVIII-lea, vol. II, p.101–109; Ilie Corfus, *În legătură cu opera lui Mihai Cantacuzino*, în **RIR**, XVI, 1946, p. 129–141; I. Crăciun, A. Ilieș, *op. cit.*, p.191–192; *Dicționarul literaturii române până la 1900*, p.148–149.

Cantemireștii, Ghiculeștii, Mavrocordații, Vatafe, Crețuleștii. Sunt consemnate originile legendare ale unor neamuri, ca de pildă obârșia tătarască a Cantemireștilor, cea a Brâncovenilor – ca provenind din dinastia sârbească Brancovici⁵ – sau cea a Văcăreștilor, despre care scria: „Neamul Văcăreștilor se trage din nobilii de Transilvania, de la Făgăraș, încă din vremurile cele mai vechi; Neagoe Văcărescu, fiul lui Dan voievodul Făgărașului, și nepot de soră a lui Radu Negru vodă, a fost cel dintâi care s-a coborât cu a sa familie în Țara Românească, cu descălicarea domniei unchiului său la Câmpulung. Urmașii Văcărești pururea au fost socotiți în rândul celor dintâi boieri ai Țării Românești, dar cu toate acestea mai târziu ei și-au slăvit neamul lor și mai mult prin vrednicii și patriotismos”⁶. Sunt trecute în revistă vechile neamuri boierești pământene ale Filipeștilor, Năsturelilor – „ce sunt din vechime veniți de la Italia, și carii după sat se numesc Herăști, și au titlu de grofi de la anul –, dat de Leopold împăratul”⁷ –, Mihăleștilor (Cândești), Bălenilor, Bălăcenilor, Dudeștilor, Popeștilor, Grecenilor, Racovițeștilor.

Preocupările genealogice au apărut pentru prima dată la Cantacuzinii români, la stolnicul Constantin Cantacuzino, al cărui interes în această direcție reiese din corespondența sa cu cărturarul italian Luigi Ferdinando Marsigli (1658–1730). Spița Cantacuzinilor a preocupat în veacul al XVIII-lea pe medicul mare serdar Gheorghe Saul (1743–1785)⁸ și pe contesa Leopoldina O’Donnell, născută Cantacuzino, strănepoată directă a stolnicului Constantin Cantacuzino. Pentru alcătuirea lucrării sale, Mihai Cantacuzino a folosit date comunicate de Gheorghe Saul și de Leopoldina O’Donnell⁹.

Lucrarea banului Mihai Cantacuzino a fost tradusă din românește în rusește și continuată de către nepoții săi de frate stabiliți în Rusia, Ioan și Nicolae Cantacuzino. În legătură cu demersurile Cantacuzinilor întreprinse în Rusia pentru confirmarea titlului lor princiar, recunoscut în 1865, scrierea banului avea să fie completată. Din 1856 datează manuscrisul generalului Rodion Cantacuzino – nepot de frate al spătarului Ioan Cantacuzino –, *Généalogie et historique des armoiries de la dynastie des Princes Cantacuzène*¹⁰. Ea este contaminată de fanteziile genealogice din *Genealogia* banului Mihai Cantacuzino, cărora li se adaugă romantismul specific epocii. Această lucrare a fost oferită la Dresda, în 1864, de către generalul Rodion Cantacuzino rudei sale din Moldova Basile Cantacuzino, tatăl inginerului Ioan B. Cantacuzino, care a reluat studiul familiei sale, alcătuind

⁵ Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ediția N. Iorga, p.406–407.

⁶ *Ibidem*, p.363–364

⁷ *Ibidem*, p.413.

⁸ Andrei Veress, *Istoricul marele serdar Gheorghe Saul (1743–1785)* în **ARMSI**, s.III, t.V, m.4, 1931.

⁹ G. Bezviconi, *Cercetări genealogice românești*, în **AIIAI**, XXIX, 1992, p.515.

¹⁰ Mihai Sorin Rădulescu, *Asupra unui nou manuscris cantacuzinesc*, în **SAI**, LV–LVI, 1987, p.255–261.

*La Généalogie et l'Histoire de la Famille des Cantacuzène*¹¹, lucrare rămasă inedită, scrisă cu discernământ științific și cu spirit critic. Ea reprezintă continuarea directă a demersului genealogic întreprins de banul Mihai Cantacuzino în ultima treime a secolului XVIII. Marele boier muntean poate fi considerat ca premergătorul studiilor de genealogie privind familiile boierești din Țara Românească. A inaugurat o direcție de căutări pe care vor merge Ștefan D. Grecianu, Ioan C. Filitti, George D. Florescu, Emanoil Hagi Mosco, Dan Pleșia, Alexandru V. Perietzianu-Buzău și alți pasionați ai acestui domeniu de cercetare.

¹¹ Idem, *Un manuscris inedit privind genealogia Cantacuzinilor*, în RA, 1/1989, p.69–74.

CONSTANTIN TUFESCU
(1793–1846)

După două veacuri de la nașterea lui Constantin Tufescu (9 noiembrie 1793), suficiente știri ne-au permis reconstituirea unei biografii și situarea personajului într-o genealogie ilustrativă pentru lumea căruia i-a aparținut¹. L-au prezentat anterior, în postura de genealogist, Sever Zotta, Ștefan Ciobanu și G. Bezviconi, iar Paul Mihail a publicat catalogul bibliotecii lui Constantin Tufescu și, editând documente ale bisericii Banu din Iași, ne-a oferit amănunte prețioase prin exactitatea unor date de stare civilă ale unor membri ai familiei Tufescu. Încercăm acum să conturăm, dintr-o perspectivă socioculturală mai largă, un portret al genealogistului.

Constantin Tufescu este un reprezentant tipic al boierimii moldovenești de mijloc care, după ce vreme de câteva veacuri și-a legitimat noblețea prin stăpânirea pământului și meșteșugul armelor, se afirmă în prima jumătate a secolului XIX ca „rezervor de cadre” ale noilor instituții publice prin nivelul cultural ce va favoriza germinarea și promovarea mentalităților și comportamentelor societății românești moderne. Un strămoș al său, Mihul, identificat cu un anume grad de incertitudine, a fost hatman și pârcălab de Suceava pe la 1616–1618. Străbunicul Constantin a fost armaș și a luptat pentru apărarea lui vodă Mihai Racoviță, în ianuarie 1717, cu prilejul incursiunii până la Iași a cătanelor lui Ferent. A ajuns apoi mare armaș și a murit în 1743. El a cumpărat câteva moșii de pe valea Rebricioarei, în ținutul Vasluiului, între care și Tufeștii, moștenite de fiul său Costandache, postelnic și șetrar, cel care va adopta numele acestei proprietăți de reședință ca nume de familie (*Tufăscu*, atestat din anul 1774).

Fiii lui Costandache Tufăscu au fost Leon, vtori paharnic, și Toader, rahtivan și șetrar. Acesta din urmă a trăit o vreme la Constantinopol, unde va fi învățat limba greacă. S-a întors în Moldova în anul 1803 și s-a stabilit la Tufești. Trei dintre cele patru fiice ale sale s-au măritat cu greci, fapt care ni se pare foarte grăitor pentru climatul social și cosmopolitismul cultural al claselor înstărite de la răscrucea a două veacuri. Din asemenea alianțe matrimoniale s-au „plodit”, după vorba paharnicului Costandin Sion, acea puzderie de „grecotei”, țința preferată a injuriilor neoașului arhondolog. Una dintre fete, Nastasia, căsătorită cu căminarul Chiriac Dormuz, a fost mama căminarului Thuchidide Dormuz, șef, de trei ori,

¹ Mircea Ciubotaru, *Genealogistul Constantin Tufescu și familia sa*, în *ArhGen*, II (VII), 1995, 3–4, p.177–182.

între anii 1859 și 1867, al Arhivelor Statului din Iași. Constantin Tufescu, genealogistul aici evocat, era, așadar, ca fiu al lui Leon Tufescu, văr drept cu arhivistul Dormuz și constatăm iarăși că între genealogie, cultură, preocupări și mentalități sunt relații pe care cercetarea nu le va putea niciodată epuiza ca obiect de studiu.

Mama personajului nostru, Paraschiva Iurașcu, descindea pe linie paternă din acea familie care, prin Raluca Iurașcu, mama genialului poet, va intra în sfera de interes a eminescologiei, iar prin descendență feminină va primi și va transmite moștenirea genetică a familiei Kogălniceanu.

Nu avem, până în prezent, informații directe despre educația lui Constantin Tufescu. Născut la Iași, el își va fi însușit cunoștințele obișnuite în vremea sa în capitala Moldovei, ca și fratele său Grigore, mai mic cu doi ani. Acesta va lucra mai târziu la Vistierie, unde va fi coleg de slujbă cu cărcotașul Costandin Sion, care îl va „încondeia” într-un pasaj din celebra arhondologie pamfletară cu inexacte și răutăcioase referințe.

În anul 1813, la moartea lui Leon Tufescu, rămasă văduvă, Paraschiva Tufescu dispune partajul averii între frații Constantin și Grigore. Cel dintâi va trebui să plece în Basarabia, pentru a administra moșia Vulpești din ținutul Iașilor. Este greu de știut cu ce gânduri va fi părăsit tânărul de numai 20 de ani casa părintească și mediul cultural ieșean, pentru a se împotmoli în lumea fără orizont a micii nobilimi rurale din stânga Prutului. Șansa lui a fost faptul că totuși moșia sa nu era prea departe de Iași, unde revenea frecvent (s-au păstrat în arhiva sa cinci pașapoarte rusești pentru călătorii în Moldova). De altfel, s-a căsătorit destul de târziu, la 39 de ani, la Iași, fiind cununat de însuși mitropolitul Veniamin Costachi și având ca naș pe marele logofăt Teodor Balș, supranumit Frederic. Toți cei cinci copii ai săi s-au născut în satele Mănăilești și Vulpești, ceea ce înseamnă că la maturitate Constantin Tufescu s-a „fixat” într-un mod de viață domestic și rural. A murit în anul 1846, într-un accident de trăsură, și a fost înmormântat în satul Cuhnești.

Stabilit în Basarabia la numai un an după ocupația rusească a provinciei, foarte tânăr și cu o avere modestă, Constantin Tufescu a trebuit să se adapteze unei noi situații politice și culturale. A fost nevoit să intre într-o slujbă, în anul 1814 având gradul de „colejski registrator”, cel mai mic din ierarhia administrativă. În 1821 era însă înscris în cartea nobilimii de origine moldovenească din Basarabia. Îl regăsim mai târziu ca membru al judecătoriilor din ținuturile Hotin și Iași (Bălți). Nu a depășit niciodată această condiție socială mijlocie, dar a găsit, probabil, compensații interioare în preocupări intelectuale notabile. A fost un om instruit, menționat de I. H. Rădulescu în „Curierul românesc” pentru învățătură și cinste. Era cititor de literatură și și-a adunat cărți într-o bibliotecă semnificativă pentru epoca sa, ilustrând rezistența culturală a celei dintâi generații de boieri și funcționari basarabeni care nu a putut fi rusificată în primele decenii de stăpânire

țaristă. După observația lui Ștefan Ciobanu, Constantin Tufescu nu a învățat bine rusește și nici nu a avut interes pentru literatura rusă, pentru ca apoi unul dintre fiii săi, Leon, să ajungă general în armata țaristă. Catalogul bibliotecii menționate, de 239 de volume (în anul 1845) și cu 116 titluri, majoritatea românești, face posibilă reconstituirea unui orizont cultural specific vremii și preocupărilor cititorului. Sunt aici mai ales lucrări juridice, de istorie, literatură, geografie, de știință popularizată și de cunoștințe practice și gospodărești.

Dintr-o altă perspectivă, aceea care interesează evoluția științei genealogice, trebuie reexaminată aprecierea lui G. Bezviconi despre Constantin Tufescu, considerat „cel dintâi cercetător al familiilor nobile din Basarabia”. Să observăm, mai întâi, că nu vom putea reevalua cu exactitate importanța acestuia în istoria domeniului decât atunci când vor intra în circuitul științific toate spițele lucrute de Constantin Tufescu. Sever Zotta a cunoscut 22 de spițe, comunicate de Ștefan Ciobanu, care le-a transmis apoi, însoțite de listele documentelor citate, și lui G. Bezviconi. În împrejurările nefericite ale vieții acestuia de după 1945, materialul s-a pierdut, astfel încât astăzi nu se cunosc decât genealogiile publicate de Sever Zotta și de G. Bezviconi, care a intervenit în texte, după propria sa mărturie, adăugând și corectând unele informații, fapt ce denaturează, într-o măsură probabil nesemnificativă totuși, schița de portret științific al precursorului genealogist.

Apoi, se pare că majoritatea genealogiilor păstrate nu privesc în primul rând familiile basarabene. Dimpotrivă, cel puțin spițele publicate, selectate de editori după criterii neclare, indică interesul lui Constantin Tufescu mai ales pentru neamurile boierești din dreapta Prutului, ca, de pildă, Catargiu, Ceaur, Cheșcu, Ghenghea, Gheuca, Năvrănescu, Voinescu și altele. De altfel, este dificil de definit cu precizie ce ar fi fost o *familie basarabeană*, în situația în care, până la și mult timp după anul 1812, numeroase neamuri boierești aveau proprietăți și reședințe atât în Moldova din dreapta Prutului, cât și în gubernia rusească. În acest sens, se poate spune că familia Kogălniceanu este basarabeană doar fiindcă baștina unor începători cunoscuți a fost undeva pe pârâul Cogălnic ?!

În sfârșit, ar fi de constatat în ce măsură spițele lui Constantin Tufescu sunt rezultatul unui interes de cercetare istorică propriu-zisă sau au fost întocmite doar în scopul clarificării unor drepturi succesoriale ca, de exemplu, acea genealogie, cea mai valoroasă prin bogăția și exactitatea informațiilor, prin care autorul ei își documenta moștenirea de la Ștefan Catargiu, într-un proces început în anul 1808 de bunicul său Iordache Iurașcu împotriva lui Costache Conachi.

Aceste rezerve și întrebări, care au în vedere doar relativitatea unor aprecieri și caracterizări nu diminuează importanța lui Constantin Tufescu ca precursor al științei genealogice românești. Evocarea de astăzi este chiar dovada unei prețuiri al cărei început este neuitarea.

CONSTANTIN TURCU (1903–1980)

Cu ani în urmă, când am intrat pentru prima dată în Arhivele din Iași și am început să cercetez Colecția *Documente*, atenția mi-a fost atrasă de un scris mic și rotund. Întrebând al cui este, mi s-a răspuns: al lui Constantin Turcu. Nu am avut ocazia să-l cunosc personal, deoarece când eu îmi făceam ucenicia în arhive el deja nu mai era în viață.

Timpul a trecut și o dată cu el am început să cunosc și să respect munca acestui neobosit „scormonitor” în arhive. Cei mai mulți îl cunosc din amintirile aceluia care au avut șansa de a lucra sau colabora cu el, ori din scrierile sale.

S-a născut la 13/26 februarie 1903, în satul Izvorul Alb, comuna Buhalnița, județul Neamț, ca fiu al lui Năstase Turcu (născut 1878) și al Isabelei Turcu (născută Cocias în 1885). A absolvit, în anul 1917, școala elementară de la Grințieș-Bistricioara, iar în 1925 Liceul „Petru Rareș” din Piatra Neamț, pentru ca în 1929 să termine cursurile Facultății de Litere și Filozofie din cadrul universității bucureștene. Din 1 iulie 1930 și până la 31 august 1942 a funcționat ca secretar al Liceului „Petru Rareș” din Piatra Neamț, iar începând cu data de 1 septembrie 1942 s-a mutat la Iași ca subdirector al Arhivelor, funcție din care va ieși la pensie în 1963¹.

Cunoscut mai mult printre istoricii din Moldova, a scris studii remarcabile, atât prin noutatea informațiilor, cât și prin sobrietatea expunerii. Tematica lor este diversă: istoria culturii² și a învățământului din Moldova³, arhivistică⁴ și altele. A

¹ *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 328–329; Ionel Maței, *Personalități ieșene*, vol. IV, Iași, 1982, p. 271–272; Ion Sibechi, *Constantin Turcu*, în *AIIAI*, XVIII, 1981, p. 967–968.

² Constantin Turcu, *Cărți, tipografi și tipografii din Moldova în sec. al XVIII-lea*, în *MMS*, XXXV, 1960, 1–2, p. 21–31; idem, *Aspecte din istoria culturii românești din timpul lui Ștefan cel Mare*, în *MMS*, XL, 1964, 9–10, p. 484–497.

³ Idem, *Despre schitul Brătești „din Codrul Pașcanilor” însemnat centru școlar din secolul al XVIII-lea*, în *MMS*, XLV, 1969, 10–12, p. 628–634; idem, *Știri sumare despre învățătura de carte în unele sate moldovene între anii 1826–1829 (Din vechile statistici)*, în *MMS*, XLVI, 1970, 1–2, p. 20–23.

⁴ Idem, *În legătură cu „Condica Asachi”*, în *RA*, VII, 1947, 2, p. 375–377; idem, *Contribuții la cunoașterea arhivelor până la jumătatea secolului al XVIII-lea*, în *Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, II, București, 1956, p. 153–163; idem, *Norme de organizare a cancelariei moldovenești în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Arhivele Statului. 125 de ani de activitate (1831–1956)*, București, 1957, p. 219–223.

scris studii referitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova⁵, la viața economică a aceleiași provincii românești în perioada modernă⁶.

Despre diversitatea preocupărilor sale să-l lăsăm pe Constantin Turcu să se confeseze: „Mă întrebi ce am mai tipărit? Câteva lucruri mărunte în Anuarul de lingvistică și cel de istorie de aici, un articol în «Almanahul turistic» pe 1971, altul mai mărișor în «Studia bibliologica», și un număr de articole în revista «Mitropolia Moldovei și Sucevei». Gata de tipar am o *Istorie a școalelor satești din Moldova (sec. XIV–1830)*⁷, alta despre comerțul și circulația cărților în Țările Române (secolul XVIII) și sub tipar *Dicționar istoric românesc*, la care colaborez cu alți 30 de cercetători”⁸.

În lunga sa carieră, a publicat peste 100 de studii și articole în diverse ziare, reviste sau lucrări colective. Constantin Turcu n-a fost istoric, filolog sau folclorist. A fost un împătimit al lucrului în arhive. „Întotdeauna la masa de lucru, citea, se informa și se bucura de orice noutăți – nota Constantin Th. Botez. Fața îi radia de mulțumire când sesiza noi elemente în documentele pe care le urmărea cu o răbdare impresionantă”⁹.

De aici își trage seva tot ce a scris. A avut un cult față de sursele oferite de documente, reușind să scoată la lumină multe documente necunoscute istoricilor. Informațiile puse de el în circulație au stat la baza unor ipoteze sau posibile noi interpretări referitoare la diferite toponime din Moldova sau la biografia unor personalități de care s-a ocupat.

Înainte de a încheia scurta prezentare a vieții și activității lui Constantin Turcu, trebuie să menționăm o trăsătură care l-a caracterizat o viață întreagă. Acest „om vândut deopotrivă arhivelor și noutăților”, era „săritor în favoarea tinerilor învățăcei, înțelegător pentru toți cei porniți pe drumul spinos al realizării unor studii sau lucrări monografice”. Același colaborator și bun prieten al lui, Constantin Botez, ne spune: „Casa lui era deschisă oricui. Acolo era un adevărat pelerinaj. Nu era zi în care să nu-i bată cineva la ușă [...]. Și el cu toți solicitanții se purta cu o eleganță și o înțelegere dezinteresată”¹⁰.

Constantin Turcu nu a fost un genealogist în adevăratul sens al cuvântului, dar unele din studiile sale sunt pline de informații genealogice¹¹. Acestea au fost

⁵ Idem, *Știri despre revoluția din anul 1848 din orașul Iași*, în RA, 1958, 2, p. 193–194; idem, *Știri despre evenimintele din anul 1848 în Moldova din câteva scrisori contemporane*, în MMS, XLIX, 1973, 2–4, p. 253–256.

⁶ *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri, Moldova*, seria A, vol. II, București, 1960, lucrare la care au participat mai mulți cercetători din Arhivele Statului Iași.

⁷ Npublicată, din păcate, până azi.

⁸ Ion Chelcea, *Constantin Turcu*, în vol. *In Memoriam. Constantin Turcu (13 februarie 1903 – 29 noiembrie 1980)*, Iași, 1982, p. 37.

⁹ Constantin Botez, *Prefață*, în vol. *In Memoriam ...*, p. 2.

¹⁰ *Ibidem*, p. 3.

¹¹ Vezi Al. Odobescu, *biografia și activitatea culturală și științifică* (Arh. Naționale Iași, fond Constantin Turcu, Manuscrise, nr. 467), *Ion Ghica, și activitatea științifică și politică* (Arh.

folosite pentru a scoate la lumină noi posibilități de aflare a adevărului istoric. În atare condiții, informația oferită de istoricul ieșean este una brută, temelie pentru cercetări ulterioare.

Nu l-au interesat, în mod deosebit, marile personalități ale neamului. A scris despre Pavel Debrici, uitatul cărturar și traducător de documente slavone¹², despre Ion Negre, primul profesor din Piatra Neamț¹³, despre Mihai Costăchescu, profesor și editor de documente moldovenești¹⁴, despre preotul Constantin Bobulescu, care prin evlavia și măreția sufletului îi cucerise pe cei care l-au cunoscut¹⁵.

Constantin Turcu nu încerca să facă ascendențe pe mai mult de trei generații. El se oprea mai degrabă la mici detalii care, uneori, scapă din vedere când se alcătuiesc genealogii. În acest context, îi corectează pe Constantin Gane și pe Gheorghe Bezviconi în ceea ce privește sosirea în Moldova a lui Wilhelm von Kotzebue – „probabil puțin înainte de 1848” ne spune arhivistul ieșean – și locul unde avea să stea „prea puțin cunoscutul scriitor german” după căsătoria sa cu o româncă, Aspazia, fiică a cneazului Gheorghe Cantacuzino și a Elenei Gorceacoff¹⁶. Urmărind cu atenție mai multe însemnări ale lui Kotzebue, Constantin Turcu reușește să demonstreze că acesta nu și-a avut reședința, cât a stat în Moldova, la Bălușenii Neamțului, ci pe moșia Bălușeni aflată pe partea stângă a Siretului, în ținutul Roman¹⁷.

O încercare mai amplă de a alcătui o spiță de neam este făcută cu prilejul descoperirii unui blestem original scris pe o carte rară, intitulată *Alfavită sufletească*. Blestemul, frumos caligrafiat, este compus de Dimitrie Gafenco și sună astfel: „Și cini s-ar ispiti să mi-o furi ori cu ce fel de chip, ori de ar lua-o ca să o citească și nu ar aduce-o sau în orice fel de chip – unu ca acela să fie blastămat de singur Isus Hristos, adevărat Dumnezeu nostru și de Sfinții 12 Apostoli și de trii sute 18 Sfinți Părinți de la Nicheia. Și să fie șters din cartea vieții. Și rugăciunea lui să i se socotească păcat. Și diavolul să-i ste de-a dreapta lui. Ca untdelemnul să între blăstămul în mațele lui. Să fie ca un brâu cu care purure să-l încinge. Să-i

Naționale Iași, fond Constantin Turcu, Manuscrise, nr. 468) și *Carol Mihalic de Hodocin și rolul său în dezvoltarea culturii tehnice și economice în Moldova* (Arh. Naționale Iași, fond Constantin Turcu, Manuscrise, nr. 73).

¹² Constantin Turcu, *Din cultura vechilor dieci moldoveni*, în RA, III, 1960, 2, p. 201–212.

¹³ Idem, *În memoria profesorului Ion Negre (1844–1906)*, în „Anuarul Liceului «Petru Rareș» din Piatra Neamț”, 1934–1935, p. 11–38.

¹⁴ Idem, *Profesorul Mihai Costăchescu (contribuții biobibliografice)*, în Anuarul Liceului Național”, 1942–1945, Iași, p. 7–32.

¹⁵ Idem, *Preotul Constantin Bobulescu*, în MMS, XLV, 1969, 1–2, p. 70–79.

¹⁶ Constantin Turcu, *Un călător german, acum un veac, prin județul Neamț: Wilhelm von Kotzebue. Schiță biobibliografică și note de călătorie*, extras din „Anuarul Liceului de Băieți «Petru Rareș» din Piatra Neamț”, 1936–1940, p. 4.

¹⁷ *Ibidem*, p. 6.

rămâie muierea vădană și copii săraci”¹⁸. Strașnic blestem. Autorul este din neamul Gafenco¹⁹, originar din Bucovina, fiul lui Miron uricariul și al Aniței, probabil o fiică a căpitanului Alexandru Ilschi. La rândul său, Miron provenea tot dintr-o familie de uricari, tatăl său, Dumitraș, fiind căsătorit cu Maria Rugină. Dacă luăm în considerare că și străbunicul lui Dumitru, un Gafenco, pare să fi slujit la curtea lui Ștefan Petriceico vodă tot ca scriitor de acte, ne dăm mai bine seama de ce era atâtă încrâncenare în apărarea unei cărți.

Multe informații genealogice întâlnim în corespondența purtată cu Teodor Bălan. Între ele, ne-au atras atenția cele referitoare la familia lui Sever Zotta. În scrisorile sale, Bălan face aprecieri critice la modul cum arhivistul ieșean a întocmit bibliografia lui Sever Zotta. Pe puncte, acesta nota: „Câți știm că Sever Zotta s-a născut la 27 aprilie 1874 și nu la 26 aprilie. Nu a plecat în România în 1905, ci în 1900, trebuind să facă aici încă patru ani de facultate. A plecat la București din motive politice, el susținând în grai și în scris politica cumnatului său, Iancu Flondor, politica de intransigență națională”. În final, fostul director al Arhivelor din Cernăuți adăuga: „Ar fi bine ca atunci când articolul despre Zotta va fi gata să mi-l trimiteți ca să-l revăd. Poate voi mai adăuga câte un amănunt din viața lui și din viața politică a Bucovinei”²⁰. Aceste însemnări erau scrise la 27 august 1956²¹.

Corespondența lui este plină de informații referitoare la evoluția unor familii importante din viața Moldovei, dar și a unor modești răzeși. Mulți dintre expeditori se interesau de posibilele lor legături cu înaintași de marcă. Astfel, Gheorghe Albu din Piatra Neamț se interesa dacă exista o legătură între familia Cantemir din Roznov cu Antioh Cantemir. În urma datelor oferite de Constantin Turcu, au fost găsite o serie de indicii care ar proba existența unei astfel de descendențe. „Vă mulțumesc – scria, la 21 septembrie 1977, Gheorghe Albu – pentru interesul pe care-l depuneți în rezolvarea unor probleme de genealogie care îmi deschid noi posibilități de investigație”²².

A avut o influență deosebită asupra tinerilor cercetători, unii dintre ei astăzi genealogiști de marcă. Într-o lungă scrisoare în care era informat că probabil bibliografia scrierilor lui Sever Zotta, întocmită de el, va fi tipărită în „Revista Arhivelor”, în 1975, un distins genealogist care la București „se simțea străin și de oameni și de locuri și mai ales de mentalități”, arăta: „profesorului Neculau și

¹⁸ Idem, *Un blestem original pe o carte puțin cunoscută (și câteva note genealogice despre neamul Gafenco)*, în „Analele Moldovei”, Iași, I, 1941, fasc. I-IV, p. 89.

¹⁹ Vezi spîta de neam a lui Cârstea Săcuiianul (Gafenco), *ibidem*, p. 92.

²⁰ Silviu Văcaru, *Sever Zotta în corespondența dintre Teodor Balan și Constantin Turcu*, în „Arhivele Moldovei”, III-IV, 1996-1997, p. 153.

²¹ Pentru modul în care Constantin Turcu a întocmit bibliografia lui Sever Zotta, vezi Arh. Naționale Iași, fond Constantin Turcu, Manuscrise, nr. 175.

²² *ibidem*, Scrisori, nr. 37; vezi informații genealogice despre Cezar Pantani Anton (*ibidem*, Manuscrise, nr. 114) și familia lui Manolache Drăghici (*ibidem*, nr. 120).

dumneavoastră datorez întâiele îndemnuri pentru drumul cercetărilor istorice”²³. „Cât privește cercetările genealogice, aveți dreptate. Dar să știți că greutatea acestei cercetări nu stă în faptul că genealogia ar fi o știință complicată, ci în marea deficiență a posibilităților de informare. Totul este ca un rebus, ca o problemă de matematici superioare a cărei dezlegare cere multă muncă, dar aduce și satisfacții nebănuite”, scria, în vara anului 1966, pe atunci studentul Ștefan S. Gorovei²⁴.

Constantin Turcu n-a fost un genealogist în sensul adevărat al cuvântului, dar datele scoase cu multă trudă din dosarele prăfuite ale arhivelor, de el și de alții ca el, au îmbogățit și îmbogățesc lucrările noastre în acest domeniu.

²³ *Ibidem*, Scrisori, nr. 2130.

²⁴ *Ibidem*, Scrisori, nr. 2105.

MIHAI BERZA
(1907–1978)

În momentul în care încep să scriu aceste pagini, îmi aduc aminte că prima evocare a profesorului Berza după săvârșirea sa din viață a avut loc tot din inițiativa Comisiei de Genealogie și Heraldică, pe care el a prezidat-o de la înființarea ei până atunci în 1978. Cei care și-au luat sarcina de a vorbi despre dascălul lor eram d-l Răzvan Theodorescu și cu mine. Au trecut 20 de ani între timp.

Azi dimineată ne-am adunat iarăși, conștienți că despărțirea de Mihai Berza, oricât de dureroasă, n-a fost definitivă și că exemplul său a continuat să influențeze dezvoltarea vieții intelectuale, fie prin cuvântul său tipărit, fie prin acțiunea celor care-l moștenim¹.

Intenția organizatorilor acestei întâlniri a fost să-l încadreze pe M. Berza în galeria de înaintași care au ilustrat studiile genealogice românești. Ceea ce este un prilej, fără îndoială, binevenit de a regăsi îndemnul și îndrumările sale, cu un efect – citez a spune – terapeutic, dar nu e îndreptățit decât până la un punct. Căci activitatea profesorului nostru, întinsă în multe domenii, s-a apropiat numai în treacăt de genealogie. În 1971, la nașterea Comisiei noastre, el a luat-o sub protecția sa deoarece, cu un sfert de veac mai devreme, ocupase, la Școala Superioară de Arhivistică din București, o catedră căreia-i reveneau genealogia și heraldica, între alte materii de studiu. Dar, în profilul acelei catedre, ele ocupau un loc mai puțin însemnat decât istoriografia – direcție de cercetare care l-a atras incomparabil mai mult. Catedra aceea, la care l-a avut asistent în primii ani pe Emil Lăzărescu, altă figură de neuitat, a rămas un episod, din 1944 până în 1950, într-o carieră ce avea să continue, nu fără accidente, la Facultatea de Istorie a Universității din București.

Chiar dacă, și acolo, a predat cursuri speciale de metodă istorică, de istorie a istoriografiei sau de sigilografie – după cum rezultă din însemnările păstrate în arhiva sa – genealogia nu pare să mai fi fost vreodată subiectul prelegerilor sale. Explicabil, având în vedere prejudecata curentă, după care genealogia ar fi o preocupare exclusiv aristocratică, deci asociată, în această perspectivă, „inamicului de clasă”. Supravegherea polițienească la care M. Berza era supus, ca și colegii săi

¹ Ultimul volum din „Studii și Materiale de Istoric Medie” conține un grupaj de texte dedicate memoriei lui M. Berza (autori Mihai Maxim, Radu Manolescu, Nicolae Ș. Tanașoca și Andrei Pippidi).

din aceeași generație care se afirmaseră din perioada anterioară războiului, n-ar fi văzut cu ochi buni asemenea studii. Dacă nu ne înșelăm, și în 1971 noua Comisie a întâmpinat rezistențe și suspiciuni.

Încă suplinitor, căci numirea ca profesor titular va veni la sfârșitul anului universitar, la 2 iulie 1945, M. Berza și-a ținut lecția de deschidere în decembrie 1944, cu titlul *Genealogia – disciplină auxiliară a istoriei*². Cu acest prilej, el propunea un adevărat program de lucru. Genealogia este „una dintre disciplinele cele mai folositoare istoricului”, dar, adăuga M. Berza, cu condiția să nu urmărească doar desfătarea sterilă, a genealogistului, câtă vreme „probleme esențiale își așteaptă încă rezolvarea”. În rândul întâi al acestora, el amintea procesele sociale de formare și de „stingere” a unor clase: de pildă, contopirea boierimii românești cu elita burgheză sau etapele de evoluție a țărănimii („șerbirea treptată a acestei clase, mai ales în veacul al XVI-lea, păstrarea totuși și a unei țărănii libere de moșneni și de razeși, refacerea apoi, de asemenea treptată, și nu numai în baza legiuirilor, a libertății țărănești, constituția satului bătrânesc și ieșirea țărănimii în cler și în burghezie”)³. De aici necesitatea legării cercetărilor genealogice de istoria socială și de aceea a culturii.

Dacă recitim enumerarea temelor, vom constata că una dintre ele – „constituția satului bătrânesc” – avea să fie temeinic studiată de Henri H. Stahl curând după aceea⁴. Pentru o investigație a condițiilor în care, în secolul XIX, vechea clasă conducătoare a principatelor a primit în rândurile ei nenumărați membri ai burgheziei în ascensiune – ceea ce i-a modificat deopotrivă caracterul și interesele – a trebuit să așteptăm lucrarea d-lor Gheorghe Platon și Alexandru-Florin Platon⁵, cuprinzând utile „date statistice și observații istorice”.

Cât privește celelalte subiecte, de istorie a societății rurale și a promovării unor familii țărănești prin intrarea în cler sau în burghezie, ele nu și-au găsit încă tratarea satisfăcătoare. Spiritele sintetice s-au grăbit să schițeze liniile mari, pe când noi ceilalți, spirite analitice, am întârziat în fixarea, numai noi știm cât de anevoioasă, a unor genealogii individuale pe care le socotim, riscând ca statisticile să ne dezmintă, reprezentative.

În același text, M. Berza făcea aluzie la succesivele prefaceri ale boierimii românești, arătând necesitatea ca ele să fie luminate prin stabilirea unor genealogii minuțios verificate: „Boierimea lui Mihai Viteazul nu mai e aceeași din vremea lui Mircea cel Bătrân, iar aceea a lui Vasile Lupu nu descinde, în cea mai mare parte, decât ca clasă socială, din aceea a lui Ștefan cel Mare”⁶.

² „Hrisovul”, IV, 1944, p.81–99.

³ *Ibidem*, p.18 și 21 din extras.

⁴ *Sociologia satului devălmaș românesc* datează din 1946. După o întrerupere involuntară, cele trei volume de *Contribuții la studiul satelor devălmașe* se înșiruie între 1958 și 1965.

⁵ *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială și politică*, București, 1995.

⁶ M. Berza, *op. cit.*, p.18.

Să ne amintim că în greoaia, dar pe alocuri trainica, construcție a tratatului de istorie a României⁷, un capitol semnat de P. P. Panaitescu, Damaschin Mioc și N. Stoicescu a impus ideea unei boierimi „noi” în veacul XVII, după ce instaurarea regimului de dominație otomană, în secolul precedent, determinase acea „trădare” a boierimii despre care au scris elocvent Eugen Stănescu și Ștefan Ștefănescu⁸. Unele contestări vehemente au apărut în ultima vreme, ca și față de concepția unui regim nobiliar pentru perioada ce-i desparte pe cei dintâi fanarioți de Mihai Viteazul, tocmai vremea caracterizată de N. Iorga ca fiind a „monarhilor”. Dar cât temeii se poate pune, oare, pe definiții atât de peremptorii? O migăloasă muncă de reconstituire a filiațiilor și de limpezire a confuziilor este în curs de desfășurare – și chiar dacă am avea evidența unei continuități neîntrerupte de trei veacuri, diferențele de statut, de autoritate, de avere, de mentalitate, sunt probabil la fel de mari ca între boierimea de la 1800 și descendenții ei din zilele noastre.

Revenind acum la reflecțiile din care am citat – primele rostite de M. Berza ca profesor, înaintea atâtor altora – să ne oprim la declarația liminară: „pentru ca rezultatele cercetărilor genealogice să-și capete justificarea cerută, ele trebuiesc privite în raport cu folosul pe care-l pot aduce în lămurirea problemelor a căror dezlegare o urmărește o altă știință, anume Istoria”⁹. Afirmatia e susținută, mai întâi, de exemple individuale. Politica ambițioasă a împăratului Otto III vădește o influență bizantină, pe care a personificat-o mama împăratului, Theophano¹⁰. De asemenea, Ludovic XIV, pe care chiar Seignobos îl socotea „le moins français de nos rois”, este, ca fiu al Anei de Austria, urmașul Habsburgilor spanioli, cărora le-a semănat atât prin iubirea de etichetă, cât și prin conștiinciozitatea în îndeplinirea datoriilor sale de suveran. Interesul eredității pentru explicarea unor reacții sau capacități surprinzătoare ale unui personaj a fost reținut de M. Berza și în alte împrejurări.

În cazul lui Mihai Viteazul – deși, preciza el cu tâlc în 1975: «nădăjduiesc, nu mai suntem sensibili la ideea „osului domnesc” și nici la puritatea sângelui autohton»¹¹ – a regretat că nu putem desluși mai mult din „posibilele legături de familie grecești ale domnului”. Notele sale de lectură pe marginea a două cărți despre Vlad Țepeș cuprind pătrunzătoare observații de ordin genealogic: imposibilitatea ca Vlad să fi fost nepot de fiu al lui Ilie I, ceea ce l-ar face pe

⁷ *Istoria României*, III, București, 1964, cap. III, 2.

⁸ Eugen Stănescu, *Le coup d'État nobiliaire de 1538 et son rôle dans l'asservissement de la Moldavie par l'Empire ottoman*, în *Nouvelles études d'histoire*, București, 1955, p.241–264; Ștefan Ștefănescu, *Rolul boierilor Craiovești în subjugarea Țării Românești de către turci*, în „Studii și referate de istoria României”, I, București, 1954, p.697–718.

⁹ M. Berza, *op. cit.*, p.3.

¹⁰ *Ibidem.*, p.4. Faptul că principesa bizantină nu era fiica lui Roman II, descendentă a dinastiei macedonene, ci o nepoată a uzurpatorului Ioan Tzimiskes (Helmut Beumann, *Die Ottonen*, Stuttgart, 1987, p.108–109) nu e relevant în această ordine de idei.

¹¹ *Pentru o istorie a vechii culturi românești*, ed. Andrei Pippidi, București, 1985, p.46.

domnul Moldovei bunic la 22 de ani, dificultatea de a urmări în realitate, oricum incomplet cunoscută, faimoasa rivalitate între Dănești și Drăculești, etc¹². În sfârșit, în încheierea unei comunicări din 1943, în care răzbate ca un ecou al primelor pagini din *O viață de om*, M. Berza se întreba: „Pentru anumite apariții geniale, ca aceea a lui Nicolae Iorga, nu ar trebui oare să căutăm mai adânc, coborându-ne până în ascunzișurile subconștientului și, mai departe, poate, în acele ale trupului?”¹³. E un fel de a sugera, cum o făcuse Iorga însuși în tulburătoarea evocare a strămoșilor săi, că factura psihică și forța intelectuală corespund, după legi enigmatice încă, unui proces de selecție de-a lungul căruia genealogistul fixează jaloane.

Altă serie de exemple din aceeași lecție de deschidere se referă la începuturile unor dinastii. Alături de probleme clasice, ca originea Carolingienilor sau constituirea îndelungatei prosperități a casei Fugger, M. Berza a semnalat lacunele și incertitudinile din genealogia domnilor Moldovei, de la Petru I la Alexandru cel Bun. Succesiune prin femei, sau colaterală, asocieri la tron – la aceste întrebări s-a găsit un răspuns, fie definitiv, prin precizările aduse de Emil Vîrtosu¹⁴, fie provizoriu sau parțial, prin cercetările lui Ștefan S. Gorovei¹⁵. Concluzia exprimată ipotetic de M. Berza, că am avea de-a face cu fluctuația „între o domnie de drept public, unitară în transmisiune, și o moștenire de drept privat, supusă împărțirii sau stăpânirii laolaltă”¹⁶, se menține și astăzi.

Dar există și dinastii boierești. Tot regretatul nostru profesor a fost acela care, comparând această situație cu Franția carolingiană, pe care o cunoștea din studiile sale, întreprinse sub îndrumarea lui Louis Halphen, a introdus în discuție „solidaritatea de spiță”. Cum spunea el, „legăturile de sânge stau în bună parte la baza puterii unor anumite clanuri, ele întrețin acele *vendettas* caracteristice lumii feudale”¹⁷. Aici, referirea obligatorie ar fi iarăși la Ștefan S. Gorovei, care a debutat punând în lumină rolul Găneștilor și al Arbureștilor în 1541¹⁸, și pe care genealogia cronicarului Grigore Ureche îl îndreptătea să recunoască și în secolul XVII „existența unei politici feudale mai mult decât de clasă – *politica de familie*”¹⁹.

Convingerea că asemenea investigații sunt deosebit de utile nu-l împiedica pe M. Berza să vadă și primejdia *excesului* lor. În polemica cu „Revista Istorică

¹² Vlad Tepeș, *ses règnes et sa légende*, în RESEE, XV, 1977, 2, p.326–328.

¹³ Nicolae Iorga, *istoric al Evului Mediu*, în broșura publicată de Institutul de Istorie Universală „N. Iorga”, București, 1944, p.55.

¹⁴ Într-o operă clasică, *Titlatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (până în secolul al XVI-lea)*, București, 1960, p.233–292.

¹⁵ Cel mai recent, în *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997. Vezi în special cap. V, „Genealogia și înrudirile familiei domnitoare din Moldova”.

¹⁶ M. Berza, *op. cit.*, p.8.

¹⁷ *Ibidem*, p.16.

¹⁸ *Găneștii și Arbureștii (Fragmente istorice), 1538–1541*, în CI (s. n.), II, 1971, p.143–159.

¹⁹ *Înrudirile cronicarului Grigore Ureche*, în ALIL, XXIV, 1973, p.126.

Română”, protestând contra aglomerării amănuntelor, el îl muștra pe eruditul miop care se entuziasmează de descoperiri minore: „Vom ajunge astfel să cunoaștem numele vorniceilor lui Ioniță Sandu Sturza și pe cei de ai treilea logofeți ai lui Mihai vodă Racoviță [...], dar vom continua să ignorăm atâtea lucruri care ar trebui știute despre natura raporturilor dintre țările românești și Polonia, Ungaria sau Turcia, despre transformările sociale din veacul al XVI-lea ori acele economice din veacul trecut”²⁰. Ștefan S. Gorovei, care a consacrat o interesantă cercetare logofătului Grigoraș, „savant” iscoditor de izvoare istorice, ar putea pleda *nevinovat*, dar nu vreau să-l las singur și-mi îngădui să amintesc aici polemica noastră amicală în legătură cu cel de-al treilea logofăt al lui Grigore Ghica, Vasile Buhăescul – pentru el, Vasile Buzilă²¹. Însuși numele autorului unei modeste cronici din secolul XVIII depinde de data la care s-a schimbat deținătorul acestei funcții care, în cancelaria domnească, avea, pare-se, răspunderea arhivei.

Indiferent de întorsătura pe care împrejurările au dat-o carierei învățatului și preocupărilor sale, în opera lui M. Berza experiența de la Școala de Arhivistică a rămas rodnică. Pentru acest om de conștiință și de datorie, adevărat umanist, genealogia n-a fost, la drept vorbind, un domeniu în care să fi stăruiat cu contribuții originale. Totuși, i-a inspirat stimă pentru un tip de răbdătoare scormonire a documentelor și i-a oferit materie de reflecție în strădania de înțelegere a personalității umane pe care o socotea cea mai înaltă datorie a noastră. Pomînd de la cei din jur, condiționați, chiar fără voia lor, de mediul în care se născuseră, el nu putea să nu-și pună aceeași problemă când se apropia de câte unul din trecut care a scris istorie cu o judecată subiectivă, al cărei motiv este adesea de căutat în originea socială a aceluia și în experiența sa culturală.

Deci, genealogia reprezintă o cale, printre altele, de a întregi cunoașterea oamenilor și a situațiilor pe care le întâlnește „acel ce se dedică nobilei îndeletniciri a istoricului”. Am citat dintr-un text din 1947 (deși publicat postum), în care profesorul Berza își declara năzuința, neîmplinită nici astăzi: „Să facem din istorici spirite mari, personalități încăpătoare, și vom avea îndată o istorie mare”.

²⁰ *Metodă istorică și falsă erudiție*, în **RI**, XXX, 1944, p.100.

²¹ Ștefan S. Gorovei, *Un cărturar uitat: logofătul Grigoraș în AIIAI*, XXIII, 1986, 2, p.681–693; idem, *Între Vasile Buhăescul și Vasile Buzilă. O problemă de „paternitate” literară*, ibidem, XXV, 1988, 1, p.445–451. Vezi și Andrei Pippidi, *În jurul cronicarului Vasile Buhăescul*, ibidem, XXIII, 1986, 2, p.835–841. Rămâne, deci de văzut dacă cronica a fost scrisă în prima parte a anului 1733 de cămărașul de izvoade al lui Grigore Ghica, sau în lunile mai–august, de succesorul său, numit de noul domn Constantin Mavrocordat

DAN PLEȘIA
(1913–1997)

Am mai scris acum câțiva ani un articol omagial despre Dan Pleșia, apărut chiar în „Arhiva Genealogică”¹. Și mă bucur să știu că pe atunci, încă în viață fiind, a luat cunoștință de el ! Recitindu-l, îmi dau seama că m-am ocupat cu acel prilej mai mult de rolul pe care l-a jucat – alături de George D. Florescu – în formarea mea, dar și a altor prieteni și colegi de generație, întru studiul genealogiei. Am insistat, însă, prea puțin asupra operei lăsate de el. O fac acum, cu atât mai vârtos, cu cât între timp unele dintre lucrările sale inedite au văzut lumina tiparului tot în paginile „Arhivei Genealogice”.

Rândul trecut am descifrat concepția lui Dan Pleșia despre istorie, mai exact istoria românească, și rostul genealogiei în cercetarea ei, prin prisma contactelor noastre directe, a discuțiilor și colaborării noastre. De astă dată, îmi face plăcere să-i citez propriile cuvinte, culese dintr-un interviu ce i-a fost luat în 1991. La întrebarea dublă: „Cum vedeți scrierea istoriei? Care este rolul boierimii române?”, Dan Pleșia a răspuns în chipul următor: „Istoria trebuie scrisă cu respectul sfânt față de adevăr. Pentru istoria românilor, genealogia este esențială. Cronicile nu spun mare lucru, lipsesc [aproape – *n. ns.*] cu desăvârșire izvoarele narrative. Interpretate genealogic, documentele istorice [de cancelarie – *n. ns.*] relevă o bogăție de aspecte economice, sociale, juridice, financiare etc. În ceea ce privește rolul boierimii, aceasta a însemnat multă vreme țara. Spre exemplu, la Govora și Curtea de Argeș există două pomelnice, fiecare cu numele a 200 de boieri mari căzuți în luptele cu turcii din 1522–1525, în anii crizei teribile ce a urmat morții lui Neagoe Basarab. Din păcate, mai târziu, ceea ce s-a întâmplat și în Franța, bunăoară, boierimea de țară a decăzut, iar marea boierime a devenit o boierime de curte. Puțin câte puțin, dar destul de repede, ea și-a pierdut obișnuința armelor, și-a părăsit moșiile și a început să umble după slujbe aducătoare de venituri. Majoritatea boierimii române nu și-a pierdut în nici un moment dragostea de țară”².

¹ Ștefan Andreescu, *O operă și învățăturile ei*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 1–2, p.331–333.

² Vezi Petre Dincu, *Un arbore genealogic prestigios: neamul Pleșia*, în „Curierul Românesc”, an. III, februarie 1991, p.10. Dan Pleșia s-a ocupat el însuși de transformările prin care a trecut boierimea munteană în secolele XVIII–XIX, în studiul *Statutul boierimii și evoluția boierilor de la reforma lui Constantin Mavrocordat până la desființarea rangurilor și privilegiilor (1853)*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 3–4, p.169–183. Cât privește listele de boieri de la Argeș și Govora, vezi:

Pe de altă parte, într-o evocare a personalității juristului, istoricului și genealogistului care a fost I. C. Filitti (1879–1945), Dan Pleșia și-a împlinit datoria de a-și recunoaște și elogia maestrului, care i-au fost model pentru truda sa proprie: „Cred că nu greșesc afirmând că I. C. Filitti a fost și va rămâne cel mai mare genealogist român. Împreună cu Emanoil Hagi Mosco și George D. Florescu, a ridicat genealogia, privită de mulți cu ironie dacă au chiar cu dispreț, la rang de adevărată știință și ca atare unul din factorii indispensabili istoriei noastre, atât de săracă în izvoare de altă natură”. Totuși, Dan Pleșia nu a ezitat să scoată în evidență punctele în care concluziile sale, în anumite probleme, au ajuns să contrazică fundamental pe cele ale lui I. C. Filitti. Dintre acestea, aș aminti doar chestiunea originii marii proprietăți existente către sfârșitul veacului al XVI-lea. Dar el ținea să încheie astfel: „Aceste lipsuri nu scad însă întru nimic valoarea și autoritatea istoricului, genealogistului și juristului I. C. Filitti. În ceea ce mă privește, am avut mereu drept călăuză modelul de erudiție și corectitudine profesională care a fost triumviratul I. C. Filitti, Emanoil Hagi Mosco și George D. Florescu, cărora sunt fericit că le pot aduce odată mai mult prinosul meu de recunoștință”³.

Cu privire la originea marilor domenii, amintită mai sus, Dan Pleșia a arătat – și cred că are perfectă dreptate – că acestea, în Țara Românească, nu pot proveni din achiziții treptate, plecând de la co-părtașii la stăpânirea câte unui singur sat, și nici din dani domnești, așa cum a susținut I. C. Filitti. El a dat ca exemplu imensele domenii ale boierilor Craiovești, din jumătatea vestică a Olteniei, pe cele ale boierilor din Hotărâni din Romanai, care acopereau teritoriul până la Dunăre și la gurile Jiului, pe cele ale boierilor din Bucov, ce se întindeau de la crestele Bucegilor până la București sau pe cele ale boierilor din Izvoranii din Muscel, care includeau moșii în județele Muscel, Dâmbovița, în jurul Bucureștilor, până la Vedeia în Teleorman. Toate acestea reprezentau tipul de proprietate alodială, străveche, anterioară întemeierii sau „descălecaturii” legendarului Negru Vodă.

De aici a decurs extrem de ingenioasa încercare a lui Dan Pleșia de a localiza două din cele trei cnezate din dreapta Oltului, pomenite în celebra diplomă a Ioaniștilor, din anul 1247. Este vorba de cnezatele lui Ioan și Farcaș. Cât privește pe cel dintâi, el a plecat de la observația că, practic, jumătatea apuseană a Olteniei, situată între arcul carpatic și Jiu – până în vecinătatea cetății Severinului – a aparținut în veacul al XV-lea numai la trei neamuri: Craioveștii, Floreștii cei vechi și familia lui Dan Durdac, mare vornic în 1475. Or, constatând amestecul de mai târziu al posesiunilor acestor trei neamuri, concluzia lui Dan Pleșia pare deplin îndreptățită: ele erau strâns înrudite, având de bună seamă un strămoș comun. Iar acest strămoș nu a putut în nici un caz constitui *din dani domnești* un domeniu ce

Ștefan Andreescu, *Observații asupra pomelnicului Mănăstirii Argeșului*, în „Glasul Bisericii”, an. XXVI, 1967, 7–8, p.800–829.

³ Dan Pleșia, *I. C. Filitti (1879–1945)*, în *ArhGen*, III (VIII), 1996, 3–4, p.25–26.

acoperirea o bună parte din teritoriului Olteniei. Deci, domeniul cu pricina a preexistat întemeierii statului muntenesc și corespundea, foarte plauzibil, cnezatului lui Ioan, din 1247.

Dan Pleșia a respins ipoteza localizării celui alt cnezat, al lui Farcaș, în zona județului Vâlcea, născută din specularea identității sensului numelor *Farcaș* și *Vâlc* (Vâlcea) – „lup”. Tot pe temeiul solid al studiului mersului proprietății, el credea că această localizare trebuie făcută în zona de sud-est a Olteniei, între Olt și Jiu, adică pe o întindere ce a acoperit o mare parte din fostul județ Romanați. De ce? Fiindcă „aproape toate moșiile din zisul ținut sunt constatate a fi aparținut unei singure familii, cea a boierilor din Hotărani (din care mai târziu se desfac mai multe ramuri: Brățeșanii-Văleni, Delenii, Prooroceni, Vălsăneștii)”⁴.

În chip vădit, un asemenea fascinant demers nu trebuia oprit aici. Concluziile de mai sus aveau, bineînțeles, a fi confruntate cu tradiția cronicărească, înregistrată târziu, în veacul al XVII-lea, cu privire la procesul propriu-zis al întemeierii statale la miazăzi de Carpați. Și Dan Pleșia nu a ezitat să o facă, susținând ferm că tradiția aceasta se confirmă, că într-adevăr – cum citim în cronică – a existat un moment în care boierimea „de preste Olt” s-a „închinat” și l-a recunoscut domn „preste tot” pe Negru vodă. Cu alte cuvinte, în ceea ce privește zona de apus a Țării Românești, ea s-a alipit în chip pașnic nucleului statal din stânga Oltului, constituit în urma „descălecatului” de peste munți, din Făgăraș, al lui Negru vodă. Altminteri nu se poate explica supraviețuirea imenselor domenii, de care a fost vorba mai sus⁵.

O altă temă majoră care l-a preocupat pe Dan Pleșia a fost aceea a liniei dinastice considerate *legitimă* după săvârșirea din viață a lui Neagoe Basarab (1521) de către marea boierime munteană. Problema astfel pusă, aparent de interes strict genealogic, în realitate ținea să dea o interpretare logică, coerentă, a confruntărilor politice din Țara Românească în întreg veacul al XVI-lea, pus – cum prea bine se știe – sub semnul instaurării treptate, dar implacabile, a dominației otomane. De astă dată, istoricul și-a concentrat atenția în primul rând asupra necropolei voievodale de la Mănăstirea Dealul, de lângă Târgoviște. A observat, astfel, că acolo au fost înmormântați reprezentanți a nu mai puțin de „patru generații succesive” coborâtoare din Vlad vodă Călugărul (1482–1495). Iar explicația sa asupra preferinței și sprijinului acordate de marea majoritate a boierimii muntene *acestei* linii dinastice și nu alteia este aceea că ea „a fost cu adevărat ceea ce s-ar putea numi *pământeană*. Toți membrii ei erau născuți din mame pământence și căsătoriți în țară. Ei își petrecuseră cel puțin o parte din viață în țară și unii ocupaseră chiar dregătorii importante. Erau deci în măsură să cunoască nevoile țării lor, să-i respecte obiceiurile și să se identifice cu năzuințele

⁴ Idem, *Cnezul Ioan (1247) și urmașii săi: o ipoteză (dar poate) și o explicație*, în *ArhGen*, II (VII), 1995, 3–4, p.133–137.

⁵ *Ibidem*, p.137.

ei". În plus, prezența lor în țară dădea posibilitate Stărilor să-și exercite principala prerogativă, aceea de a-și alege singure domnul. Și asta în opoziție totală cu presiunea Porții otomane, care și-a căutat instrumentele pentru instituirea unui control politic strâns în reprezentanții altor linii dinastice ale familiei domnești muntene (cum a fost, de pildă, vodă Alexandru Mircea, „un înstrăinat, rupt cu desăvârșire de țara sa pe care nu o cunoscuse niciodată”)⁶.

Firește, cel mai ilustru descendent din Vlad Călugărul – prin fiul său Radu cel Mare (1495–1508) – a fost însuși Mihai Viteazul, cu care de fapt s-a și încheiat veacul al XVI-lea, atât de stăruiitor cercetat de Dan Pleșia. Dar în privința originii lui Mihai au existat îndelungi și aprige controverse, unele luări de poziție având „bătaie lungă” și consecințe neașteptate. De ajuns să ne amintim de teza lui P. P. Panaitescu, din monografia pe care a închinat-o voievodului în 1936, potrivit căreia Mihai nu ar fi fost un „os domnesc” – fiu nelegitim al lui Pătrașcu cel Bun (1554–1557) –, ceea ce i-ar fi îndreptățit accesul la tron. Drept urmare, Panaitescu a susținut că Mihai a fost o creație a boierimii oltene, un simplu instrument al voinței acesteia, de care depindea în întregime. Dar iată că, alături de venerabilul său mentor și prieten, George D. Florescu, Dan Pleșia a redeschis discuția, oferind argumente și elemente de ordin genealogic extrem de pertinente, care au șubrezit profund, dacă nu au răsturnat complet, perspectiva propusă de P. P. Panaitescu și reluată de o serie de alți istorici. Ulterior, s-au ivit noi argumente în favoarea tezei Florescu-Pleșia, după care Mihai Viteazul a rezultat dintr-o legătură nelegitimă a lui vodă Pătrașcu – nepotul de fiu al lui Radu cel Mare – cu o membră a familiei Cantacuzino, Tudora (în călugărie Theofana). Așa se lămurește sprijinul neconținut de cere s-a bucurat domnul din partea atât a unor mari familii boierești muntene, precum Bălenii, cât și din partea unor cercuri influente grecești de la Constantinopol, adeptele ale „Marii Idei” (restaurarea împărăției bizantine)⁷.

Cât privește pe frații Buzești și legătura lor de rudenie cu Mihai Viteazul, este meritul exclusiv al lui Dan Pleșia de a fi descifrat în sfârșit enigma: această legătură a existat prin Doamna Stanca, soția lui Mihai. Ea provenea din puternicul neam al boierilor din Izvoranii de Muscel, familie pe care de fapt Dan Pleșia a identificat-o și pus-o în lumină pentru prima oară⁸.

Din opera lui Dan Pleșia am ales doar temele majore – și nu pe toate ! – asupra cărora s-a aplecat, deoarece ele ilustrează cel mai bine crezul său științific: genealogia, mai ales în spațiul românesc, nu este și nu trebuie să fie doar un simplu joc gratuit al minții, ci are menirea fundamentală de a contribui, cu resursele sale, la acoperirea „petelor albe” ale istoriei noastre.

⁶ Idem, *Mănăstirea Dealu – necropolă domnească și ceva despre frământările interne din Țara Românească în veacul al XVI-lea*, în „Acta Valachica”, Târgoviște, 1972, p.141–153.

⁷ George D. Florescu, Dan Pleșia, *Mihai Viteazul – urmaș al împăraților bizantini*, în „Scripta Valachica”, Târgoviște, 1972, p.131–161.

⁸ Dan Pleșia, *Neamul Doamnei Stanca a lui Mihai Viteazul*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 1–2. p.1–13.

ALEXANDRU I. GONȚA
(1918–1977)

Alexandru Gonța a fost unul dintre precursorii noștri, care, ca vârstă și preocupări, ar fi putut fi astăzi printre noi, cu puțin înainte de împlinirea vârstei de 80 de ani. Pentru mulți dintre Dumneavoastră, evocarea istoricului vă aduce în față și chipul omului, care după cuvintele lui Dinu C. Giurescu era în „raporturile cu colegii săi statornic și leal în prietenie, dar aprig în controverse”¹. Pentru noua generație, numele lui Alexandru Gonța este sinonim cu lucrările sale: *Românii și Hoarda de Aur (1241 – 1502)*², *Satul în Moldova medievală (instituțiile)*, *Relațiile economice între Moldova și Transilvania în secolele XIII-XVII*³, *Relațiile românilor cu slavii de Răsărit până la 1812*⁴, *Indicii numelor de locuri*⁵ și *de persoane*⁶ ai colecției *Documente privind istoria României*, seria A, Moldova, și un mare număr de articole adunate recent în volum⁷.

Alexandru Gonța a fost unul dintre stâlpii medievalisticii românești postbelice, lucrările sale îmbrățișând întreg spațiul românesc, dar, cu deosebire, Moldova medievală. Pentru înțelegerea bună a operei sale, trebuie să pornim dinspre impresionantele instrumente de lucru – *Indicii numelor de locuri și de persoane* ai colecției *Documente privind istoria României* – care arată hărnicia și puterea de muncă a medievalistului, care a convertit munca de uzură, cerută de o întreprindere ca aceasta, în trunchiul solid al înfăptuirilor sale istoriografice. Din nefericire, istoricul nu a trăit bucuria de a-și vedea roadele muncii legate în volume, trecând lângă strămoși la începutul anului 1977.

¹ Dinu C. Giurescu, *Introducere*, la Alexandru I. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, București, 1986, p. 15.

² Lucrare apărută la München, în 1983.

³ Ediție, prefață, bibliografie și indice de I. Caproșu, București, 1989, 251 p. (lucrarea cuprinde și o notă bibliografică, întocmită de I. Caproșu, p. 12–14).

⁴ Prefață de Pavel Parasca și Gheorghe Postică, notă bibliografică de I. Caproșu, Chișinău, 1993, 154 p.

⁵ *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV–XVII (1384–1625). Indicele numelor de locuri*, întocmit de Alexandru I. Gonța, ediție îngrijită și prefață de I. Caproșu, București, 1990, 299 p.

⁶ *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV–XVII (1384–1625). Indicele numelor de persoane*, întocmit de Alexandru I. Gonța, ediție îngrijită și cuvânt înainte de I. Caproșu, București, 1995, 799 p.

⁷ *Studii de istorie medievală*. Texte selectate și pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Székely și Ștefan S. Gorovei, cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproșu, Iași, 1998, 404 p.

Alexandru Gonța a fost un fiu al Basarabiei; s-a născut în târgușorul Glodeni, din județul Bălți, în anul Marii Uniri (10 august 1918), și omagierea sa astăzi amintește, o dată în plus, că Al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică a fost dedicat aniversării a opt decenii de la Marea Unire din 1918.

Preocupările multilaterale ale lui Alexandru Gonța, din anii maturității științifice, se regăsesc în formarea sa concomitentă ca teolog, jurist și istoric, concretizată în cele trei licențe obținute la Iași, în drept și litere, și la Cernăuți, în teologie. Dacă ne gândim că s-a născut în Nordul Moldovei dintre Prut și Nistru, că a urmat Seminarul Teologic la Iași și Facultatea de Teologie la Chișinău, obținându-și licența la Cernăuți, vedem cum harta Moldovei istorice se întregește din peregrinările viitorului istoric și înțelegem mai bine pasiunea cu care s-a străduit, după tragicul an 1940, să refacă, prin scrisul istoric, Moldova sfărțecată.

Alexandru Gonța și-a început activitatea ca paleograf la Arhivele Statului din Iași, apropiindu-se astfel de documentul istoric, de care nu se va despărți toată viața; a trecut pentru puțină vreme pe la Catedră – trei ani, între 1948 și 1951, ca asistent și conferențiar suplinitor la Facultatea de Istorie din Iași – și, după un an petrecut la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași, s-a strămutat la București, la Institutul de Istorie „N. Iorga”.

În privința formării sale științifice, un rol foarte important l-au avut profesorii săi, Ilie Minea și Alexandru Boldur⁸, la care se adaugă colaborarea cu Mihai Costăchescu, la îndemnul căruia va întocmi una dintre primele sale lucrări, destinată a fi și teza sa de doctorat: *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*. Ideea și miezul acestei lucrări, ca și majoritatea articolelor publicate în timpul vieții, își au rădăcinile în anii de muncă benedictină pentru întocmirea *Indicelui numelor de locuri* și a *Indicelui numelor de persoane* la colecția *Documente privind istoria României*, seria A, Moldova.

Indicele de persoane, mai ales, nu poate lipsi din bibliografia oricărui studiu de genealogie medievală moldovenească. Prin acest instrument de lucru – un adevărat dicționar genealogic, cuprinzând câteva mii de nume, – Alexandru Gonța a făcut un imens și generos serviciu genealogiei românești, ocupând, totodată, un loc de cinste printre precursorii acestei științe istorice. Și în cazul medievistului Alexandru Gonța s-a dovedit că știința istorică și genealogia sunt intrinsec legate, astfel că pornind de la înrudire Gonța a găsit explicații pentru fapte de istorie socială, economică sau ecleziastică.

Câteva dintre studiile lui Alexandru Gonța pornesc de la date de natură genealogică, iar reconstituirea istorică se bazează pe metodele acestei științe. Astfel, unul dintre cele mai importante studii ale medievistului: *Rolul cancelariei moldovenești în slavizarea numelor de locuri în secolele XIV – XVI. Originea istorică a Cobâlelor*⁹, se întemeiază pe sesizarea înrudirilor dintre întemeietorii mai

⁸ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 14.

⁹ Publicat în *AIIAI*, XIV, 1977, p. 261–275; reluat în *Studii de istorie medievală*, p. 7–24.

multor așezări din Moldova cu numele Cobâla, dovedind, în acest caz, că deslăvizarea toponimelor trebuie făcută cu maximă atenție și trebuie să reiasă din coroborarea mai multor surse.

De asemenea, folosind informația oferită de volumele de documente din colecția *Documente privind istoria României*, Alexandru Gonța a adus importante contribuții în domeniul istoriei Bisericii medievale moldovenești. Urmărind evoluția istorică a satelor și a familiilor boierești de pe valea Dobrovățului, istoricul a stabilit existența, în veacul al XV-lea, a două mănăstiri anterioare ctitoriei lui Ștefan cel Mare, anume: mănăstirea „unde a fost Giurgiu călugărul”, cu hramul Schimbarea la Față, și mănăstirea lui Ivan Damianovici, cu hramul Pogorârea Sfântului Duh¹⁰.

Pentru veacul al XVI-lea, Alexandru Gonța a scos din uitare mai multe ctitorii, printre care și un așezământ monahal din vremea lui Alexandru Lăpușneanu, de pe valea Secului, Schitul lui Zosin. Istoricul a stabilit legătura dintre mica ctitorie a vistiernicelului Zosin și marea ctitorie a vornicului Nistor Ureche, Mănăstirea Secu, prin „urmărirea izvoarelor istorice din secolul al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, privind neamurile care se trag din Nistor Ureche și cneaghina lui, Mitrofana, care ne duc nu numai la altă familie, ci și la rezolvarea întrebării, cum a ajuns Nistor Ureche ctitor la Secu și continuatorul operei lui Zosin”¹¹. Răspunsul la întrebare l-a aflat în „curgerea” neamului din care se trăgea cneaghina Mitrofana. Istoria altei ctitorii, de la cumpăna veacurilor al XVI-lea și al XVII-lea, Mănăstirea Balica din Iași, a fost scoasă la lumină prin urmărirea carierei și înrudirilor a doi mari boieri, hatmanul Melentie Balica și fiul său, Isac Balica, „semințenii” ale Movileștilor și rudenii ale boierilor Buzești din Țara Românească¹².

Și în alte lucrări Alexandru Gonța și-a întemeiat analiza pe informații de natură genealogică, unele dintre acestea regăsindu-se și în monografia dedicată satului moldovenesc medieval. Aceste informații genealogice stau la baza unor concluzii temeinice și a unor sugestii rodnice pentru cercetări viitoare, în vreme ce alte opinii au iscat controverse și nu au fost acceptate de critica de specialitate¹³.

Printre contribuțiile științifice rămase de la Alexandru Gonța, un loc important îl ocupă studiile de istorie militară, cum ar fi: *Strategia lui Ștefan cel*

¹⁰ Două mănăstiri moldovenești din secolul al XV-lea de pe valea Dobrovățului, dispărute, în *MMS*, XXXVI, 1960, p. 121–126; reluat în *Studii de istorie medievală*, p. 197–203.

¹¹ Un așezământ de cultură de la Alexandru Lăpușneanu pe valea Secului înainte de ctitoria lui Nistor Ureche. Schitul lui Zosin, în *MMS*, XXXVIII, 1962, p. 694–712; retipărit, după textul original, în *Studii de istorie medievală*, p. 227.

¹² Mănăstirea Balica din Iași – o ctitorie din veacul al XVI-lea a boierilor Buzești din Țara Românească, în *MMS*, XL, 1964, 5–6, p. 273–281; reluat în *Studii de istorie medievală*, p. 241–249.

¹³ Cf. Mircea Ciobotaru, *Între istorie și ficțiune*, în *AIIAI*, XXIV, 1987, 2, p. 535–554.

*Mare în bătăliile de la Vaslui și Baia*¹⁴, *Locul unde s-a dat bătălia dintre Ștefan cel Mare și Petru Aron*¹⁵, *Campania lui Mihai Viteazul în Moldova*¹⁶ – toate sprijinindu-se pe o foarte bună cunoaștere a documentelor vremii, dublată, uneori, de analiza detaliilor geografice ale locurilor pe unde s-a auzit în vremurile de glorie zăngănitul armelor.

Obârșia sa basarabeană și destinul crunt al teritoriului românesc dintre Prut și Nistru l-au îndemnat pe Alexandru Gonța să caute explicații pentru istoria raporturilor româno-tătare și româno-ruse. Despre relațiile româno-tătare, Alexandru Gonța a scris două lucrări: *Românii și Hoarda de Aur (1241–1502)*, publicată la München, acum 15 ani, și *Relațiile românilor cu Hanatul Crimeei, între 1447–1792*, rămasă în manuscris. *Relațiile românilor cu slavii de Răsărit până la 1812*, volum publicat în 1993, la Chișinău, reprezintă un studiu de sinteză, fiind important și prin prisma vremii în care a fost scris.

Moldova a reprezentat, pentru Alexandru Gonța, axul lumii istorice, pe care a creat-o, în jurul ei gravitând și câteva studii despre organizarea socială a societății românești în Evul Mediu, alături de culegerea de studii privitoare la legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII–XVII.

Cele câteva volume și articole amintite ni-l arată pe Alexandru Gonța, chiar și într-o „repede privire”, ca harnic și metodic medievist, chiar dacă fantast uneori, îndrăgostit de hrisoavele îngălbenite, în slova cărora vedea atât curgerea neamurilor, cât și a întregului neam românesc.

La 80 de ani de la istoricul act al unirii, proclamat de Sfatul Țării, cred că și truda lui Alexandru Gonța a contribuit ca mult așteptata clipă a Reîntregirii să se grăbească.

¹⁴ *Strategia lui Ștefan cel Mare în bătălia de la Bata (1467)*, în *RdI*, XX, 1967, 6, p. 1127–1144 (reluat în *Studii de istorie medievală*, p. 309–327); *Tactica și strategia lui Ștefan cel Mare în bătălia de lângă Vaslui*, în *RdI*, XXVIII, 1975, 1, p. 51–66 (reluat în *Studii de istorie medievală*, p. 327–343).

¹⁵ *O problemă de geografie istorică. Locul unde s-a dat bătălia dintre Ștefan cel Mare și Petru Aron*, în *RdI*, XI, 1958, 6, p. 189–201 (reluat în *Studii de istorie medievală*, p. 297–309).

¹⁶ Publicat în *RdI*, XIII, 1960, 4, p. 141–156 (reluat în *Studii de istorie medievală*, p. 359–373).

GENEALOGIA FAMILIEI VOLCINSCHI

Nu cunoaștem numele primului stăpân al satului Volcineți pe Siret, cel care, cel dintâi, și-a spus „din Volcineți”, sau, după moda poloneză, *Volcinschi*. A făcut parte, desigur, dintr-un neam aparținând vechii aristocrații militare, de o anume notorietate, de vreme ce îi aflăm pe primii Volcinschi căsătoriți la sfârșitul secolului al XVI-lea cu fiice din vechi și puternice neamuri boierești, precum: Tăbuci, Stârce, Orăș, iar apoi, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, cu descendente din neamurile Petriceico, Drăgușescul, Tăutu, Bogdan, Prăjescu, Stroiescu ș. a.

Un *Gheorghe Volcinschi* este pomenit într-un uric de la Bogdan al IV-lea (1568 –1572), prin care se întărește „moștenirea de la Gheorghe Volcinschi” a satului Bahrinești lângă Volcineți, din ținutul Cernăuților. Uricul este datat 1570 iulie 25, prin urmare *Gheorghe Volcinschi* a trăit înainte de 1570¹.

La 1579 este menționată Nastasca, mama lui *Ilie Volcinschi*², fiica lui Burlă (= Bârlă) cel Bătrân, strănepoata lui Tăbuci (cel Bătrân)³.

Tot la jumătatea secolului al XVI-lea este pomenit *Matei (Mățiaș) Volcinschi*⁴ logofăt, tatăl lui *Mitreț Volcinschi-Bainschi*⁵.

¹ CDM, I, p.153, nr.570: „uric de la Bogdan vv., pentru Bahrinești, ținutul Cernăuților, lângă Volcinești, moștenit de la Gheorghe Volcinschi „ot Volcineț”

² DIR, A, XVI/3, p.119: Ilea, fiul Nastascăi și nepotul de soră al lui Burlă, vinde parte din Boian lui Lupul Stroici vistier. Toate volumele din colecția DIR citate în continuare aparțin seriei A. Moldova.

³ Maria Magdalena Székely, *Noi contribuții la genealogia familiei Stroici*, în *ArhGen*, II (VII), 1995, 1–2, p.65 și urm. V. și I. C. Miclescu-Prăjescu, *Genealogie și istoriografie*, în *ArhGen*, II (VII), 1995, 1–2, p.1–12 și Erich Prokopowitsch, Rudolf Wagner u. a., *Spuren der Deutschen Einwanderung in die Bukowina*, München, 1983, p.128.

⁴ DIR, XVII/4, p.79 (1617 ianuarie 11): „Vasilie deacon, fiul lui Matiaș logofăt [să fie o greșeală de traducere, fiind vorba de nepotul lui Mățiaș logofăt ?] ... a vândut țigani din dresele pe care le-a avut bunicul lui, Bainschi, de la Bogdan voevod și de la Petru voevod și le-a vândut slugii noastre Pătrașco Udrea”. V. și DIR, XVII/1, p.267 (1601 august 14): „acesta a nostru credinciosu boiarinu Mitrețu Volcinschi mare vornic ce acu îi zic Mitrețu Baintchi, ne au spus precum o țigancă [de la ? – Orăș] hatman ce au fost zestre fiicei sale Saftei, muma acestui boiarin Mitrețu Baintchi, pentru care țigancă au dovedit cu un zăpis din let 7062 (1553) săpt. 26, ci-au cumpărat moșul său [bunic, n. m.] Orăși hatmanul (...)”. V. și DIR, XVII/2, p.343–344: parte din Volovăț (=Voinejani, azi inclus în Manoleasa-Botoșani) este întărită lui Matei Volcinschi; Domușani s-a numit Voinejani, în. Dorhoi.

⁵ V. mai sus, nota 4.

Să urmărim pentru început descendența lui *Mățiaș Volcinschi* logofătul. A fost căsătorit cu Safta Orăș, de la care primește ca zestre satul Bainți. Tot lui *Matei Volcinschi* îi este întărită parte din Volovă⁶. Din această căsnicie se naște Dumitru, „ce îi zic acum *Mitreco Bainți*”⁷, mare vornic și vătaf de Suceava la 1582⁸, pârcălab. *Mitreco Bainschi* se va însoți cu Grozava, „din botez Maria”⁹, soră bună lui Petriceico, marele logofăt „la Eremia Movilă voevod”¹⁰, bunicul viitorului domn al Moldovei, Ștefan Petriceicu. Astfel, neamul căzăcesc Petriceicu¹¹ este asimilat structurilor familiale boierești moldo-vlahe din secolele al XVI-lea – al XVII-lea.

La cumpăna secolelor al XVI-lea – al XVII-lea este menționat un *Ion Bainschi*¹², a cărui jupâneasă fu dusă în robie de către tătari.

Din prima căsătorie a Grozavei-Maria Petriceicu cu Prodan Drăgușescu – medelnicer și staroste de Cernăuți (1660) – a rezultat un fiu, Dumitrașcu, viitorul mare comis, frate uterin cu *Tănase, Toader* și *Vasile Bainschi*, care erau frați buni¹³.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ CDM, I, p. 437.

⁹ DIR, XVII/2, p.343–344 (v. și nota 4): „Grozava, iar de la botez cu numele de Maria”.

¹⁰ Al. Vitenco, *Vechi documente moldovenești*, Cernăuți, 1925, p. 11: „Vasile Bainți ci ce au fost sărdar, staroste de Focșani [...], danii și miluiri ce au avut unchiul său Petriceico logofăt di la Eremie Moghilă voevoda [...] mumă-sa Grozava, soră bună lui Petriceico logofătul...” (1675 septembrie 14).

¹¹ *Documente și însemnări românești din secolul XVI*, București, 1979, doc. XCIV, zapis de schimb, Suceava, 17 iulie 1593: „eu Gavrilcea Polschii [...] cu Căzacu Petriceico de-am făcut un schimb cu niște țigani [...]. Iscălesc: Nacu pârcălabul, Ieremia Murguleț și Ștefan Murguleț, Epatie Murguleț ș.a.”.

¹² Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IX, p.44.

¹³ „Gazeta mazililor și răzeșilor”, I, p.22, nr.6: „Adecă eu Dumitrașcu Drăgușescu ce am fost comis, [...] am dat și am dăruit dumisale *fratelui meu* [sublinierea mea] lui Vasile Baenschi serdariul trei fâlcii de vie la Hârlău cari îmi sunt mie dreaptă moșie di pe unchiul meu, Toader Drăgușescu [...] danie dintru seminția mea sau dintru frații miei” (1688 iunie 25). Această danie „fratelui meu” este menționată și de Sever Zotta, alături de o anterioară danie, din 15 februarie 1685: „Dumitrașcu Drăgușescu comisu dăruiește lui Vasile Bainschi, vătaf de aprozi, ½ Melencăuți (apoi numit Hlina) din ținutul Hotinului (doc. d-lui Iancu cav. de Flondor, Storojineț, copie)” – Sever Zotta, *Sardarul Vasile Bainski, nepotul lui Ștefan vodă Petriceico*, în *ArhGen*, II, 1913, p.113, 116–117. Dumitrașcu Drăgușescu precizează că „împreună cu mama mea Anna a răposatului Prodan biv medelnicer, având prieteșug cu d-lui Vasile Bainski ce au fost vătaf de aprozi, dăruiește acestuia ½ Melencăuți în ținutul Hotinului”. Printre martori iscălesc: „Arsăni Volcinschi și fiul său Sandul Volcinschi [Mohorătul (?), n.m.], Dediol șatrar, I. Stroiescu biv pivnicer, Abăza stolnic, Pavăl jit. ș.a., la 1685 febr. 15” [apud ASB, fond Zotta, dos.34, f.2–11; dos.35, f.19]. Astfel, Dumitrașcu Drăgușescu justifică dreptul său de a dispune aceste „danii”, iar Vasile Bainschi, în virtutea dreptului de preempțiune, va cumpăra de la Ilie Drăgușescu, fiul lui Dumitrașcu, Milia și Putila: v. Al. Vitenco, *Vechi documente moldovenești*, p.13: „1691 mai 20, scrisoare Saftai [văduva lui Ilie Drăgușescu sărdarul – nota mea] pentru Milia și Putila, vândute lui Vasile Bainschi”; *ibidem*, p.12, nr.XIII. Zotta a rugat pe B. P. Hasdeu să cerceteze în arhiva din Chișinău înruderile lui Drăgușescu. În scrisoare de

Copiii lui *Mitrec Volcinschi-Bainschi* cu Grozava-Maria au fost: *Tănase*¹⁴, sărdar, fost vornic de Bârlad (1679), vătaf de stolnici (1704); *Toader*¹⁵, pârcaľab și sărdar (1704), căsătorit cu fata lui Onciul Iurașcoviți și a Anghelinei Orăș; ei vor avea doi feciori sterpi, *Chiriac* și *Ioniță*, care „miluiesc” pe nepotul de vară, Ion Flondor, cu părți din moșiile Melencăuți și Bainti; *Maria*¹⁶, a cărei urmă este pierdută; și legendarul serdar *Vasile Bainschi*¹⁷, numit de către Sever Zotta „unul dintre ultimii cavaleri ai secolului al XVII-lea”.

Cercetând înruderile lui Vasile Bainschi cu Petriceico vodă, Zotta a extras din textele cronicarilor și istoricilor diferitele lor aprecieri. Astfel, după Nicolae Costin, serdarul Bainschi este nepotul lui Petriceico Vodă; Constantin Filipescu Căpitanul de asemenea îl socoate pe Bainschi „nepotul lui Petriceicu Vodă”; Dimitrie Cantemir, în *Istoria Imperiului Otoman*, arată cum „acestu Petriceicu [...] s-a întors în Moldova și cu ajutorul consăngeanului său Bainski a pus mâna pe Duca vodă și l-a arestat”; și alte surse (Șincai, *Cronica Românilor*, III; *Istoria Bălăcenească*) descriu momentul arestării lui Duca vodă „cu ajutorul frățâne-său”: *consanguineus* înseamnă *rudă de sânge*, ne lămurește Zotta în articolul său din 1913. Nici marele istoric german Engel (de asemeni citat de Zotta) nu se apropie de adevăr, numind pe Bainski „einem Vetter des Steph. Petreitschik...” (văr al lui Ștefan Petriceicu).

După cum s-a arătat mai sus, în conformitate cu noile surse documentare editate după 1913, mama serdarului Vasile Bainschi, Grozava-Maria Petriceico, a fost „soră bună” lui Petriceico, logofăt în vremea lui Eremia vodă Movilă¹⁸, astfel

răspuns, redactată în latinește, Hasdeu a prezentat spițele genealogice după documentele găsite. În această schiță, Anna, fiica lui Thoma sulgeriu, este văduva lui Prodan Drăgușescul, tatăl lui Dumitrașcu și al Nastasiei, căsătorită cu stolnicul Toader Nacul, unchiul marelui ban Savin zis Zmucilă și al lui Dumitru Ion Stroici (cf. Sergiu Groholschi-Miclescu, *Nacul-Stroici, vechi neam de boieri moldoveni*, comunicare la al X-lea Congres de Genealogie și Heraldică, Iași, mai 1999). Hasdeu încheie astfel: „genealogia succesorum Thomae Suldzer, Prodani Draguschesku, Tudori Nakul, Samsoni Kosaci ut inteligatur, qui ex qua nominatim familia et quae nominatim haecreditas pertinet” [ASB, fond Zotta, dos.77, f.180]. Putem conchide că în secolele al XVII-lea – al XVIII-lea moștenitorul nu făcea diferențierea între părintele vitreg și cel legal, rămânând astfel cu drept integral asupra proprietății moștenite. De asemeni, frații proveniți din două căsătorii succesive vor beneficia de drepturi egale de partajare. Spre exemplu, Ion Neculce, cronicar, după ce înzestreză surorile materne, ficele lui Enache grămăticul, Maria Ștefan Luca și Sanda Donie își vor împărți „frățeste sate, moșii și țigani și vii la Cotnari [...] de la maica noastră Catrina vistierniceasa”: M. Costăchescu, *Satul Prigoreni*, în „Ion Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași, 5, 1925, p. 51, 54–55. Ne explicăm, astfel, de ce Dumitrașcu Drăgușescul îl va numi pe Vasile Bainschi „fratele meu”, iar pe a doua soție a tatălui său Prodan, Ana, „mama mea”. Paul H. Stahl observă că la români nici copilul adoptat nu va fi segregat, având „aceleași drepturi și obligații ca un copil adevărat” (cf. Paul H. Stahl, *Triburi și sate din Sud-Estul Europei*, București, 2000, p.123).

¹⁴ S. Zotta, *op. cit.*, p.117; v. și CDM, V, nr.339.

¹⁵ Sever Zotta, *op. cit.*, p.86, 122; v. T. Bălan, *Familia Onciul*, Cernăuți, 1927, anexa.

¹⁶ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, II, p.184; v. și T. Bălan, *Documente bucovinene*, p.168.

¹⁷ Sever Zotta, *op. cit.*, p.86–122.

¹⁸ V. nota 10.

încât serdarul Vasile Bainschi a fost nepotul lui Căzacu Petriceicu, tatăl lui Toader Petriceicu, marele logofăt și armaș, tatăl lui Ștefan vodă Petriceicu și al surorilor sale.

Serdarul Bainschi pare a fi fost un longeviv de excepție pentru acele vremuri, dacă este corect datat documentul din 1617 ianuarie 11, în care este pomenit ca „diac”¹⁹ și presupunând că tânărul diac ar fi avut la acea dată cel puțin 15 ani. Din funcțiile boierești de mare serdar și mare vătaf de Suceava²⁰, la 1675 este mazilit ca staroste de Focșani, apoi staroste de Putna (1691)²¹.

Vasile Bainschi a fost căsătorit prima oară cu Grozava, fiica lui Ionașco Bogdan, înrudită cu dinastia Cantemireștilor²². Prin a doua căsătorie, cu Maria, fiica lui Gheorghe Hâjdău, mare armaș, și a Antimiei, fiica lui Vasile Vartic, serdarul Bainschi s-a încuscrit cu neamurile Movileștilor, pentru că „mătușa Antimiei, sora tatălui ei, era Antimia, soția lui Miron Barnovschi-Movilă”, cum precizează Sever Zotta²³. După un scurt refugiu în Polonia, serdarul Vasile Bainschi se întoarce în țară, înainte de 15 februarie 1685²⁴. Până la mazilire, el stăpânea numeroase latifundii, dinspre Volcineții de pe Siret până în Volcineții Hotinului, pe Nistru²⁵. La scurt timp de la mazilire, bătrânul serdar – „generalul” armatelor de la Prut – va muri, se pare, în iarna anilor 1697–1698.

Prima soție, *Grozava Bogdan*, i-a născut pe *Gheorghe* și pe *Nacul* (diminutiv de la *Neculai*²⁶). *Nacul* a părăsit porecla *Bainschi*, rămânând cu vechiul nume de familie, *Volcinschi*. A urcat în ranguri până la cel de staroste de Cernăuți (1763)²⁷. Împreună cu soția sa, *Gafia*, a vândut lui Ștefan Petriceicu voievod moșia *Drăgușeni* (1673)²⁸, desigur, în dreptul de preempțiune al acestuia, fiindu-i văr de gradul II.

A doua soție, *Maria Hâjdău*, i-a născut patru feciori și o fiică: *Dumitrașcu*²⁹, *Lupașcu*³⁰, *Oprea*³¹, *Gheorghe*³² și *Anița (Anastasia)*³³. Pe *Dumitrașcu*, holtei fără

¹⁹ DIR, XVII/4, p.79.

²⁰ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV–XVII*, București, 1971, p.340; Sever Zotta, *op. cit.*, p.116–117, 121.

²¹ CDM, IV, nr.1316.

²² Sever Zotta, *op. cit.*, p.89, 91, 112, 113. V. și CDM, nr.1094.

²³ *Ibidem*, p.91, 92.

²⁴ *Ibidem*, p. 113.

²⁵ *Ibidem*, p. 117; v. și CDM, IV, nr.1094: „însemnare de moșiile dăruite și cumpărate [...] de pe socrul Ionașco Bogdan”.

²⁶ Sever Zotta, *op. cit.*, p.98, 118–119, 121 („fiii lui Vasile Bainschi cu Grozava Bogdan, Gheorghe și Nacu”); v. și CDM, III, nr.1303.

²⁷ Sever Zotta, *op. cit.*, p.121.

²⁸ *Ibidem*, p. 119; v. și T. Bălan, *Documente bucovinene*, VI, p.18.

²⁹ *Ibidem*, V, p.4–5, 46.

³⁰ CDM, V, nr.72 („fiii lui Vasile Bainschi”).

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ T. Bălan, *Documente bucovinene*, V, p.4–5; v. și S. Zotta, *op. cit.*, p.121–122, 89; Erich Prokopowitsch, Rudolf Wagner u. a., *op. cit.*, p.164.

urmași, îl aflăm vornic de Câmpulung rusesc (1734), apoi vel stolnic (1747). Ceilalți frați se pierd în anonim. Sora lor, Anița, a fost căsătorită întâi cu Anghelută clucerul – fără urmași – apoi cu Șerban Flondor³⁴, marele medelnicer, din care descind Flondorii bucovineni de astăzi.

Revenim la *Nacul Volcinski*. Căsătorit cu Gafia (al cărei nume de familie nu-l cunoaștem) are opt odrasle: cinci feciori – *Gavril, Ion, Nacul (II), Vasile, Toader* – și trei fete – *Gafița, Maricica și Irina*. *Gavril Nacu*³⁵, căpitan la 1760, este tatăl lui *Toader Nacu*³⁶, „diac de vistierie”, care, la rândul său, căsătorit cu o Safta³⁷, va avea patru copii: pe Dumitrașcu³⁸, pe Grozava³⁹, soția lui Tănase Goian, logofăt de vistierie, încă o fiică, căsătorită cu Grigore Ceauș, și pe Safta Nacu⁴⁰, însoțită cu Gheorghe Carp, vătaf și apoi polcovnic (1764), strămoșul marelui om politic Petre P. Carp. *Nacul (II)*⁴¹, *Ion*⁴² și *Toader*⁴³ vor fi având urmași, dar neidentificați în prezent. *Vasile*⁴⁴ revine la vechiul nume de familie *Volcinski*. Este menționat cămăraș de ocnă. Căsătorit cu Catrina⁴⁵, fata Nacului de Sinehău și a Elenei, are trei copii: pe *Toader*⁴⁶, mazil, pe *Ioan*⁴⁷ și pe Maria Dunuță⁴⁸. Cele trei fiice ale lui *Nacul Volcinski*, mai sus pomenite, vor naște ramuri cu urmași până astăzi, în următoarele vechi familii boierești: *Gafița*, căsătorită cu Sandul Tăutu „ot Vilaucă”⁴⁹ are pe Neculai (Neofit) și Dumitraș Tăutu, cu urmași trăitori astăzi în București, Cernăuți (azi în Ucraina) și Germania. Celelalte două surori au fost *Maricica*⁵⁰ I. Vasilco și *Irina Andrei Marcu*⁵¹.

³⁴ Sever Zotta, *op. cit.*, p.89, 121–122; T. Bălan, *op. cit.*, p.163.

³⁵ T. Bălan, *op. cit.*, III, p.167–168; IV, p.224; Sever Zotta, *op. cit.*, p.120.

³⁶ ASB, fond T. Bălan, dos.46 a/F, p.57: „împărțirea moșiei Goeneștii”; T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.18; *Tezaur documentar sucevean. Catalog de documente 1393–1849*, București, 1983, p.388.

³⁷ ASB, fond T. Bălan, dos.46 a/F, p.160.

³⁸ T. Bălan, *op. cit.*, V, p.43, 147.

³⁹ T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.208; ASB, fond T. Bălan, dos.46 a/F, p.160.

⁴⁰ T. Bălan, *op. cit.*, V, p.43; VI, p. 208; ASB, fond T. Bălan, dos.46 a/F, p. 60; Gh. Ghibănescu, în „Ion Neculce”, 9, 1931, p.48.

⁴¹ ASB, fond T. Bălan, dos. 46 a/F, p.57: „împărțirea moșiei Goeneștii”.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ T. Bălan, *op. cit.*, II, p.106: „fata Nacului de Sinehău”; Sever Zotta, *op. cit.*, p.120121; CDM, V, nr.951; T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.352; V, p.43, 147; ASB, fond T. Bălan, dos. 46 a/F, p.57.

⁴⁵ ASB, fond T. Bălan, dos. 46 a/F, p.57.

⁴⁶ T. Bălan, *op. cit.*, V, p.42,43; CDM, V, nr.951; *Tezaur documentar sucevean*, p.925.

⁴⁷ T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.351.

⁴⁸ *Ibidem*, p.39.

⁴⁹ ASB, fond T. Bălan, dos. 46 a/F, p.57; ASB, *Trib. Suceava*, cota 109, p.73–74, 56, 86; T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.351.

⁵⁰ ASB, fond T. Bălan, dos. 46 a/F, p.57.

⁵¹ *Ibidem*.

Primul născut al *Catrinei* și al lui *Vasile Volcinski*, mazelul *Toader Volcinski*⁵², stăpânește părți din moșia Zvinece, moștenire de la străbunicul Vasile Bainschi serdarul, iar de la mama sa, Catrina Nacul de Sinehău, primește părți din moșia Antelești. Singurul moștenitor a fost *Ioniță Volcinski*⁵³ „ot Zvinece” (mort după 1815 aprilie 6). Atestat după 1782 în nobilimea austriacă⁵⁴, *Ion Volcinski* se căsătorește cu *Zoița*, fata lui Ilie Cracalie „ot Miclăușeni”, fiul lui Ion Stârcea zis Cracalie, fiul Mariei lui Miron Costin Mutul, nepotul lui Miron Costin cronicarul și a Ilenei Movilă a lui Ion⁵⁵. *Ioniță Volcinski* și *Zoița* vor genera șapte copii: un singur băiat, *Constantin (Costache)*⁵⁶ – căsătorit cu Marghiolița, fata boierului moldovean Gheorghe Cuciuc, având trei feciori, *Ion*, *Costache* și *Emilian*, menționați în 1856⁵⁷, cu posibili urmași existenți azi, dar fără identificare documentată – și șase fiice, care au fost: *Ilinca*, soția lui Gheorghe Flondor⁵⁸, mama lui Otto și a Elenei Gh. baron Stârcea, recăsătorită cu Anatole Bigot conte de Saint-Quentin⁵⁹, părinții lui Douglas (n.1899), Désirée (n.1900⁶⁰) și Friedrich (n.1906); celelalte surori au fost: *Maria*⁶¹, *Zmaranda* căsătorită Gligorice⁶², *Zamfira* căsătorită cu Ienache Reus⁶³, *Anița*, căsătorită cu Nastase Ciure stolnicul⁶⁴ și *Catrina*⁶⁵.

Cea de-a doua ramură Volcinski descinde din *Toader* și *Nastasca*, strănepoata lui Tăbuci Stârce, fiica lui Burlă cel Bătrân (= Bârla)⁶⁶. Putem

⁵² T. Bălan, *op. cit.*, V, p.39, 42–43; v. și *Tezaur documentar sucevean*, p. 925; T. Bălan, *Familia Onciul*, p.14, 85, 89.

⁵³ T. Bălan, *Documente bucovinene*, V, p.386, 417–418, 351; V, p.39.

⁵⁴ Erich Prokopowitsch, Rudolf Wagner u. a., *op. cit.*, p.130 (Mazil, 1788 octombrie 22).

⁵⁵ *Apud* Paul Păltânea, *Familia cronicarului Miron Costin și risipirea moșiilor prin descendenți*, în *ArhGen*, V (X), 1998, 1–2, p. 96–97.

⁵⁶ T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.131, 212 (moștenitori).

⁵⁷ **ASB**, fond Zotta, dos.115, f.13: „Wolczynski Ioan ex Zwiniace, 22 oct. 1788”; certificat de notabilitate pentru Constantin, Ioan și Emilian Volcinski, fiii lui Constantin și a Mariei născută Cuciuc, părinții legitimi ... etc., din 10 mai 1856.

⁵⁸ T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.131, 212.

⁵⁹ *Ibidem*, p.131, 212, 416–418 (testament); **ASB**, fond Zotta, dos.124, f.320; dos.36, f.192: Elena Volcinski (m. 13. XII. 1872), căs. Gh. Flondor n. 8. IX. 1839 au pe Otto Flondor n. 15. III. 1864, căs. Natalia Grigorcea și pe Elena căs. baron Gh. Stârcea, apoi cu Anatol conte Bigot de Saint-Quentin, mareșal al arhiducelui Frederic.

⁶⁰ Douglas, Désirée și Friederich Bigot de Saint-Quentin mi-au fost confirmați de d-l Mihai Sorin Rădulescu (cărui îi mulțumesc și aici), după *Almanahul deGotha*.

⁶¹ **ASB**, fond Zotta, dos.124, f.320 și mai departe; T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.212, 131.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*; **ASB**, fond Zotta, dos.70, f.7.

⁶⁴ T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.212, 131; **ASB**, Trib. Suceava, pac.MMCDXXXV, p.86 (1805: stolnicul Ciure pentru Antilești, cumpărătură de la Tăutulcești, prietini cu socrul Ion Volcinski); p. 88 (1814: Vasile Ciure are pe Nastase căsătorit cu Anița Volcinski, pe Tudorache mare căminar și pe Fotache slugerul, căsătorit cu fiica răposatului Vasile Marcu).

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Sever Zotta, *op. cit.*, p. 70; **DIR**, XVI/3, cit. supra, nota 2.

presupune că *Toader* a fost frate cu *Mățiaș Volcinschi* logofătul, după relațiile și pricinile ivite între nepoții și strănepoții lor. Astfel, *Arsenie Volcinschi* (strănepotul lui *Toader*) și *Dumitrașco Bainschi* (strănepotul lui *Mățiaș*) „s-au jăluit pentru nepotul său *Tanasii* ce au fost vornic de Bârlad...”⁶⁷. Răsstrănepoții își vor reîmpărți moșiile: „...iar 2 jirebii au fost vândute fiilor lui *Ștefan Volcinschi*: 6 jirebii ale lui *Stratulat Volcinschi*, vândute de nepoții lui *Stratulat*, anume *Toader* și *Ioan*, fiii lui *Ion Volcinschi*, lui *Șerban Flondor* și lui *Dumitraș Bainschi*, cumnatul lui *Șerban*; 8 ½ jirebii ale lui *Arseni Volcinschi*, care acum sunt stăpânite de către *Constantin Volcinschi* ...”⁶⁸. *Toader*⁶⁹ cu *Nastasca* au avut un singur fiu, *Ilie Volcinschi*⁷⁰, de la care va coborî trunchiul puternic cu cele mai numeroase ramificații până astăzi. Prin căsătoria cu *Dumitra Stârcea* – strănepoata boierului *Tăbuci* din sfatul domnesc al lui *Alexandru cel Bun* – *Ilie Volcinschi* participă la împărțirea moșiilor *Boian*, *Călinești* și *Bahrinești*⁷¹. El îndeplinește și dregătorii pe plan local: aprod de *Volcineți* (1580), aprod de *Bahrinești* (1601)⁷². Prin alianțe matrimoniale, se menține într-o bună poziție în structura familială de presiune activă. Reținem faptul că *Dumitra Stârcea* a fost fata lui *Măteiaș Stârcea* – diac și vistiernic – și a *Anei Dobrenchi*, fiica lui *Dobrenchi* uricar. *Măteiaș Stârcea*, stolnic sub *Petru Rareș*, a fost fiul lui *Ion Stârcea*, pârălabul. Frații *Dumitrei* sunt *Pătrașco* și *Ionașco Stârcea* (m. 1579), tatăl *Anghelinei*, jupâneasa lui *Ion Stroici*, fiind astfel stabilite colateralele înrudiri cu neamurile *Stroici*, *Beldiman*, *Prăjescu* și *Romășcel*⁷³.

Ilie Volcinschi cu *Dumitra* vor genera cinci copii: *Miron*, *Ștefan*, *Iacob*, *Gorce-Gheorghe* și o fată, *Zamfira*. Nu cunoaștem decât posteritatea lui *Miron* și a lui *Gorce-Gheorghe*, prezentă și astăzi.

Miron, „feciorul *Dimitriei*”⁷⁴, a fost căsătorit cu *Ana*, fiica lui *Ionașco Dobrenchi*⁷⁵. Îi vor fi întărite lui *Miron* părți din *Volcineți*⁷⁶. *Miron* are un fiu, *Ion*, tatăl lui *Iacob (II)*, bunicul lui *Miron (II)*, al cărui fiu, tot *Ioan*, este tatăl a cinci

⁶⁷ Al. Vitenco, *Vechi documente moldovenești*, p. 11: „s-au jăluit Arsănie Volcinschi și Dumitrașco Bainschi pentru nepotul său *Tanasii* ce au fost vornic de Bârlad” (1679 iunie 3).

⁶⁸ T. Bălan, *op. cit.*, IV, p. 163.

⁶⁹ Sever Zotta, *op. cit.*, p. 90; **DIR**, XVII/1, p. 5–6.

⁷⁰ **DIR**, XVI/3, p. 119; T. Bălan, *op. cit.*, V, p. 17; *ibidem*, I, p. 171.

⁷¹ **CDM**, II, nr. 2; **DIR**, XVII/4, p. 182; **DIR**, XVI/3, p. 119.

⁷² **CDM**, I, doc. 1108; Al. Vitenco, *op. cit.*, p. 8.

⁷³ Maria Magdalena Székely, *Boieri hieleni și înrudirile lor*, în **ArhGen**, I (VI), 1994, 1–2, p. 219, 228; eadem, *Noi contribuții la genealogia familiei Stroici*, în **ArhGen**, II (VII), 1995, 1–2, p. 65; Gh. Pungă, *Contribuții la biografia marelui logofăt Luca Stroici*, în **ArhGen**, I (VI), 1994, 1–2, p. 183–195.

⁷⁴ T. Bălan, *op. cit.*, III, p. 199–201 („feciorul *Dimitriei*”); **CDM**, supl. I, nr. 820.

⁷⁵ **ASB**, fond Zotta, dos. 124, f. 338.

⁷⁶ **DIR**, XVII/5, p. 285–286, 333.

feciori: *Iacob (II)*, *Neculai*, *Gheorghe*, *Petre* și dr. *Ioan Volcinski*, asupra cărora vom reveni⁷⁷.

Nu se cunosc descendenții fraților *Ștefan* și *Iacob*⁷⁸, dar s-au putut stabili documentat urmașii lui *Gorce-Gheorghe* „de Volcineț”, diac⁷⁹ la 1631, stăpân în *Derzca*⁸⁰, *Lucavița*⁸¹ și *Volcineț*⁸². Căsătorit tot cu o *Dobrenchi*⁸³, este tatăl a patru feciori – *Stratulat*, *Arsenie*, *Gheorghe*, *Dumitrașcu* – și al unei fete, al cărei nume nu-l cunoaștem. *Stratulat Volcinski*⁸⁴, cu jupâneasa *Anghelușa* (1666), fata *Nastasei Robcenița*⁸⁵, vor da viață la trei feciori, *Cârștian*⁸⁶, *Ion*⁸⁷, *Ștefan*⁸⁸ și unei fete, *Sofronia*⁸⁹, căsătorită cu I. Ciurar. Nepoții lui *Stratulat*, după fiul *Ion*, sunt: *Ioan*, *Toader*, *Safta Gh. Țura* și *Sanda*. *Ștefan*, cel de-al treilea fiu al lui *Stratulat*, se căsătorește cu *Maria*, strănepoata *Tetei Onciul*⁹⁰, fata marelui jîtnicer și armaș *Ion Stroiescu*. *Ștefan* și *Maria Volcinski* vor avea șase băieți: a) *Gheorghe*⁹¹, b) *Sandă*⁹², c) *Constantin*⁹³, d) *Gligoraș*⁹⁴, e) *Costache*⁹⁵ și f) *Chiriac*⁹⁶. Nepoții și strănepoții lui *Ștefan* și ai *Mariei Volcinski* vor fi (după feciorii respectivi):

a) ***Gheorghe*** (m.1763) cu jupâneasa *Axana Volcinski*⁹⁷ au avut trei fete, *Antimia*, *Ilinca* și *Maria*;

⁷⁷ **ASB**, fond Zotta, dos.115, f.15, „Bukowiner Majestäts-Buch”, *attestatum* pentru dr. med.

Ioan Volcinski.

⁷⁸ **DIR**, XVI/4, p.290.

⁷⁹ T. Bălan, *op. cit.*, II, p.138, 154; v. și **CDM**, II, p.694, **CDM**, III, nr.25.

⁸⁰ Al. Vitenco, *op. cit.*, p. 8.

⁸¹ T. Bălan, *op. cit.*, II, p.103.

⁸² **ASB**, fond Zotta, dos.124, f.41 („Gheorghe și sora lui, ficiorii lui *Ilie* din *Holcineț*”, după *Uricarul*, I, ed. 1873); v. Al. Vitenco, *op. cit.*, p.8 („Gorce de Volcineț, fiul lui *Ilie*”).

⁸³ **ASB**, fond Zotta, dos.125, f.91.

⁸⁴ T. Bălan, *op. cit.*, III, p.49, 50 („*Stratulat* și *Arsăni*, feciorii lui *Gheorgh*”, „nepoții *Dumitrei*”); *ibidem*, p.18 („slugă domnească ... de *Lucavița*”); *ibidem*, p. 50 (împărțeala moșiilor lui *Măteiaș Stărce*, *Călinești*, *Onut de Sus*, *Boian*, *Șoicăuți-Dorohoi*).

⁸⁵ **CDM**, IV, nr.123, 340, 354, 746.

⁸⁶ **CDM**, V, nr.339.

⁸⁷ *Ibidem*, supl. I, nr.860.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ T. Bălan, *op. cit.*, V, p.200, nr.20; **CDM**, V, nr.339; Al. Vitenco, *op. cit.*, p. 22.

⁹⁰ T. Bălan, *Familia Onciul*, p.45, 50, 67, 112.

⁹¹ T. Bălan, *Documente bucovinene*, VI, p.16, 45, 74, 75 pentru *Fărceni-Prisecăreni*; *ibidem*, V, p.200, *Novoselița*.

⁹² T. Bălan, *Familia Onciul*, p.45, 50, 67, 112; idem, *Documente bucovinene*, VI, p.16, 45, 74–75, 127–128 („fata lui *Pătrășcan Tăutu*”); *ibidem*, V, p.200.

⁹³ *Ibidem*, V, p.200; **ASB**, fond Zotta, dos.118, f.179 („*Catrina Șeptelici*”).

⁹⁴ T. Bălan, *op. cit.*, IV, p.224–225 (pentru *Boian*, *Stroiești de Sus*, 1760); *ibidem*, V, p.200 (1781, zestre *Comărești*, de la *Ileana Brahă* a lui *Vasile*).

⁹⁵ T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.224–225.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*.

b) de la marele căpitan **Sandul** (m.1764) și soția sa Maria Tăutu descinde cea mai ramificată ramură până astăzi. **Sandul** și **Maria Volcinschi** au avut nouă copii, cinci băieți și trei fete:

- 1) **Gheorghe**⁹⁸;
- 2) **Antioh**⁹⁹, căsătorit cu Sanda Ilski;
- 3) **Gavril**¹⁰⁰, mare căpitan la 1752 (are o fiică însoțită prima oară cu paharnicul I. Stârcea, apoi cu Ion Drăghinici);
- 4) **Constantin**¹⁰¹ (m. ante 1767), căsătorit cu Maria Goian (m.1783), fata căpitanului Ion Goian (1731), nepoata vornicului Gheorghe Goian și a Aniței Andrei Grocholski, strănepoata lui Zaharia Tăutu¹⁰². **Constantin** cu **Maria Volcinschi** au pe Paraschiva Gh. Voinovici (m. 1822) și pe **Ioniță Volcinschi**¹⁰³ „ot Cincău” (asupra căruia revenim mai jos), soțul Mariei Calmuțchi;
- 5) **Toader**, sterp;
- 6) **Anița**;
- 7) **Smaranda Prăjescu**¹⁰⁴, mama lui Vasile Prăjescu (= Praja);
- 8) **Maria N. Grigorce**.

c) **Constantin**¹⁰⁵ (m.1767 ?), însoțit cu Catrina Șeptelici, vor avea pe **Miron**¹⁰⁶, **Antohi**¹⁰⁷ și pe **Zoița**¹⁰⁸, soția lui C. Arapu. **Miron** a avut copii pe **Marghioala**, **Vasilică** și **Ionică Volcinschi**¹⁰⁹, ai căror urmași nu-i cunoaștem. **Antohi** (m.1810 ?), comis de dădii, căsătorit cu Antimia Hulubei, au avut trei copii: **Scarlatache**, **Anița Barlu** și **Marghioala-Antimița**, căsătorită cu Iordache Gore, părinții Zinicăi Moroianu și ai lui Alexandru, Petru și Paul Gore, prestigiosul istoric și genealogist¹¹⁰;

d) **Gligoraș**, căsătorit cu Ileana, fiica lui Vasile Brahă, a primit ca zestre și Comăneștii¹¹¹.

De la frații e) **Costache** și f) **Chiriac Volcinschi** nu știm de vor fi fost sau nu urmași.

⁹⁸ Erast Hostiuc, *Schituri și sihăstrie...*, Cernăuți, 1936, p.27, 135.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Cf. Radu Sc. Greceanu, *Un caz de imigrare a micii nobilimi poloneze în Bucovina secolelor XVII și XVIII: familia Groholschi*, în *ArhGen*, III (VIII), 1996, 3–4, p. 145–160.

¹⁰³ Erast Hostiuc, *op. cit.*; T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.127; **ASB**, fond Zotta, dos.125, f.93.

¹⁰⁴ **ASB**, fond Zotta, dos.125, f.93v.

¹⁰⁵ T. Bălan, *op. cit.*, V, p.200; **ASB**, fond Zotta, dos.118, f.179; dos.16, f.2.

¹⁰⁶ T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.181, 408.

¹⁰⁷ **ASB**, fond Zotta, dos.16, f.2; dos.125, f.186, 190 (Antohi, comis de dădii 1781, m. 1810; căsătorit cu Antimia Hulubei).

¹⁰⁸ *Ibidem*, dos.175, f.179.

¹⁰⁹ T. Bălan, *op. cit.*, VI, p.181, 408.

¹¹⁰ **ASB**, fond T. Bălan, dos.47/FD, v.II, f.280–295 (Antimița căsătorită cu Iordache Gore 1821); Petronel Zahariuc, *Paul Gore*, în *ArhGen*, III (VIII), 1996, 3–4, p.13–19.

¹¹¹ V. supra, nota 94.

După încorporarea Bucovinei în Imperiul Habsburgic (1775), s-a instituit administrația militară până la 1786, când Bucovina va fi alipită Galiției. Boierii Volcinschi au primit și ei atestatele de noblețe. Se vor reglementa astfel toate obligațiile militare, fiscale și drepturile civice de înscriere la școlile și universitățile Imperiului. Accesul la cultura europeană occidentală, sub impulsul „iluminismului” secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, avea să ducă la afirmarea unor personalități de elită și din neamul Volcinschi.

Constantin Loghin¹¹² scrie: „...elementul intelectual român intră cu zgomot pe arena politică cu ziarul «Revista politică» de la Suceava [...]. Bărbații cu răspundere în viața politică [...] s-au grupat cu toții în jurul societății politice «Concordia» (1890). Societatea renaște la viață nouă și în fruntea ei se pun *Ioan cavalier de Volcinschi*¹¹³, medic și proprietar mare în Budeniț, având ca vicepreședinte pe alt proprietar mare, Iancu cavalier de Zotta. [...] La castelul Volcinschi din Budeniț s-au ținut consiliile protagoniștilor unirii; Ilschi, Iancu Flondor, Zotta Petrino, Stârcea, Grigorce ș. a.....”, cu toții înrudiți. La acest castel au poposit adesea Eminescu, frații Hurmuzachi și revoluționarii pașoptiști din Moldova și Ardeal, V. Alecsandri, Kogălniceanu, Aron Pumnul ș. a.

Doctorul *Ioan Volcinschi* era fiul altui Ioan și nepotul lui Miron II (V. mai sus). Fratele său *Gheorghe* (1836–1895), căsătorit cu Elena Onciul, a fost tatăl lui *Teodor* (1868–1912), care, din căsătoria cu Zoița Dimitrie Borcea, a avut pe *Emilian Volcinschi*¹¹⁴ (1899–1988). Emilian Volcinschi și Elisabeth Bauer (1908 noiembrie 7 – 1989 decembrie 20) sunt părinții inginerului agro-zootehnician *Traian Volcinschi* (1929 mai 15, Seletin-1996 septembrie 13, București), căsătorit

¹¹² Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918*, Cernăuți, 1996, p. 210, 211.

¹¹³ Octavian Lupu, *Combaterea pelagrei în Bucovina la începutul secolului al XX-lea. Un precursor al medicinei sociale, d-rul Ion Volcinschi*, București, 1978.

ASB, fond Zotta, dos.115, f.12, 13 (certIFICATE pentru Ion Wolczynski dr. medic, ca fiu al lui Ion Wolczynski și nepotul lui Miron Wolczynski); f. 21 (certIFICATE pentru Miron Wolczynski, fiul lui Iacob, nepotul lui Ion și strănepot al logofătului Miron); f. 15 (atestat pentru dr. med. Ion Wolczynski, fiul lui Ion Wolczynski, nepotul lui Miron Wolczynski, 1876) – după *Bukowiner Majestäts-Buch*.

Ioan de Volcinschi, *Moșitul*, Cernăuți, 1883, „...Ioan de Volcinschi, doctor în medicină și chirurgie, magister în obstetrică, medic la institutul de naștere și la școala de mōșe în Cernăuți, membru al comitetului Societății pentru cultură și literatură română în Bucovina...”.

Storojineț, 1937 iunie 7: „A murit Elena Volcinschi o mare româncă din Bucovina [...], soția doctorului col. Volcinschi, președinte soc. «Doamnele Române». [...] La castelul din Budeniț al Almei Volcinschi s-a adăpostit de multe ori marele Eminescu, Hurmuzachi și dascălul Aron Pumnul. [...] La castelul de pe moșia Almei Volcinschi se adunau boierii moldoveni Flondor, Petrino, Ilski, Stârcea etc...”; v. și „Gazeta Bucovinei”, IV, nr. 5, 16 ianuarie 1894.

¹¹⁴ Revista „Romania” (O.N.T.), decembrie 1936, p.25; „Făt Frumos”, 1934, 2–3, p.3: „Muzeul Bucovinei [...] muzeul etnografic și de științe naturale al d-lui director școlar de la Seletin Emilian Volcinschi”; „România apicolă”, an.LXXX, nr.10, octombrie 1996, p.22: *Ing. Traian Volcinschi, 15 mai 1919 – 2 septembrie 1996*.

cu ing. Elvira Socoleanu (n. 1929 noiembrie 23, Zastavna). Ing. Traian Volcinschi este fondatorul secției de apicultură din Ministerul Agriculturii. Alături de prof. ing. V. Harnaj, înființează „Apimondia”, care va aduce mari venituri valutare statului român. Fiica lui Traian și a Elvirei Volcinschi, *Lidia Volcinschi-Lupu* (n. 1963 septembrie 20 Bâlca, Suceava) păstrează patronimul, astfel că fiul *Peter* (n. 1990 iunie 28, București) se numește, după tată și bunicul matern, *Peter Lupu-Volcinschi*.

Revenim la *Ioniță Volcinschi* „ot Cincău”, fiul lui *Constantin*, nepotul lui *Sandul*. De la *Ioniță* „ot Cincău” și jupâneasa-i Maria, fiica lui *Ilie Calmuțki*¹¹⁵, coboară până astăzi cei mai mulți Volcinschi confirmați documentar, prin fiii *Andrei*¹¹⁶, *Alexandru*, *Vasile*, *Zoița* (căs. Șt. Stârcea) și *Smaranda* (căs. Mihalache Ionăș).

Andrei, căsătorit cu Maria Baloșescu, din neamul boierilor moldoveni atestați ca nobili, a fost tatăl a șase feciori: *Toader*, *Manolache*, *Grigoraș*, *Gheorghe*, *Ienache* și *Constantin*¹¹⁷. Ei vor primi certificate de apartenență la nobilime, cu dreptul de a fi primiți în colegiile și universitățile Imperiului (1829). Cunoaștem urmașii lui a) *Manolache*, b) *Gheorghe* și c) *Constantin*, astfel:

a) *Manolache*, căsătorit cu Anița, fiica logofătului Paladi (ginerele Onciului) are trei fete – *Maria* Toma Renner, *Antonia* Renner (Canada), și *Cassandra* – și doi feciori, *Ștefan-Neculai* și *Anton*. *Anton* (mort foarte bătrân, la Cernăuți, în 1945) este bunicul reputatului avocat și expert grafolog al Ministerului de Justiție pentru limbile germană, rusă și poloneză, *Claudiu-Egon-Vladimir Volcinschi*¹¹⁸ (n. 1914 martie 16, Cernăuți – m. 1997 decembrie, București). A fost căsătorit cu Ana Mărginean (n. 1916 martie, Cluj – m. 1991, București), profesoară de și latină.

b) *Gheorghe Volcinschi* este tatăl lui *Ioan* (m. 1930, Călinești) și bunicul fraților *Victor*, *Mihai*, *Vasile*, *Gheorghe* (v. mai jos), *Ștefan*, *Niculae* (v. mai jos) și *Eufrosina* (căs. Vicol Iacobovici). *Vasile*, preot în Șerbăuți, a fost căsătorit cu *Aurora* Filievici, nepoata preotului *Mihai* Muntean și a *Evdochiei* Dașchevici. *Aurora* Filievici era soră bună cu *Maria* Patapievici¹¹⁹. Copiii preotului *Vasile Volcinschi* (n. 1871, Călinești – m. Șerbăuți) sunt: **1) Ciprian Volcinschi** (n. 1892, Storojineț – m. 1972, Roman), care, însoțit cu *Maria* Bossie, sunt părinții a doi feciori și trei fete, dintre care: *Adrian* (n. 1927 – m. 1996, Iași), profesor la Universitatea din Iași, căsătorit cu *Lucia* Rotărescu, apoi cu *Maria* Gabriela Ionescu, doctor în biologie (are o fiică din a doua căsătorie); dr. oftalmolog,

¹¹⁵ Arhiva familiei ing. Traian Volcinschi (București).

¹¹⁶ T. Bălan, *op. cit.*, VI, p. 127.

¹¹⁷ ASB, fond Zotta, dos. 127 (attestate).

¹¹⁸ Erich Prokopowitsch, Rudolf Wagner u. a., *op. cit.*, p. 130: „Wolczynski (M) Johann, z d 1 K, 22.10.1788, Theodor, Sohn des Andreas, bruder des Manolaki, Grigorasch, Georg, Constantin, Ienaki, Anteilsbesitzer von Gogolina, 24.2.1849”

¹¹⁹ Arhiva familiei Claudiu-Egon-Vladimir Volcinschi (București).

Romulus Volcinski medic oftalmolog, căsătorit cu Agripina Dobârceanu, părinții inginerului *Gabriel Volcinski* (are o fiică, *Gabriela*) și ai lui *Valentin*; *Aurora Volcinski* (n.1921, Dorohoi), căsătorită cu dr. Nelu Coșescu (m. 1999, Piatra Neamț), mama lui Cristian-Ioan, dr. inginer, profesor al Universității din Princeton – U.S.A., și a lui Vlad-Adrian, inginer electronist la TVR-București. *Aurora Coșescu* este membru al Uniunii Scriitorilor din România. 2) *Modest Volcinski* (n.1896, Tăuteni) își va schimba numele (ca și vărul său, *Liviu*, fiul lui *Niculae*); căsătorit cu Eufrosina Munteanu, are un fiu, *Dorin-Vasile* (n.1943), inginer, tatăl lui *Raul* (n.1972), tot inginer, și al *Soranei* (n.1978), studentă (Brașov).

O personalitate marcantă în viața ecleziastică a Bucovinei a fost *Gheorghe Volcinski* (n.1853, Călinești – m.1932, Putna), al treilea fiu al lui *Ioan*. Doctor în filosofie și teologie al universităților din Amsterdam și Londra, preotul *Gheorghe Volcinski* se va călugări după decesul soției sale, *Elena Ussatiuc* (n.1851 – m.1917, Botoșani), primind numele monahal *Grigore*. Ca egumen al Mănăstirii Putna, a înființat faimosul muzeu al mănăstirii, care până astăzi este un important obiectiv turistic internațional, de o inestimabilă valoare culturală. Pentru excepționale merite, monahul *Grigore Volcinski* a fost decorat cu Ordinul „Steaua României”¹²⁰. Ridicat la rangul arhimandrit, apoi la acela de arhimandrit *mitrofor* (1932), în vederea candidaturii la scaunul de Mitropolit al Moldovei, dar la scurt timp va deceda¹²¹. A fost tatăl a două fete – *Adriana Fedoreac* (n. 1914) și *Adela-Olga* – și al unui singur băiat, *Valerian* (n.1881 – m.1951). Acesta, căsătorit cu *Hedwiga Kintzel*, are un fiu, *Tadeus Raul Volcinski*¹²² (n.1923, Preuțești-Baia), profesor la Universitatea din Cluj-Napoca, marcantă personalitate politică, făcând parte din rezistența activă anticomunistă, fost deținut politic. Căsătorit cu *Lucia Orezeanu*, au o fiică, *Anca* (n. 1948), distins membru al Uniunii Artiștilor Plastici¹²³;

Niculae Volcinski (n.1863 – m.1940) și soția *Iuliana Bendevschi* (n.1869 – m.1954, Iași) sunt părinții lui *Traian* (n.1898, Călinești) și ai lui *Liviu*. *Traian* a fost căsătorit cu *Maria Vascovia*, apoi cu *Raruca Gazi*, care naște pe *Radu* (n.1926, Botoșani) și pe *Elena* (căs. Leontescu). *Liviu Volcinski* (n.1912 – m.1944, Călinești-Șerbăuți) își va schimba numele în *Vâlceanu* (1944), ca și vărul său, *Modest*. A fost ofițer de cavalerie. Soția sa, *Glicheria Balasinovici* (n.1916, Cernăuți – m.1994 Sighișoara), din neamul cavalerilor de *Balasinowicz*, naște pe *Nicolae-Viorel* (n.1941, Șerbăuți), actualul director de program la radio T.V.R. Iași. *Nicolae-Viorel Vâlceanu*¹²⁴ a fost căsătorit cu *Marina Doina Afion* (n.1941,

¹²⁰ Arhiva familiei ing. Dorin-Vasile Vâlceanu (Brașov).

¹²¹ Arhiva familiei dr. Coșescu (Volcinski, Piatra Neamț).

¹²² *Idem*.

¹²³ Arhiva prof. univ. Tadeus Raul Wolcinski (Cluj-Napoca).

¹²⁴ Arhiva familiei Nicolae-Viorel Vâlceanu (Iași).

Mureni – m.1998, Iași), profesoară de matematici, de la care are doi feciori: *Dragoș-Liviu* (n.1968, Iași) și *Mihnea-Adrian* (n.1982, Iași).

Neamul Volcinschi s-a perpetuat prin șaisprezece generații până astăzi, timp de patru secole, în pofida vicisitudinilor istoriei. Puțini dintre Volcinceștii de astăzi au mai păstrat conștiința de vechi neam boieresc. Ramurile contemporane din Ripiceni-Botoșani, precum și cele trăitoare în Bucovina de Nord (Ucraina) sau în Republica Moldova¹²⁵, nu au fost înserate în între celelalte ramuri ale neamului, din lipsa surselor documentare.

¹²⁵ Din relatările verbale ale d-lui N. Volcinschi, originar din Bădragii Vechi (Hotin), actualmente pensionar al Ministerului Muncii (București), aflu că prof. univ. Vitore Volcinschi a fost ministrul culturii în primul guvern al lui Mircea Druc.

*

Nota Redacției. *Acest studiu a fost acceptat spre publicare avându-se în vedere bogatul material inedit – cules mai ales din arhive particulare – referitor la istoria familiei Volcinschi în secolele XVIII–XX; pentru partea de început, privind secolele XVI–XVII, redacția nu împărtășește concluziile genealogice ale autorului.*

NEAMUL HALUNGA DIN NORDUL MOLDOVEI. ÎNCERCARE DE RECONSTITUIRE GENEALOGICĂ

Dacă genealogiile familiilor boierești și domnești de la noi au privilegiul de a fi mai ușor de reconstituit, datorită vestigiilor documentare mai complexe în general, nu în aceeași situație se găsesc familiile de nivel social mai puțin înalt. La această ultimă categorie, lipsită de date documentare, în special asupra trecutului mai îndepărtat, se întâmplă uneori să existe șansa de a se fi înregistrat, de la generații anterioare, unele informații orale – de obicei, atunci când în vechea perioadă au avut loc evenimente mai deosebite. Evident, astfel de informații nu trebuie neglijate, dar nici adoptate, decât după o verificare a veridicității lor și după verificarea sau depistarea vechilor evenimente istorice la care se referă.

Pe această linie se situează și strădania de a se reconstitui genealogia neamului Halunga, la care mai dificilul și totuși mai interesantul episod genealogic îl reprezintă, desigur, cel la care se referă o serie de informații orale înregistrate de la unii înaintași din generația anterioară, privitor la cel mai îndepărtat străbun stabilit în Moldova. Cei care au reprezentat sursa respectivă de informare, în intervalul aproximativ 1930–1960, au făcut parte numai din descendenții Halunga din satul Hănțești din județul Suceava. În ceea ce privește informațiile orale respective, cu referire la îndepărtatul străbun, ele au fost următoarele:

- că neamul Halungenilor din Moldova are ca străbun „un marinar care a intrat în țară necăsătorit”;
- că străbunul respectiv a venit pe mare;
- că „atribuția străbunului a fost haranim de Dunăre”;
- că originea neamului Halunga este italiană veche, aceasta fiind și cea mai frecventă informație întâlnită;
- că străbunul respectiv ar fi fost venețian;
- că și numele respectiv ar fi tot italian la origine;
- că străbunul, care era bun corăbier, ar fi fugit din Veneția cu prieteni de-ai lui după o revoltă, ajungând în Moldova, unde domnea Ștefan cel Mare;
- că a fost constructor de cetăți în Moldova și s-a ocupat și cu pescuitul;
- că a participat la lupta din Codrii Cosminului, fiind împământenit acolo prin document domnesc.

Apreciindu-se că aceste informații nu ar fi putut fi generate în totalitatea lor din imaginație și, de asemenea, că vehicularea lor pe cale orală timp de peste cinci secole nu ar fi fost posibilă, am ajuns la părerea că, într-adevăr, numai un document scris ar fi putut să poarte informațiile respective multă vreme, bineînțeles

și cu unele adăugiri și omisiuni de la purtătorii documentului. Însă pierderea documentului – apreciată a fi fost pe la începutul secolului XIX – a dus la o vehiculare orală, vreme de circa 150 ani, a informațiilor până să fie preluate și notate; și pe acest parcurs s-au adăugat, negreșit, alte omisiuni și erori, ceea ce ar justifica nivelul insuficient de lămuritor acum al informațiilor respective. Totodată, proveniența acestor informații numai de la unii descendenți Halunga din satul Hănțești, duce la părerea că vechiul document a fost purtat de înaintașii lor direcți din Bucovina până pe la începutul secolului trecut, când s-a pierdut, poate într-un incendiu, sau dintr-o altă cauză.

S-a pus deci problema, în continuare, a aflării adevărului și neadevărului pe care le conțin și celelalte informații orale și clarificarea lor pe rând. Astfel, un prim succes l-a reprezentat depistarea și stabilirea unor relații de colaborare cu unele familii Halunga refugiate din Bucovina după ocuparea rusească din 1944, care a dat posibilitatea să se confirme faptul că în zona Codrii Cosminului sunt cele mai multe familii Halunga (cu numele slavizat în Holunga), respectiv în satele Corovia, Valea Cosminului, Cuciurul Mare, Voloca pe Derelui, Iordănești (Storojineț).

O confirmare suplimentară privind vechimea în zona Codrii Cosminului a neamului Halunga a oferit-o recensământul populației Moldovei din 1774, în care numele Halunga (al unor dârvari scutelnici) apare, într-adevăr, numai în satul Corovia și mai puțin în Horecia, din apropiere.

În căutarea originilor mai îndepărtate ale neamului Halunga, cu referire și la tradițiile preluate de la unii înaintași și pe care le-am menționat la început, o explicație ar putea să ne fie oferită de o întâmplare veche, din domnia lui Ștefan cel Mare, episod foarte bine cunoscut istoricilor români: este vorba de epopeea celor 127 de tineri din Caffa, luați ostateci de turci la 1475 și care, după o revoltă reușită pe corabia cu care erau duși la Istanbul, și-au găsit refugiul în Moldova, unde câțiva dintre ei au și rămas definitiv. Dacă episodul în sine este cunoscut și a fost studiat pe baza mai multor izvoare, au rămas, în schimb, necunoscute soarta și posteritatea acelorora dintre tinerii genovezi care au găsit în Moldova noua lor patrie.

Privind amintitele tradiții familiale prin prisma acestui episod, se poate pune întrebarea dacă străbunul marinar italian – evocat de aceste tradiții – n-ar fi putut fi unul dintre tinerii care au fost eroii episodului de la 1475. Într-un asemenea caz, informația (orală, bineînțeles) despre originea *venețiană* a respectivului străbun s-ar dovedi eronată, dar eroarea pe care am putea să o bănuim în acest caz – transformarea originii genoveze în una venețiană – e ușor explicabilă, dacă ținem seama de existența cuvântului „venetic” cu care se desemnează, în general, omul străin, omul venit din alte locuri. O confuzie, o interpretare confuză, pe firul așa de fragil al unor tradiții familiale perpetuate într-un mediu social modest sau poate chiar foarte modest, ar putea să constituie o explicație pentru o eroare de acest gen.

În ceea ce privește actualul nume de familie Halunga, după informațiile înregistrate de la apropiatii înaintași, ar avea tot o origine italiană. Într-adevăr, dacă se face abstracție de asprul „H” laringal, adăugat deseori în Moldova, mai ales în trecut, la unele cuvinte începătoare cu vocale, pentru a le da mai multă sonoritate, s-ar ajunge la probabilele forme italiene de bază, „Allunga” și „al lungo”. Ele erau folosite desigur deseori de ceilalți tineri genovezi când se adresau străbunului cu probabila poreclă „Allunga” (lunganule, lungule), sau când trimeteau pe cineva, genovez sau moldovean la „al lungo” (la cel lung, la lungan). Aceste forme italiene, ca sonorități apropiate de vorbirea localnicilor prin rădăcina lor latină „lunga-lungo”, au fost percepute probabil de localnici ca forme ale unei porecle prin referirea la înălțimea străbunului respectiv, care era foarte vizibilă și pentru ei, astfel că au preluat-o cam în timpul când executau lucrări de construcții, dându-i bineînțeles forma mai autohtonă, moldovenească, de „Halunga”.

Satul Corovia nu a fost singurul loc de viațuire a ipoteticilor urmași ai aceluia genovez așezat în Moldova, Allunga-Halunga, inițial meșter în construcții, orientat apoi el sau imediații urmași spre exploatarea forestieră în zona Codrii Cosminului, unde fuseseră împământeniți. S-a văzut, astfel, în recensământul populației Moldovei din anul 1774, că familiile scutelnicilor dârvari Halunga erau dispersate și în apropiatul sat Horecia. Dar, plecarea acestora din satul Corovia a început mult mai devreme. Astfel, Gh. Ghibănescu a publicat, în volumul XII din *Surete și izvoade*, hotarnică din anul 1669 (7177), care menționează pe „Vasile Holungă din târgul Dorohoiu”, iar în volumul XIII, o altă hotarnică, din anul 1753 (7261), referitoare tot la târgul Dorohoiului „dinspre Șindricenii lui Gherghel”, care menționează locul „unde au fost o moară a Halungăi”, desigur un urmaș al lui Vasile Holungă-Halunga.

Probabilii continuatori ai acestei ramuri au fost preoții Ion și Ștefan Halunga, tată și fiu, slujitori din anul 1819 al bisericii din satul Vorona, jud. Botoșani. Cu urmașul lor, Dumitru Halunga, administrator de moșie și primar în zonă, se stinge succesiunea bărbătească a acestei ramuri.

O altă ramură genealogică a neamului Halunga s-a format în jurul anului 1818, prin aducerea în satul Hănțești din județul Dorohoi, de către proprietarul moșiei de acolo, vornicul Teodor Silion, a meșterului dârvar Vasile Halunga din satul bucovinean Corovia. Scopul aducerii la Hănțești a acestui meșter, a fost ridicarea și înzestrarea unei noi biserici pe partea din deal a satului pornindu-se de la zidăria părăsită a unei foste biserici catolice săsești.

În condițiile propice de muncă și de viață avute în satul Hănțești, probabil și prin sprijinul vornicului Teodor Silion, ramura genealogică formată prin stabilirea acolo a dârvarului Vasile Halunga cu familia sa, și continuată, inițial, cu două generații de preoți Halunga, a dat posibilitatea ca în prima jumătate a secolului trecut, să se ridice personalități care să-și desfășoare activitățile eclesiastice și didactice în mai multe localități din Moldova. Astfel, întâi este de

evidențiat preotul-conom Emanoil Halunga, primul profesor al școlii cu caracter bisericesc din chiliile ridicate în curtea bisericii din Hănțești. Fiul său, Enache-Ion Halunga, a fost trimis ca bursier de către mitropolitul Moldovei Veniamin Costache, în anul 1824, să urmeze cursurile școlii Sf. Sava din București, împreună cu alți patru tineri meritoși. Așa cum arată cu multă satisfacție I. Heliade-Rădulescu în „Curierul românesc” din 12/24 aprilie 1829, elevul său Enache Halunga fusese cooptat ca profesor la Școala Vasiliană din Iași, director fiind Gheorghe Asachi. Cu intermitențe, a fost profesor trei ani la această școală, după care a urmat cursul superior al Seminarului de la Socola, pe care l-a terminat în 1839. Pe vremea cât a urmat cursurile seminarului, a scris o gramatică și un vocabular româno-latin cu caracter religios, intitulat *Îndeletniciri de cuvinte* (datat 10 ianuarie 1836), prima lucrare de acest gen din țară, păstrată acum ca manuscris la Arhivele Statului din Iași. Ca preot catihet, a slujit inițial la biserica din Hănțești alături de tatăl său, dar și ca profesor la școala din chiliile bisericești. În anul 1845, Enache-Ion Halunga a deschis o școală catihetică la Târgu Ocna, iar în următorul an și la Bacău, pe lângă biserica unde a slujit.

Un alt fiu al preotului-conom Emanoil Halunga din Hănțești, preotul Vasile Halunga, ajuns protoiereu în Vaslui, este menționat ca fiind și profesor în anul 1855 la școala cu caracter bisericesc din satul Pungești, jud. Vaslui, în locul fratelui său bolnav, preotul Ștefan Halunga.

O prezentare mai detaliată a activităților de prestigiu a preoților respectivi din Hănțești s-a făcut în revista „Biserica Ortodoxă Română”, ianuarie–martie 1992, prin articolul: *Contribuția preoților Halunga în cadrul învățământului bisericesc și laic din Moldova, în prima jumătate a secolului XIX.*

Dintre descendenții din Hănțești ai neamului Halunga, care merită o evidențiere deosebită, este institutorul stabilit în Piatra Neamț în anul 1850, Emanoil Halunga. A fost un animator al activității culturale locale, contribuind, printre altele, la întemeierea bibliotecii orașenești și s-a numărat printre fondatorii „Societății Asachi” și ai revistei „Asachi”, pe care a și sprijinit-o prin mijloace bănești. Vajnic susținător al Unirii Principatelor, a rămas în istoria locală printr-un act insolit: în ziua de 24 ianuarie 1859, cuprins de fericirea fără margini care îl anima, a dat foc locuinței sale, pentru a o transforma într-o torță de slavă pe altarul mărețului eveniment. Prețuirea de care Emanoil Halunga s-a bucurat în Piatra Neamț justifică atribuirea numelui său unei străzi a orașului, încă din timpul vieții sale. Nici Calistrat Hogaș, vecinul și prietenul său mai tânăr, nu l-a uitat, incluzându-l între eroii povestirii sale *Un popas*. O altă schiță nefinalizată și netipărită a lui Hogaș evocă prietenia aceluiași Halunga cu inspectorul său școlar I. L. Caragiale, pe care îl găzduia de câte ori venea în inspecție la școlile din Piatra Neamț. A fost normal ca toți cei care au cunoscut viața și activitățile desfășurate de Emanoil Halunga să-i dedice articole omagiale, între care menționez: D. Hogeș în cadrul monografiei *Din trecutul orașului Piatra Neamț* și C. Turcu, prin articolele

sale din revistele pietrene, precum „Preocupări de cultură regională”, „Preocupări didactice” și „Apostolul”.

Din marele arbore genealogic întocmit pentru ramura Hănțești a neamului Halunga, între reprezentanții mai proeminenți ai generației decedate din actualul secol, sunt de menționat Octav Halunga (profesor emerit de matematici din București), Alexandru Hallunga (profesor de economie politică la Academia Militară și conferențiar la Academia de Înalte Studii Economice din București), și Raul Halunga, general post-mortem, erou în cele două războaie mondiale. În actualele două generații ale aceleiași ramuri genealogice cu rădăcinile în Hănțești, majoritatea reprezentanților sunt profesori, doctori, ingineri.

Plecarea din satul bucovinean Corovia sau din alte sate învecinate, unde începuseră deja să se disperseze, a unora din familiile Halunga și în alte localități din țara noastră decât la Dorohoi și la Hănțești, a condus la formarea și a altor ramuri genealogice, care au fost intitulate după localitățile unde s-au stabilit cei în cauză. Astfel, Pintilie Holunga (cu numele deja slavizat) a plecat din satul bucovinean Cuciurul Mare în jurul anului 1870, refugiindu-se peste graniță în satul Suharău din județul Dorohoi, ramura respectivă genealogică purtând numele acestui sat: „ramura Suharău”. De asemenea, prin Ion Halunca dintr-un sat rădăuțean, s-a format în jurul anului 1900 „ramura Băiceni” din județul Botoșani, iar apoi prin emigrări din satul Iordănești (județul Storojineț) s-au format alte cinci ramuri genealogice: „ramura Mănăstireni” din județul Botoșani prin Dumitru Holunga refugiat în 1901, din 1944 „ramura Suceava” prin Sofronie Holunga și din același an 1944, „ramura București” prin Florica Holunga refugiată cu cei patru copii ai săi.

Revenind pe plan local bucovinean după anul 1775, când nordul Moldovei a fost anexat Austriei, multe familii Halunga au plecat din Corovia și s-au stabilit în și mai multe sate din zonă, în afară de cele refugiate peste graniță în România, dar și în Statele Unite ale Americii și Canada. Aceste sate din Bucovina cu multe familii Halunga – Holunga – Golunga sunt următoarele: Voloca pe Derelui, Valea Cosminului, Cuciurul Mare și Cotul (Cătunul) Holungenilor din județul Cernăuți, dar și Iordănești din județul Storojineț.

Reconstituirea arborilor genealogici aferenți neamului Halunga, în afară de cei pentru ramurile formate în România, pentru satele din Bucovina și până în jurul anului 1980, s-au putut realiza numai pentru satele Corovia și Voloca pe Derelui.

O reconstituire mai detaliată e acestei genealogii este deja elaborată ca manuscris preliminar, urmând ca, după o revizuire a formei de prezentare, manuscrisul finisat să poată fi prezentat pentru publicare.

CÂTEVA DATE CU PRIVIRE LA GENEALOGIA FILOSOFULUI NAE IONESCU

Genealogia filosofului Nae Ionescu este în bună parte necunoscută. Că subiectul îl interesa și pe el, o știm din mai multe surse; dar dacă a deținut mai multe date decât noi astăzi, este greu de spus, pentru că, așa cum se știe, la moartea lui casa i-o fost confiscată de Ion Antonescu și aproape tot ce se afla în ea a fost risipit.

Datele pe care le vehiculează Nae Ionescu însuși despre genealogia lui sunt *generale* și cu *iz de legendă*. Întâlnim în două locuri distincte trimiteri la propria genealogie.

1. Într-un articol intitulat *Un neam de oameni*, publicat în ziarul „Cuvântul” în decembrie 1929, cu ocazia centenarului eliberării Brăilei, el scrie: „Nu-mi zice Nae Ionescu. Bunicul meu dinspre partea tatei se numea Stroe Ivașcu și era țaran de la Tăturu, sat așezat în Bărăganul Brăilei. Numele lui se găsește înscris pe o proclamație în care se cerea unirea principatelor; iar la 1856 a reprezentat țărănimea – pe cojenii Brăilei — în divanul ad-hoc. Se poate, după unele indicațiuni nu destul de precise, ca originile neamului meu să fie moldovenești. Dar suntem în Bărăganul Brăilei de cel puțin un sfert de mileniu”.

Prin urmare, dinspre partea bunicului, rădăcinile lui Nae Ionescu par a fi moldovenești. Dinspre partea bunicii, par fi ardelenеști.

2. Într-o scrisoare pe care Nae Ionescu o adresează fiului și soției sale în 1917, pe când se afla în lagărul prizonierilor de război de la Celle-Schloss, de lângă Hanovra, datată 12 mai 1917, el scrie: „... și chiar și atunci, cu 150 de ani în urmă, când stră-stră-stră-bunicul tău a domnit în România, ca domn al țării...”. Însă tonul ironic al scrisorii ne face să presupunem că Nae Ionescu nu lua el însuși în serios această supoziție. Oricum, cu 150 de ani în urmă domniseră domni fanarioți, iar dacă este să mergem în urmă până la primul domn cu numele de Radu din Țara Românească, ar trebui să ajungem până la Radu cel Mare (și nu Vodă, cum o chema pe bunica lui), domn între 1495 și 1508, organizator al Bisericii, întemeietorul primei tipografii de la Târgoviște, pe care i-a încredințat-o lui Macarie, ctitor al Mănăstirii Dealului, unde se află și îngropat. Dar nu avem nici un argument în sprijinul acestei ipoteze.

Bunica lui Nae Ionescu, pe care o chema Ioana, era fiica lui Vlad Vodă, care, la rândul lui, era fiul sau un alt fel de urmaș al unui Radu Vodă. În jurul neamului acestuia s-a păstrat până azi un aer de legendă. Se spune, de pildă, că ar fi fost dintre păstorii coborâți din Ardeal în Bărăgan pe drumurile transhumanței. O

altă variantă pretinde că „Vodă” ar fi o poreclă, atribuită unui om atât de bogat și de mândru, un fel de cneaz (denominația ne aduce o informație foarte importantă, acesta fiind termenul cu care erau desemnați în Evul Mediu românesc unii boieri, deci originile acestei legende pot fi foarte vechi și ele), de domn, de vodă.

Părăsind legenda și întorcându-ne la dovezile incontestabile, să reținem că pe la Tătaru – satul din Câmpia Bărganului, la 63 km sud de Brăila, în care-i descoperim pe cei doi bunici ai lui Nae Ionescu – trecea drumul transhumantei Nehoiu spre Brașov–Brăila și mai apoi drumul de negoț Brașov–Brăila, și că între Tătaru și Roșiori, cam la 1 km de Tătaru și la 7 km de Radu Vodă, a dăinuit sute de ani o cruce mare de piatră, de circa 2 metri, pe care era trecut numele lui „Radu Vodă”. Se spune că, prin anii '60, un activist de partid a poruncit să fie mutată din loc (și aici legenda reintră în drepturi), dar se pare că insul în curtea căruia a fost dusă nu a avut liniște și i s-au întâmplat tot felul de lucruri ciudate, care au determinat reșezarea crucii în locul ei inițial.

Crucea aceasta ne dă, în orice caz, două informații în legătură cu acel Radu Vodă: una privitoare la starea lui materială (și poate și socială), alta privitoare la destin. Personajul pare a fi fost foarte bogat, impozant, cu o mare voință și tratat ca un fel de domn, de cneaz; în ceea ce privește destinul, el pare a ascunde o dramă de esență mioritică, de vreme ce crucea marchează locul în care a fost răpus.

Dacă Radu Vodă a fost tatăl sau un strămoș mai îndepărtat al lui Vlad Vodă, nu știm, după cum nu știm nici care a fost legătura lui cu un bogat negustor al locului, pe nume Saliu, al cărui nume este regăsit în poveștile despre transhumanță ale locului.

Vlad Vodă este deci tatăl Ioanei, bunica lui Nae Ionescu. Mormântul acesteia se află în curtea bisericii din Tătaru, ca și cel al soțului ei, Stroe Ivașcu. Despre strămoșii acestuia nu deținem încă nici o informație. Stroe Ivașcu s-a născut în 1814 la Tătaru, iar în 1857 a fost reprezentantul țăranimii din Bărgan în primul divan ad-hoc al Țării Românești. O litografie de epocă ni-l arată la solemnitatea deschiderii primului divan, la 29 septembrie 1857, pozând cu o demnitate voievodală printre politicieni și înalte fețe bisericești.

Ioana și Stroe Ivașcu au avut patru fii și mai multe fiice. Mutându-se la oraș, primii doi fii au luat numele *Ionescu*; ceilalți doi, care au rămas în sat, au luat numele *Stroescu*. Aceștia sunt: *Christache Ionescu* (tatăl lui Nae Ionescu); *Ioan Ionescu* născut la 2 iulie 1849, care pare să fi fost subprefect al Brăilei (nu a avut urmași); *Stancu Stroescu* a rămas țăran la Tătaru; un fiu al acestuia, *Neculai Stroescu*, a fost avocat la Ploiești și a trăit până după 1944; *Axinte Stroescu* a fost învățător la Tătaru și a avut șase fete și doi băieți. Unul dintre aceștia, *Jean Stroescu*, învățător, liberal, un bărbat galant și risipind banii, era cel la care luau masa liberalii veniți în campanie electorală în perioada interbelică.

Christache Ionescu, fiul cel mare al lui Stroe Ivașcu, s-a născut la 17 aprilie 1847 și a fost funcționar în Brăila. În anul 1882 s-a căsătorit cu Eugenia, născută

Trifon Nicolau. Eugenia Nicolau s-a născut în 1856 la Brăila; dacă nu avea sânge domnesc dinspre partea tatălui, e sigur că filozoful a dobândit câteva picături de sânge nobil din partea mamei. Aceasta era înrudită cu două familii boierești, deopotrivă de renumite: familia *Apostol*, care deținea mari proprietăți funciare în partea de vest a județului Brăila, la Gurguieti, localitate aflată pe partea dreaptă a râului Buzău; și familia *Bellu* sau *Bellio*, despre care genealogiștii susțin că este una și aceeași familie boierească, originară din Macedonia, care-și face apariția în Țara Românească în secolul XIX (pe Nae Ionescu îl regăsim în vacanțele studențești atât la familia *Bellio* din Urlați, Prahova, cât și la familia *Bellu*, care avea mii de hectare de pământ la Slobozia-Trăsnitu, în județul Teleorman).

Eugenia și Christache Ionescu au avut patru copii. *Antoaneta*, născută la 18 ianuarie 1886, la Brăila, se căsătorește în 1912 cu locotenentul Constantin Sava și vor locui la Focșani, str. Done, nr.2. Soțul moare în Primul Război Mondial și Antoaneta se recăsătorește, mulți ani mai târziu, cu generalul și medicul Vasile Panaitescu, cu care va avea o fiică. Antoaneta moare la București în 1963.

Constantin Ionescu, născut la 12 iunie 1888 la Brăila; nu deținem date despre viața, urmașii și moartea lui, până în prezent.

Nicolae (Nae) Ionescu se naște la Brăila la 4 iunie 1890 și moare la București la 15 martie 1940.

Alexandru Ionescu s-a născut la 4 august 1891 la Brăila, devenind unul dintre marii actori ai epocii interbelice și postbelice. El se va numi *Alexandru Ionescu-Ghibericon*, nume sub care este cunoscut în istoria teatrului românesc. Moare la București la 26 mai 1960.

Probabil că începând de la moartea lui Christache Ionescu, în 3 februarie 1901, la numai 54 de ani, familia începe să sărăcească. Înainte de 1905, de pildă, Eugenia Ionescu, având în grijă patru minori de vârstă școlară, contractase un credit pe care-l garantase cu locuințele din strada Unirii și din bulevardul Cuza; în acest an este repusă în posesie, dar probabil că nu pentru mult timp. Casele vor fi vândute pe rând și după 1915 nu mai există dovezi că familia Ionescu ar fi deținut vreo locuință în Brăila. În 1912, anul în care absolvă Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, Nae Ionescu primește scrisori pe adresa din strada Plevnei nr.12, dar în anul următor, așteptând o bursă cu care să poată pleca la studii în Germania, este nevoit să ocupe un post de profesor la Liceul „Matei Basarab” din București. În 1914 și 1915, familia Ionescu mai avea cel puțin o casă la Brăila, pe strada Plevnei nr.68, unde Nae Ionescu locuiește când exigențele serviciului militar i-o permit și unde primește corespondența din acești ani. Eugenia Ionescu trebuie să fi renunțat și la această ultimă casă după ce și-a văzut copiii pe la casele lor și o regăsim fie locuind cu fiica ei la Focșani, după Primul Război Mondial, fie la București, unde se mută definitiv și unde moare la 9 mai 1932.

Născut la 4 iunie 1890 la Brăila, Nae Ionescu urmează cursurile primare, secundare și liceale în urbea natală, la prestigiosul liceu „Nicolae Bălcescu”, între

anii 1897 și 1909. Bacalaureatul și-l dă la Galați, cu o comisie prezidată de Densusianu, care, impresionat de inteligența tânărului absolvent, îi spune: „Dacă poezia ntu exista, o inventai dumneata. Când vii la Universitate, să vii la Facultatea de Filologie”. Nae Ionescu s-a dus la Universitate, dar la Facultatea de Litere și Filosofie, pe care a urmat-o între anii 1909 și 1912. Studentul preferat al lui C. Rădulescu-Motru, la a cărui „Nouă Revistă Română” începe să colaboreze încă de pe băncile facultății, Nae Ionescu își ia licența cu o lucrare despre *Istoria argumentului ontologic* în octombrie 1912, obținând calificativul *magna cum laude*.

În 1911 o cunoaște pe Elena-Margăreta Fotino, născută la 28 septembrie 1889 la Botoșani. Era fiica mai mare, din prima căsătorie, a sublocotenentului Petru C. Fotino și a Nataliei Grecinski, fiica lui C. Grecinski și a Caliopiei Gorovei, nepoata lui Ioan Gorovei și a Anicăi Morțun. A urmat cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București între 1910 și 1914, luându-și licența în filologie modernă în 1915. Moare la București în 1971.

În octombrie 1913, Nae Ionescu pleacă în Germania, pentru a-și desăvârși studiile și pentru a-și da un doctorat în filosofie. Până în februarie 1914 îl găsim la Göttingen, iar din februarie până în august 1914 la München. O dată cu izbucnirea Primului Război Mondial este nevoit să se întoarcă în țară și să-și satisfacă serviciul militar, care va dura până în octombrie 1915. La 25 noiembrie (7 decembrie) 1915 se căsătorește cu Elena-Margareta Fotino și, cum România se afla în perioada de neutralitate, i se permite să se întoarcă în Germania să-și reia studiile. Se întoarce probabil în ianuarie 1916, împreună cu soția, la München. După cele două semestre urmate în 1913 și 1914, urmează încă un semestru în 1916, timp în care își redactează și lucrarea de doctorat, *Die Logistik als Versuch einer neuen Begründung der Mathematik*, pe care o va susține abia la încheierea războiului, la 3 aprilie 1919. Se pare că este primul caz, după Nietzsche, căruia i se permite să-și susțină teza după doar 3 semestre.

După declarația României de intrare în război împotriva Puterilor Centrale, toți cetățenii români aflați pe teritoriul Germaniei devin prizonieri de război sau li se interzice să părăsească teritoriul german. Nae Ionescu devine prizonier de război în octombrie 1916 și este internat la Offizier-Gefangenen-Lager, Celle-Schloss, lângă Hanovra, până în august 1917, când este eliberat în schimbul prestării unei activități utile statului al cărui prizonier continua să rămână până la sfârșitul războiului.

La 31 ianuarie 1917 se naște la München, unde Elena-Margareta Fotino continua să locuiască după luarea ca prizonier a soțului, cel dintâi fiu al lui Nae Ionescu, Radu-Mircea. Acesta va face studii de filosofie, economie politică, teologie și matematică la Berlin și Viena, fiind un student strălucit al lui Sombart (ginerere profesorului Nicolae Leon dela Universitatea din Iași), Wagemann, Hartmann și Spranger. În 1941, primăvara, își ia doctoratul în economie politică la

Universitatea „Friedrich Wilhelm” din Berlin, cu teza *Die Juden in der rumänischen Volkswirtschaft*. Întors în țară, este încorporat și trimis pe front și moare la 2 octombrie 1941, într-un contraatac la Dálnik.

Cel de-al doilea fiu al lui Nae Ionescu se naște după ieșirea lui din lagăr, tot la München, la 23 iunie 1918. Răzvan Ionescu face studii primare, gimnaziale și liceale la București și studiază, între 1936 și 1942, medicina la București; încorporat și el în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, are norocul să scape cu viață, fiind medic-șef al unui tren militar care ajunge până la Odessa. Cu această ocazie o cunoaște pe viitoarea lui soție, Clemansa Ignat, medic pe același tren militar. Doctor în medicină al Universității din București, Răzvan Ionescu este epurat pe motive de „dosar” din postul de asistent pe care-l ocupa la Facultatea de Medicină din București și va fi, până la sfârșitul vieții, un medic de excepție la Spitalul „Victor Babeș” din București. După moartea sa, la 22 august 1974, pavilionul B al spitalului îi poartă numele.

Din căsătoria lui Răzvan Ionescu cu Clemansa Ignat (1944), se naște la 22 martie 1946 Anca-Irina, singura urmașă în linie directă a lui Nae Ionescu din ziua de astăzi. Anca-Irina Ionescu este doctor al Universității din București, profesor universitar, titulara catedrei de limba cehă de la Universitatea din București. Este căsătorită cu dr. Dumitru Munteanu și au o fiică, Maria-Elena, născută la 22 februarie 1985, elevă a Liceului de Artă „George Enescu” din București.

ALEGEREA UNOR NUME DE BOTEZ

Alegerea numelor de botez la noi în țară, ca peste tot, porcede din foarte felurite pricini. De pildă, dorința de a cinsti numele sau amintirea bunicilor din partea tatălui sau a mamei. Este și un fel de a aduce din nou la viață înaintași mai mult sau mai puțin apropiați sau mai răsăriți. Ba și înlocuirea, ca să spun așa, a unui copil răposat de mic. Nu lipsesc nici alegeri de nume lăsate pe seama nașului, care uneori este și nașul de cununie al părinților pruncului. Se mai întâlnesc alegeri „cărturărești”, naționaliste – judecând după nume ca Decebal, Traian, Cezar, Cicero(ne), Ovidiu și câte alte nume latine străvechi, dezgropate de școala latinistă în strădaniile ei de a pune stavilă maghiarizării. Dar se mai întâmplă să se dea copiilor numele vreunui bărbat vestit din istoria omenirii, ca *Napoleon* bunăoară, negândindu-se nimeni, în clipele bucuriei nașterii, că pruncul va să tragă toată viața după el ponosul hazliu al unei atari tinichele: cam așa trebuie să fi pățit un Napoleon Crețu, de altfel om de treabă, de la care am luat, în 1944, lecții de literatură română, când trebuia să mi se echivaleze repede bacalaureatul francez cu cel românesc, la vremea aceea nemalecunoscându-se decât diplomele germane și italiene.

S-ar putea scrie, desigur, foarte mult despre alegerea numelor de botez. Îmi vine în minte numele unei domnișoare pe care am cunoscut-o la București, prin 1953: I se dăduse drept prenume ... Atlantida. „De ce?”, o întrebai. Iar răspunsul ei a fost că atunci când ea s-a născut, mătușa care avea să o boteze citea cu patimă înflăcărată romanul *Atlantida* al scriitorului francez Pierre Benoît ! Preotul le arătase, părinților și nașei, oarecare opoziție, dar, până la urmă, numele a rămas. Dar greutăți nu vor fi făcut, oare, la vremea lor, și vechii preoți români chemați să boteze pe *robii lui Dumnezeu* Pădure, Codru, Gorgan, Hamza, Bălașa, Păuna și așa mai departe ?!

Aș crede că neofiților li se dădeau totuși, din cristelniță, și nume luate din calendar, păstrându-se, însă, și obiceiul poreclelor, care erau nesfârșite la număr și care *precumpăneau în viața de toate zilele*.

Pentru neamul Năsturelilor, spre pildă, mă întreb de unde o fi venit în veacul XVI nume mai ciudate, ca Vârjoghe sau Cazan. *Vârjoghe logofătul*, din întâia jumătate a veacului XVI, amintește de Vârjoghe slugerul ot Voevodești din a doua jumătate a veacului XV, înfrățit cu Stan ot Fierăști, tatăl celuiilalt. Dar ce fel de nume sunt acestea pentru boieri, *vârjoaghele* fiind niște tâlpici de lemn ciobănești !

Cazan, după socotința mea, nu are nimic de-a face nici cu *cazanie*, nici cu *cazati* (cum a crezut P. P. Panaitescu): în tinerețe, am apropiat acest nume de acela purtat de un stăpânitor mongol de prin 1295–1304, despre care vorbește cronica bizantină a lui Gheorghe Pachimeres, *Kazanis* prin grecizare. Știută fiind înrâurirea pecenegu-cumano-tătărească asupra noastră, s-ar înțelege îndestul de ușor de unde vine acel nume. Cazan vel portar din veacul XVI purta, pesemne, numele vreunui strămoș mai îndepărtat, iar în veacul XVII amintirea lui se păstra în numele dat unuia dintre frații Elinei doamna și ai lui Udriște Năsturel, anume *Cazan postelnicul din Herești*, ispravnic de scaun al lui Matei vodă Basarab: din el avea să iasă ramura pribegită în Rusia și care a înflorit acolo sub numele de *Herascov* (prin rusificarea numelui Herescu).

Udriște Năsturel, fără doar și poate, se leagă de acel Udriște slugerul din Fierăști, întâlnit în veacul XVI. La vremea aceea, *Udriște* era un nume destul de răspândit; etimologia lui arată o contaminare a lui Udrea (Îndrea), adică Andrei, cu Adrian.

Fiul din căsătoria cea dintâi a cărturarului Udriște, *Mateiaș postelnicul*, rămas orfan de mamă la câteva zile după naștere, se știe că a fost crescut și botezat de unchiul său, Matei Basarab și de mătușa sa Elina. Aici, deci, nașul – însuși voievodul – a dat finului propriul său nume.

Fratele lui Mateiaș, din a doua căsătorie a lui Udriște, a fost marele ban Radu sau Toma, sau Radu-Toma ori Toma-Radu. Am arătat, acum câțiva ani, că numele *Radu* îi vine de la bunicul său, marele logofăt Radu Năsturel, iar *Toma* i s-a adăugat de către Udriște, care era un admirator împătimit al călugărului catolic Sfântul Thomas a Kempis, scriitorul mistic al lui *De imitatione Christi*.

Fiul lui Radu va fi marele ban Șerban. I s-a spus, poate, așa în amintirea unchiului său după bunic, diacul de logofeție Șerban de la 1616, mort tânăr. Dar ce fel de amintire i se putea păstra celui cocon ?! Personalitatea viitorului domn Șerban Cantacuzino mă determină să mă întreb dacă nu cumva acesta îi va fi fost naș de botez.

Șerban banul Năsturel a avut un fiu, pe Constantin, ajuns și el la aceeași dregătorie. Numele lui este nou în spița Năsturelilor: cel mult dacă Stan din Fierăști, de la sfârșitul veacului XV, va fi lăsat o amintire urmașilor săi și dacă *Stan* va fi fiind, cumva, prescurtarea lui *Constantin* (putând, însă, deriva din Stanislav ori Stanimir ...).

Constantin Năsturel pare să se fi născut în jurul anului 1700. La căsătoria părinților lui, Constantin vodă Brâncoveanu (care nu avea prea bune legături cu Șerban), le-a trimis totuși un dar de nuntă. Oare după aceea va fi ajuns el și naș al copilului lor, pentru a și-i apropia mai mult ? El, sau poate Constantin stolnicul Cantacuzino ? Nu trebuie uitat că mama lui Constantin Năsturel, Elina, era fiica lui Barbu Urdăreanu, iar bunica lui, Elina Urdăreanu, era fiica lui Șerban vodă Cantacuzino, fratele stolnicului. De altfel, Constantin banul a rămas legat de

tradiția cantacuzinească moștenită pe această cale. A și fost îngropat la Mănăstirea Cotroceni, la un loc cu cei mai apropiați înaintași ai săi, și de parte bărbătească, și de parte femeiască, precum și cu întâia-i soție și fata lor. Acum doi ani, la muzeul din Cotroceni, tânăra noastră colegă, d-na Mariana Lazăr, mi-a arătat piatra lui de mormânt, frântă, din păcate, și încă inedită.

Fiul lui Constantin Năsturel și al Ancuței Pârșcoveanu s-a numit *Șerban*, întocmai ca bunicul său. În urma unui scandal pricinuit de recăsătorirea bătrânului ban, el a părăsit casa părintească. Mai târziu, căindu-se (mai ales că tatăl său îl blestemase), s-a călugărit și a devenit *Macarie monahul*; alegerea acestui nume, care pe grecește înseamnă „fericit”, arată –după mine – că numai așa, îmbrăcând rasa, el a găsit alinare și împăcare, după o viață nefericită.

Nu știu de ce fiul acestui Șerban (Macarie) s-a numit *Stoica*. Poate de la naș sau de la vreo rudă din partea mamei lui. El a avut mai mulți urmași, printre care și pe străbunicul meu, *Vasile*. Acesta din urmă a avut și el câțiva copii; pe unii dintre ei, i-a prins în viață și tatăl meu, de pildă pe Ioan, ajuns și el general (m. 1913), căsătorit cu Maria Budișteanu (sora celor trei generali din acel neam), pe Zaharia, pe Chiriac (Chiril), pe Gheorghe, pe Elena (căsătorită cu generalul medic Anghel Ștefănescu), pe Ralița (soția colonelului Petre Otetelișanu, 1852–1917), și, bineînțeles, pe Petre, bunicul meu. Nu știu, din păcate, cine au fost nașii acestora, nici de unde li s-au dat asemenea nume.

La rândul său, bunicul meu – generalul de divizie Petre V. Năsturel – a avut cinci copii; tata, *Șerban* (1893–1966), a fost cel mai mare; au urmat trei fete (Smaranda, Ancuța și Ecaterina), iar al cincilea copil a fost numit *Pârveu* pentru că bunicul meu credea că acest nume ar deriva din latinescul „parvus” (mic) ! În realitate, numele este de obârșie slavă și îl desemnează pe întâiul născut.

Tatei i s-a spus *Șerban* în amintirea nefericitului strămoș ajuns Macarie ieromonahul. Dintre fete, *Smaranda* (căsătorită cu Nicolae A. Boicescu) s-a numit așa după propria ei mamă, bunica mea, Smaranda Eliad (1887–1937), fiica lui Tănăsache Eliad, cel cu vechea și marea casă boierească din strada Mircea Vodă, la o suliță depărtare de biserica Udriceni din București, unde l-am găsit, împreună cu soția sa Ecaterina, printre ctitorii și binefăcătorii lăcașului. *Ancuța*, care nu s-a măritat, a purtat numele strămoașei sale, Ancuța Pârșcoveanu, soția banului Constantin și mama monahului Macarie. Sora cea mică, *Ecaterina* (măritată Nicolescu), a primit la botez numele bunicii sale de pe mamă, Ecaterina Eliad (era, însă, și numele surorii monahului Macarie).

Tata a avut doi fii, amândoi încă în viață: pe fratele meu Ion și pe mine, născuți și unul, și altul la Paris, eu la 1 aprilie 1923, iar el la 6 ianuarie 1928. De la tatăl meu știu că, dacă m-aș fi născut în țară, mi-ar fi spus Radu, și nu Petre. Necunoscând, însă, dinainte unde voi trăi mai târziu, el s-a ferit să-mi dea un nume cam exotic pentru francezi, așa încât l-a ales pe acela al părintelui său. În condica

de nașteri a primăriei, eu apar ca Pierre-Radu-Șerban, iar fratele meu ca Jean-Șerban. Amândurora, tatăl nostru ne-a adăugat și prenumele său.

Alegerea numelui frățiorului meu mi se datorează mie. Și trebuie, cred, povestită. Eu fiind mai mare cu câțiva ani, eram – la vremea când el era „pe drum” – un „răsfoitor” (nu încă un cititor) de cărți pentru copii, bogat ilustrate de Benjamin Rabier, un desenator vestit în Franța de atunci. Artistul înfățișa îndeosebi povești cu viețuitoarele din satele și pădurile Franței, fiecare cu câte un nume. Astfel, apăreau niște iepurași nostimi, isteți și poznași. Unul era întotdeauna chemat „Jeannot Lapin” și el îmi plăcea grozav. „Varza” în care se zămislea, așadar, viitorul meu frățior – căci frate așteptam, nu soră ! – eu am ales-o anume, în grădina de zarzavat a unui sătean din Pré-en-Pail, în Normandia, în vara anului 1927. Țin minte cum, în febra căutării unui frate, m-am aplecat asupra mai multor verze, iar deodată: „Aceasta este ! Aud inimioara lui cum bate !”. Și am stăruit ca pruncușorului să i se spună – când barza avea să mi-l aducă la Paris – *Jeannot Lapin*. Părinții mi-au împlinit dorința, chiar dacă „Lapin” a căzut (din fericire). De altfel, Ion era și numele acelui frate mai mare al bunicului nostru, tot general, pe care tata îl iubise mult, iar nepoatele lui, Marieta și Henrieta, l-au socotit totdeauna pe fratele meu ca un fel de urmaș al bunicului lor, dăruindu-i felurite amintiri, printre care medaliile lui.

Când eu m-am căsătorit, în 1968, doream să dobândesc un fiu. Și încă din îndepărtată burlăcie știam că-l voi numi *Radu*, pentru că era numele ce mi l-ar fi dat tata din capul locului. Soția mea ar fi dorit *Andrei*. I s-a spus, deci, la naștere (16 aprilie 1969) *Radu-Andrei-Șerban*, mai ales că *Andrei* este cam tot una cu *Udriște*. Iar *Șerban* i l-am adăugat de dragul tatălui meu.

Înainte de a mă opri, voi aminti și de un văr de-al doilea al meu, *Virgil Năsturel*. Ne-am cunoscut prin anii '50, la Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții, unde el lucra ca arhitect. Era fiul căpitanului Vasile Năsturel (1868–1914), al cărui tată, Gheorghe, era unul dintre frații bunicului meu. Bunicul meu i-a ales acestui nepot numele *Virgil*, pentru că i s-a părut a fi totuna cu ... *Vârjoghe* ! Mama lui era o nobilă din țările baltice, din câte mi s-a spus, Alma von Lippert. *Virgil Năsturel* a murit demult, fără urmași.

Închei cu urarea ca cele de mai sus să dea imbold altora să povestească și ei ceea ce au apucat să afle despre numele de botez purtate de ei, ca și de înaintașii lor. Asemenea știri mai dau un freamăt de viață „oaselor smerite” și numelor uitate ale celor ce au fost. Așa ceva este și un fel de a le spune „Veșnică pomenire”.

Paris, 30 aprilie 1998

MIHNEA/MIHAIL.
CÂTEVA NOTE DESPRE „STRATEGIILE PATRIMONIALE”
ALE FAMILIILOR DOMNITOARE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN
SECOLELE XVI–XVII

Textul de față își propune rediscutarea unei probleme controversate: proveniența și semnificațiile numelui *Mihail*, adoptat de Mihnea III, presupusul fiu al lui Radu Mihnea, cu prilejul încoronării sale solemne la 1658. Este un demers ce vine în continuarea firească a preocupărilor noastre legate de strategiile de legitimare a puterii domnești în veacurile XVII–XVIII¹.

Opinia, practic unanim acceptată, că Mihnea va fi împrumutat numele său domnesc – *Mihail* – de la eroul rezistenței antiotomane, Mihai Viteazul, își are, credem, originile în scrierile lui Nicolae Iorga² și în întreprinderile documentar-biografice ale lui Alexandru Ciorănescu³. Seducătoarea teză a „moștenirii lui Mihai Viteazul” a fost împărțită cu rezerve minime de către istoricii ce le-au urmat⁴, servind uneori la argumentarea „ideii imperiale” ce s-ar fi continuat prin domni români.

Demersul nostru propune o abordare în două etape. Prima privește „strategiile patrimoniale” ale familiei domnitoare din Țara Românească din a doua jumătate a veacului XVI până la Mihnea (1658–1659). A doua vizează integrarea în context genealogic a problemei schimbării numelui. Premiza de la care plecăm este separarea (din rațiuni operaționale) a cauzelor de eventualele semnificații ale fenomenului istoric analizat. Altfel spus, ne propunem o echilibrare a raportului

¹ Vezi studiul nostru, *Si Deus nobiscum, quis contra nos? Mihnea III: note de teologie politică*, în volumul *Național și universal în istoria românilor. Studii oferite Prof. Șerban Papacostea la împlinirea a 70 de ani*, București, 1998, p.69–100.

² Vezi în special *Două contribuții la istoria bisericească a românilor. II, Sinodul de la Târgoviște*, în *ARMSI*, seria II, XXXVIII, 1916, p.461–483 și *Bizaț după Bizaț*, traducere de Liliana Iorga-Pippidi, postfață de Virgil Cădea, București, 1972, p.175 și urm.

³ *Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu), 1658–1659*, extras din *BCIR*, XIV, 1935, respectiv, *Documente privitoare la domnia lui Mihail Radu (Mihnea III) culese mai cu seamă din arhivele Veneției*, extras din *BCIR*, XIII, 1934.

⁴ Vezi Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae. Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1601–1659*, II, București, 1989, p.246–249. Unele rezerve la Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI–XVIII*, București, 1983, p.211–215.

teoretic între cele două tipuri clasice de întrebări proprii investigației istorice: „de ce?”, respectiv „pentru ce?” / „în ce scop?”⁵.

Opinia noastră este că simpla asemănare de strategie politică ce pare a-i uni pe Mihai Viteazul și Mihail Radu nu este o cauză necesară și suficientă a identificării unei „moșteniri onomastice”. O problemă poate fi rezolvată apelând la strategii diferite, tot după cum o strategie anume poate servi la dezamorsarea unei varii palete de situații problematice. Echilibrul dintre aceste două principii dă, am crede, echilibrul de fond al interpretării istorice.

În cazul de față, problemele care preocupă autoritatea domnească sunt în mod esențial două: criza succesorală cronică (rezultat, printre altele, al unei tradiționale ambiguități privind succesiunea la tron), respectiv, adâncirea progresivă a dominației otomane – fenomene ce se agravează reciproc de la mijlocul veacului XVI încoace.

Problema succesiunii la tron este la rândul-i de urmărit pe două planuri: în interiorul aceluiași *lignaj* (și există aici probleme specifice în interiorul grupurilor parentale concurente descendente din Mihnea cel Rău, respectiv din Radu cel Mare) și între *lignaje* concurente. Fenomenul ia o amploare fără precedent odată cu ascensiunea spre tron a grupurilor parentale înrudite colateral (Radu Șerban, Matei Basarab, Constantin Șerban) sau venite din exterior (în special familiile domnitoare de origine moldovenească: Movilă, Tomșa, ultimii „Mușatini”). Peste toate, intervenția din ce în ce mai deranjantă a Porții în numirea și confirmarea domnilor nu a făcut decât să bulverseze și mai mult criteriile de succesiune la tron.

Aceste probleme au devenit cronice începând cu mijlocul veacului XVI, determinând neîncetate lupte pentru putere între facțiuni rivale, polarizarea clasei politice în funcție de relațiile de fidelitate personală și creșterea simțitoare a numărului de pretendenți ce se prevalau de argumentul, practic imposibil de verificat, al „osului de domn”. În atare condiții, preocuparea pentru legitimare, înainte ca și după luarea domniei, nu putea fi decât o consecință firească.

Relatarea autobiografică a lui Petru Cercel, păstrată în două variante, pentru curtea regală engleză numește explicit cele două tabere aflate în dispută la acel moment: „Mihăileștii” și „Demetrianii”. Editorul documentelor – Andrei Pippidi – a surprins perfect resorturile strategiei legitimizează a lui Petru: «Semnând la 1579 *Petrus Demetrius Radulovicz*, pretendentul își proclama legătura nu numai cu Radu cel Mare, ci chiar cu ctitorul Țării Românești, miticul Radu Negru. Dând dinastiei sale o vechime de „patru sute de ani și mai mult”, el înțelegea să sublinieze continuitatea puterii cu care fuseseră investiți strămoșii săi și forța tradiției pe care el o reprezenta»⁶.

⁵ De văzut importante sugestii metodologice ale lui Alain Boureau, *L'historien et le défi de la causalité*, în *RES*, LXVI, 1994, 1, p.87–91.

⁶ Andrei Pippidi, *O genealogie a lui Petru Cercel*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 3–4, p.80

Această „continuitate a puterii” era în fapt problema-cheie cu care se confruntau domnii epocii. O „continuitate imediată” – rezolvată adesea prin apelul la principiul „osului de domn” – dar și una „absolută”, care privea tradiția princiară a *lignajului* din care făceau parte.

Câțiva ani mai înainte, Alexandru Mircea, exponentul partidei rivale – „Mihneștii” – avusese de rezolvat o dilemă similară. Dacă pentru el succesiunea imediată – ca fiu al lui Mircea cel Tânăr („Coregentul”, 1509–1510) – era limpede, chestiunea continuității absolute în pământul țării rămânea deschisă. Maniera sa de legitimare s-a dovedit a fi mult mai subtilă, dar deopotrivă durabilă. Este meritul lui Ștefan Andreescu – într-un studiu recent reeditat – de a o fi pus convingător în lumină.

În fragmentul interpolat în letopisețul țării din inițiativa lui Alexandru Mircea, în capul listei domnilor, după legendarul Negru Vodă, apare un *Mihail* care ar fi domnit 19 ani. Suntem cu totul de acord cu opinia autorului: „Dacă ne gândim o clipă cât prestigiu conferea acestui nume faptul de a fi socotit succesorul în scaunul domnesc al lui însuși Negru vodă, vom realiza că nu poate fi vorba nicidecum de o simplă greșeală. Prin urmare, avem suficiente motive să vedem în lista domnilor Țării Românești pentru răstimpul 1290–1508 tot un instrument ideologic, de astă dată întocmit spre a sluji interesele „Mihneștilor”⁷.

Contextul turbure al epocii în care se plasează aceste evenimente și-a lăsat marca nu numai asupra actelor majore de legitimare, reperabile imediat, dar și asupra „strategiei patrimoniale” instrumentate de familiile domnitoare. Din simpla parcurgere a descendenței masculine a lui Radu cel Mare, spre exemplu, sesizăm îndată ponderea însemnată a numelui *Radu*, situație ce decurge din două atitudini îngemănate: preocuparea „generației senior” pentru perpetuarea unui nume domnesc de mare prestigiu ca garant al continuității puterii și interesul bastarzilor de a-și reclama o paternitate ilustră, menită a le deschide drumul spre tron (vezi cazul lui Radu „Bădica”, fiul lui Radu cel Mare). Încă nepoții de fiu (prin Mircea Ciobanul) ai lui Radu cel Mare poartă acest nume (un Radu mort tânăr).

Același tip de strategie onomastică (legată de numele *Petru* și derivatul sau *Pătrașcu*) se regăsește la urmașii – prin Pătrașcu cel Bun – ai lui Radu Paisie (la rându-i Petru de la Slatina). Este astfel readus în actualitate – la a treia generație – numele de botez al lui Vlad Călugărul (1481–1485, cu întreruperi). Fiul lui Radu Paisie se numește Pătrașcu, care la rându-i perpetuează numele prin Petru Cercel și un alt Pătrașcu mort la 1581 la Constantinopol. Un Radu-Pătrașcu este fiul lui Petru Cercel, iar fratele acestuia din urmă, Mihai Viteazul îl numește pe unicul său fiu Nicolae-Pătrașcu, pentru a nu oferi decât câteva exemple⁸.

⁷ Ștefan Andreescu, *Din nou despre prima cronică a Țării Românești*, în volumul său *Istoria Românilor: cronicari, misionari, ctitori (sec. XV–XVII)*, București, 1997, p.19–20. Articolul a fost publicat prima dată în *BOR*, C, 1982, 9–10, p.853–867.

⁸ Toți specialiștii sunt de acord că cel mai complet arbore genealogic al „Basarabilor” este cel alcătuit de Dan Pleșia, *Genealogia Basarabilor, sec. XIII–XVII*, anexă la volumul *Io Mircea mare*

Cât despre descendenții masculini ai lui Mihnea cel Rău, strategia alegerii numelor e parcă mai variată, dar relevă un alt element interesant: cu excepția oarecum. bizarului *Miloș* (de origine princiară sârbească) întreaga onomastică masculină cuprinde *numai* nume domnești, mai vechi (Vlad, Radu, Alexandru, Mircea) sau mai noi (Mihnea)⁹. În felul acesta, strategia onomastică (patrimonială) urma ordinii politice: la preocuparea Porții de a avea o „rezervă de претенденти” gata oricând să-i urmeze interesele în țară, dinastiile răspundeau cu o „rezervă de succesori” care, măcar prin nume, își afirmau apartenența la familie și pretenția la patrimoniul simbolic al puterii. Este, acesta, în opinia noastră, un semn al orientării dinspre „succesiunea de drept public” către „moștenirea de drept privat”, ecuația mereu în echilibru instabil de care pomenea cândva M. Berza. Patrimoniul era, în acest caz, domnia însăși iar reglementarea succesiunii tindea să se apropie de criteriile ce guvernau devoluția proprietății în mod obișnuit în mediul nobiliar românesc¹⁰.

Ca mulți dintre înaintașii săi, Mihnea III trebuia să rezolve două probleme majore: legitimarea imediată și cea absolută pentru a-și fundamenta, măcar simbolic, continuitatea puterii.

Cunoaștem două precedente de schimbare a numelui cu ocazia încoronării în Țara Românească. Unul este al lui Mircea Ciobanul, care se numea „după sfântul botez” Dimitrie¹¹, iar celălalt aparține chiar ramurii „Mihneștilor”, numită de Petru Cercel „Mihăilești”: este cazul lui Alexandru Mircea, numit din botez ... Mihail¹².

Este inutil să insistăm asupra semnificațiilor primului caz; Ștefan Andreescu a făcut-o deja de o manieră edificatoare. Proaspătul domn viza, astfel, revendicarea directă din șireaua coborâtoare din Mircea cel Bătrân, întemeietorul dinastiei.

voievod și domn; editat de Așezământul cultural Nicolae Bălcescu, Rm. Vâlcea, 1986, de ale cărui date ne-am servit pentru rândurile de față.

⁹ Este locul să precizăm aici că analiza atentă a onomasticii infirmă în bună măsură concluziile prea tranșante ale lui Paul H. Stahl (*Les noms des princes roumains*, în **RER**, XVII–XVIII, 1993, p.129–155), care considera că strategia onomastică respectă regula alegerii numelui descendenților masculini în funcție de acela al bunicii după tată (primul născut ia numele bunicii patern, al doilea pe cel al bunicii matern etc.).

¹⁰ Observații teoretice foarte utile cu privire la „strategia patrimonială” oferă studiul Aitei Guerreau-Jalabert, *El sistema de parentesco medieval: sus formas (real/espirtual) y su dependencia con respecto a la organizacion del espacio*, în volumul coordonat de Reyna Pastor, *Relaciones de poder, de produccion y parentesco en la Edad Media y Moderna*, Madrid, 1990, p.87–109. Distincția între „moștenire” („inheritance”) și „succesiune” („succession”) o face de o manieră convingătoare Jack Goody, *Strategies of Heirship*, în *Comparative Studies in Society and History*, 15, 1973, 1, p.3–20.

¹¹ Ștefan Andreescu, *Din nou despre prima cronică...*, p.14, nota 11, care reia opinia exprimată deja în 1969 de Dan Pleșia.

¹² *Ibidem*, p.12, după raportul la curtea engleză păstrat în relatarea domnului de St. Bonnet și publicat de N. Iorga, *Rătăcirile în Apus ale unui pretendent român Ioan Bogdan în secolul al XVI-lea*, în **ARMSI**, seria III, tom VIII, 1928, p.288–300; Andrei Pippidi, *O genealogie ...*, passim.

În al doilea caz, pentru o problemă similară, Alexandru Mircea-Mihail instrumentează o strategie combinată. Alegerea numelui Alexandru face trimitere la singurul voievod cu acest nume – strămoșul său direct Alexandru Aldea – aceasta și într-un context în care „rezerva de nume princiară” a familiei era epuizată. Ca pandant, domnul apelează la un monument mult mai durabil – cronică – inventând un strămoș mitic al ramurii din care făcea parte.

După o logică similară – și verificată – credem că a acționat și Mihnea III. Confruntat cu problema dublei legitimări, el a ales două soluții tradiționale care se regăsesc în numele său oficial, sub care semnează: *Mihail-Radu*. Al doilea nume este echivalentul lui *Radulovicz* din numele revendicat de Petru Cercel, dar cu alte semnificații: el caută astfel să certifice descendența proclamată din Radu Mihnea – condiție imediată a ascensiunii spre tron. Cât privește numele *Mihail*, el înseamnă nu expresia onomastică a „moștenirii lui Mihai Viteazul”, ci dorita apartenență la clanul „Mihăileștilor”. Este o formulă de afirmare a continuității absolute, peste generații, de la pretinsul voievod Mihail – creația pur ideologică a lui Alexandru Mircea, străbunicul său.

Despre nevoia de legitimare resimțită de Mihnea/Mihail aproape că nu mai este cazul să discutăm. Urmaș impus de Poartă al domnului legitim Constantin Șerban la a cărui înlăturare a contribuit, contestat în planul dreptului efectiv la succesiune, el a fost beneficiarul unui concurs de împrejurări (moartea neașteptată și insuficient elucidată a lui Mihail-Pătrașcu, nepotul direct al lui Mihai Viteazul) și al unui trafic de influență¹³. Numele *Mihnea* era compromis după gestul abjurator al bunicului său ipotetic, Mihnea Turcitul, iar familia de la care se revendica nu mai domnise de 30 de ani.

Personaj cultivat și atent la detaliile ideologice (martoră ne este relatarea lui Paul de Alep), Mihnea nu putea ignora tocmai cronică țării la al cărei tron râvnea. Este de așteptat că va fi tras de aici cuvenitele foloase, forțând astfel – după o strategie tradițională – o relație specifică între inexistentul quasi-fondator Mihail și propriile sale aspirații princiară. Nu credem, prin urmare, că, într-un asemenea context – domnul ar fi putut opta pentru numele Mihail din pură dorință de a-l imita pe Mihai Viteazul, un reprezentant ai ramurii rivale, cu atât mai mult cu cât nepotul de fiu al acestuia, Mihail-Pătrașcu, îi fusese o vreme contracandidat la tron. „Moștenirea lui Mihai Viteazul” intra în flagrantă contradicție cu întreaga linie politică nu numai a familiei de la care se revendica, dar chiar a presupusului său tată, Radu Mihnea. În mod tradițional, această moștenire își găsisese întruparea în triada Radu Șerban – Matei Basarab – Constantin Șerban astfel încât, oscilând între tradiții familiare concurente, Mihnea ar fi riscat un faliment politic încă din prima clipă. Or, prioritatea era afirmarea apartenenței la „țară”, a calității de „pământean”, preocupare pe care ramura rivală o cultivase la rândul-i cu grijă

¹³ Vezi, despre circumstanțele în care dobândește tronul, Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae* ..., II, p.225 și urm.

făcând din Mănăstirea Dealu o expresie sacrală a continuității în pământul țării, după cum remarcase deja de multă vreme regretatul Dan Pleșia.

Dacă în alegerea numelui său domnul a urmat o strategie tradițională, de familie, nu este mai puțin adevărat că semnificația în sine a numelui nou ales, Mihail, putea lesne îndemna la analogii dintre cele mai ambițioase. Pe lângă conotația religioasă evidentă¹⁴, el trimitea nu numai la Mihai Viteazul – a cărui posteritate în epocă rămâne totuși greu de evaluat exact – ci și la alte două figuri importante, intrate în panteonul Ortodoxiei: Mihail VIII Paleologul – recuceritorul Constantinopolului, al doilea Constantin – și Mihail Feodorovici Romanov, întemeietorul noii dinastii ruse și capul celei de-a „treia Rome”.

Oricât de îndepărtate ar părea aceste două repere, ele nu sunt, am crede, de ignorat. Domnul avea – și mărturiile contemporane ne-o confirmă – o educație distinsă în spiritul „renașterii post-bizantine”; este greu de crezut că actul re-fondator al lui Mihail VIII îi va fi rămas necunoscut¹⁵. Pe de altă parte, doi dintre principalii săi colaboratori – Macarie Zaim, patriarhul de Antiohia, și Paisie Ligaridis – erau cărturari rafinați, dar și buni cunoscători ai jocului politic în lumea răsăriteană. Ambii aveau strânse relații cu Rusia: Macarie se întorsese de la Moscova abia cu un an înainte, iar Paisie era în corespondență cu țarul Alexei Mihailovici. Mai mult, cum am arătat în altă parte, organizarea procesiunii de Florii în anul 1658, înainte chiar de încoronare, urmase fidel modelul rusesc¹⁶.

Evident, un fenomen istoric nu are nici o singură cauză, nici o singură semnificație. De aceea, poate, istoricul are de echilibrat mereu balanța dintre „tradiție” și „inovație”, dintre „cauzalitate” și „funcționalitate”. De o manieră sau alta, în împrejurări ca acestea, suveranii vor fi avut o grea misiune inventând și reinventând mereu soluții și strategii. Altfel spus, „les rois [...] ont toujours sacrifié leurs ancêtres à leur royauté”¹⁷.

¹⁴ Aici ar fi, totuși, de menționat că Arhistrategul Mihail și perechea sa Gavril sunt printre patronii lui Matei Basarab și ai apropiaților săi, după cum reiese din fragmentul de cronică analizat de Cătălina Velculescu, *Legende din pictura murală (Eustratie Plachida, Mihail)*, în volumul său *Între scriere și oralitate*, București, 1988, p.31–34. Arnota, ctitoria lui Matei Basarab, are tocmai acest hram, ca și biserica de la Plăviceni ridicată de Dragomir, marele vornic, credinciosul voievodului.

¹⁵ Despre pregătirea sa, în special teologică, vezi comentariile lui N. Iorga, *Două contribuții...*, p.467–483, și documentele reproduse în anexă. Corespondența sa cu patriarhul Partenie al Constantinopolului ne aduce aminte de schimbul de scrisori între Patriarhia constantinopolitană și țarul Alexei Mihailovici din vremea crizei „raskol”, pentru care vezi William K. Medlin, *Moscow and East Rome. A Political Study of the Relations of Church and State in Muscovite Russia*, Geneva, 1952, în special p.182 și urm.

¹⁶ Vezi studiul nostru, menționat la nota 1.

¹⁷ Expresia aparține lui Bernard Guenée, *Les généalogies entre l'histoire et politique: la fierté d'être capétien en France au Moyen Age*, în „Annales E.S.C.”, 33, 1978, 3, p.466.

FAMILII CATOLICE DIN MOLDOVA DE ORIGINE TRANSILVĂNEANĂ

Locuitorii romano-catolici din Moldova, cunoscuți și sub denumirea de „ceangăi”, au format până acum obiectul unei lungi și pasionante dispute, privind mai ales originile și proveniența lor¹. Istoria familiilor de „ceangăi” nu a preocupat, însă, pe cercetători, deși izvoare există, iar printr-o judicioasă analiză genealogică s-ar fi găsit răspunsuri la multe din întrebările privind trecutul controversatei comunități catolice din spațiul moldav.

Studierea genealogiilor de „ceangăi” constituie o necesitate asupra căreia am insistat într-o comunicare anterioară², indicând modalitățile de realizare, pe baza izvoarelor existente, dar și dificultățile pe care le prezintă o asemenea încercare și implicațiile lor în plan metodologic.

În cele ce urmează, vom prezenta o serie de date genealogice cu privire la familiile catolice din Moldova purtând numele *Bilibok*. În legătură cu forma grafică a acestui nume, trebuie să facem precizarea că se modifică odată cu apariția registrelor de stare civilă³ din a doua jumătate a secolului XIX, devenind *Biliboc*.

Originea familiilor catolice de care ne ocupăm este transilvăneană, fapt probat de prezența numelui *Bilibok* în documente din spațiul intracarpatic. Cele mai multe mențiuni le avem din zona Ghimeșului⁴, de unde, credem noi, au emigrat și ascendenții omonimi din zona Bacăului

Subliniem aici că teritoriul Ghimeșului a fost multă vreme proprietatea a cinci sate din Ciucul de Sus⁵, iar locuitorii proveneau în mare parte, firește, tot din această ultimă zonă, realitate confirmată atât de documente⁶, cât și de tradiție. Am putea vorbi, prin urmare, în ceea ce privește familiile catolice din Moldova cu numele *Biliboc*, de o dublă emigrare: inițial din Ciucul de Sus în Ghimeș, iar de aici, mai apoi, în câteva localități din zona orașului Bacău.

¹ Menționăm aici două surse doar, cu un volum de informații bibliografice foarte bogat: Mikecs László, *Csángók*, Pécs, 1989; *A Moldvai Magyarság Bibliográfiája*, A. Lakatos Demeter Egyesület kiadványa, összefoglalótta: Halász Péter, Budapest, 1996.

² *Genealogii de „ceangăi”*: un demers necesar, comunicare la al VIII-lea Congres de Studii Genealogice (Iași, 8–11 mai 1997), publicată în *ArhGen*, V (X), 1998, 3–4, p.45–58.

³ Arhivele Statului Bacău, fondul *Starea civilă Cleja*, dos. 1/1865 și urm., respectiv rola nr.190 și urm.

⁴ Arhivele Statului Bacău, *Pachet Parohia romano-catolică Ghimeș-Făget*, dos. 1/1785.

⁵ Bakó Géza. *Evoluția socială și economică a secuilor în secolele XIII–XV*, în *SAI*, II, 1957, p.46.

⁶ Idem, *Contribuții la problema originii ceangăilor*, în *SAI*, IV, 1962, p.37–38.

Patronimul Bilibok a trecut în limba română, fiind folosit într-o formă evident adaptată, Biliboc – Bilibocă⁷, devenind la un moment dat chiar toponim în varianta Biliboceni – Bilibocanii⁸. Astăzi, sunt în uz atât forma primară a patronimului, Bilibok, întâlnită mai cu seamă în zona Ghimeșului, cât și varianta adaptată, Biliboc, remarcată mai ales în zona Bacăului.

Cine va fi fost cel dintâi purtător al numelui *Bilibok* stabilit în Moldova, nu cunoaștem, după cum nu am aflat nici când a avut loc acest eveniment. Știm, în schimb, că primele personaje atestate în Moldova cu numele *Bilibok* erau *Gregorius* și *Ioannes*, locuitori în anul 1646 ai satului Răchiteni („Domafalva”), după cum arată Marco Bandini în „Codexul” său⁹. Deoarece Bandini amintește în relatarea sa doar capii de familie, nu știm dacă Grigore și Ioan Bilibok erau sau nu căsătoriți, ori dacă aveau sau nu descendenți. Cert este faptul că 50 de ani mai târziu, în 1696, în recensământul catolicilor anexat¹⁰ relatării¹¹ sale, misionarul catolic Bernardino Silvestri pomenește (în *Status catholicus animarum olim sub cura villae Saboani*) pe „Martinus Bolibocus cum uxore; 3 filios habentes [...] ex villa Reticheni”. Mențiunea venirii familiei lui Martin în Săbăoani din Răchiteni ne îndreptățește să afirmăm că acesta era un nepot al unuia dintre cei doi Bilibok, Grigorie sau Ioan, menționați în „Codex Bandinus”. Documentele nu ne mai spun nimic, însă, despre această ramură a familiei Bilibok din Moldova. Probabil, s-a stins fără urmași direcți în linie masculină ori feminină, ori poate că membrii ei s-au reîntors în Transilvania de unde, cu ani în urmă, ascendenții lor emigraseră în Moldova, dintr-un motiv sau altul.

În satele catolice din zona Bacăului, prima familie purtând numele *Bilibok* o întâlnim menționată în *Liber Status Animarum*¹² aparținând parohiei Cleja, întocmit de parohul Aloisio Maffei, între 22 aprilie 1800 și 23 aprilie 1801. Apar aici capul familiei, *Bilibok Iosephus* de 47 de ani, soția acestuia *Barbara* de 43 de ani, precum și copiii lor: *Ana* de 20 de ani, *Michael* de 17, *Iosephus* de 15, *Elisabetha* de 13 și *Ioannes* de șapte ani.

Credem că venirea acestei familii catolice, din Transilvania în Moldova, a avut loc cândva în a doua jumătate a secolului XVIII. Motivele emigrării au putut fi legate de înrolarea forțată în regimentele de grăniceri înființate în spațiul

⁷ Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, p.64. Informații privind adaptarea fonetică a împrumuturilor românești de origine maghiară în lucrarea lui Király Francisc, *Contacte lingvistice*, Timișoara, 1990.

⁸ Cf. *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea I, București, 1991, p.81.

⁹ V.A.Urechia, *Codex Bandinus*, în *ARMSI*, s. II, t. XVI, București, 1895, p.292–294.

¹⁰ Cf. *Moldvai Csángó-Magyar Okmánytár*, Budapesta, 1989, p.747.

¹¹ Vezi Lajos Pásztor, *L'attività missionaria del P. Bernardino Silvestri Min. Conv. e la sua relazione sulla Moldavia, 1688–1697*, în „Archivum Franciscanum Historicum”, 42, 1949–1950, p.258–277.

¹² Arhivele Statului Bacău, *Pachet Parohia romano-catolică Cleja*.

transilvan de autoritățile austriece¹³. Din aceleași motive militare sau din altele, economice sau sociale, vor fi venit și celelalte familii Bilibok, pe care le găsim menționate în cursul secolului XIX în alte câteva sate aparținând tot parohiei Cleja.

În comunicarea noastră vom insista numai asupra ramurii celei mai vechi familii Bilibok (a lui Iosephus), care s-a stabilit în satul Cleja (în partea inferioară a acestuia, numită Buda) în secolul XVIII și a cărei descendență am urmărit-o până astăzi.

Dintre cei cinci copii ai lui Iosephus Bilibok și ai Barbarei, Michael (născut în anul 1783) se va căsători cu Helena, împreună având două fete și trei băieți. Descendenții lor pot fi urmăriți în documente până la sfârșitul secolului XIX¹⁴.

Interesant este faptul că una dintre fete, anume Elisabetha, se va căsători cu Iosephus Kujuk, un tânăr din zona Ghimeșului, ceea ce ne arată că legăturile familiei lui Iosephus Bilibok cu locurile de unde plecase odinioară au continuat să fie trainice, dincolo de vitregia vremurilor. De altfel, cei doi tineri nu s-ar fi putut cunoaște dacă aceste legături (concretizate prin vizite mai mult sau mai puțin reciproce) ar fi fost inexistente.

Mezinul familiei, Ioannes, se va căsători cu Anna și vor avea împreună patru copii¹⁵. Unul dintre ei, Stephanus, născut în anul 1831, va ajunge un personaj influent în zonă, printre altele și datorită faptului că era proprietarul unui număr destul de mare de oi. Se va căsători cu o fată a lui Gheorghe Botezatu, pe nume Anna, care-i va dăruia o singură fată, Catharina și cinci băieți¹⁶. Doi dintre ei, Franciscus și Michael, vor muri la vârste foarte fragede, memoria lor fiind perpetuată însă de către ultimul băiat, botezat Franciscus-Michael¹⁷, un caz singular de folosire a unui nume dublu de botez în acea perioadă; el se va căsători la 8 noiembrie 1903 cu Rosa G. Reti¹⁸. Ioannes¹⁹ o va lua de soție pe Helena A. Dobos în plină iarnă a anului 1897, în timp ce Andreas își va uni destinul cu al Luciei Farcaș, fiica lui Antonius, care-i va aduce pe lume o fată și trei băieți²⁰.

În urma morții Luciei, Andreas se va căsători cu Anna, fiica lui Ioachim Mateiaș, care-i va dăruia mai întâi doi gemeni, de care nu se vor bucura decât foarte puțin timp, întrucât vor părăsi această lume la doar câteva zile după naștere, iar mai apoi un băiat, născut în anul 1912, căruia îi vor pune numele Martinus²¹. El își va

¹³ Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, 1971, p.212-214.

¹⁴ *Vezi Anexa nr.1.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Vezi Anexa nr.2.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Vezi Anexa nr.4.*

¹⁹ *Vezi Anexa nr.2.*

²⁰ *Vezi Anexa nr.3.*

²¹ *Ibidem.*

respecta părinții într-un mod deosebit, această atitudine aducându-i ulterior o mare parte din averea familiei. De altfel, tatăl său fusese la fel de respectuos cu bunicul lui Martinus, Stephanus, care nu a trecut cu vederea acest lucru, recompensându-l în consecință. Întreaga influență de care s-a bucurat Bilibok Stephanus în zonă a fost transmisă lui Andreas și de aici lui Martinus.

Această influență, precum și numeroasele proprietăți acumulate în timp prin moștenire ori cumpărare, sau primite ca recompensă de la statul român datorită participării în război, îi vor pricinui, însă, peste ani, multe neazuri în condițiile vitrege ale perioadei comuniste, provocându-i în cele din urmă, și sfârșitul tragic, la doar 42 de ani.

Se va căsători cu una dintre cele mai frumoase fete de atunci, pe nume Barbara, fiica lui Gregorius Benka, firească în condițiile în care și el era un bărbat bine. O căsătorie din dragoste, în urma căreia vor apare pe lume nu mai puțin de nouă copii: șase fete și trei băieți²². Dintre aceștia, un băiat, Ianos, și două fete, Magda și Veronica, vor părăsi această lume la vârste fragede, prima dintre fete în urma unui nefericit accident provocat de joaca cu muniția aruncată în timpul celui de-al doilea război mondial.

Martin și Barbara vor fi foarte apropiați de familie și copii, iubirea dintre ei transferându-se și asupra celor cărora le-au dăruit viața. Nici depărtarea datorată plecării pe front, în al doilea război mondial, nu a diminuat intensitatea acestei iubiri, fapt care reiese și din scrisorile și vederile pe care Martin Bilibok le trimitea acasă, celor dragi, din război. Am remarcat eficiența serviciilor poștale de atunci, o ilustrată adresată „Fetițelor Martin A. Bilibok, Comuna Cleja, Județul Bacău, la Buda” ajungând fără probleme la destinație.

Martin Biliboc nu a apucat să-și vadă copiii la casele lor, deși își dorea foarte mult acest lucru, întrucât, rănit în război, având de făcut față și încercărilor regimului comunist de după 1948, va trece pragul acestei lumi în preajma Crăciunului din 1952.

Barbara Biliboc, o femeie sensibilă, dar energică, nu va lăsa ca iarna vremii și a vremurilor de atunci să pătrundă și în sufletul ei sau al copiilor săi, și chiar dacă în cele din urmă i se vor lua cu forța proprietățile familiei în „favoarea” uniformizării colectiviste, va ști să-și crească copiii cu demnitate, în respect pentru trecut. Memoria ei și a bărbatului ei Martin nu va dispărea, urmașii lor păstrându-le o pioasă amintire, așa cum este firesc să se întâmple cu niște oameni care au fost modele ale timpului lor.

Glasul sângelui este în mediul rural definitiv pentru viața oamenilor. Iar atunci când cineva trece din lumea cu dor în eternitate, amintirea lui este cu atât mai profundă și respectul pentru cel dispărut mai puternic.

Legăturile de familie sunt cele care perpetuează solidaritatea socială rurală. Fiecare dintre noi existăm azi pentru că alții ne-au acordat o șansă, ne-au pregătit

²² *Ibidem.*

acest drum al vieții, cu sacrificii, în vremuri de cele mai multe ori tulburi, și care s-au dăruit pe ei înșiși, iar noi trebuie, e o datorie de recunoștință, să nu le întinăm memoria.

Vom încheia această comunicare cu speranța realizării, într-un viitor cât mai apropiat, a unei cercetări genealogice complete privind toate familiile catolice cu numele Biliboc.

ANEXA 1

Generația I

1/I Josephus **Bilibok**, n.1753

= Barbara, n.1757

Generația a II-a

1/II Anna n.1780

2/II Michael n.1783

= Helena

3/II Josephus n.1785

= Elisabetha

4/II Elisabetha n.1787

5/II Joannes n.1793

=Anna

Generația a III-a

Copiii lui Michael 2/II:

1/III Georgius n.1809 – m.1811

2/III Barbara n.1813

3/III Catharina n.1817

4/III Antonius n.1822

= Helena

5/III Stephanus

= Barbara

Copiii lui Joannes 5/II:

6/III Antonius n.1830

7/III Stephanus n.1831 [vezi ANEXA 2]

=Anna Gh. Botezatu n.1835

8/III Barbara n.1834

9/III Joannes n.1836

Generația a IV-a***Copiii lui Antonius 4/III:***

1/IV Joannes n.1859

2/IV Maria n.1866

Copiii lui Stephanus 5/III:

3/IV Joannes n.1827/1832

4/IV Rosa n.1831

5/IV Helena n.1833

6/IV Michael n.1834

= Magda

7/IV Stephanus n.1834

= Barbara

8/IV Andreas m.1836

9/IV Georgius n.1840

10/IV Catharina n.1842

11/IV Andreas n.1845

Generația a V-a***Copiii lui Michael 6/IV:***

1/V Michael

2/V Franciscus n.1860

Copiii lui Stephanus 7/IV:

3/V Catharina n.1864

4/V Andreas n.1865/1867

=Barbara Martini Ambăruș n.1866

5/V Joannes n.1869 – m.1874

6/V Georgius n.1871 –m.1876

7/V Petrus n.1871

Generația a VI-a***Copiii lui Andreas 4/V:***

1/VI Catharina n.25.XI.1886

2/VI Martinus n.30.XII.1889

ANEXA 2***Generația a III-a******Copiii lui Stephanus 7/III***

12/IV Catharina n.1855

13/IV Franciscus n.1863 – m.1864

14/IV Andreas n.1866 [vezi ANEXA 3]

= 1) Lucia A. Farcaș (n.1865/1867 – m.21.III.1910)

2) Anna Joachim Mateiaș (n.1871/1872 – m.20.VIII.1941)

15/IV Joannes n.1868

= (1.II.1897) Helena A. Doboș

16/IV Michael n.1873 – m.1874

17/IV Franciscus-Michael n.1879

= (8.XI.1903) Rosa G. Reti [vezi ANEXA 4]

Generația a V-a

Copiii lui Joannes 15/IV:

15/V Catharina n.15.VI.1901

16/V Georgius n.4.IV.1903 – m.22.XI.1931

= Rosa Moise

17/V Petrus n.30.III.1905

= Maria A. Demsa

18/V Martinus n.23.VIII.1906

= Helena Joseph. Imbrea

18/V Rosa n.11.VI.1908

20/V Lucia n.29.IX.1910 – m.14.IX.1917

21/V Maria n.8.VIII.1912 – m.4.IX.1912

22/V Elisabetha n.7.VI.1913

23/V Joannes n.18.III.1915

Generația a VI-a

Copiii lui Georgius 16/V:

26/VI Helena

27/VI Elias n.16.VIII.1924 – m.26.IV.1942

28/VI Anna n.14.VIII.1928

29/VI Martinus n.3.IX.1930 – 23.IV.1931

Copiii lui Petrus 17/V:

30/VI Barbara n.4.VIII.1930

31/VI Magda n.12.VI.1932 – m.15.II.1935

32/VI Martinus n.16.VII.1936 – m.6.I.1937

Copiii lui Martinus 18/V:

33/VI Rosa n.15.III.1933 – m.23.VIII.1934

34/VI Martinus n.26.IX.1935 – m.6.VI.1936

35/VI Barbara n.5.V.1937

36/VI Maria n.8.V.1943

ANEXA 3

Generația a V-a

Copiii lui Andreas 14/IV:

din prima căsătorie

8/V Rosa n.20.VIII.1895

9/V Georgius n.5.IX.1899

= Rosa Iș. Cochior

10/V Andreas n.15.V.1902

= Anna Iș. Ciceu

11/V Martinus m.1903

din a doua căsătorie

12/V Catharina n.26.II.1911 – m.27.II.1911

13/V Joannes n.26.II.1911 – m.29.II.1911

14/V Martinus n.21.VIII.1912

= Barbara Gr. Benchea (n.31.VII.1914 – m.23.VI.1977)

Generația a VI-a

Copiii lui Georgius 9/V:

3/VI Maria n.22.IV.1926

4/VI Cătălina n.29.VIII.1928

5/VI Lucia n.24.IX.1931

6/VI Enja n.21.IX.1934

7/VI Veronica n.23.IX.1938

8/VI Tereza n.28.III.1942

9/VI Roza 25.VIII.1944

Copiii lui Andreas 10/V:

10/VI Enja n.23.III.1927 – m.12.XII.1934

11/VI Roza n.3.XII.1928 – m.24.VII.1929

12/VI Janos n.22.VII.1930 – m.26.XI.1932

13/VI Gheorghe n.1.V.1935 – m.20.VIII.1935

14/VI Andon n.1.V.1935

= Magda A. Voidoc

15/VI Ana n.1.V.1938

16/VI Magda n.14.V.1940 – 1.V.1941

Copiii lui Martinus 14/IV:

- 17/VI Magda n.15.VIII.1933 – m.1942
18/VI Ana n.14.XII.1935
19/VI Roza n.4.IV.1938
20/VI Janoș n...I.1940 – m.29.VIII.1941
21/VI Maria n.19.I.1944
22/VI Martin n.2.VIII.1946
= Maria A. Laslău
23/VI Tereza n.20.V.1949
24/VI Pavel n.13.XI.1951
=Veronica I. Cartes
25/VI Veronica n.1952 – m.1953

Generația a VII-a*Copiii lui Andon 14/VI:*

- 1/VII Cristina
2/VII Maria
3/VII Tereza
4/VII Andon
5/VII Paulina
6/VII Francisc
7/VII Veronica

Copiii lui Martin 22/VI:

- 8/VII Veronica
9/VII Cristina
10/VII Celestin
11/VII Augustin
12/VII Marin
13/VII Maricica

Copiii lui Pavel 24/VI:

- 14/VII Emil
= Tereza M. Demșa
15/VII Cecilia
16/VII Monica

ANEXA 4***Generația a V-a****Copiii lui Franciscus-Michael 17/IV:*

- 24/V Catharina n.23.IX.1904
 25/V Joannes n.20.VIII.1906
 = Rosa Iș. Gomdoș
 26/V Stephanus n.22.VIII.1908
 = Elisabetha In. Demșa
 27/V Petrus n.17.IX.1910 – 21.IX.1910
 28/V Michael n.8.I.1912
 =Anna Mart. Antal
 29/V Rosa n.9.IX.1914
 30/V Georgius n.12.VI.1920 – m.22.VII.1923
 31/V Elisabetha n.25.III.1925

Generația a VI-a

Copiii lui Joannes 25/V:

- 37/VI Joannes n.15.I.1931 – m.12.XI.1931
 38/VI Georgius n.24.I.1932
 39/VI Rosa n.3.XI.1935 – m.18.XI.1937
 40/VI Petrus n.6.VIII.1937 – m.1.XII.1940
 41/VI Maria n.28.X.1940

Copiii lui Stephanus 26/V:

- 42/VI Joannes n.29.VIII.1934
 43/VI Magda n.9.VIII.1936 – m.29.VII.1937
 44/VI Martinus n.9.IX.1937 – 12.XII.1942
 45/VI Michael n.9.IX.1937 – m.12.II.1938
 46/VI Georgius n.16.VII.1944

Copilul lui Michael 28/V:

- 47/VI Michael n.14.X.1940

O SENTINȚĂ POLITICĂ A LUI MATEI VODĂ BASARAB DESPRE UN BOIER MUNTEAN DE LA RĂSCRUCEA SECOLELOR XVI–XVII

Două hrisoave ale lui Matei vodă Basarab, emise în zilele de 13 și, respectiv, 14 martie 1645, de curând editate, ne oferă rarul prilej de a pătrunde nemijlocit în spațiul intim al gândirii politice a venerabilului domn. Firește, însă, va trebui mai întâi să vedem care este subiectul propriu-zis al acestor documente.

Primul hrisov, în legătură cu stăpânirea satului Stejarul din județul Mehedinți, este o întărire dată boierilor Drăghici logofătul și Ianiu postelnicul din Pleșoi. La origine, satul cu pricina a fost al lui Mihai Viteazul, „sat domnesc cumpărat de răposatul Io Mihail voievod, încă din domnie”. După dispariția lui, a rămas „iarăși sat domnesc”. A fost dăruit apoi de Radu vodă Mihnea „în prima domnie” (1611–1616) lui Pană vistier, însă după moartea acestui boier satul a revenit iarăși „pe seama domnească”¹. La începutul domniei sale, în anul „7140” (= 1632), Matei Basarab l-a dăruit celor doi boieri amintiți mai sus „pentru credincioasa și dreapta slujbă ce a fost domniei mele și țării, în primul rând la Țarigrad și aici în țară la lupta de la București cu vărsare de sânge, unde a fost greutatea și nevoia domniei mele și s-au aflat tot pe lângă domnia mea și cu străduință bună s-au străduit și întru nimic nu și-au cruțat sângele pentru domnia mea”.

Aici este locul să ne oprim și să arătăm că, într-adevăr, încă din 24 octombrie 1632, Matei vodă – care abia cu trei zile mai devreme câștigase biruința care-l făcuse domn ! – a dăruit celor doi boieri satul Stejarul. Dar din acest act rezultă că satul aparținuse lui Manea biv vel postelnic. Iar Matei i-a „miluit” pe cei doi atât pentru faptul că le-a fost Manea „datoriu ughi 150, bani gata”, cât și „pentru direaptă și credincioasă slujbă ce au slujit domniei mele și țerei la împărăție în Țarigradu și cându au venit vrăjmașii domniei mele asupra țerei și a domniei mele aicea la scaun în București, cu oaste și cu mare războiu”². Ulterior, în 6 mai 1633,

¹ Pentru acest sat, v. și datele reunite de Ion Donat, *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV–XVI)*, București, 1996, p.233. Autorul a remarcat, pe bună dreptate, că cel care i-a dăruit mai întâi satul „Stejarul” lui Pană, împreună și cu alte „sate domnești”, a fost în realitate Radu vodă Șerban, în 24 ianuarie 1609 (**DIR**, B. *Țara Românească*, XVII/1, p.360–361, nr.328). Toate volumele din colecțiile **DIR** și **DRH**, citate în acest studiu, aparțin seriei B. *Țara Românească*.

² **DRH**, XXIII, p.623–624, nr.425. Asupra acestui act a atras atenția Violeta Barbu, în contextul prezentării hrisoavelor din 1645, în *Studiul introductiv* la: **DRH**, XXX, volum întocmit de V. Barbu, M. Chiper, Gh. Lazăr, „București, 1998, p.XIV–XV.

va confirma în chip solemn aceeași danie, însă fără a mai aminti că satul Stejarul a făcut parte anterior dintre posesiunile lui Manea fost mare postelnic³. Nicolae Stoicescu, când a schițat biografia lui Manea, Manul sau *Mano* – un boier grec deci –, a semnalat un alt act al lui Matei Basarab, din 21 august 1639, din care aflăm că „în zilele lui Leôn voievod, când a fost Manea m. post., a făcut țării multă cheltuială și a făcut multă încurcătură la Țarigrad și a fugit din țară”, fapte pentru care i s-au confiscat averile⁴. Se număra, așadar, printre dușmanii declarați ai voievodului.

Dar să ne întoarcem la cele două acte din 1645. Acum, în 1645, a venit din Moldova jupâneasa Catrina, fiica lui Pană vistierul și soacră a lui Trufanda fost mare vistier, împreună cu fiul acestuia, Iordachi postelnicul, și a revendicat satul Stejarul: „Iar domnia mea am cercetat că pe vremea când veneam de la împărăție (= 1633), atunci am trecut pe la Cernavodă de am spus domnia mea jupaniței Catrina vistiereasa ca să vină aici în țară să-și țină moștenirile ginerelui său Trufanda vistier cu pace”. Prin urmare, Matei vodă, după ce a obținut recunoașterea Porții, pe drumul de înapoiere – a plecat din „Țarigrad” la 18 februarie și a intrat în București la 10 martie 1633 –, a încercat să amnistieze această familie care făcea parte din tabăra ostilă lui și se refugiase dincolo de hotar, în „Țara Turcească”. Fără succes însă, căci actul continuă astfel: „Iar ea cu nepotul său, Iorgachi postelnic, n-au vrut să vină aici în țară, ci cu ginerele ei Manul postelnic s-au dus să facă mult amestec pe la Țarigrad și vicleșuguri pe la alți domni [referire la Vasile Lupu al Moldovei – *n. ns.*]. Și Pană vistier, până când a fost în viață, încă nici un bine n-a făcut țării, nici nu se cuvine să țină satul Stejarul”⁵.

E de observat, numaidecât, că această familie a înțeles să revină în Țara Românească din Moldova doar după ce, în 1644, mitropolitul Varlaam a izbutit să mijlocească împăcarea definitivă între Vasile vodă Lupu și Matei Basarab⁶. Vedem apoi că Manul, fostul mare postelnic al lui Leon vodă Tomșa din răstimpul decembrie 1631 – 11 iulie 1632, era unul dintre ginerii Catrinei vistiereasa, fiica lui

³ *Ibidem*, XXIV, p.71–73, nr.56. De astă dată, actul a fost întocmit în slavonește.

⁴ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (Sec. XIV–XVII)*, București, 1971, p.208. Într-adevăr, „jupan Manul” este uneori înregistrat în sfat sub forma: „Mano” (*DRH*, XXIII, p.535, nr.348; p.592, nr.391). El a ocupat, de bună seamă, dregătoria de mare postelnic până la sfârșitul domniei lui Leon Tomșa, care a primit porunca de mazilire în 21 iulie și a plecat la Poartă în noaptea de 23/24 iulie 1632. (I. I. Georgescu, *O copie necunoscută a Letopiseșului Cantacuzinesc*, în *MO*, XIII, 1961, 7–9, p.535; *Istoria Țării Românești (1290–1690). Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p.99).

⁵ Am folosit ediția din *DRH*, XXX, p.95 (text slav) și 96–97 (trad.), nr.68. Celălalt hrisov, din 14 martie 1645, privește stăpânirea asupra satului Ioneștii de la Argeș, din județul Vlașca. Motivarea refuzului domnului de a restitui satul vechilor stăpâni este practic identică. Cu o singură excepție: lipsește ultima frază, referitoare la Pană vistierul și rolul lui nefast în viața politica a Țării Românești (*ibidem*, p.98, nr.69).

⁶ Vezi Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae, II. Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1601–1659*, București, 1989, p.153.

Până vistierul⁷. Alt ginere al ei a fost Trufanda, tot un boier grec, cu o carieră binecunoscută în cel de-al treilea deceniu al veacului XVII. Dar, așa cum a observat N. Stoicescu, acesta era răposat încă înainte de 20 august 1630⁸. Iar în 13 februarie 1632, văduva lui, Maria – fiică a Catrinei vistiereasa – primea carte de la mai mulți megieși din satul Ionești, jud. Vlașca, în legătură cu ocine fie moștenite de la soțul ei, fie cumpărate de ea însăși în acel sat⁹.

În hrisoavele lui Matei vodă din 1645 nu se pomenește de cel de-al treilea ginere al Catrinei vistiereasa, de departe figura politică cea mai însemnată, Necula spătarul Catargiul. El, de fapt, nici nu a încercat să revină din Moldova și de aceea nu figurează în aceste acte... Necula era însurat cu „Despa, fata lui Vasilie vist., nepoata lui Pană vist.” încă înainte de 17 septembrie 1619, când deja reprezenta interesele familiei¹⁰. Căci Vasilie vistierul, soțul Catrinei, a murit puțin înainte de 21 octombrie 1616, când ea, „jupâneasa ce au fost a lu Vasilie vist.”, primea întărirea domnească a lui Alexandru Vodă Iliăș pentru stăpânirea peste părțile de ocină din satele Frătești, Călugăreni, Lungi și Șovărcul, toate „cumpărate de tată-său Pană vist.” și care, drept urmare, erau „ale ei moșie dereaptă”¹¹.

Cine a fost Necula Catargiul se știe prea bine: principalul inamic al lui Matei vodă Basarab, el s-a refugiat în Moldova după lupta de la Plumbuita din 21 noiembrie 1632 și, de acolo, câțiva ani mai târziu, în iunie 1635, a încercat chiar cu armele să-l răstoarne¹². Ulterior, este foarte probabil că a înrăurit mult politica lui Vasile Lupu față de Țara Românească. Și mă gândesc, firește, la expedițiile acestuia din 1637 și 1639, care ținteau tot înlăturarea din scaun a lui Matei vodă. Cu alte cuvinte, se poate spune că, în cazul Catrinei vistiereasa și al rudelor ei, cu care a revenit în Țara Românească în 1645, avem de-a face cu o parte din „clanul Catargieștilor”. Adică, cu un grup de familii greco-levantine care au dominat viața politică și economică a Țării Românești vreme de două decenii și ale căror interese au fost puternic lovite de mișcarea din anii 1630–1632, al cărei exponent a fost Matei aga din Brâncoveni...

⁷ Cel ce a făcut mai întâi această legătură, pe temeiul chiar al hrisovului din 13 martie 1645, încă inedit, a fost N. Stoicescu, *op. cit.* (nota 2).

⁸ *Ibidem*, p.249.

⁹ DRH, XXIII. p.510–511, nr.324. Este vorba de același sat pe care Matei Basarab, în 1645, refuza să-l restituie Catrinei vistiereasa și nepotului ei Iordache, „feciorul lui Trufanda postelnic” (vezi mai sus, nota 5).

¹⁰ DIR, XVII/3, p.418–419, nr.379.

¹¹ *Ibidem*, p.43, nr.38. V. și: General P. V. Năsturel, *Neamul boierilor Pârscoveni. Ascendenții și descendenții lui Trufanda*, în „Literatura și Arta Română”, an. IX, 1905, p.100–101. Cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p.251, care crede că mai era în viață în intervalul 1616–1619.

¹² Vezi Ștefan Andreescu, *Un episod al relațiilor moldo-muntene în timpul lui Matei Basarab*, în AIIAI, XX, 1983, p.427–431. În plus, în Moldova, așa cum a atras atenția P. V. Năsturel, pe temeiul unei tradiții de familie (*op. cit.*, p.102), Catrina vistiereasa s-a înrudit prin alianță chiar cu Vasile vodă Lupu, căci o fiică a lui Trufanda a fost acolo măritată cu lorga postelnicul, văr al domnului (vezi și N. Stoicescu, *op. cit.*, p.410).

*

Dar hotărârea lui Matei vodă din 1645, de a nu restitui satul Stejarul, a fost motivată în chip suplimentar și prin următoarea frază: „Și Pană vistier, până când a fost în viață, încă nici un bine n-a făcut țării, nici nu se cuvine să țină satul Stejariul”. De asta dată, nu mai avem de-a face cu o referire la evenimente contemporane, ci cu un gând al bătrânului domn în legătură cu un personaj care se stinsese din viață cu mai bine de treizeci de ani înainte ! El ține, în chip evident, de perspectiva sa asupra evoluțiilor politice la care asistase în tinerețe. De ce, oare, a apreciat vodă Matei că acest boier, Pană vistierul, „nici un bine n-a făcut țării”?

Vom încerca să lămurim această problemă pornind cu ultima parte a carierei acestui mare boier, care s-a consumat între anii 1611 și 1613, adică în domnia lui Radu vodă Mihnea. Generalul P. V. Năsturel a atras atenția asupra faptului că Pană vistierul s-a stins din viață înainte de 17 noiembrie 1613, când el era „răposat”, iar o parte din satul Lungii, cumpărat de Pană în zilele lui Simion vodă Movilă de la Neaga vorniceasa, era întărită lui „jupan Vasilie al doilea vistier”, ginerele său¹³. Dar moartea lui s-a întâmplat după 25 mai 1613, când figurează pentru cea din urmă oară – „jupan Pană fost vistier” – în componența sfatului domnesc¹⁴. Se pare că a avut parte de o moarte violentă¹⁵.

Despre poziția politică a lui Pană în acești ultimi ani ai vieții sale, tot Nicolae Stoicescu a formulat următoarea observație: „Favoritul lui Radu Mihnea, al cărui vlastelin era și în timpul căruia apare uneori primul în sfat, deși nu avea dregătorie”¹⁶. Într-adevăr, dacă examinăm listele membrilor sfatului domnesc din hrisoavele emise de Radu Mihnea începând din 5 aprilie 1611, constatăm că din prima clipă a acestei domnii „jupan Pană vistier”, atunci când este prezent la ședințele sfatului, cu toate că nu deținea nici o mare dregătorie, este înregistrat în fruntea tuturor boierilor, chiar și înaintea marelui vornic în funcție. Numai în cazurile în care la aceste întruniri ale sfatului participă și marele ban al Craiovei, el trece pe poziția a doua¹⁷. Cât despre termenul de „vlastelin”, el apare lângă numele lui Pană într-un hrisov al lui Matei Basarab din 30 aprilie 1633, cu privire la stăpânirea asupra satului Călugărenii de la Neajlov. Anume, călugării de la Mănăstirea Cotmeana au revendicat posesiunea acestui sat, iar domnul le-a dat dreptate, cu următoarea explicație: pe vremea lui Radu vodă Mihnea, „când a fost atunci un boier vlastelin, numele lui Pană vistier, a luat acel sat Călugărenii, mai

¹³ P.V. Năsturel, *op. cit.*, p.100; actul în **DIR**, XVII/2, p.223–234, nr.207.

¹⁴ Observația lui N. Stoicescu, *op. cit.*, p.77.

¹⁵ *Ibidem*. Vezi actul din 12 septembrie 1619, din care aflăm că soția lui Preda clucerul din Țânțăreni, cu fiii ei, a trebuit să vândă niște ocine, contra sumei de 12.000 de aspri „pentru că a fost căzut [Preda] într-o nevoe foarte mare pentru o ucidere a lui Pană vistierul din zilele lui Radu voevod, fiul lui Mihnea voevod” (**DIR**, XVII/3, p.415–416, nr.377).

¹⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.77.

¹⁷ Vezi, de pildă, **DIR**, XVII/2, p.3, nr.3; p.23, nr.25; p.39, nr.40; p.40, nr.41; p.43, nr.45; p.58, nr.61; p.64, nr.67; p.73, nr.76; p.75, nr.78; p.76, nr.79; p.81, nr.83 etc.

sus-zis, de la sfânta mănăstire în puterea lui, pentru că era un boier vlastelin și a aruncat el călugărilor de la sfânta mănăstire niște vite”¹⁸. Altminteri spus, a fost vorba de o cotropire, într-un moment în care boierul nostru era „puternic”, așa cum a fost echivalat termenul cu pricina într-o tălmăcire veche românească a unui hrisov al lui Gavril Movilă din 14 iunie 1619, în aceeași chestiune a stăpânirii asupra satului Călugărenii de la Neajlov¹⁹.

Nicolae Stoicescu nu a putut explica în nici un fel rațiunea favorii excepționale de care s-a bucurat Pană vistierul din partea lui Radu vodă Mihnea. Or, există un izvor narativ strict contemporan în măsură a ne oferi o lămurire deplină în această privință și, totodată, să dea sens judecații postume negative a lui Matei Basarab. Este vorba de relatarea lui Matei al Mirelor despre cele întâmplate în dramaticul an 1611 și, mai cu seamă, asupra împrejurărilor în care și-a dobândit Radu, fiul lui Mihnea Turcitul, scaunul domnesc.

Cum se știe, principele Gabriel Báthory l-a atacat atunci pe neașteptate, la vreme de iarnă – în pragul lunii ianuarie –, pe Radu vodă Șerban, obligându-l să se refugieze, cu o parte din boierii săi, în Moldova. Dar, ne spune Matei al Mirelor – care pe timpul invaziei principelui transilvănean s-a ascuns în peștera de la Bistrița! – „...cei mai mulți s-au adăpostit lângă malul Dunării, în locuri de păduri și de trestii [...] și mulți, trecând Dunărea, s-au pus sub adăpostul sultanului; unde, adunându-se la un loc spre a se sfătuî în privința mântuirii lor a tuturor și stând la vorbă, s-au hotărât să ceară de la sultan, prin scrisori și soli, a li se trimită domn, după obiceiul cel vechiu, fiind în stare sultanul să scoată pe nebunul de Báthory Gábor din țară și din scaun și să-l întoarcă înapoi la casa lui. Și începător al acestui cuget a fost Luca” – Luca din Cipru, mitropolitul Țării Românești (1602–1629); „și cu dânsul toți boierii din țară, care se zic și roșii, cu preoții și poporul, care se adăpostise acolo; care, înduplecând pe unul Pană Vistierul, albanez, ce știa limba turcească”, l-au trimis la Poartă și l-au cerut domn „pe fiul lui Mihnea voievod, care și el se chema Radu”. Sultanul a acceptat și, drept urmare, l-a somat pe Gabriel Báthory să se retragă din Țara Românească²⁰.

¹⁸ **DRH**, XXIV, p.57. Pentru sensul cuvântului *vlastelin*, vezi *Instituții feudale în Țările Române. Dicționar*, coordonatori: O. Sachelarie și N. Stoicescu, București, 1988, s.v.

¹⁹ **DIR**, XVII/3, p.380, nr.342. Satul Călugărenii de la vadul Neajlovului era chiar locul bătăliei din august 1595 dintre oștile lui Mihai Viteazul și cele ale lui Sinan pașa. În ziua de Bobotează a anului 1612, s-a reunit un sobor al ierarhilor și egumenilor munteni, care a evaluat și căutat soluții pentru remedierea pagubelor pricinuite mănăstirilor de invazia principelui Gabriel Báthory, din anul precedent. Cu acest prilej, egumenul Anastasie de la Cotmeana, „plângându-și și el jalbele și sărăcia mănăstirii și cum n-are cu ce hrăni călugării”, a căpătat îngăduința să schimbe satul Călugărenii, care „iaste pustiu mai mult de 20 de ani”, cu Pană vistierul, pentru un număr de vite, 5000 de aspri, un cal și „o plașcă de postav grana, coți 5” (*ibidem*, p.418–419, nr.379).

²⁰ Vezi N. Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria românilor. Al doilea memoriu*, în **ARMSI**, Seria II, t. XXI, București, 1899, extras, p.22. Radu Mihnea era deja numit în 3 februarie 1611 (Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, București, 1940, p.233–234, nr.CDLXXXIII).

Cu alte cuvinte, în ianuarie 1611 s-a ținut, în ... teritoriul otoman, o autentică „adunare a stărilor”, care a luat o decizie politică plină de consecințe: revenirea la „obiceiul cel vechi”, adică anterior răscoalei lui Mihai Viteazul din 1594, de a cere și primi un domn de la Poartă. Iar cel însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestei hotărâri a fost tocmai Pană vistierul, albanez – iar nu „grec”, cum a crezut N. Stoicescu! –, cunoscător al limbii turcești²¹. Așa au socotit atunci o parte dintre boierii și ierarhii munteni că pot ieși din greua criză provocată de pustiitoarea ocupație a Țării Românești de către oștile lui Gabriel Báthory ... Dar, câteva decenii mai târziu, în 1639, într-un memoriu al boierilor lui Matei Basarab adresat curții ardelenne, se făcea următoarea grăitoare caracterizare a perioadei istorice începute în 1611 și isprăvite în 1632: „De la Șerban vodă până la Leon vodă ne-am pierdut toate libertățile, de nu s-a ales nimica din ele, iar Măria Sa [Matei vodă] ni le-a dat îndărăt, întocmindu-le toate după rânduială”²². Așadar, instalarea în scaunul domnesc a lui vodă Radu Mihnea era apreciată, retrospectiv, drept momentul de început al decăderii Țării Românești. Căci atunci s-a pierdut din nou, într-adevăr, un privilegiu fundamental al stărilor muntene, acela al alegerii libere, dinlăuntru țării, a domnului. Și, în plus, tot de atunci „internaționala greco-levantină”, care acționa ca instrument fidel al Porții, a început să acapareze pozițiile-cheie ale statului și să se îmbogățească nemăsurat.

Acum este limpede de ce Pană vistierul a fost, până pe la jumătatea anului 1613, când s-a săvârșit din viață, întâiul sfetnic și „vlastelin” al lui Radu vodă Mihnea. Însă va trebui să urcăm ceva mai departe, în timp, și să examinăm o altă fază a carierei sale politice, spre a înțelege și mai bine sentința politică postumă a lui Matei vodă Basarab, care neîndoielnic a avut în vedere întreaga evoluție a lui Pană, și nu numai ultimul „act”. Dar, pe moment, vom discuta un act otoman, editat de turcologul Tahsin Gemil, care are rostul de a ne pregăti pentru cele ce urmează.

Acest act, datat de editorul sau în răstimpul 1615–1616, este o poruncă a sultanului Ahmed I trimisă cadiului din Rusciuc, prin care era confirmată hotărârea tribunalului reunit acolo de a absolvi de o datorie pe fiica și moștenitoarea „numitului creștin Banu, care a murit pe când era boier al voievodului Țării Românești, voievodul Radu”. Era în cauză suma de „patruzeci de mii florini”, pe care voievodul „Șerban, care a fost mai înainte voievod al Țării Românești”, ar fi dat-o boierului „Banu”, ca să o trimită la Poartă. Lucru care nu s-a mai întâmplat – susținea acuzarea – deoarece „sus-numitul Șerban răscolându-se și fugind în teritoriul dușman”, suma cu pricina ar fi rămas în posesia defunctului „Banu”.

²¹ Atrag atenția că nici Gheorghe I. Brătianu, în lucrarea sa fundamentală *Sfatul domnesc și adunarea Stărilor în Principatele Române*, Évry, 1977, p.116–177, când s-a ocupat de împrejurările înscăunării lui Radu Mihnea, nu a comentat această „adunare”, ținută dincolo de Dunăre, și care a avut o însemnătate excepțională.

²² Victor Motogna, *Epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu*, în CI, XIII–XVI, 1940, p.498–499.

Avem, așadar, de-a face cu o întâmplare ce s-ar fi petrecut în același an 1611, de care ne-am ocupat mai sus. De la cea dintâi lectură a actului cu pricina am bănuit că enigmaticul „Banu” este, în realitate, Pană. Și asta din observația pe care am făcut-o cu privire la faptul că reprezentantul legal al moștenitoarei, care era și „soțul” ei, se chema „Vasil”. El s-a înfățișat înaintea tribunalului din Rusciuc și a arătat că „voievodul Șerban nu a dat nici un ban menționatului decedat Banu, tatăl celeia pe care o reprezintă acum”²³. Bănuiala mi-a fost confirmată din discuția cu doi turcologi, dintre care unul însuși editorul actului: amândoi mi-au spus că, în descifrarea actelor osmane, litera „P” se poate foarte ușor confunda cu „B” din pricina absenței unui semn diacritic, a unui punct (pe care de multe ori scribii din epocă nici nu se mai oboseau să-l pună !)²⁴.

Să trecem, acum, la examinarea celui alt episod din cariera politică a lui Pană vistierul, de care am pomenit mai sus. El s-a petrecut iarăși în vremuri foarte tulburi, în lunile ce au urmat îndeaproape dispariției lui Mihai Viteazul, mai exact în toamna și iarna 1601–1602. Acum turcii au găsit că a sosit clipa să încerce să „recupereze” Țara Românească. Și, de aceea, au refuzat să mai accepte „soluția polonă”, adică recunoașterea lui Simion vodă Movilă, fratele lui Ieremia vodă al Moldovei și protejatul cancelarului Jan Zamoyski. În schimb, Poarta l-a numit domn, acum pentru întâia oară, pe Radu Mihnea, pe care l-au trimis la Dunăre, în raiaua turcească de la Giurgiu, însoțit de un „capugi-aga”²⁵. Iar acesta din urmă, din Giurgiu, l-a somat pe Simion vodă să părăsească în chip pașnic scaunul domnesc. Din textul scrisorii dregătorului otoman, care aștepta deja de „douăzeci de zile” plecarea lui Simion, desprindem următoarea frază: „Scrii domnia ta în cartea către mine că aștepti răspuns de la Poartă la solii domniei tale”²⁶. Rezultă, deci, că Simion vodă Movilă a încercat să contracareze diplomatic, la Poarta, înlăturarea sa.

Or, numele solilor lui Simion vodă îl aflăm într-un alt act otoman, o scrisoare de la însuși pretendentul Radu Mihnea, redactată după 21 februarie 1602, când a ieșit din Giurgiu și a înaintat înlăuntrul Țării Românești²⁷. El susținea că ar avea sprijinul marilor boieri munteni, în frunte chiar cu ... frații Buzești (!?!), și că peste câteva zile „câțiva boieri de seamă ai țării” se vor înfățișa înaintea sultanului, spre a confirma sprijinul intern de care el s-ar fi bucurat ... Apoi, Radu Mihnea

²³ Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta otomană în documente turcești (1601–1712)*, București, 1984, p.172–173, nr.66.

²⁴ Celalalt turcolog, căruia îi adresez deopotrivă mulțumirile mele, este d-l N. Picnaru, de la Institutul de Istorie „N. Iorga”.

²⁵ Așa figurează în actele polone (vezi nota următoare). De fapt, denumirea corectă este cea de „capugi-bași”, ceea ce înseamnă căpetenie a portarilor de la palatul sultanilor din Istanbul (*ibidem*, p.75, n.13). Cel dintâi act emis de Radu Mihnea poartă data de 23 decembrie 1601 (st. v.). Este de bănuie că atunci el se găsea în Giurgiu (*DIR*, XVII/1, p.24, nr.31).

²⁶ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone (Secolul al XVII-lea)*, București, 1983, p.8, nr.3.

²⁷ M-am ocupat de conținutul acestui document, din alt unghi de vedere, în *Restitutio Daciae*, II, p.16–17.

adăuga: „Și, neacordând favoare creștinilor pe nume Caraman aga și Bana și Malcocioglu, să nu le dați voie să plece din Istanbul, pentru ca, atunci când vor veni boierii, să se facă confruntare în fața sultanului meu”. În fine, aceleași nume răsar și dintr-o notă marginală de pe același act, din care cităm: „Și, fericitul meu sultan, o asemenea încăpățănare din partea lui Simion se datorează incitărilor numiților Caraman aga și Bana și Malcocioglu. Este necesar ca pomeniții să fie întemnițați și să fie pedepsiți aspru, pentru a fi pildă celorlalți haini ai împăratului. Dacă aceștia se duc lângă voievodul Moldovei, este sigur că, scoțându-l și pe acesta din calea cea dreaptă, îl vor face să se răzvrătească”²⁸. Așadar, aceasta a fost componenta delegației de boieri care, în iarna anilor 1601–1602, a acționat la Poartă în scopul reconfirmării lui Simion Movilă ca domn al Țării Românești. Și trebuie spus, de îndată, că acest efort diplomatic a fost încununat de succes, deoarece în 29 februarie 1602 turcii l-au numit din nou domn pe Simion. Radu Mihnea, retras în părțile apusene ale Țării Românești, a fost învins în lupta de la Crețești, de lângă Craiova (5/15 martie 1602), și izgonit din țară²⁹.

Identificarea lui „Caraman aga” nu ridică nici un fel de problemă: „Caraman”, de fapt Caraiman, a fost un mare boier moldovean, care a executat mai multe misiuni la Poartă în slujba Moveștilor, printre care și aceasta, de care ne ocupăm acum³⁰. Ceilalți doi membri ai delegației au fost, de bună seamă, boieri munteni, din „partida” lui Simion Movilă. Ne interesează aici cu precădere „Bana”, nume în spatele căruia se ascunde – ținând seamă de observația făcută pe marginea celui alt act otoman – nimeni altul decât *Pană vistierul*, Așa se explică, de altminteri și de ce, la 1 februarie 1602 (st. v.), din Târgoviște, Simion vodă Movilă îi întărea stăpânirea peste un grup întreg de sate, foste ale lui Mihai Viteazul, cu motivația: „pentru dreaptă și credincioasă slujbă pe care a slujit-o domniei mele și cu vărsare de sânge, care a curs pentru domnia mea și a slujit domniei mele și în țări străine și cu multă greutate și nevoie”³¹. Cuvintele din urmă, pe care le-am subliniat, sunt, firește, de pus în legătură cu demersurile de la Poartă, care probabil că acum, la data emiterii hrisovului, erau pe punctul de a izbândi !

Pană a fost marele vistier al lui Simion vodă Movilă în tot timpul domniilor acestuia în Țara Românească, până în ultima clipă când, în vara anului

²⁸ T. Gemil, *op.cit.*, p.81–82, nr.5.

²⁹ Ștefan Andreescu, *op.cit.*, p.30, nota 78 și p.31, nota 83. Un înalt dregător otoman, marele vizir Yemișci Hasan pașa, și-a exprimat din capul locului nemulțumirea că, în loc ca domnia lui Simion Movilă să fie reînnoită, așa cum ceruse „în câteva rânduri”, ea a fost dată „fiului lui Mihnea”, ceea ce risca să provoace „vreo tulburare din partea Poloniei” (T. Gemil, *op.cit.*, p.74, nr.3). Așadar, efortul delegației trimise la Poartă de Simion Movilă s-a bucurat desigur de sprijinul al însuși marelui vizir în funcție.

³⁰ Pentru el, vezi N. Stoicescu, *op.cit.*, p.297–298.

³¹ **DIR**, XVII/1, p.31, nr.37. Aduag că în 1630 pribegea peste munte, în Hațeg, alături de Matei aga din Brâncoveni și alți boieri, și „feciorul lui Malcociu” (N. Iorga, *Scrisori de boieri – scrisori de domni*, ed. a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p.54).

1602, a fost silit să se retragă definitiv în Moldova, în fața lui Radu vodă Șerban³². Și este de adăugat că, deși este atestat în sfatul domnesc abia din 26 ianuarie 1601 (st. v.), el se găsea în mod sigur la curtea lui Simion Movilă, în Târgoviște, încă din 4 decembrie 1600 (st. v.)³³, adică atunci când Mihai Viteazul abia trecuse hotarul și se îndrepta către Viena și Praga. Se poate spune, deci, că, la fel precum Dumitru vornicul din Dădești, Pană a fost unul dintre pușinii boieri ai lui Mihai care au acceptat din capul locului să treacă de partea Movileștilor, fiind numaidecât răsplătiți cu înalte dregători în sfat³⁴.

Că el i-a fost cu adevărat credincios lui Simion Movilă o dovedește din plin misiunea la Poartă din iarna 1601–1602. Dar nu trebuie să uităm că, exact în același moment, boierii Buzești și alți mari boieri munteni, care-l slujiseră până la capăt pe Mihai Viteazul, retrași peste munte, în Transilvania, încercau să obțină sprijin habsburgic pentru alesul lor, Șerban paharnicul din Coiani, viitorul domn Radu Șerban ... Era vorba de „partida creștină” din sânul boierimii, care se opunea din răspuțeri atât lui Simion vodă Movilă, reprezentantul intereselor polone la Dunărea de Jos, cât și, cu atât mai vârtos, revenirii Țării Românești în orbita politică a Porții, prin instalarea pe tron a tânărului Radu Mihnea³⁵. Se poate, deci, spune că nici de astă dată, în 1601–1602, Pană vistierul „nici un bine n-a făcut țării”, așa cum s-a pronunțat laconic Matei Basarab, a cărui politică secretă filo-creștină este prea bine cunoscută...

Cel dintâi reper documentar în legătură cu boierul nostru privește momentul părăsirii scaunului domnesc de către Mihnea vodă Turcitul. Atunci, adică în primăvara anului 1591, „când a ieșit domnia lui din domnie” – ne spune un act târziu – „jupan Pană vistier” a cumpărat de la vodă Mihnea o ocină în satul Căcați, din județul Ilfov. Ulterior, în domnia lui Radu Mihnea, adică în răstimpul 1611–1613, Pană a dăruit această ocină Mănăstirii Sf. Ecaterina, „din josul orașului București” (metoh al Mănăstirii Sf. Ecaterina de la Sinai), „unde zac oasele lui”³⁶. Se știe, această mănăstire, care se afla așezată pe locul pe care se înalță acum

³² Cel din urmă act în care Pană este atestat în sfatul lui vodă Simion este din 20 iunie 1602 (**DIR**, XVII/1, p.52, nr.63). Despre aceste împrejurări, din vara anului 1602, găsim o mărturie într-un hrisov din 3 ianuarie 1624, din care rezultă că un anume Stanciu logofăt din Călcești fusese trimis atunci de Pană vistier „la o birărie în județul Romanași, ca sa strângă acea birărie”. Stanciu logofăt a apucat să predea banii strânși lui Pană, „iar pentru 200 de galbeni a rămas lipsă”. Și actul continuă astfel: „după plecarea lui Simeon voievod, pe vremea când a trimis Șerban voievod pe jupan Cernica fost mare vornic și pe Oancea logofăt să apuce tronul aici în cetatea Târgoviște, atunci au prins pe Stanciu logofăt de le-a dat toți aspii deplin, 200 de galbeni, în mâna lui Cernica vornic, cum este legea domnilor să strângă rămășițele de la domni unul altuia” (*ibidem*, XVII/4, p.365, nr.375).

³³ **DRH**, XI, p.572, nr.422.

³⁴ Un al treilea fost mare boier al lui Mihai care s-a alăturat lui Simion Movilă a fost Teodosie Rudeanu, dar el nu a intrat în sfatul domnesc din prima clipă, ci mult mai târziu, în preajma datei de 1 mai 1602 (Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, II, p.27, nota 50).

³⁵ Vezi discuția la Ștefan Andreescu, *op.cit.*, p.15–13.

³⁶ **DIR**, XVII/4, p.317, nr.328.

biserica-paraclis, cu același hram, a Facultății de Teologie a Universității din București, a fost întemeiată de Ivașcu Goleșcu mare vornic, în vremea lui Alexandru vodă Mircea și a fiului său Mihnea. Dar boierul Pană i-a devenit al doilea ctitor și de aceea, în prima jumătate a secolului XVII, așezământul a fost cunoscut drept „mănăstirea lui Pană vistiariul”³⁷. Unii cred că el va fi refăcut mănăstirea în urma retragerii oștilor turcești, în toamna anului 1595. Însă aceasta este doar o presupunere, care nu se întemeiază pe nici un indiciu documentar. În schimb, un act din 4 iunie 1613 atestă că Mănăstirea Sf. Ecaterina „a ars” la începutul anului 1611, „când a venit Batâr Gabor craiul cu ungurii”. Atunci, așezământul a fost mai întâi jefuit, luându-i-se până și hrisoavele și „cărțile de moștenire”, iar unul dintre călugări și-a pierdut chiar viața³⁸. Cred, deci, că refacerea lui Pană a avut loc după acest trist episod, cu atât mai mult cu cât și dania pomenită mai sus datează, cum am spus, din aceeași perioadă.

Oricum, Pană și-a început cariera de mare boier încă înainte de înscăunarea lui Mihai Viteazul, în pragul anului 1593, când ocupă întâia oară dregătoria de mare vistier – iar apoi pe aceea de mare stolnic (19 iulie 1593) –, în sfatul lui Alexandru vodă cel Rău. Sub Mihai Viteazul, în primul lui an de domnie, mai exact în răstimpul 25 octombrie 1593 – 12 septembrie 1594, el este atestat ca mare comis³⁹. După care este scos din sfatul domnesc, fiind înlocuit în dregătoria de mare comis de Radu Florescu, care era frate vitreg al domnului. Nu putem să nu observăm că această înlocuire s-a petrecut cu puțin înainte de răscoala Țării Românești contra Porții (3/13 noiembrie 1594), iar Mihai, negreșit, avea nevoie în jurul său de oameni în care să aibă absolută încredere.

În chip surprinzător, Pană revine în prim-planul vieții politice în primăvara anului 1598, și anume nici mai mult nici mai puțin decât ca... mare ban al Craiovei. Într-adevăr, ni s-a păstrat mai întâi – din păcate numai în tălmăcire românească – un hrisov al lui Mihai Viteazul din 25 martie 1598, în care, printre membrii sfatului domnesc, ne întâmpină numele lui „Pană vel ban”. În plus, el este și ispravnicul actului⁴⁰. Pe de altă parte, în 23 mai 1598, aflat la Craiova, însuși „Pană vel ban al Craiovei” emite o carte pentru Mănăstirea Bucovăț⁴¹. Mărturisesc că nu mi-am putut explica în nici un fel această ascensiune. Am pus-o pe seama unei eventuale căsătorii a boierului cu cineva dintre rudele domnului. Dar cum nu

³⁷ Vezi Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p.278. Denumirea amintită figurează în *Letopisețul Cantacuzinesc*, în legătură cu înfruntarea din 1631 dintre Leon vodă Tomșa și boierii pribegi, care au încercat atunci să-l răstoarne cu anele.

³⁸ *DIR*, XVII/2, p.202, nr.188. Cf. C. Bobulescu, *Cronica bisericii Sf. Ecaterina din București (1577 – 1 octombrie 1924)*, București, 1927, p.12–13; N. Stoicescu, *Repertoriul...*, loc. cit.

³⁹ Față de „fișa” întocmită de N. Stoicescu (vezi mai sus, nota 14), am corectat limitele cronologice ale dregătoriei de mare comis potrivit datării documentelor din *DRH*, XI.

⁴⁰ *DRH*, XI, p.372, nr.279.

⁴¹ *Ibidem*, p.386, nr.288.

am putut identifica numele acestei soții⁴², am preferat să nu includ personajul în studiul pe care l-am închinat acum câțiva ani boierilor lui Mihai Viteazul. Și aceasta cu atât mai vârtos cu cât, pe când pregăteam acel studiu, se mai ivise o enigmă în legătură cu perioada marii bănii a lui Pană.

Este vorba de un act otoman, o scrisoare a comandantului otoman de la Dunărea de Jos, Ahmed pașa „de la Vidin”, către Mihai Viteazul, pe care editorul ei, Tahsin Gemil, a plasat-o în lunile mai-iunie 1598, adică tocmai atunci când Pană era mare ban la Craiova. Or, într-o notă de pe marginea actului, dregătorul otoman se plângea de o incursiune peste Dunăre, la Cladova, a unor locuitori din satele de pe țărmul românesc al fluviului. Ahmed pașa, care cunoștea numele acestor sate, s-a adresat mai întâi, cu lista respectivă, „banului Iane de la Craiova”, pe care l-a întrebat: „Este adevărată aceasta?”. Răspunsul primit ar fi fost următorul: „De fapt, eu nu sunt garant pentru populația acelor sate; sunt tâlhari”⁴³. Firește, m-a intrigat numele marelui ban ce figurează în acest act: „Jane”. Dar numai acum pot oferi o explicație. Și asta mulțumită unui document târziu, din 22 august 1612 sau 1613, și care este tot o „carte” a jupanului Pană pentru Mănăstirea Bucovăț, transcrisă în condica acestei mănăstiri. De astă dată, din fericire, actul a fost prevăzut cu semnătură, descifrată în chipul următor: „Pană Ioan vist.”⁴⁴. Deci boierul nostru se chema și *Ioan*, ceea ce lămurește deplin numele *Iane* din actul otoman pomenit.

Din vara anului 1598 nu s-a păstrat nici o altă mențiune cu privire la Pană. Este, însă, foarte plauzibil să-și fi păstrat dregătoria de mare ban până în ajunul datei de 1 septembrie, când în fruntea sfatului apare întâia oară „jupan Udrea mare ban al Craiovei”. Or, din nou, înlocuirea lui Pană s-a produs în ajunul unui eveniment major: faimoasa incursiune la sudul Dunării a lui Mihai Viteazul din toamna anului 1598⁴⁵. Este limpede că, în perspectiva acestui atac-surpriză, domnul se încredea mai mult în Udrea Băleanu, pe care probabil l-a pus la curent din timp cu proiectul său tainic⁴⁶.

⁴² Evident, ar fi fost vorba de o a doua căsătorie, ținând seamă de succesiunea generațiilor (Despa, nepoata de fiică a lui Pană, era deja măritată în a doua decadă a secolului XVII). Oricum, nici numele celei dintâi soții a lui Pană, mama Catrinei, nu este cunoscut (P. V. Năsturel, *op. cit.*, p.102).

⁴³ *Vezi Mihai Viteazul în conștiința europeană*, I, București, 1982, p.186, nr.58.

⁴⁴ **DIR**, XVII/2, p.97, nr.101. Pentru originea numelui *Pană*: N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p.125.

⁴⁵ Pentru această expediție fulgerătoare, vezi studiul lui Aurel Decci, *Răsunătoarea acțiune a lui Mihai Viteazul la sud de Dunăre, în septembrie–octombrie 1598, înfățișată de cronicile turcești*, în culegerea de studii *Mihai Viteazul*, sub îngrijirea lui P. Cernovodeanu și C. Rezachevici, București, 1975, p.163–178.

⁴⁶ Așa cum am arătat cu alt prilej, Udrea Băleanu și-a întocmit testamentul încă din 21 august 1598, pe când încă mai purta titlul de mare armaș, de unde se poate deduce că în acel moment el era la curent cu planul voievodului, precum și cu rolul ce-i fusese rezervat, în viitoarea calitate de mare ban (Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, III, București, 1997, p.358–359 și 419). Cât despre perioada marii bănii a lui Pană, se poate observa că ea corespunde episodului trimiterii de către Mihai Viteazul la Poartă (mai 1598) a unei părți din haraciul Țării Românești, gest prin care a încercat să mai prelungească armistițiul de pe linia Dunării (*ibidem*, p.213–214).

Oricum, așa cum s-a observat, „vistierul Pană” – *Viztier Pana* – figurează printre boierii lui Mihai care, la 26 iunie 1599, în Târgoviște, au participat la încheierea tratatului cu cardinalul Andrei Báthory, proaspătul principe al Transilvaniei⁴⁷. Era un act menit doar să amâne conflictul inevitabil dintre domnul Țării Românești și Andrei Báthory, omul polonilor și al turcilor ...

M-am întrebat dacă Pană l-a însoțit sau nu pe Mihai în campania din Transilvania, din toamna anului 1599. Singura urmă pe care am găsit-o, deocamdată, este o scrisoare alcătuită la Alba Iulia, în 15 decembrie 1599, prin care domnul român se adresa cârmuirii orașului Bistrița, cu porunca de a sechestra orice bunuri aflate în oraș sau în ținutul Bistriței, aparținând nemeșilor Nicolae Gávay și Francisc Budáy, foști soli ai lui Andrei Báthory la turci. Toate aceste bunuri trebuiau predate trimișilor voievodului, „Pană” (*Pana*) și postelnicul Dima, „slugile noastre”⁴⁸. Pe de altă parte, în 27 iulie 1600 este atestat ca prefect al camerei din Ocna Sibiului un „Vasile vistierul”, care pare a fi chiar ginerele lui Pană ...⁴⁹.

Acestea sunt datele pe care le-am putut reuni asupra carierei și înrudirilor celui pe care vodă Matei Basarab l-a judecat postum în chip atât de aspru⁵⁰.

⁴⁷ Ultima ediție a actului: *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, I, p.236–237, nr.83; vezi și N. Stoicescu, *Dicționar*, p.77.

⁴⁸ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, V, București, 1932, p.344–345, nr.236.

⁴⁹ I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, I (1599–1699), Cluj, 1940, p.51, nr.22.

⁵⁰ Nu m-am ocupat, în cele de față, de evoluția lui Pană în timpul domniei lui Radu vodă Șerban (1602–1611). Generalul P. V. Năsturel credea că el este „grecul Pană, cămărașul” (*Pana Greco, camarier di Illustrissimo principe*), despre care Aloisio Radibrat afirmă că, după lupta de lângă moara de hârtie de la Brașov, din 17 iulie 1603, a tras asupra lui Moise Székely cu o arcebută, în vreme ce Giurgiu Raț „l-a străpuns cu hangerul” (P. V. Năsturel, *op. cit.*, p.97; vezi și *Călători străini despre țările române*, IV, București, 1972, p.278). Totuși, în hrisovul pe care i l-a dat vodă Radu Șerban lui Pană în 24 ianuarie 1609 (vezi mai sus, nota 1), în motivația dăruirii mai multor sate nu apare și „vârsarea de sânge” pentru domn. Această motivație sună astfel: „... pentru dreaptă și credincioasă slujbă, ce a slujit-o domniei mele și țării domniei mele, pe unde era slujba și treaba țării domniei mele”. După părerea mea, pare a fi vorba de o referire la mai multe misiuni diplomatice efectuate cu succes de Pană. O asemenea misiune este atestată de prezența lui la Brașov, în 21 iulie 1605, unde s-a întâlnit cu vornicul Cârstea, boierul moldovean care comanda atunci forțele fostului domn Simion Movilă, care acționau în Transilvania, în sprijinul lui Ștefan Bocskay (N. Iorga, *Socotelile Brașovului și scrisori către sfat în secolul al XVII-lea*, București, 1899, extras din ARMSI, seria II, tom XXI, p.14). Oricum, este limpede că boierul nostru s-a „acomodat” și cu Radu vodă Șerban ! Dar această fază din „schimbările” lui „la față” nu mi s-a părut atât de ilustrativă, precum momentul Simion Movilă sau cel din 1611, spre a pătrunde gândul lui Matei Basarab, rostit în 1645.

UN „HOMO NOVUS” LA CURTEA LUI BRÂNCOVEANU: VERGO MARELE CLUCER ȘI FAMILIA SA

În timpul îndelungatei sale domnii, Constantin Brâncoveanu a găsit întotdeauna un reazăm al politicii sale în sfatul domnesc alcătuit din mari boieri înrudiți cu familia lui sau cu cea a Cantacuzinilor, rude după mamă; ca exponent reprezentativ al clasei stăpânitoare, el însuși posedând 171 moșii în Țara Românească și opt în Transilvania¹, Brâncoveanu și-a răsplătit dregătorii pe care și i-a ales cu însemnate danii, scutiri de dări și alte privilegii. În primele decenii ale domniei, izvoarele atestă incontestabil uriașa influență exercitată asupra sa de către familia Cantacuzino, ai cărei membri au ținut în mână pârghiile de conducere ale statului: politica externă a fost mult înrâurită de învățatul stolnic Constantin, unchiul domnului, oștirea – prin dregătoria de mare spătar – condusă succesiv de unchiul și verii domnului, anume Iordache, Mihai, Toma și Ștefan Cantacuzino; alți Cantacuzini, Pârnu și Șerban, veri cu domnul, au deținut rangurile de mare stolnic și mare paharnic, iar diferite rude ale lor din neamurile Filipescu, Cândescu, Izvoranu, Urdăreanu, Rustea-Văleanu, Brăiloiu, Brezoianu, Obedeanu și Caramanlău au fost numiți, rând pe rând, mari pitari, șetrari, serdari, cluceri, vornici și bani în sfatul domnesc. Pe de altă parte, Brâncoveanu s-a mai înconjurat și de propriile sale rude sau de acelea ale soției sale, doamna Marica, nepoata lui Antonie vodă din Popești. Astfel, în sfatul domnesc au fost primiți ginerii săi, Scarlat Mavrocordat, Șerban Greceanu, Iordache Crețulescu, precum și alte rubedenii din familiile Corbeanu, Știrbei, Văcărescu, Alexeanu, Ciorogârleanu etc. În total, în decursul celor peste 25 de ani de domnie ai lui Brâncoveanu s-au perindat în sfatul domnesc 36 de boieri, rude cu sine și Cantacuzinii², încât adversarii l-au acuzat că fusese ales „numai de sânguratec neamul lui”, guvernând „cu tirăneasca putere”³.

O excepție notabilă de la această regulă a făcut-o un singur dregător al sfatului domnesc, aflat în grațiile lui Brâncoveanu, și care nu numai că nu aparținea boierimii mari, dar nu era în nici un fel înrudit cu ea. Acesta a fost **Vergo**, om de

¹ Iolanda Țighiliiu, *Domeniul lui Constantin Brâncoveanu* în vol. *Constantin Brâncoveanu* (coord. Paul Cernovodeanu și Fl. Constantiniu), București, 1989, p.84–93.

² N. Stoicescu, *Legăturile de rudenie dintre domn și marea boierime și importanța lor pentru istoria politică a Țării Românești și Moldovei (secolul XV – începutul secolului al XVIII-lea)* în „Danubius”, V, 1971, p.128–130.

³ *Document din 1689 din arhiva Ministerului de interne al Austriei* (comunicat de I. Tanoviceanu) în „Arhiva. Organul societății științifice și literare din Iași”, IX, 1898, 3–4, p.232.

condiție modestă, probabil de origine greacă, deoarece se iscălea adeseori în zapise ca martor în grecește⁴; născut în satul Ceatalgea („Țara gemănării”) lângă Constantinopol, după cum atestă Dimitrie Cantemir, care îl înfierează în *Istoria ieroglifică* drept „Pupădza”, sluga „Corbului” (Brâncoveanu)⁵ și știind bine turcește, a slujit mai întâi ca mare portar, împuternicit ca trimis (*kehaie*) al lui vodă la Babá (azi Babadag), pe lângă influentul beilerbei de Silistra (Dârstor), seraskierul Mustafa pașa Bozoklu⁶. Odată cu înscăunarea sa, la 29 octombrie st.v. 1688, Constantin Brâncoveanu menține pe Vergo ca mare portar în sfatul domnesc, întărindu-l în continuare drept emisar la Babá pe lângă seraskierul amintit și însărcinându-l, împreună cu marele postelnic Dumitrașcu Caramanlău, să-i facă cunoscută alegerea lui ca domn⁷.

Cărui fapt s-a datorat intrarea și menținerea lui Vergo în rândul dregătorilor sfatului domnesc? Desigur, nu originii sale obscure sud-dunărene și nici rubedeniilor, după prima soție aparținând, după cum vom vedea, micii boierimi, ci, fără îndoială, relațiilor sale cu dregătorii Porții și cu reprezentanții hanului tătar din Crimeea, precum și practicării unei diplomații încununată de succes, care s-a desăvârșit pe parcurs. Prin meritele sale, acest „homo novus”, folosit de Brâncoveanu în diferite misiuni diplomatice la Poartă și pe lângă hanul tătar sau în alte treburi mai discrete, a ajuns să stăpânească și oarecare avere și chiar să ocupe dregătorii mai înalte în sfatul domnesc.

Astfel, în timpul crizei provocate de invazia imperialilor în Țara Românească în iarna anului 1689 și ocuparea vremelnică a Bucureștilor de către oștirea generalului Donat Heissler, Brâncoveanu s-a văzut constrâns să accepte ajutorul armat al turco-tătarilor, decizi să intervină în principatul muntean. Prudent, aflând de sosirea fiului hanului tătar Selim I Ghirai, kalga sultan Gazi Ghirai, cu oști la hotarele țării, domnul a trimis pe marele portar Vergo și marele clucer Diicul Rudeanu ca să-l întâmpine „cu daruri și cu multe rugăciuni” – după cum arată Radu Greceanu în cronica sa – „ca să nu dea țara în pradă și robie, că nimini nu iaste

⁴ Vezi de pildă documentul din 17 noiembrie 1699, unde figurează ca Βέρρος μέγας κλουτζάρης μάρτυρας, cf. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, V, București, 1903, p.309. Mai vezi și documentele din 2 iunie 1692 (Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale – DANIC – București, *Achiziții noi*, CXII/73) și 6 octombrie 1695 (7204) (*Ibidem*, *Mitropolia Țării Românești*, CXVI/42), ap. Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec.XIV–XVII)*, București, 1971, p.253, nr.1 sub voce „Vergo”, unde se întâlnesc date sumare despre acest boier. Pentru originea greacă a numelui Vergo (βεργά = „baghetă”, „vergea”), românat Vergu, vezi N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p.405.

⁵ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică* (ed. Stela Toma și N. Stoicescu) în *Opere complete*, IV, București, 1973, p.191 și 286.

⁶ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717* (ed. C. Grecescu), București, 1959, p.39.

⁷ *Istoria Țării Românești 1290–1690. Letopiseșul Cantcauzinesc* (ed. C. Grecescu și Dan Simonescu), București, 1960, p.192; Radu Iogofățul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod (1688–1714)* (ed. Aurora Ilicș), București, 1970, p.57.

vinovat de a păți ticăloasa țară una ca acéia, nici nimini sabia împotriva împărăției și a lor n-au scos, nici mâna au rădicat, ci singuri némții ca niște izbânditori ce era, s-au tinsu într-atât, de au venit până la București⁸. Tătarii s-au înduplecat și au ferit, pe cât le-a stat în puțință, țara de un jaf la scară mare și pustiire, mulțumindu-se cu incursiuni de pradă limitate. De altfel, la auzul intrării oștilor hanului în Muntenia, trupele imperiale, puțin numeroase, au preferat să părăsească Bucureștii, în primele zile ale anului 1690, și să se retragă peste munți, în Transilvania, spre a nu înfrunta un adversar periculos.

Brâncoveanu a făcut din nou apel la talentele diplomatice ale marelui său portar la începutul anului 1693; aflând de ueltilor unor boieri munteni vrăjmași, în frunte cu paharnicul Staico Bucșanu (Merișanu), care, refugiați la curtea rivalului său, Constantin vodă Cantemir al Moldovei, s-au dus cu pără la Poartă, la îndemnul acestuia, spre a-l izgoni din scaun, i-a trimis degrabă la Adrianopol pe Vergo și pe vătaful de aprozi Barbu Brătășanu, spre a contracara toate intrigile lor. Vergo, care se bucura de prietenia lui Mustafa pașa Bozoklu, fostul seraskier de Silistra, ajuns acum caimacam al marelui vizir Hadji-Ali pașa, și-a îndeplinit misiunea cu mult succes, urzelile dușmanilor lui Brâncoveanu fiind dejucate iar autorii complotului arestați și trimiși la judecată domnului în Țara Românească⁹. Încurajat de acest succes, domnul muntean a hotărât să-și extindă influența și în Moldova, profitând de moartea adversarului său Constantin Cantemir (18 martie st.v. 1693) și a insistat la Poartă pentru îndepărtarea din scaun a fiului și succesorului acesta, tânărul Dumitrașco vodă și înlocuirea sa cu Constantin Duca, fiul răposatului Gheorghe vodă Duca, pe care și-l alesese ca ginere. Iscușința diplomatică a lui Vergo, care se afla la Adrianopol, a fost pusă, din nou, la încercare și planul lui Brâncoveanu a avut succes deplin, tânărul Duculeț fiind înscăunat ca domn al Moldovei în aprilie 1693 prin intervenția protectorului lui Vergo, Mustafa pașa Bozoklu¹⁰, devenit mare vizir de la 17/27 martie¹¹.

De această împrejurare se leagă și o anumită intrigă a lui Brâncoveanu. Aflând de la patriarhul Ierusalimului, Dosithei II Notara, poposit atunci la București, că decedatul Cantemir îi lăsase în păstrare 30 de pungi cu galbeni și,

⁸ Radu Greceanu, *op. cit.*, p.69. Vezi împrejurările istorice la Constantin Rezachevici, *Constantin Brâncoveanu – Zărnești 1690*, București, 1989, p.69–73 și Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu 1688–1714*, București, 1997, p.12–13.

⁹ *Istoria Țării Românești 1688–1717*, p.38 și 39. Anănunțe la Ștefan Ionescu și Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viața – Domnia – Epoca*, București, 1969, p.174–177.

¹⁰ *Istoria Țării Românești 1688–1717*, p.52. Vezi și Panait I. Panait, *Moldova în politica lui Constantin – Vodă Brâncoveanu în „Acta Moldaviae Merdionalis. Anuarul Muzeului județean Vaslui”*, II, 1980, p.301–307.

¹¹ Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601–1712)*, București, 1984, p.441–442, nr.214. O atestare similară și în cronică lui Ion Neculce (ed. Zamfira Mihai și Paul Mihail), București, 1980, p.56, apud Ștefan Andreescu, recenzie la lucrarea citată a lui T. Gemil în *AHAI*, XXII, 1985, 2, p.822.

totodată, aducându-i-se la cunoștință că fostul domn al Moldovei avea o datorie față de *mirie* (tezaurul imperial), s-a temut să nu-i fie imputată noului domn, ginerele său Duculeț; de aceea, după denunțul făcut la Poartă, la porunca primită de la marele vizir Mustafa pașa Bozoklu, Brâncoveanu a autorizat ca mubașirul Kara Osman, însoțit de „familiarul” său și al vizirului, marele portar Vergo, să acopere suma imputată, confiscând banii încredințați patriarhului de către răposatul domn al Moldovei. În urma plângerii fiilor lui Cantemir, Antioh și Dimitrie, care au reclamat patriarhului Dosithei banii depuși de tatăl lor, înaltul prelat a fost absolvit printr-un firman al sultanului Mustafa II din 12–21 iunie 1696 (1107 zilkade evasit) de ori și ce vină, el nefiind făcut răspunzător pentru confiscarea banilor în contul datoriei celui răposat față de fiscul împărătesc¹². Importanța marelui portar a crescut în anul următor, când, în toamna lui 1694, Vergo a fost trimis din nou la Adrianopol, în componența unei delegații alcătuită numai din boieri aleși, precum Alexandru Alexeanu mare vornic, Cornea Brăiloiu mare paharnic, Constantin Ciorogârleanu mare sluger, Radu Izvoranu mare pitar, Bunea Grădișteanu mare armaș și Oprea din Berciugov mare șetrar, spre a se plânga – printre altele – împotriva încălcărilor de hotar „despre partea Brăilii, care o împresurase turcii brăileni, de cuprinsese atâta pământul de să tinsese pre locul țării [...] pentru că avea țara mare strămbătate de dânșii”¹³. Plângerea a avut efect, deoarece în primăvara lui 1695 Poarta a trimis la Brăila un capigi bașa și un cadiu, care, împreună cu boierii aleși, marele spătar Mihai Cantacuzino și marele clucer Constantin Ciorogârleanu, au restabilit la fața locului vechiul hotar al raialei¹⁴.

Anul 1695 s-a caracterizat printr-un mare efort militar al turcilor, care, în luptele înverșunate date cu imperiului în Croația, Serbia, Banat și sudul Ungariei, au făcut apel și la auxiliarii tătari. Aceștia au fost chemați de însuși noul sultan, Mustafa II, să i se alătore sub zidurile Belgradului. La 28 iulie st.v. 1695, aflând de trecerea tătarilor prin Țara Românească în drum spre Serbia, având în fruntea lor chiar pe hanul Crimeii, Selim I Ghirai, Brâncoveanu a trimis de îndată să-l întâmpine pe experimentatul Vergo, înălțat acum la rangul de mare paharnic, și pe succesorul acestuia la dregătoria sa mare portar, grecul Iamandi, „ca să să afle cu slujbă lângă dânșii <tătarii> și să le arate păsul și slăbiciunea țării” spre a-i îndupleca să se arate cu mai multă milă „spre țară, să o mai ușureze dăspre orânduiala conacelor și din pocloane a cére”; de data aceasta demersul boierului nostru n-a fost încununat de izbândă deoarece tătarii „după a lor sălbăticie și

¹² Marc vizir otoman între 17/27 martie 1693 și 4/14 martie 1694 (20 Regeb 1104 – 18 Ramazan 1105), apoi mazilit; cf. Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p.388 (*Marii viziri otomani*).

¹³ Radu Greceanu, *op. cit.*, p.103–104. Credem că în urma misiunii încununată de succes prin revenirea raialei Brăila la vechile hotare, Vergo a fost ridicat la rangul de mare paharnic, fiind întâlnit în această dregătorie pentru prima dată la 9 martie 1695 (7203), cf. Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p.128, nr.388.

¹⁴ *Ibidem*; vezi și Ilie Corfus, *Hotarul raialei Brăila la 1695 în RIR*, 1945, p.335–342.

nesălnicie, carii pururea asupra creștinilor lupi hrănitoresc sânt, toate celele obicinuite ale lor mîncături ca și mai înainte pe deplin le-au cerut. Și domnul le-au plinit și conacele, și plocoanele”¹⁵. Mai mult succes a avut, însă, Vergo, într-o altă misiune, tot dintr-aceleși an 1695. La întoarcerea sultanului Mustafa II de la Belgrad, după victoria sa la Lugoj (12/22 septembrie) asupra trupelor generalului Federico Veterani, căzut în luptă, vodă Brâncoveanu a primit poruncă de la noul mare vizir Mehmed pașa Elmas să întâmpine pe padișah la intrarea în Țara Românească pe la Porțile de Fier și să-l petreacă cât timp va străbate pămîntul principatului. Din pricina înțelegerii greșite a mesajului de către marele ban Cornea Brăiloiu, domnul, aflat la Târgoviște, a primit știrea cu întârziere și, spre a nu înfrunta singur mânia vizirului, a luat cu sine pe „Vergo păharnicul” și pe marele comis Șerban sin Pârnu Cantacuzino, împreună cu alți doi-trei boieri, ca să-i pledeze nevinovăția. Incidentul a fost aplanat cu bine, convoiul sultanului nesuferind nici un neajuns, deoarece conacele și zaharelele au fost pregătite cu toată grija, iar Brâncoveanu a fost iertat pentru greșeala lui fără de voie. De altfel, la părăsirea Țării Românești pe la Turnu, înainte de a traversa Dunărea spre Nicopol, Mustafa II și-a arătat satisfacția pentru buna organizare a călătoriei sale și l-a îmbrăcat pe domn, la 13 octombrie 1695, cu un caftan de preț¹⁶.

Importanța politică a lui Vergo a sporit în 1696, când îl întâlnim, la 7 august, în calitate de caimacam al scaunului domniei alături de Stroe <Leurdeanu> mare vornic și de Ianache Văcărescu mare agă, orânduind la București trei cupeți și cu starostele lor, Ianoș, să hotărîncească un loc cu vad de moară în mahalaua Gorganilor al Mănăstirii Radu Vodă¹⁷.

Pestă un an, după catastrofala înfrângere a turcilor la Zenta (1/11 septembrie 1697) de către oștirea vestitului principe Eugeniu de Savoia, însuși marele vizir Mehmed pașa Elmas pierind în luptă, sultanul Mustafa II cu rămășițele oastei s-a întors de la Belgrad la Adrianopol. Brâncoveanu, aflat atunci la Pitești, prinzând de veste despre toate acestea, a trimis la Adrianopol pe Vergo, devenit între timp mare clucer, însoțit de Luca Rătescu al doilea vistier și Preda Zătreanu căpitan, cu plocoane la noul vizir Husein pașa Amdja-zade „și la alții ai Porții, după obicei și ca să facă jalbă de slăbiciunea și neputința țării și de alte nedreptăți

¹⁵ Radu Greceanu, *op. cit.*, p.107.

¹⁶ *Istoria Țării Românești 1688–1717*, p.69–70. Pentru itinerarul sultanului în Țara Românească vezi, mai ales, cronică silahdarului Findiklîli Mehmed aga, *Nusretname* în *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, II (sec. XVII – începutul sec. XVIII), ed. Mihail Guboglu, București, 1974, p.455–457.

¹⁷ George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634–1800)*, București, 1982, p.112–113, nr.69. Cu șase luni mai înainte, marele paharnic Vergo, fusese martor la dania unui loc de casă, în mahalaua Oltenilor, în apropierea bisericii Tabacilor, făcută de către domn la 8 februarie 1696 fostului postelnic Alexandru (*ibidem*, p.111, nr.67).

ce au avut țara de la vizirul ce perise în război, pentru că era un păgân rău vrăjmaș creștinilor, trufaș, blestemat, i proci”¹⁸.

După încheierea îndelungatului război între imperiali și aliații lor poloni și venețieni cu otomanii prin pacea de la Karlowitz (16/26 ianuarie 1699), profitând de câțiva ani de pace, vodă Brâncoveanu a trecut la unele măsuri fiscale menite a sistematiza încasarea dărilor la sate, în 1701, prin practica *ruptorii*¹⁹. „Și așa acéia isprăvind” – ne relatează logofătul Radul Greceanu – „au socotit Măriia Sa dă au trimis la Poartă pă Șarban <Greceanu> vel vistier, i pre Vergo vel clucer, una ca să așaze pre datornicii țării, rugându-i și puindu-le zi să știe când își vor lua banii lor, a doa ca să plângă țara dă slăbiciunea ei, ca doar lacoma și tirăneasca cérerea lor o ar mai tâmpi a lăsa pre ce au fost obicéiul lor a cére și a lua den țară, iar nu afară den toată puțința a-i mai prăda pă săraci”; dar odată ajunși la Adrianopol, boierii au și fost apucați „cu mare strânsoare” de către „păgânul chehai” a vizirului „fără de nici o pricină, numai cu păgâneasca și tirăneasca lăcomie a sa”, să-i plătească 80 de pungi. La care – scrie cronicarul – „și Măriia Sa Costandin vodă, și toată boerimea, alt n-au avut ce mai zice, fără a să ruga lui Dumnezeu să stingă pă acești stingători dă țări și lacomi păgâni”²⁰. În *Istoria de taină (1699–1707)* Radu Greceanu revine, însă, cu amănunte asupra misiunii marelui vistier Șerban Greceanu, trimis la Adrianopol la 25 februarie st.v. 1701, când a fost însărcinat să controleze și cheltuielile reprezentanților lui vodă Brâncoveanu la Poartă. Într-adevăr, se afirmă în acest izvor, „văzând domnul atâtea porunci și atâtea supărări dă la păgâni, fiind atunci Dumitrașco Caramanlăul vel postel nec la Poartă i Vergo vel clucer i Bunea <Grădișteanu> vel comis și văzând că pă lângă atâtea supărări ce avea dăspre Poartă, acei boieri ce era acolo, făcea și ei niște cheltuieli mari și fără socoteală dă aducea țării atâta pagubă, socotit-au Măriia Sa și au trimis pă Șarban Greceanul, vel vistiar, la Poartă și pentru alte trebi ale țării, iar mai vârtos ca să ia seama acelor boieri dă atâtea cheltuieli fără dă ispravă ce făcuse la ce și unde le-au făcut și luându-le seama, Dumitrașco Caramanlăul să vie în țară”²¹. Nu cunoaștem rezultatele acestei anchete, dar se pare că Vergo n-a avut nimic de suferit, deoarece el rămâne mai departe kapukehaie a domnului la Poartă și mare clucer în sfatul domnesc până la decesul său, intervenit foarte curând, în vara anului 1702.

În cursul carierei sale, Vergo a acumulat ceva avere, atât prin cumpărături, cât și prin daniile domnești care i-au întărit poziția socială. În primul rând, aflăm din zăpisiul purtând data de 19 iunie 1693 de achizițiile sale în satele Fometești, Zvânjoiul (sau Zvârjoiul) și Negreni din jud. Vâlcea, cumpărate cu rumâni de la soacra sa Arsenia Perișanca și fiul ei Drăghici postelnicul pentru 400 taleri, și

¹⁸ Radu Greceanu, *op. cit.*, p.121.

¹⁹ Constantin Bălan, *Aspecte economice din Țara Românească în epoca brâncovenească* în vol. *Constantin Brâncoveanu*, p.26.

²⁰ Radu Greceanu, *op. cit.*, p.134.

²¹ *Ibidem*, p.217.

anume părțile acesteia moștenite ca zestre de la tatăl ei, Ghioca șatraru. Plata s-a efectuat prin 200 taleri în numerar și nouă pogoane de vie (fără un circic, adică un sfert de pogon) din dealul Cepturilor, obținute de Vergo de la un Drăgan, valorând alți 200 taleri²².

Dacă nu avem nici o știre despre înaintașii lui Vergo, în schimb știm câte ceva despre cei ai soției sale, al cărei nume îl ignorăm. Astfel, aflăm că bunicul ei matern Ghioca și fratele acestuia, Pătru, erau cupeți sau neguțători înstăriți, fiindu-le întărite la 4 mi 1635 părți din satele Fometești, Runcul și Tocsobeni, precum și vii la Copăcel, în jud. Vâlcea, cu rumâni, cumpărate de la jupâneasa Voica și fiica sa Rada, soția paharnicului Staico Rudeanu²³; la 6 iulie al aceluiași an, domnul volnicea pe amintii frați cupeți să-și strângă rumânii fugiți din satele amintite²⁴. Întreprinzătorii frați Ghioca și Pătru continuă să cumpere de la familia boierilor Rudeanu, jumătate de sat din Fometești la 3 noiembrie 1635 de la logofătul Vlad Rudeanu și feciorii săi Radu și Vlad, logofătul Vlad fiind fratele paharnicului Staico, soțul Radei²⁵, iar la 25 noiembrie, același an, pentru o datorie de 300 ughi, ei obțin altă jumătate de sat din Fometești, în contul unei datorii, de la jupâneasa Rada, soția paharnicului Staico Rudeanu²⁶, această din urmă achiziție fiind întărită de Matei Basarab la 3 aprilie 1636²⁷. Peste două decenii, la 6 iulie 1656, îi întâlnim pe cei doi frați cupeți ca fiind boieriți, întrucât Ghioca apare ca mare șetrar iar Pătru ca vornic (probabil mic), fiindu-le întărită de către Constantin vodă Șerban împărțirea averii lor, Ghioca obținând satul Fometești (Vâlcea) cu rumâni, iar fratele său Pătru rămânând cu casa, pivniță de piatră și cinci prăvălii în Târgoviște²⁸. Urmașii lui Pătru au adoptat ca nume de familie pe acel de *Ciorogârleanu*, dând naștere unui însemnat neam boieresc din Țara Românească²⁹.

După cum am constatat mai înainte, Vergo intră în stăpânirea satului Fometești la 19 iunie 1693, cumpărându-l de la soacra sa Arsenia Perișanca, fiica șetrarului Ghioca, de la care pornește stăpânirea acestui pământ în familia soției dregătorului nostru. Moșia Fometești este hotărnicită de 12 boieri la 17 septembrie 1694 și de 48 boieri la 6 noiembrie 1695, împreună cu cea de la Zvânjoiu,

²² DANIC, București, *Condica mănăstirii Hurezi* (ms.449), f.122v.

²³ DRH, B. *Țara Românească*, XXV (1635–1636), București, 1985, p.83, nr.65. Ghioca, ajuns mare șetrar, a avut două fete, pe Păuna, soția lui Diicul Rudeanu postelnic și pe Arsinia, măritată întâi cu Matei paharnicul, fiul lui Calotă clucer din Cocorăști – document inedit din 18 ianuarie 1671 (DANIC, București, *Documente istorice*, CLXXXIV/2); din a doua căsătorie a Arsiniei, cu Matei Perișanul, a rezultat o fiică, prima soție a lui Vergo mare portar, înainte de 1693 (vezi mai jos).

²⁴ DRH, cit., p.110, nr.94.

²⁵ *Ibidem*, p.158–159, nr.153.

²⁶ *Ibidem*, p.175–176, nr.167.

²⁷ *Ibidem*, p.256–257, nr.245.

²⁸ DANIC, București, ms.449, f.114v.–115.

²⁹ Cf. Gheorghe Lazăr, *Negustorimea în epoca lui Matei Basarab: strategii de integrare*, în *ArhGen*, IV (IX), 1997, 3–4, p.75, n.23, 77, 79–80, 82–83.

separând posesiunile lui Vergo, pe atunci mare paharnic, de cele ale popii Ion cu ceata lui din Recea la 27 noiembrie al aceluiași an³⁰. La 20 decembrie, tot 1695, Constantin vodă Brâncoveanu întărește marelui său paharnic moșiile Fometești, Zvânjoiul și Negreni (Vâlcea), pentru care a avut pâra cu popa Ion, popa Avram și popa Bucșe cu ceata lor³¹.

Alte cumpărături ale lui Vergo, ca mare portar și mare paharnic, au fost efectuate în jud. Vlașca, unde a intrat în posesia moșiilor Mătăsari de pe Răstoaca și Nencești. În 1694, demnitarul nostru achiziționează în Mătăsari, la 14 noiembrie, de la Ianache paharnic, fiul lui Cârstea portar, 530 de stânjeni pe 300 taleri, iar la 27 noiembrie, de la diferiți moșneni, alți 359 de stânjeni cu 88 bani stânjenul, adică 239 de taleri, părți hotărnicite de boieri megieși la 6 și 22 noiembrie³². În sfârșit, la 27 noiembrie 1694, Vergo, ca mare portar, mai cumpără 60 de stânjeni cu 33 bani stânjenul, adică pe 15 taleri, părțile de ocină ale unor moșneni din Nencești, iar la 30 noiembrie 1695, ca mare paharnic, în același sat, „prundul și dealul” din fața casei lui Drăgoi, cojocar din Târgoviște, ce a aparținut călugărului Matei, fiul Mihalcei slugerul, pe 10 taleri³³.

O altă serie de proprietăți le-a deținut Vergo, ca mare portar, și în orașul București. Altfel, la 21 iunie 1693 el a cumpărat, cu 600 de taleri, de la alt dregător din sfatul domnesc, Oprea din Berciugov, mare șetrar, și de la fiul acestuia Niculae, casele lor cu două pivnițe, cu vie și pomet cu grădini, cuhnie și toate acareturile³⁴. Acestei achiziții i s-au adăugat, la 11 octombrie 1693, o danie de pământ de 25 de stânjeni lungime lățime – lângă gardul grădinii cumpărate de la Oprea marele șetrar din mahalaua bisericii „Sterpul” (de fapt a „Popii Stoica Sterpul”³⁵, ulterior Brezoianu) – dobândită de la Constantin vodă Brâncoveanu, ca răsplată pentru activitatea sa, din pământ domnesc. Locul a fost hotărnicit de către Stoica județul orașului și de alți câțiva boiernași; pe acest teren aflându-se casele a doi oșteni mărunți, Stroia ceauș de saragele și Tudor saragea, Vergo le-a răscumpărat, plătindu-le câte 20 și respectiv 10 taleri³⁶. Acestei danii domnești le-au fost adăugate altele, de ordin financiar, ca mărturii ale prețuirii de care se bucura Vergo în fața lui Constantin vodă Brâncoveanu în îndeplinirea îndatoririlor sale obștești. Astfel, din *Anatefterul* lui vodă Brâncoveanu aflăm că domnul i-a dăruit lui Vergo

³⁰ DANIC, București, ms. 449, f.116v–117, 117–117v și 117v–118v; vodă Brâncoveanu poruncise încă de la 11 septembrie 1693 la 12 boieri să hotărnicască părțile de moșie din Fometești de acelea ale popii Ioan din Recea (*ibidem*, f.116–116v).

³¹ *Ibidem*, f.120v–122v.

³² Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București (MIAMB), nr. inventar 28.394 și 28.396. Încă de la 6 noiembrie 1694, moșia lui Vergo din Mătăsari fusese hotărnicită de 12 boieri pentru cumpărături anterioare (*Ibidem*, nr.inv. 28.392).

³³ *Ibidem*, nr. inv. 28.397 și 28.398.

³⁴ *Documente privind istoria orașului București*, ed. Paul I. Cernovodeanu și Ioana Cristache-Panait, București, <1960>, p.52–53, nr.17.

³⁵ Vezi documentul din 27 martie 1693 la DANIC, București, *Achiziții noi*, CLXXVII/9.

³⁶ *Documente privind istoria orașului București*, ed. citată, p.53–55, nr.18.

mare paharnic, la 7 aprilie 1697, un caftan valorând 30 de taleri și șase coți de tafta cu prilejul sărbătorilor de Paște³⁷. Totodată, în *Condica de venituri și cheltuieli a Vistieriei de la leatul 7202–7212 (1694–1704)* sunt înșirate o serie de sume de bani dăruite de domn sau restituite în cazul unor cheltuieli efectuate în avans în timpul slujbei în decursul anilor 1695–1701. De pildă Vergo, ca mare clucer, a primit subvenții „pentru cheltuiala jigniții” sau jitniții domnești adică pentru aprovizionarea Curții cu cereale, 1335 de taleri la 20 mai 1699, 1344 de taleri la 1 octombrie 1701 sau 1198 ½ taleri la 12 decembrie 1701³⁸, altă dată, 200 de taleri la 20 noiembrie 1700 pentru „cheltuiala căii” sau 50 de taleri dați lui Vergo la 10 iulie 1701 pentru „Constantin clucer de cheltuială când au venit” de la Poartă, ori 500 de taleri ce au fost dați pentru sine de cheltuială și alți 500 de taleri dăruți când s-a întors de la Adrianopol „pentru slujba lui”, la 12 decembrie 1701³⁹.

Ca restituiri de bani lui Vergo, ca mare paharnic, menționăm 2000 de taleri la 15 noiembrie 1695 și 400 de taleri la 10 iulie 1696 „pentru cheltuiala slugeriei ce au cheltuit mai înainte”, sau 3520 de taleri dați la 1 mai 1697 „pentru conii <= cai> 160 ce au dat la vizirul <= Mehmed pașa Elmas> de conii po tal<eri> 22”⁴⁰. O știre de interes genealogic ne este dată de „Condică” atunci când amintește, la 12 decembrie 1701, că printre 1086 de taleri, cu diferite destinații, au fost „și unii dați la nunta lui Vergo vel clucer”⁴¹, ceea ce înseamnă că dregătorul nostru a luat într-o a doua căsătorie, în jurul acestei date, pe o oarecare Elena, după cum aflăm din alte izvoare, dintr-o familie ce nu ne este cunoscută. De altfel, Vergo mai avea puțin de trăit. Totuși, după afirmațiile insidioase ale lui Dimitrie Cantemir din *Istoria ieroglică* – nesusținute de nici o altă sursă – vodă Brâncoveanu ar fi urzit înlocuirea din scaunul domniei Moldovei a fostului său genere, Constantin Duca, acum dușmănit de dânsul, prin devotatul slujitor Vergo⁴². Informația în sine e

³⁷ Dinu C. Giurescu, *Anatafterul. Condica de porunci a Vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, în SMIM, V, 1962, p.441, nr.194.

³⁸ *Condica de venituri și cheltuieli a Vistieriei de la leatul 7202–7212 (1694–1704)*, ed. C. Aricescu, în „Revista Istorică a Arhivelor României”, București, 1873, p.486, 641, 652. Jitnița domnească, în care se păstrau cerealele pentru aprovizionarea Curții, a fost pentru scurtă vreme, sub domnia lui Grigore I Ghica (1660–1664, 1672–1673) în grija unui dregător special, anume marele jitnicer; după aceea, dregătoria s-a desființat, atribuțiile sale trecând asupra marelui clucer – cf. *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coord. Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1988, p.256.

³⁹ *Condica... Vistieriei*, p.593, 633, 652.

⁴⁰ *Ibidem*, p.164, 226, 307.

⁴¹ *Ibidem*, p.652.

⁴² „Corbul <= Brâncoveanu> ... toate măiestriile viclesugului prin toate locurile își întindea și cu mari giuruințe de multe jertfe pre la bodzi <= Poarta otomană> și pre la vrăjitori <= dregătorii Porții> inspitiia, ca pre o pasire, a căriia și numele, și traiul și lăcașul împutiț și scârnav îi iaste, epitrop <= domn> monarhii dobitoacelor <= al Moldovei> să facă siliia. Poți ști și numele pasirii, o priiatine, că Pupădza <= Vergo>, din Țara gemânării <= Ceatalgea> născută și în satul Furcăi crescută și acmu, mai-mai în curțile funelor <= spânzurătorile> bătrânețele și-ar fi închis, de nu și-ar

suspectă și puțin credibilă, deoarece la acea epocă Vergo se afla suferind în țară, unde simțindu-și sfârșitul apropiat, și-a făcut diata la 27 iulie 1702. El lăsa Mănăstirii Hurezi și egumenului Ioan toată moșia Fometești (Vâlcea), cumpărată de la soacra sa cea dintâi, Arsenia Perișanu, în următorii termeni: „Iară după-acăia când au fost acum, ajungându-mă pre mine grea boală și neavând eu fecior de<n> trupul mieu, am socotit întru inima mea, pentru D<u>mnezeu și pentru pomana și pentru sufletul mieu și al părinților, de am dat toată moșiia satului Fometești, câtă am cumpărat eu la Sfânta mănăstire Hurezi, să fie Sfi<n>tei mănăstiri de ajutoriu și părinților călugări de hrană, iară mie și părinților miei vécinică pomenire; însă am dat moșiia numai, fără de rumâni, căci că rumânii căți au fost dintr-acest sat, încă i-am ertat de rumânie pentru pomana și le-am făcut zapis de ertăciune la mâna lor. Numai cât până ce mă va ținea Dumnezeu cu zile să stăpănesc eu și moșiia și rumânii, iară după petrecaniia mea, moșiia să o stăpânească Sf<ă>nta mănăstire în véci, iară rumânii să fie în pace și slobozi de rumânie fără de moșie precum i-am ertat”. Diata a fost scrisă de „Ionașco logofețelul la Tâgoviște, cu învățatura dumnealui Vergo vel cluc<er>, fiind ispravnic sluga dumisale Nica log<o>f<ă>t” iar martori Stroe <Leurdeanu> mare vornic, Toma Cantacuzino mare sluger, Șerban Olănescu, Gheorghe mare căpitan de dorobanți și Gheorghită sin Statie vistier⁴³. Puțin după această dată Vergo s-a stins din viață, deoarece la 25 august 1702 „Elena clucereasa care am fost a răposatului Vergo cluc<er>, dinpreună cu frate-său Manole i cu nepoții dumnealui, anume Sculi păh<arhic> i Manole”, au dat zapis la mâna egumenului Ioan al Mănăstirii Hurezi „precum să să știe, că încă până era dumnealui Vergo cluc<er> cu zile, au dăruit toate moșiile Fometeștilor cât<ă> o (!) are la Sfânta mănăstire Hurezi, fiind și cu știrea noastră a tuturor, ca să-i fie de pomană pentru sufletul dumnealui, măcar că în diată nu s-au pus, pentru că fiind dumnealui cu zile au făcut dumnealui zapis al dumisale la mâna părintelui de la Hurezi, iscălit și pecetluit de dumnealui cu mare blestem asupra celor ce s-ar scula din tot neamul dumnealui a strica pomana dumnealui. Așijderea și noi fiind cu știrea noastră, am dat și noi această scrisoare a noastră la mâna Sf<in>ției Sale părintelui egumenului, de mărturidanie, ca să fie moșie Sf<n>tei mănăstiri stătătoare, precum sună și zapisul răposatului Vergo cluc<er>”⁴⁴.

fi fost așe de timpuriu puturos duhul slobodzit” – cf. Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglică*, ed. citată, p.191, 282, 283, 286.

⁴³ DANIC, București, ms.449, f.123.

⁴⁴ *Ibidem*, f.123v. Într-o hotârmicie a proprietăților Mănăstirii Mărgineni (Prahova), efectuată de ispravnicul orașului Tâgoviște, Mihai Bărbătescu, din leatul 7141 (1732–1733), se menționează și moșia Moreni (Prahova), dăruită lăcașului la leat 7212 (1703–1704) de Manole și Sculi, nepoții de frate ai lui Vergo mare clucer – cf. George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dâmbovița (1418–1800)*, Muzeul județean Dâmbovița, 1972, p.628, nr.800.

O altă moșie, Mătăsari de pe Răstoacă (Vlașca) a fost lăsată lui „Manole slujerul, fratele răposatului Vergo, ce au fost mare cluceriu” la petrecania sa, dar Manole, având datorii bănești, o vinde la 16 februarie 1706 lui Constantin vodă Brâncoveanu pentru 1000 de taleri⁴⁵. Peste doi ani, la 29 februarie 1708, printr-o carte de judecată a patru boieri din sfatul domnesc – Șerban Cantacuzino mare vornic, Șerban Greceanu mare logofăt, Șerban Bujoreanu mare vistier și Pătrașco <Brezoianu> mare serdar – este iertat un Ienache paharnicul, fiul lui Cârstea portarul, de o pretenție de bani care o avea asupra sa Manole slujerul, fratele răposatului Vergo mare clucer, deoarece acesta din urmă iertase lui Ienache datoria de 200 de taleri pe care o avusese la dânsul, iar pretențiile lui Manole erau nejustificate⁴⁶. Ultimul document pe care îl deținem asupra acestui fost dregător al lui Brâncoveanu este zăpisiul pe care îl dă la 10 ianuarie 1740 Sculi mare sluger⁴⁷, nepotul de frate al răposatului Vergo vel clucer, întărind Mănăstirii Hurezi dania celor trei moșii, Fometeștii, Zvânjoii și Negreni (Vâlcea), alcătuint un același trup, făcută de decedatul său unchi și contestată de urmașii popii Ion din Recea și ai cetei lui⁴⁸.

Trecând, în final, într-o scurtă retrospectivă, viața și activitatea lui Vergo, constatăm că acest „homo novus”, cu origini nelămurite, intrat în rândurile boiernășimii printr-o primă căsătorie, s-a ridicat, treptat, în ierarhia socială a epocii, ocupând dregătorii de răspundere în sfatul domnesc al lui Constantin Brâncoveanu, datorită calităților sale incontestabile de diplomat, demonstrate îndeosebi în legăturile atât de complexe și sinuoase pe care le-a avut domnul în primul rând cu Poarta, apoi și cu nestăviliții tătari din hanatul Crimeii, dar și în sarcini mai de taină. Fără a avea multă avere, Vergo s-a făcut cunoscut totuși și în viața urbei Bucureștilor, numărându-se la un moment dat chiar printre „caimacamii scaunului domnesc”, având case și proprietăți în oraș. Nu știm exact pentru ce motiv – poate prin faptul că s-a arătat bun gospodar și în administrarea jitniței domnești – persoana sa a rămas legată de istoria Capitalei noastre prin faptul că ulița și mahalaua unde își avea locuința i-au păstrat numele, în formă româniată, până în zilele noastre. Astfel, în secolul XVIII a fost cunoscută ulița, podul sau calea Vergului – mai târziu devenită, în parte, Calea Călărașilor – precum și mahalaua

⁴⁵ MIAMB, nr. inv. 28.399. Dintr-un zăpisi, datat 22 mai 1706 (7214), mai aflăm că un Coman săpunarul, împreună cu soția sa Bălașa, au vândut clucerului Constantin un loc de casă pe care și ei îl cumpăraseră de la Ion, fost bucătar al boierului Vergo, cf. George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594–1821)*, București, 1961, p.237, nr.151.

⁴⁶ MIAMB, nr. inv. 28.401.

⁴⁷ Este întâlnit în această dregătorie între 22 iulie 1740 și iunie 1741, după ce între 10 martie 1732 și 11 aprilie 1733 fusese vtori (al doilea) logofăt – cf. Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice și Cursus honorum*, București, 1972, p.443 și 668. În această lucrare, nepotul de frate al clucerului Vergo este menționat sub denumirea de „Alexandru Sculi” ca și cum Sculi, din pronume ar fi devenit nume de familie.

⁴⁸ DANIC, București, ms.449, f.132v–133.

omonimă, întâlnită documentar la 12 aprilie 1733⁴⁹, prin care trecea Gârlița ce izvora din lacul Icoanei și, trecând prin mahalaua Scaune, se vărsa în Dâmbovița în dreptul jitniței domnești⁵⁰; în schimb, biserica ridicată în acea mahala la 4 septembrie 1724 (7233) de către mitropolitul Daniel al Țării Românești, împreună cu Ancuța, fiica popii Vladul⁵¹, înmormântat acolo, s-a numit biserica Vergului, doar pentru că a fost înălțată acolo, neavând nici o legătură cu Vergo sau cu neamul său. Așadar, acest „homo novus” care a slujit cu devotament lui Constantin Brâncoveanu și a fost răsplătit pe măsură de domnul său ce l-a ridicat în rândul dregătorilor de frunte ai sfatului domnesc – dar fără a se identifica niciodată cu marea boierime, cu care n-a fost nici înrudit – s-a stins fără urmași iar despre coborâtorii colateralilor săi nu avem de știre. Amintirea sa s-a păstrat, însă, până astăzi în toponimia bucureșteană doar în numele șoselei Vergului, în continuarea actualei Căi a Călărașilor și a bisericii, ce n-a fost însă legată de neamul său.

ANEXE

1.

1693 (7201) iunie 19. *Jupâneasa Arsenia Perișanca, cu fiul Drăghici postelnicul Perișanul, vinde ginerelei ei Vergo, mare portar, satele Fometești, Zvânjoii și Negreni (jud. Vâlcea), date ca zestre de tatăl ei Ghioca șetrar, pe 200 taleri bani gata și 9 pogoane de vie fără un circic în dealul Cepturilor, cumpărat de la un Drăgan, valorând tot 200 taleri.*

† Adecă eu jupâneasa Arsenia Perișanca împreună cu fiul meu Drăghici post<elnic>, dat-am acesta al nostru zapis la mâna dumnealui gineri meu Vergo vel port<ar> ca să fie de mare credință, precum să să știe că i-am vândut dumnealui satul Fometești i Zvânjoii i Negréni *ot sud* Vâlcea, ce s-ar afla partea mea precum scrie și hrisoavele, însă care moșie mi-au fost dată și mie de zestre de la tatăl meu Ghioca șătrar și i-am vândut dumnealui cu rumăni căți sănt și căți să vor afla de acum înainte [...] iar pentru acest sat ce scrie mai sus [...] datu-mi-au și dumnealui 9 pogoane de vie făr-de un circic în dealul Cipturilor drept t<a>l<eri> 200, care

⁴⁹ G. Potra, *Documente... București 1634–1800*, p. 165, doc. 133.

⁵⁰ G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p.339 și 450.

⁵¹ *Inscripțiile medievale ale României. Orașul București*, vol. I, 1395–1800, ed. Al. Elian și colaboratorii, București, 1965, p.441, nr.499.

pogoane de vie le-au fost cumpărat și dumnealui de la Drăgan ot <loc alb> și mi-au dat dumnealui și bani gata t<a>l<eri> 200 care să fac preste tot t<a>l<eri> 400 [...].

DANIC, București, *Condica Mănăstirii Hurezi*, ms.449, f.122v.

2.

Târgoviște, 1702 (7210) iulie 27. Diata lui Vergo, mare clucer.

† Adecă eu Vergo vel cluč<er>, scris-am și mărturisesc cu acesta al meu zapis, ca să fie de bună credință, la sf<n>ta și d<u>mnezeiasca mănăstire ce să chiiamă Hurezi, unde iaste hramul Sfi<n>tului și întocma<i> cu Apostolii Marele Împărat Costandin și Elena și la mâna părintelui Ioan egumenul și a tuturor călugărilor căți vor fi lăcuitori la această sfântă mănăstire, cum să se știe pentru moșia satului Fometești ot sud Vâlcea, care sat fostu-l-am cumpărat eu de la jupâneasa Arsena Perişanca cu toți rumânii dintr-acest sat, pre ai miei drepti bani și țiindu-l eu pre seama mea cu bună pace.

Iară dup<ă> acéia când au fostu acum, ajungându-mă pre mine grea boală și neavând eu fecior de trupul meu, am socotit întru inima mea, pentru D<u>mnezeu și pentru pomana și pentru sufletul meu și al părinților, de am dat toată moșia satului Fometești, câtă am cumpărat eu la sfânta măn<ăstire> Hurezi, să fie sfi<n>tei mănăstiri de ajutoriu și părinților călugări de hrană, iară mie și părinților miei vécinică pomenire, însă am dat moșia numai, fără de rumâni, căci că rumânii căți au fost dintr-acest sat, încă i-am ertat de rumânie pentru pomana și le-am făcut și zapis de ertăciune la mâna lor. Numai căt până ce mă va ținea Dumnezeu cu zile să stăpănesc eu și moșia și rumânii, iară după petrecaniia mea, moșia să o stăpânească sfi<n>ta măn<ăstire> în véci, iară rumânii să fie în pace și slobozi de rumânie făr de moșie precum i-am ertat.

Drept acéia am dat acest zapis al meu la sfânta mănăstire ce scrie mai sus Hurezi după petrecaniia mea să fie această moșie sfintei mănăstiri stătătoare în véci, pentru că o am dat de a mea bună voe, iară care din neamul meu s-ar scula să strice această pomană acela să fie procler și afurisit de la D<o>mnul nostru I<su>s H<risto>s și de 318 sfi<n>ți părinți ce au fost la soborul de la Nicheia parte și lăcaș să aibă sufletul lui cu Iuda și cu afurisitul Ariia la un loc.

Și mărturii boiari cari mai jos s-au iscălit și eu pentru mai adevărata credință, mi-am pus pecétea și iscălitura cu mâna mea să se crează.

Și am scris eu Ionașco logofețelul la Târgoviște, cu învățatura dumnealui Vergo vel cluč<er> fiind ispravnic sluga dumisale Nica log<o>f<ă>t. M<esi>ța Iulie 27 dni 7210 <= 1702>

(L.S.) Vergo vel cluč<er> mărturisesc

+ Stroe vel vornic mart<or>

+ Eu Șarban Olănescul mart<or> sluga dumnealui

+ Toma Cantacuzino vel slug<er> mart<or>

+ Ghiorghie vel căp<itan> za dorobanți mart<or>

Ghiorghită *snă* Statie vist<ier> întâmplându-ne aicea la venire acestui zapis, mart<or>

DANIC, București, *Condica Mănăstirii Hurezi*, ms.449, f.123.

3.

1702 (7210) august 25. *Elena, văduva marelui clucer Vergo, împreună cu fratele acesteia Manole și nepoții de frate paharnicul Sculi și Manole, întăresc mănăstirii Hurezi dania moșiei Fometești (jud. Vâlcea) făcută de răposatul boier prin diata sa.*

† Adecă eu Elena clucereasa caré am fost a răposatului Vergo cluč<er>, dinpreună cu frate-său Manole i cu nepoții dumnealui, anume Sculi păh<arnic> i Manole, dat-am acesta al nostru zapis la mâna Sfi<n>ției Sale părintelui ig<u>m<en> <loc alb>* ot Sfânta mănăstire Hurezi, precum să s<e> știe, că încă până era dumnealui Vergo cluč<er> cu zile au dăruit toate moșiile Fometeștilor *ot sud* <loc alb>** căt<ă> o are la sfânta mănăstire Hurezi, fiind și cu știrea noastră a tuturor, ca să-i fie de pomână pentru sufletul dumnealui măcar că în diată nu s-au pus, pentrucă fiind dumnealui cu zile au făcut dumnealui zapis al dumnealui la mâna părintelui de la Hurezi, iscălit și pecetluit de dumnealui cu mare blestem asupra celor ce s-ar scula din tot neamul dumnealui a strica pomana dumnealui.

Așijderea și noi fiind cu știrea noastră, am dat și noi această scrisoare a noastră la mâna Sf<n>ției Sale părintelui egumenul, de mărturisanie, și să-i fie moșie Sfi<n>tii mănăstirii stătătoare, precum scrie și zapisul răposatului Vergo cluč<er>.

Și noi pentru mai adevărată credință am iscălit mai jos și ne-am pus și peceteile ca să să crează. Av<gust> 25 dni 7210 <= 1702>.

(L.S.) Elena clucereasa

+ Sculi pah<arnic> nepot răposat<u>lui Vergo vel cluč<er>

+ Manole fratele d<umnea>lui vel cluč<er>

+ Manole nepot răp<o>sat<u>lui vel cluč<er>

DANIC, București, *Condica Mănăstirii Hurezi*, ms.449, f.123v.

* Ioan.

** Vâlcea.

CRONICA UNEI FAMILII.
NOTE GENEALOGICE, ISTORICE ȘI BIOGRAFICE

Numele de familie *Perjul*, care pare să fie o poreclă, apare pentru prima dată în 1609 într-un document 25 octombrie 1609, publicat de Gheorghe Ghibănescu: „*Pătrașco vel dvornic Țării de Sus [...] scriem și dăm știre cu acest al nostru înscris cum a venit înaintea noastră Portar și fratele său Grigorie și Toma, fii lui Dumitru Leuco, și Gorcea și Perjul fii Oancei, nepoți Savei de nimeni siliți și învăluși și au vândut a lor dreaptă ocină și moșie [...] din satul Ionășeni pe Jijia [...] lui Nicoară Prăjescul*”¹.

Peste un an, Constantin Movilă voievod întărește lui Nicoară Prăjescul toate cumpărăturile făcute la seliștea Ionășeni, moșia Popricani, de la toți strănepoții Dumei, trei grupuri de răzeși. Gorcea și Perjul apar la urmă: „*Și iarăși au venit înaintea noastră Portar și fratele său Gligore și Toma, fiul lui Dumitru Leuco și Gorcea și Perjul, fii Oancei, nepoți Savei*”, și desigur, strănepoți Dumei².

Cunoaștem, deci, trei ascendenți ai lui *Perjul din Ionășeni*, dar numai cu numele de botez, ceea ce era curent în epocă. Dacă socotim pentru o generație bărbătească 30–33 ani³, urcăm în timp până la începutul secolului al XVI-lea.

Următoarea apariție a numelui care ne interesează este datată 18 aprilie 1634: la Bodești, un zăpis de vânzare este scris de Toader Perjul diac⁴. Se poate afirma că ceea ce putea fi doar o poreclă devine definitiv un patronim.

Toader Perjul nu este foarte activ ca diac, documentele scrise de el nu sunt numeroase. Unul dintre ele, aflat la Arhivele Statului din Iași în original, arată o scriitură îngrijită; alături de semnătură, apare sigiliul în fum, cu o emblemă pe care Ghibănescu a interpretat-o ca reprezentând o pasăre⁵.

În legătură cu Toader Perjul, avem o serie de informații privind legăturile de familie precum și averea sa.

În anul 1649, la 22 februarie, Vasile vodă Lupu întărește fiilor lui Moțoc jumătate din satul Movileni⁶: „*A venit înaintea noastră și înaintea alor noștri moldovinești boieri Tecla, fata lui Moțoc dvornic, cu Irina, fâmeia fratelui său*

¹ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, I/2, p.76.

² *Ibidem*, I/1, p.81.

³ Sever Zotta, *Despre neamul Cantemireștilor*, în RA, I, 1924, I, p.63.

⁴ DRH, A, XXII, p.114, nr.103.

⁵ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, II/1, p.36 și ASI, document din Fondul Spiridoniei, II/97.

⁶ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. III, p. 132.

Lazăr Moțoc și cu ginerii lor: Petrea ceasornicar, și cu Toader Perjul [...] pentru o jumătate din sat din Movileni la ținutul Romanului, care le este lor dreaptă cumpărătură, de părintele lor Simion Moțoc dvornic și de jupâneasa sa Tudosii".

Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely s-au ocupat de Petre ceasornicarul⁷, arătând că era ginerele lui Lazăr Moțoc și al soției sale Irina. Ceea ce înseamnă că Toader Perjul era ginerele Teclei Moțoc, despre care nu știm cu cine era căsătorită. Important este faptul că, fiind trecuți în cartea de întărire, ambii gineri vor avea în stăpânire părți din satul Movileni, ținutul Roman.

În anul următor, 1650, Toader Perjul reapare „cu toți frații și toată sămenția” într-o pricină cu Toderașcu Vartic-vornic, pentru satul Alcidar pe Nistru și e „dat rămas”. Dar chiar și un proces pierdut poate oferi o surpriză genealogică. Căci, pentru a justifica pretențiile asupra satului respectiv, Toader Perjul se prezintă ca nepot al lui *Ciolpan Cornul*⁸.

Ciolpan Cornul este în realitate *Cornilie*, care în anul 1616 participă împreună cu frații săi la împărțirea averii moștenite de la părintele lor Drăgan Ciolpan. La 25 noiembrie anul de la zidirea lumii 7125, în zilele lui Radu Mihnea Vodă, „Pătrașcu Ciolpan cu frații săi Dumitru și Vărav și cu nepoții lor, feciorii Alexandrii și Salomii și Maricăi și a lui Cornilie, feciorul Nastasiei, nepoții Tudosiei, giupânesei lui Danu hatmanului, strănepoții lui Glăvan vel vistiernic și a Cozmii Șerpi, biv vel postelnic, și au împărțit ce au avut dresă din zilele lui Bogdan vodă și a lui Ștefan vodă cel Tânăr [...] de la Danu hatmanul, părintele maicii lor Nastasii”⁹. În aceasta împărțire Alcidarul revine lui Dumitru și lui Pătrașcu, iar soția celui din urma vinde partea sa lui Toderașcu Vartic¹⁰. Cornilie a primit alte sate, între care jumătate din *Homiceni*. Reținem numele acestui sat, pentru că îl vom întâlni peste un timp. E evident faptul că Toader Perjul, în calitatea sa de nepot al lui Cornilie Ciolpan, putea să stăpânească părți din Homiceni, dar nu din Alcidar.

Deocamdată, să ne întoarcem la înrudirile puse în evidență de documentul de mai sus, care e foarte bogat în informații genealogice.

Toader Perjul nu poate fi nepotul lui Ciolpan decât prin mama sa, care va fi fost fiica lui Cornilie Ciolpan. Dintr-o dată, diacul din Movileni „cu toți frații și toată sămenția” este angrenat într-un arbore genealogic impresionant, care coboară din Cozma Șarpe Gănescul, prezent în divanul lui Ștefan cel Mare în ultimii ani de domnie și cunoscut pentru abilitatea cu care a știut să scape de cruzimea lui Ștefăniță vodă, fugind în 1523 în Polonia, în timp ce în urma lui cădeau capetele lui Luca Arbore și ale feciorilor săi.

⁷ Maria Magdalena Székely, Ștefan S. Gorovei, *Contribuții la istoria Trei Ierarhilor*, în *AIIX*, XXX, 1993, p.435.

⁸ L. T. Boga, *Documente basarabene*, X, p.16–17.

⁹ *Ibidem*, p.7.

¹⁰ *Ibidem*, p.16.

Prin soția sa diacul se înrudea, după cum am văzut, cu neamul Moțocștilor, dar aici ascendența nu este atât de clară.

Un proces din 18 februarie 1663 ne pune în fața unui document pe care îl putem considera un model negativ privind informația genealogică¹¹. Dabija vodă judecă pricina dintre Toader Perjul și Paraschiva, văduva lui Ion Prăjescul, pentru părți din Vascani și Oncești. Dar: „*Au venit înaintea noastră [...] Toader Perjul, ginerele lui (loc gol !) și cu fâmeia sa (loc gol !) fata (loc gol !), nepoata lui Moțoc*”.

Știm că *Toader Perjul* a avut cel puțin doi feciori, dintre care unul s-a numit *Gheorghică*. Acest lucru rezultă dintr-o împărțea de țigani ce o face diacul feciorilor săi. Zapisul găsit la Arhivele Statului din Iași cuprinde numai lista țiganilor primiți de *Gheorghică*¹², dar în introducere e vorba de *feciori*, la plural.

Un document din aceeași perioadă vorbește despre desetnicii din vremea Ducăi vodă. E vorba, între alții, despre *Iordachi și Miron și Gheorghică Perjul*¹³. Sunt aceștia trei fecorii lui Toader? Dacă *Gheorghică* este, atunci sunt și ceilalți ?

În anul 1669, se judecă la Iași un proces pentru satul Verbăuți, la nord de Cernăuți. O parte din sat a fost zălogită lui *Iordachi Perjul căminarul*¹⁴.

Însuși Toader Perjul pare să fi trecut pe la Cernăuți. Peste 100 de ani, într-o pricină oarecare, se prezintă un document în care, printre martori, apare și numele lui, în forma specifică în care semna el în asemenea împrejurări: *Az Toader Perjul m-am tâmplat la aceasta tocmală*. Dar nimeni din cei întrebați nu-și amintește de el¹⁵.

Prezența lui Iordache Perjul la Verbăuți este foarte importantă, căci ea poate explica apariția și permanența timp de peste două secole a acestei familii în satul care aparținuse până atunci unui Pavel Coșeteanul, socrul primului Perjul instalat la Verbăuți, „din care se trag Perjuleștii”¹⁶.

În niște note anterioare, scriam că nu știm despre Pavel Coșeteanul altceva decât că era foarte bogat și avea multe sate. Și, desigur, știam că era căsătorit cu Dobrușa, fiica lui Vasile Onciul și a Măricuței născută Șeptilici, ambii descendenți din Luca Arbore¹⁷. Între timp, au apărut date noi despre Pavel Coșeteanul. În pachetul „donația Meleghi” din fondul Saint-Georges¹⁸, se află, între altele, un document foarte dens, privind pretențiile unor boieri asupra moșiilor din ținutul Hotinului. Aproape la sfârșit, găsim afirmația că Pavel Coșeteanul este nepotul lui

¹¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XXII, p.38.

¹² ASI, *Documente*, P.321, doc. 29.

¹³ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p.38.

¹⁴ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, III, p.44.

¹⁵ Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei Rădăuților*, Viena, 1912, p.241.

¹⁶ Teodor Bălan, *Familia Onciul*, Cernăuți, 1927, p.111.

¹⁷ Cf. Sever Zotta, *Semimileniul unui document de la Alexandru cel Bun*, în IN, 5, 1927,

p.300 și urm..

¹⁸ ABNB, *Fondul „Saint-Georges”*, P.CCCXC/13, doc. 22.

Dumitru Solomonescul. Din paragrafele anterioare, rezultă că Dumitru Solomonescul era fiul lui Ioan Solomon, postelnic și apoi logofăt, care la rândul lui era „feciorul Soficiei, nepot Olucinii, strănepot lui Volco Dolbnici și lui Costice postelnic, preastrănepot lui Ivanciuc Bereslavovici”. Pavel Coșeteanul a încetat să fie un necunoscut.

În afara de Nicolae Perjul, ginerele Coșeteanului – care ar putea fi, după cum s-a văzut, fiul lui Iordache Perjul și nepotul lui Toader Perjul diac și care este începătorul Perjeștilor bucovineni – n-am putut stabili nici o altă linie genealogică plauzibilă, deși numele Perjul îl întâlnim destul de des, încă din secolul al XVII-lea.

În diferite documente apar: Chiriac Perjul, ginerele Cornatului din Stănilești¹⁹; Lazăr și Ștefan Perjul, feciorii Lupului din Măzărăști²⁰ – în secolul al XVII-lea; în secolul următor: Toader, feciorul lui Dumitrașcu Perjul²¹; Timircan Perjul cu feciorii Dumitrașcu și Costache²²; Toma fecior Perjul²³; Constantin sin Tomei Perjul²⁴; Constantin Perjul cu nepotul său, Constantin, fiul lui Toma Perjul²⁵.

Recensământul populației din 1772–1774, efectuat de autoritățile rusești, găsește la Movileni (Roman) pe mazilii Costantin și Sandul Perjul: sunt fără nici o îndoială urmași ai lui Toader Perjul. Îi întâlnim foarte des în funcția de vornici de poartă.

În secolul al XIX-lea, cei mai vrednici de a fi cercetați sunt frații Vârnab – Perju²⁶.

Dar, cu excepția celor doi mazili de la Movileni, personajele găsite nu le putem lega între ele decât în două-trei generații. Și satele sunt neconcludente, majoritatea în Țara de Jos. Ne vom întoarce deci în Țara de Sus, unde, la nord de Cernăuți, foarte aproape de hotarul de miazănoapte al Moldovei, se înfiripa o ramura genealogică nouă.

Teodor Bălan, care s-a ocupat pe larg de familia Onciul²⁷, prezintă la sfârșitul cărții sale niște spițe de neam în care apare și familia Perjul. Despre aceasta am scris mai demult, corectând o greșeală a autorului²⁸, care trecuse ca prim reprezentant al familiei Perjul în spița onciulească pe Constantin căpitanul, omițând pe tatăl acestuia, Nicolae. Acest prim Perjul, Nicolae, apare ca ginere al

¹⁹ CDM, IV, nr.836.

²⁰ *Ibidem*, III, nr.1221.

²¹ ASI, *Documente*, P.416/30.

²² Const. Solomon și C. A. Stoide, *Documente tecucene*, III, Bârlad, 1941, p 45, 55.

²³ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, X, p.164.

²⁴ *Ibidem*, XXV, p.20.

²⁵ ASI, *Documente*, P.416/49.

²⁶ G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, I, București, 1940, p.75.

²⁷ Teodor Bălan, *Familia Onciul*, Cernăuți, 1927.

²⁸ Zoe Diaconescu, *Note pe marginea unor spițe de neam*, în *ArhGen*, I (VI), 1994,

lui Pavel Coșeteanul și al Dobrușei, născută Onciul. Căsătoria era avantajoasă: mireasa aducea ca zestre, în afară de Verbăuți, și alte sate: Văscăuții pe Siret (care vor rămâne în stăpânirea Perjeștilor până târziu, ajutând chiar la stabilirea unor filiații ulterioare), părți din Bănila, Berhomete, Lucavăț, Panca, adică satele care-i veneau dinspre Luca Arbore²⁹, dar și o parte din satele Coșeteanului – Coșuleni, Brăteni, precum și Cerlina³⁰ în ținutul Hotin.

Familia Perjul a rămas cu loc de ședere în Verbăuți. Ginerile Coșeteanului și Maria, soția sa, au avut patru copii: Grigore, Gheorghe, Constantin și Anița³¹.

Despre *Grigore* nu știm nimic, despre *Anița* – aproape nimic; în 1746 ea își face testamentul³², dându-se în grija fratelui Gheorghe, care avea să moștenească partea ei de moșie. Vom urmări, deci, descendența lui *Gheorghe* și a lui *Constantin*.

Să începem cu **Gheorghe**, a cărui soție Paraschiva își logodea în 1779 una din fete, pe *Ilinca*, cu Ioniță Vârnay, la Ionășeni, în casa lui Sângeorz, care dă chiar o mărturie despre acest eveniment familial³³. Faptul că în mărturie este vorba de zestrea promisă *Ilincăi* și despre cea dată cu un an în urmă *Mariei*, căsătorită Izmană, ne face să credem ca au fost ulterior neînțelegeri pe această temă. În afara de aceste două fete, Gheorghe Perjul a avut și un fiu, *Nicolae*, care poartă numele bunicului său patern. Era un obicei răspândit acesta: putem presupune că Gheorghe însuși primise acest nume în cinstea unui moș sau uncheș Gheorghită.

Nicolae se va căsători cu Smaranda, una dintre fiicele lui Manole Costin, despre care am scris cu altă ocazie³⁴ – o alianță matrimonială dintre cele mai reușite. Dar *Nicolae* Perjul nu profită de noile relații pentru a se propulsa pe plan social. La fel ca tatăl său, nu e atras de nici o dregătorie și rămâne „mazil la țară”, locuind la Văscăuți. Despre descendenții lui am mai scris³⁵. Esențial este faptul că cei doi fii ai lui au murit fără urmași.

Constantin Perjul, cel de-al treilea nepot al Coșeteanului, a fost căsătorit cu fiica armașului Toader Golimase. Maria³⁶. A fost mare căpitan de Târgul Siretului, cum rezultă dintr-o mărturie a lui Ioniță Zota și a altor mazili³⁷. A murit de tânăr (ultima atestare e din 1726³⁸), lăsând trei orfani, un fecior *Iordache* (numit astfel în amintirea primului Perjul apărut la Verbăuți) și două fete, *Paraschiva* și

²⁹ ASB, Fond „Sever Zotta”, dosar 20, f.1–7.

³⁰ *Ibidem*, dosar 76, f.111; Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, IV, p.192–193.

³¹ Arhiva Perjul, *Dosar Bucovina*, Tabularabschrift (original în limba germană).

³² Teodor Bălan, *op. cit.*, p.12.

³³ Documente publicate în revista „Miron Costin”, IV, 1919, I, p.194, nr.376.

³⁴ Zoe Diaconescu, *Descendenți mai puțin cunoscuți ai lui Miron Costin*, comunicare la cel de-al VIII-lea Congres de Studii Genealogice (Iași, 8–11 mai 1997), publicată în *ArhGen*, V (X), 1998, 3–4, p.35–44.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Teodor Bălan, *op. cit.*, VI, p.48.

³⁷ ASB, Fond „Sever Zotta”, dosar 140, f.97.

³⁸ *Ibidem*, Fond *Achiziții Noi*, CXC/122.

Irina. Bănuim că despre un proiect matrimonial privind-o pe Paraschiva este vorba într-o scrisoare a lui Iordache Perjul către Velicico Onciul³⁹.

Irina, poreclită Ursa, a fost căsătorită cu Grigoraș Tăutul, care se și stabilește în Verbăuți⁴⁰. Erau mulți Tăutulești în satul vecin, Cuciurul Mic, și credem că de acolo, dintre rudele cumnatului său, și-a luat și Iordache soția. Așa scrie Sever Zotta: „eine Tăutul”⁴¹.

După cum am spus, Constantin Perjul, tatăl lui Iordache a murit de tânăr, iar soția sa, fata armașului, a rămas să se judece cu neamurile și cu răzeșii pentru a apăra averea orfanilor săi. Recăsătorită cu Gavril Moțoc, va mai avea patru feciori, calificați într-o carte de judecată mai târzie ca „nepașnici și gâlcevoși”⁴² ca și mama lor. Dar datorită acestui caracter nepașnic al „Perjoaiei”, cum o numeau cu ciudă adversarii, cunoaștem aproape toate amănuntele de mai sus din istoria familiei Perjul din Bucovina, și chiar ceva mai mult. Aceste documente au fost publicate de Teodor Bălan și unul dintre ele justifică legarea Perjeștilor din Verbăuți de cei din Moldova „rămasă”⁴³.

În document sunt arătate moșiile pe care le avea urmașul lui Iordache Perjul, Constantin căpitanul: Movileni în ținutul Roman, Homiceni în ținutul Neamț și Blăgești, tot acolo. Despre Movileni și Homiceni știm că puteau să fi aparținut lui Toader Perjul. Pentru Blăgești, avem un document care dovedește că aici stăpâneau Moțoceștii, rudele prin alianță ale diacului⁴⁴. Izvodul de țigani pentru Gheorghiiță Perjul e scris la Blăgești. Ar fi și aceasta o dovadă.

Cei doi veri primari, Iordache și Nicolae Perjul, sunt contemporanii răpirii Bucovinei. Ca toți mazilii din această provincie, au fost „legitimați” ca nobili⁴⁵ (fig. 1). Au depus și ei jurământul de credință față de Imperiul Habsburgic. Au asistat și ei, desigur, la banchetul organizat de noua stăpânire în seara de 12 octombrie 1777⁴⁶. Au aflat și ei, probabil ceva mai târziu, că, în aceeași seară, la Iași, fusese ucis mișelește de turci Grigore vodă Ghica, domnul care se împotrivi nedreptei amputări a Moldovei. Au fost evenimente istorice de ale căror consecințe ei poate nu-și dădeau seama. Dar să revenim la genealogie.

Iordache Perjul și prima sa soție, născută Tăutul, au avut doi fii, *Ioan* și *Ilie*, și o fată, *Maria*, căsătorită cu Mihalache Verdeș. Cel puțin așa rezultă din

³⁹ L. T. Boga, *op. cit.*, I, p.18.

⁴⁰ Cf. *Moldova în epoca feudalismului*, VII, Chișinău, 1961.

⁴¹ ASB, Fond „Sever Zotta”, dosar 140, f.107.

⁴² Teodor Bălan, *op. cit.*, p.59.

⁴³ *Ibidem*, IV, p.192–193.

⁴⁴ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, II/2, p.24.

⁴⁵ Zoe Diaconescu, *Boieri și mazili români în teritoriile înstrăinate (Bucovina și Basarabia)*, comunicare la cel de-al VI-lea Simpozion de Studii Genealogice (Iași, 10–13 mai 1995), publicată în *ArhGen*, III (VIII), 1996, 3–4, p.237.

⁴⁶ Iancu Cuparencu, *Omagiul Bucovinei*, în „Gazeta mazililor și răzeșilor Bucovineni”, Cernăuți, anul I, 1910.

Landtafel, când se împarte moștenirea lui Iordache la 3 februarie 1803⁴⁷. Ilie Perjul vinde în 1817 părțile sale din Verbăuți fratelui său Ioan cu 2000 de florini⁴⁸, păstrând însă părțile din Panca. El rămâne să locuiască în Verbăuți în casa cu numărul 41, deci alături de casa părintească, purtând numărul 42⁴⁹. În 1804 e trecut în condica morților, la moartea fiului sau Matei, ca mazel.

Despre soția lui Ilie, Maria, nu știm din ce familie provenea. Condica morților din Verbăuți⁵⁰ ne dezvăluie un număr impresionant de decese în rândul copiilor lui Ilie Perjul. Dintre supraviețuitori, nici unul nu a revendicat titlul de noblețe dobândit de Iordache. Ilie Perjul a murit în anul 1832, soția lui în 1820. Ultimul urmaș în linie masculină e trecut în Condica morților ca simplu „locuitoriu”.

Celălalt fiu al lui Iordache Perjul, Ioan, apare în toate documentele cu numele de Ioniță (*Juonitza*). El se căsătorește cu una din cele șapte fiice ale lui Alexandru Ilski din Crasna, Paraschiva⁵¹, care are ca străbunică pe Maria, sora lui Petriceicu vodă. Iarăși o căsătorie strălucită, de care soțul nu știe sau nu vrea să profite. În 1797, se naște primul lor fiu, *Ioan*. La această dată, Iordache mai trăia încă și în actul de botez, care s-a păstrat⁵², el apare ca naș al copilului (fig. 2).

Următorul fiu, *Vasile*, căruia nu-i cunoaștem data nașterii, a decedat în 1831, fără urmași⁵³. Urmează *Dimătrie* și *Petre*, pentru care avem certificatele de botez, primul în 1812, al doilea în 1816⁵⁴.

Destinul acestor trei frați este foarte diferit. Cel mai mare, Ioan, se stabilește în Basarabia, partea Moldovei anexată în 1812 de Imperiul Rus. Cauzele acestei despărțiri de familia sa le-am arătat altă dată⁵⁵.

Cel mai tânăr, *Petre*, emigrează și el, dar în Moldova „rămasă”. De la Sever Zotta aflăm că s-a stabilit la Odobești și că a avut un fiu, nelegitim, care a murit în războiul din 1877⁵⁶. Singur *Dimătrie* Perjul a rămas la Verbăuți.

Vom urmări separat, pentru un răstimp de un secol, viața celor două ramuri ale familiei Perjul apărute ca urmare a condițiilor deosebit de aspre impuse de Tratatul de Pace de la București.

⁴⁷ Arhiva Perjul, *Dosar Bucovina*, *Landtafel* (original în limba germană).

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ ASB, *Fond „Consiliul Aulic de Război”*, IV/24.

⁵⁰ Arhiva Perjul, *Dosar Bucovina*, Condica morților din Verbăuți, vol. II, 1803–1860.

⁵¹ Teodor Bălan, *op. cit.*, II, p.89.

⁵² Arhiva Perjul, *Dosar Bucovina*, *Taufschein* pentru Johann Perjul (original în limba germană).

⁵³ *Ibidem*, Extract din *Landtafel*.

⁵⁴ *Ibidem*, *Taufschein* pentru Demeter și Peter.

⁵⁵ Zoe Diaconescu, *Un zapis de schimb: explicații istorice și implicații genealogice*, comunicare la cel de-al VII-lea Simpozion de Studii Genealogice (Iași, 9–12 mai 1996), publicată în *ArhGen*, IV (IX), 1997, 3–4, p.117–126.

⁵⁶ ASB, *Fond „Sever Zotta”*, dosar 77, f.23v.

Ramura bucovineană, reprezentată de *Dimitrie Perjul*, își continuă existența la Verbăuți. Tatăl lui Dimitrie, Ioan, moare în 1820, iar mama lui, Paraschiva, născută Ilski, la 1845⁵⁷. Crucile lor sunt printre puținele rămase în picioare în cimitirul părăsit din Verbăuți (fig. 3).

Prima soție a lui Dimitrie, Profira (Pulheria), născută Tabără, era o rudă de departe, nepoată de-a lui Nicolae Perjul și a Smarandei născută Costin⁵⁸. Ea îi aduce ca zestre, între altele, o parte din Văscăuți, pe care o vinde în 1841. În 1842, tânăra soție a lui Dimitrie Perjul moare, dând naștere unui fiu, Nicolae, eveniment tragic de care amintesc atât condica morților, cât și *Psaltirea* familiei. Peste câțiva ani, văduvul Dimitrie Perjul se recăsătorește cu Anastasia Flondor. O alianță matrimonială foarte avantajoasă. (În paranteză fie spus, mireasa era cu trei ani mai în vârstă, fiind născută în 1809⁵⁹, și nu era nici prea frumoasă, după cum o arată portretul păstrat în familie).

Acum începe pentru Dimitrie Perjul o perioadă dificilă, în care el caută să dovedească apartenența sa la nobilimea Bucovinei. Căci în actul de naștere scrie că tatăl sau era „Anteilsbesitzer”, răzeș. Considerând răzeșia nu ca o formă de proprietate, ci ca o stare socială, autoritățile austriece nu-i recunosc lui Dimitrie Perjul nobilitatea. Dimitrie prezintă *Atestatul* din 1789 al bunicului său Iordache Perjul, dar trebuie să dovedească prin documente ca descinde din acesta. Urmează o perioadă lungă de corespondență: cereri, refuzuri și reveniri. Sever Zotta a copiat pagini întregi de documente din acel dosar, între care mărturii ale unor oameni bătrâni, care-și aduceau aminte de lucrurile de demult⁶⁰. Și, până la urmă, sosește de la Lemberg, într-un tub de metal sigilat, mult așteptatul *Adelszertificat* redactat în limba polonă⁶¹.

Din căsătoria cu Anastasia Flondor nu a rezultat nici un copil. Unicul fiu, cel din prima căsătorie, *Nicolae*, căruia i se spunea Nicu⁶², are la rândul său un fiu, *Teofil*, născut la 1870. Despre mama acestuia n-am reușit să aflăm nimic.

Teofil Perjul se căsătorește cu Iulia Epperlein. Nume german. Limba germană devine dominantă în familie, dar fiul lui Teofil, născut în 1892, botezat *Dimitrie* în onoarea străbunicului său, vorbește curent românește, chiar dacă urmează studii gimnaziale și universitare în instituțiile Imperiului Habsburgic⁶³. El face parte din generația de români bucovineni care au întâmpinat cu entuziasm Marea Unire din 1918. Cu aceasta ocazie, se vor relua și legăturile cu cealaltă

⁵⁷ Arhiva Perjul, *Dosar Bucovina*, Condica morților.

⁵⁸ Zoe Diaconescu, *Descendenți mai puțin cunoscuți ...*, cit. *supra*, nota 34.

⁵⁹ ASB, *Fond „Sever Zotta”*, dosar 36, f.177.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar 140, f.104–106.

⁶¹ Certificatul, eliberat la Lemberg în 1857 (original în limba polonă), a fost donat de familia Perjul Institutului „Sever Zotta” din Iași.

⁶² Arhiva Perjul, *Dosar Bucovina*, *Psaltirea* românească cu însemnări în limba germană.

⁶³ *Ibidem*, copie după cartea de avocatură a lui Dimitrie Perjul, licențiat în drept, din Cernăuți, cu nr. 228/1922.

ramură a familiei Perjul, cea stabilită în Basarabia. Trebuie menționat că aceste legături nu încetaseră niciodată, ci deveniseră sporadice.

Să ne întoarcem la momentul scindării, începutul secolului al XIX-lea. Ioan Perjul (născut în 1797) a trecut, după cum am arătat, în Moldova „răsluită” de ruși, așezându-se definitiv în satul Răduleni din ținutul Soroca, unde se afla și una dintre surorile lui, Profira, căsătorită cu Gheorghe Izmană, care stăpânea (în urma unor numeroase schimburi de moșii) cea mai mare parte a acestui sat costinesc⁶⁴. El se căsătorește în 1825 cu Maria, fiica lui Toader Sălceanul și a Smarandei Cozma, nepoata Mariei Jienița, născută Costin⁶⁵. Nașa lor de căsătorie a fost tot o Marie, cunoscută sub numele de *Paraschivoaia*, fiica lui Manole Costin, cea care se mândrea pe bună dreptate cu neamul său costinesc și mironesc⁶⁶.

În 1826, se naște primul fiu al lui Ioan Perjul din Răduleni, *Leon*⁶⁷, iar în 1837 al doilea fiu, *Ioan*⁶⁸. Nu știm dacă în cei 11 ani scurși între nașterea celor doi feciori au mai fost și alți copii, căci arhiva familiei nu cuprinde nici o știre în aceasta privință, iar condicile mitricale pentru satul Răduleni pentru această perioadă lipsesc din arhivele de la Chișinău.

După moartea tatălui, survenită în 1860, cei doi frați și mama lor fac un act de partaj, pentru moșia ce o dețin în Răduleni⁶⁹. În 1873, Leon vrea să vândă partea sa, fratele său Ioan vrea să o cumpere, dar statul rus nu mai admite ca cetățenii străini să achiziționeze vreo proprietate rurală⁷⁰. Căci Perjuleștii stabiliți în Basarabia își păstrează în continuare cetățenia *austriacă* ! După 1873, nu mai avem nici o știre despre Leon Perjul⁷¹.

Ioan Perjul era căsătorit încă din 1860 cu Ecaterina Gherman, din satul Tătărăuca Nouă. Din certificatul ei de naștere rezultă că era fiica lui Nicolae Gherman și a Balășei, al cărei tată se numea Nestor⁷². Singurul lor fiu, *Mihail*, s-a

⁶⁴ Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, I, p.173–174.

⁶⁵ Arhiva Perjul *Dosar Basarabia*, certificat de căsătorie eliberat de parohia bisericii Sf. Nicolae din Răduleni pentru 1825, original în limba rusă și copie legalizată în limba română.

⁶⁶ L. T. Boga, *op. cit.*, I, doc. XX și XXVII.

⁶⁷ Arhiva Perjul, *Dosar Basarabia*, certificat de naștere eliberat de parohia Sf. Nicolae din Răduleni, original în limba rusă.

⁶⁸ *Ibidem*, certificat de naștere eliberat de Consistoriul din Chișinău cu nr. 6/1837, original și copie.

⁶⁹ *Ibidem*, act de partaj, 13 aprilie 1866, original în limba rusă și copie legalizată în limba română.

⁷⁰ *Ibidem*, extras principal din registrul pentru proprietăți al Arhivei Notariale din Chișinău pe 1873 cu nr.15, original rus și copie legalizată română.

⁷¹ Din *condicile mitricale pentru satul Răduleni (ANRM)* rezultă că a fost căsătorit cu Ecaterina, fiica preotului Constantin Florovici din Răduleni și în 2 septembrie 1860 i s-a născut un fiu, Ioan.

⁷² Arhiva Perjul, *Dosar Basarabia*, act mitrical eliberat de parohia bisericii Sf. Arhanghel Mihai din satul Tătărăuca Nouă (Soroca) cu nr.7/1839, original în limba rusă.

născut la 22 noiembrie 1861⁷³. În anul 1879 Ioan Perjul are pașaport de cetățean austriac, pe care figurează soția și fiul său (fig. 4). Dar pentru a căpăta o slujbă la stat, Mihail Perjul trebuia să aibă cetățenie rusă. Abia acum, în deceniul al optulea al secolului trecut, se fac formalitățile necesare. După obținerea cetățeniei, urmează cererea de înscriere în rândurile nobilimii Basarabiei. Dosarul cu nr. 2325 e destul de complex⁷⁴. Se traduc din limbile latină și germană toate dovezile de noblete, începând cu atestatul lui Iordache Perjul; se dovedește descendența din tată în fiu; se anexează o declarație semnată de 12 „dvoreni” din Basarabia, privind onorabilitatea petenților⁷⁵ (fig. 5). Formalitățile durează mult. Din această perioadă, începe tot mai frecvent să se scrie numele *Perjul* nearticulat (*Perju*), uneori cu cele două forme în paralel.

Mihail Perjul se căsătorește în 1889⁷⁶. Tânăra lui soție, Maria, fiica lui Ieremia Grosu din județul Bălți, satul Pelenia, pare să fie înrudită cu Gurie Grosu. În albumul cu scoarțe de catifea verde, care se află până în anul 1940 pe masa din salonul de la Răduleni, fotografia ierarhului era la loc de cinste.

La 2 ianuarie 1891 se naște primul copil și unicul băiat al lui Mihail Perjul, *Ioan*, numit astfel după bunicul, străbunicul și răsstrăbunicul său. În familie a rămas foarte vie amintirea eforturilor depuse pentru ca la botez să nu se scrie în condica metricală Ivan, ci Ioann (cu doi **n** și „tveordâi znac”!). O fotografie mică și destul de ștearsă arată chipul unui băiețel de un an cu privirea ciudat de tristă.

Ceilalți copii ai lui Mihail Perjul vor fi șase fete, dintre care doar două vor trăi și vor ajunge la adânci bătrânețe: **Elena** (1893–1979) căsătorită cu Victor Bendeschi, magistrat, originar din Bucovina, cu studii la Viena, fiul preotului Mihai Bendescu și al soției sale Elena, care odihnesc amândoi la Crasna, în cavoul familiilor Ilski, Stârce și Ralli, unde au fost transferați când s-a desființat cimitirul⁷⁷. A doua fiică, **Ana** (1902–1981), a fost căsătorită cu Nicolae Homițchi, magistrat, fiul lui Nicolae Homițchi și al Mariei, născuta Stroescu, din vestita familie a boierilor Stroiști din Basarabia⁷⁸. Atât soții Bendeschi, cât și soții Homițchi nu au avut urmași.

Revenim la Ioan, fiul lui Mihail Perjul. Acesta urmează studii liceale la Chișinău, la Liceul Real. Anul de absolvire e 1911. În același an, intră la Școala

⁷³ *Ibidem*, certificat de naștere eliberat de parohia bisericii Sf. Nicolae din Răduleni cu nr.17/186.

⁷⁴ ANRM, dosarul 88, f.1–2325, este neconcludent. Se pare că familia Perjul n-a fost înscrisă în rândurile nobililor basarabeni, deși în majoritatea documentelor sunt numiți „dvoreni”.

⁷⁵ Arhiva Perjul, *Dosarul Basarabia*, conține documentele prezentate pentru înscriere: *Atestatul lui Iordachi Perjul* din 1789 și *certificatul de naștere* (Taufschein) al lui Ioan Perjul din 1797, originalele în latină și germană și traducerea legalizată în limba rusă.

⁷⁶ *Ibidem*, certificatul de căsătorie nr. 18/1889 în limba rusă.

⁷⁷ Informație de la dr. Constantin Olaru, Cernăuți.

⁷⁸ Arhiva Perjul, *Dosar „colaterali”*, certificat de căsătorie nr.2393/1879 eliberat de parohia bisericii Sf. Treime din satul Hristici (Soroca) și certificat de naștere nr.59/1893 eliberat de catedrala cu hramul Adormirii Maicii Domnului din Soroca, ambele originale în limba rusă.

Militară de Cavalerie de la Elisavetgrad. În 1913 e sublocotenent, repartizat în Regimentul 11 de Husari Iziumski cu garnizoana la Luțk. În toate documentele numele de familie apare ortografiat fără articol.

În 1914 începe Primul Război Mondial și tânărul cavalerist participă la câteva din ultimele șarje de cavalerie din istorie. Primește mai multe decorații și e avansat. În 1916, când România intră în război alături de Rusia, Ioan Perjul, a cărui limbă maternă e româna, este detașat la Cartierul General al Armatei Ruse în Moldova și devine ofițer de legătură între cele două armate. În 1917 este șeful Statului Major Rus la Bacău. Revoluția aduce destrămarea și dispariția armatei ruse. Ioan Perjul se întoarce în satul său din Basarabia purtător al unui bilet eliberat la 17 aprilie 1918 de Serviciul de Stat Major al Armatei a II-a, din care rezultă și ultima funcție ce o avusese: „D-l Rottmister Perju I., fostul șef al misiunii ruse de pe lângă acest comandament ...”. Ducea cu sine „o carabină, o sabie, 1 revolver și 2 șei, împreună cu bagajele sale”⁷⁹.

După Marea Unire, se dă foștilor ofițeri din armatele austro-ungară și rusă posibilitatea să intre în armata română. Ioan Perjul devine, astfel, ofițer român, mai întâi în Regimentul 1 Roșiori la Arad, apoi în Regimentul 6 Roșiori la Bălți.

Se întâlnește cu vărul său din Bucovina, Dimitrie Perjul, care îl determină, între altele, să adopte scrierea numelui în forma *Perjul*.

În 1920, Ioan Perjul se căsătorește cu Tatiana Meleghi, fiica celui alt moșier din satul său natal. În 1921, la 1 octombrie se naște fiul său, Alexandru⁸⁰. În 1925 este numit adjutant al Regelui Ferdinand, dar în anul următor regele se îmbolnăvește de cancer, numărul de adjutanți se reduce. Maiorul Perjul se întoarce la Regiment.

În perioada petrecută ca ofițer și apoi comandant al Regimentului 6 Roșiori din Bălți, Ioan Perjul desfășoară o activitate frumoasă, cariera militară fiind marea lui pasiune. Pe lângă aceasta, acordă timp și bani pentru a mări moșia părintească și cumpără pământ, desigur tot în Basarabia. Pământul e o pasiune ancestrală. Achiziționează moșiile Prajila și Bălășești în județul Bălți. Dar nucleul familial rămâne la Răduleni.

A treia mare pasiune este familia, neamul. Contactul cu Dimitrie Perjul din Bucovina, vizitele la Cernăuți și Verbăuți îl determină să se ocupe de genealogie. Face ordine în actele familiei, traduce în limba română documentele rusești ce le deține, precum și cele în limba germană ce i le pune la dispoziție vărul sau bucovinean. Pe baza acestor documente, în 1934, Arhivele Statului din Iași îi eliberează la cerere un certificat privind genealogia sa (fig. 6).

În 1935, Dimitrie Perjul din Bucovina moare, în vârstă de 43 de ani, fără urmași. Singura lui fiică murise cu trei ani în urmă de scarlatină. Văduva, care

⁷⁹ *Ibidem*, *Dosar Ioan Perjul III* (cuprinde și actele privitoare la cariera militară).

⁸⁰ *Ibidem*, certificat de căsătorie nr.23/1926 și certificat de naștere eliberat de aceeași parohie cu nr.12 din 12.V.1940.

semnează totdeauna *Milada von Perjul*, lichidează totul și pleacă în Germania, unde are rude. Astfel se stinge ramura bucovineană a familiei Perjul.

Ultima dorință a lui Dimitrie Perjul fusese ca tot ce era legat de istoria familiei să fie încredințat vărului său din Basarabia. Ca urmare, în 1936, la parastasul de un an, Ioan Perjul preia: atestatul lui Iordache Perjul, extractul din Landtafel, Adelszertificat-ul lui Dimitrie Perjul din 1857, două portrete (al aceluiași Dimitrie Perjul și al Anastasiei Perjul născută Flondor), *Psaltirea* veche a familiei cu însemnări în limba germană și o condică a morților pentru anii 1803–1860. Alege și câteva obiecte: piese de mobilier, o maramă de borangic, o pelerină de hermină...

În 1938, Ioan Perjul este mutat la Iași pe postul de comandant militar al orașului (Comandantul Pieții). Înainte de plecarea din Bălți, se face un tablou al Regimentului, al cărui comandant fusese.

În 1940, la 28 iunie, în urma ultimatumului Uniunii Sovietice, Basarabia este cedată. Bătrânul Mihail Perjul, tatăl lui Ioan, se refugiază mai întâi la Iași, apoi la Pecica (județul Arad). unde va deceda în 1946.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Ioan Perjul (fig. 7) este menținut pe posturi de ariergardă, din motive stupide: toți ofițerii originari din Basarabia erau bănuți de bolșevism. Cum putea fi bolșevic un moșier, fost ofițer țarist și fost adjutant regal, e de neînțeles.

Trecut în rezervă cu gradul de locotenent-colonel, deși ar fi trebuit să fie cel puțin colonel plin, îndurând persecuțiile și mizeria regimului comunist instaurat în România, Ioan Perjul moare la București, în noaptea de 6 spre 7 decembrie 1964.

Pe lângă toate celelalte suferințe – cariera trunchiată, averea pierdută – mai are și durerea de a întrevedea stingerea neamului său, la care ținea atât de mult. Fiul său, colonelul doctor Alexandru Perjul din București, nu are urmași.

Astfel se va încheia și ramura basarabeană a acestei familii.

*

Numele Perju (nearticulat) este destul de frecvent. În cartea de telefoane a orașului Iași sunt 19 abonați cu acest nume. În Cernăuți, am întâlnit un Rodion Perjul (cu I). La Viena am cunoscut un Nicolai Perjul, care mai știa românește. La Cluj, la Sibiu, în multe alte localități ale țării există purtători ai acestui nume, dar, dintre cei chestionați, nimeni nu-și amintește mai mult decât despre bunicul, cel mult străbunicul său.

Fără îndoială, toți sunt descendenți din acel Perjul de la Ionășeni și din Toader Perjul diac „cu toți frații și toată sămenția”.

Dar cine ar mai putea descoperi firele nevăzute ale atâtor spițe posibile ?!

Lista ilustrațiilor

Fig.1. Însemnări ale lui Sever Zotta privind recunoașterea nobilității familiei Perjul în Bucovina.

Fig.2. Certificatul de botez al lui Ioan, fiul lui Ioniță, nepotul lui Iordache *Edler von Perzul*.

Fig.3. Cruci în cimitirul din Verbăuți: Ion (Ioniță) și Paraschiva Perjul (născută Ilski).

Fig.4. Carte de rezident în Imperiul Rus pentru cetățeanul austriac Ioan Perju și familia sa.

Fig.5. Certificatul prin care nobili basarabeni atestă calitățile lui Ioan Perjul și își exprimă acordul pentru primirea lui în „dvoreanstvă” (semnăturile continuă și pe verso).

Fig.6. Certificatul genealogic eliberat la cerere de Direcția Regională a Arhivelor Statului din Iași.

Fig.7. Locotenent-colonelul Ioan Perjul (1891–1965).

- 1789 Senjuel N° 83
- 1) Petitia de Jand. Paşuel si Verbaneti.
fiu Stramit = Cacl. semp. 9 u ment
1789.
- 2) Probe
- A.) N° 215 Tr. lat. C. W. (Mas.) V. V.
face invenit ca Maria rodura
lui C. P. causa f. capt = toy.
Sinet dinipem cu melde
lui g. P., fiul ei N. P., nepoti ei
Pane Cotianul, si nepoti na-
ricari au avut pricini de judicata
si in intenta cu juram subiti: nomine
Gabrie Kaba ejusque fratrum Pentel.
Inkla et Illie, fr or um Don Kabul
ex Villa Nas Rowtr Di iv. et Suc. com
M^o Obernouk 9 in Jan
Jan 5. die 7242 (1734) Vol. roy. acti
- B.) N° 216. Orig. v. cu tr. g. rom. lat.
Maria de Verbaneti si este f. no p. C. P.
si Verbaneti si este f. no p. C. P.
si este mare de toyngul si este si este si este
capitane era la as omine si este si este
nie Cotmanilor: de Sovea, la com: capt:
era or indrit, as ezati (sic) de ap un ne
fici de boni. re. Man. Tablita cast. D. Volc.
luc si for si veneci, si Volc. mar. si Cinet,
Dumitru, Tablita mar si Cinet 73 si metoc, mar.
in culam, si este cast. mar si Verbaneti
- 3) Votum. Se recomente. 1. Apr. 1789
cas. chojens.
- 4) Atentat f. si Jordani Penzuel.

Fig. 1

Fig. 3

**ОТЪ НАЧАЛЬНИКА
БЕССАРАВСКОЙ ГУБЕРНИИ**

№ 3076.

Июля 17. дня 1878 года.

и шпильевъ.

ПРИМЪТЫ:

Лѣтъ 38.

Ростъ *средн*

Волосы *серые*

Брови *серые*

Глаза *голубы*

Носъ

Ротъ *уширенъ*

Лицо *хрущеватъ*

Подбородокъ *выраженъ*

Женатъ, холостъ или овдовѣлъ *женатъ*

Особыя примѣты:

татуи

Вѣроисповѣданія: *православнаго*

СОБСТВЕННОВАРУЧНАЯ ПОДПИСЬ:
Иванъ Терещукъ

БИЛЕТЪ.

1878

На свободное пребываніе въ Россійской Имперіи срокомъ
на одинъ годъ *А в е т ь с ь 7 1 8 7 8*

подданннцу уроженцу изъ *Бессарабіи*

Ивану Терещукъ изъ селенія Ехатле

селенія селенія Мирашеница

Генерала и предводителю по повѣ-

рѣнію Галицкой губернскаго

и 28. Июля 1848 года и 1875.

Иностранецъ этотъ обязанъ: 1-е, имѣть жителства, равно во время переезда; 2-е, при истеченіи этому билету срока, долженъ представить его, съ приложеніемъ національнаго паспорта, для перемены на новый, тому Губернатору, въ видѣніи котораго будетъ проживать, при исходатайствованіи же паспорта на выѣздъ за границу обязанъ, сверхъ того, представить удостовѣреніе мѣстнаго городскаго или уѣднаго полиційскаго управленія о неимѣніи въ выѣздъ препятствій и 3-е, за просрочку своего вида вновь не поддается высылкѣ по 15 п. въ случаѣ, на основаніи 61 ст. Уст. о наказ., налагавшихъ Миров. Судьями и 1220 ст. Судб. Устава 20 ноября 1864 года.

Бессарабскій Губернаторъ
Свѣты ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА
Генераль-Маіоръ *Савинъ*

Управляющій Канцеляріей *Шиница*

Fig. 4

Свидетельство

Мы нижеподписавшиеся Бессарабски дворяне и полчишки сими свидетелствуемъ нашими подписями, что пропавшии изъ Австрійскихъ подданныхъ привалигированнаго званія, при навиий установленную присягу на подданство Россійскому Престолу, Иванъ Ивановичъ Тертезовъ и съ сыномъ своимъ Михайломъ какъ намъ достоверно извѣстно, прѣживая отъ давняго времени въ Сорокскаль уездѣ въ селении Радугинахъ, гдѣ владѣеть недвижимыми имениями всегда въ близки соответственнаго владенюу его званію и ни въ чемъ предосудительномъ не замѣченъ; почему мы и изъявляемъ полное наше согласіе на принятіе его въ свото среду Января 8го дня 1887 года.

Дворянинъ Пав. Алексеевъ Васильевъ
 Дворянинъ Владимиръ Александровичъ Мухоморовъ
 Дворянинъ Александръ Кирилловичъ Зингъ
 Дворянинъ Николай Николаевичъ Давыдовъ
 Дворянинъ Михаилъ Ивановичъ Тертезовъ
 Дворянинъ Николай Ивановичъ Тертезовъ
 Дворянинъ Николай Ивановичъ Тертезовъ
 Дворянинъ Николай Ивановичъ Тертезовъ

Fig. 5

COMIȘIUNEA REGIONALĂ A ARHIVELOR STATULUI

- din Iași -

No. 96. 18 Mai 1934. IAȘI.

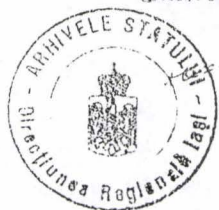
Noi Directorul Regional al Arhivelor Statului din Iași, motivat de cererea lui Locotenent-Colonel I. Perjuș, fost adjutant al Regelui Ferdinand I, cu petiția înregistrată la Nr. 193 din 18 Mai 1934, atestăm pe baza actelor și documentelor prezentate de către petiționar, că d-șă este fiul lui Minail Perjuș, născut la 1861, nepot al lui Ioan Perjuș, născut la 1837, toți proprietari moșieri din Basarabia.

Ioan Perjuș, născut la 1837, era fiul lui Ioan Perjuș, născut la anul 1797, care era proprietar moșier în Basarabia și Bucovina, nepot al lui Ionuța Perjuș și strănepot al lui Ionache Perjuș, care la rândul-i era fiul lui Constantin Perjuș și nepotul lui Nicolae Perjuș, toți proprietari moșieri în Bucovina.

Potodată se atestă că în conformitate cu atestatul din 1 Martie 1782, acest neam a fost recunoscut ca aparținând clasei nobilimei din Sardinia și Lombardia și a bucatelor Oswiecim și Zatoră din imperiul Austro-Ungar, în rangul de Cavaler.

Decret care i sa eliberat prezentul certificat.

Director Regional,

Deleanu

Arhivar,

P. Ungureanu

Fig. 6

Fig. 7

NOI SURPRIZE ÎN ASCENDENȚA IMPERIALĂ A LUI MIHAI CANTACUZINO ȘEITANOGLU

Existența unui Mihai Cantacuzino mort în 1522 la Constantinopol, adusă la cunoștința istoricilor de către Peter Schreiner în 1977¹, a permis pornirea cercetărilor despre originea bizantină a lui Mihai „Șeitanoglu”, mort în 1578 la Anchialos², și a urmașilor săi³. În această privință, elemente noi au fost publicate la Paris în 1992⁴ și la Iași în 1994⁵, găsimdu-se doi Dimitrie, presupuși⁶ sau dovediți⁷ părinți ai acestor doi Mihai. Apoi, ascendența – publicată în 1968 de Donald M. Nicol⁸ – presupunea încă un Dimitrie (și el bunic al unui omonim), acesta fiind cunoscutul sebastocrator (m.1384), nepot de fiu al împăratului Ioan VI Cantacuzino⁹.

Documente inedite din arhivele vaticane¹⁰, semnalate de Nicol în 1997¹¹ și examinate la fața locului, pentru noi, de d-l Thierry Ganchou, confirmă că sebastocratorul Dimitrie (m.1384) **nu este, cu certitudine, strămoșul comun al Cantacuzinilor din secolele XV și XVI**, cum presupusese P. Vitalien Laurent în 1951¹², cum afirmase Herbert Hunger în 1957¹³ și cum admisesese Nicol în 1973¹⁴. Acel strămoș comun a fost un *Teodor Cantacuzino* – tatăl lui Gheorghe Paleolog

¹ Peter Schreiner, *Die byzantinischer Kleinchroniken*, I, Viena, 1975, p.670; II, Viena, 1977, p.562.

² Ștefan Gerlach des Aeltern, *Tagebuch*, Frankfurt/Main, 1674, p.463.

³ Cf. Mihai D. Sturdza, *Grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople. Dictionnaire historique et généalogique*, Paris, 1983, sub Cantacuzène.

⁴ Jean Michel Cantacuzène, *Mille ans dans les Balkans. Chronique des Cantacuzène*, Paris, 1992, p.108–110 (§ *Famille byzantine et famille roumaine*).

⁵ Petre Ș. Năsturel, *De la Cantacuzinii Bizanțului la Cantacuzinii turcocratiei și ai Țărilor Române*, în *ArhGen*, I (VI), 1–2, 1994, p.170–175.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Jean Michel Cantacuzène, *op. cit.*

⁸ Donald M. Nicol, *The Byzantine Family of Kantakuzenos*, Washington, 1968, p.158–159 (Dimitrie, nr.50).

⁹ Ioan Cantacuzino, *Historiae*, Lib. IV, cap. 49, § 3.

¹⁰ Angelus Massarellus, *Dell'Imperadori Constantinopolitani*, în Codex Vaticanus Latinus 12127, f.349v–353 (vezi ilustrația de la p.155).

¹¹ În introducerea la Theodore Spandounes, *On the Origin of Ottoman Emperors*, Cambridge University Press, 1997, p.XVII.

¹² V. Laurent, *Alliances et filiations des Cantacuzène au XVe siècle*, în *REB*, IX, 1951, p.82.

¹³ Herbert Hunger, *Johannes Chortasmenos. ein byzantinischer Intellektueller der späten Paleologenzeit*, Viena, 1957, p.153–163.

¹⁴ Donald M. Nicol, în *DOP*, 27, 1973, p.312.

Cantacuzino, zis „Sachatai” – *theios* (unchi) al împăratului Manuel II, trimis la Paris în 1397 să caute ajutoare și mort de ciumă în 1410. Din 1981, relația între acest Teodor, fiul său Gheorghe și fiul acestuia, Dimitrie Sektanis, domestic al Patriarhiei, a fost acceptată fără nici o ambiguitate¹⁵.

Ascendența lui Teodor, „firește” imperială, rămâne însă de stabilit. Dacă este vorba de un nepot de fiu al împăratului Ioan VI, acesta nu l-a semnalat în *Memoriile* sale – terminate pe la 1356 – alături de cei doi fii ai co-împăratului Matei, anume despotul Ioan și sebastocratorul Dimitrie. Suntem recunoscători d-lui Thierry Ganchou, care ne-a atras atenția asupra acestui Teodor Cantacuzino și asupra tabelului genealogic foarte detaliat, în care urmașii lui sunt precizați pe parcursul a patru generații, până spre mijlocul secolului XVI. E drept că nici unul dintre acești urmași nu se numește Mihai, după cum nici unul dintre fiii lui Teodor nu s-a numit nici Ioan, nici Matei; însă fiul întâi născut al lui Teodor poartă numele *Dimitrie*, ca și sebastocratorul, fiul lui Matei. Este probabil că acest Teodor reprezintă generația lipsă, reclamată cu înțelepciune de Ștefan S. Gorovei¹⁶.

Situația actuală, în ceea ce privește Cantacuzinii bizantini și constantinopolitani, este, așadar, cam următoarea.

Grupul pre-împărătesc (de la 1394 până la 1300), numărând vreo duzină de bărbați, ale căror filiațiuni nu sunt prea bine cunoscute.

Grupul împărătesc (care se întinde, practic, pe tot secolul XIV), cuprinzând și el vreo duzină de persoane înrudite, fără îndoială, cu împăratul Ian VI, anume vărul său Nichifor și copiii săi – trei fete și trei băieți – din care se trag sigur doi nepoți de fiu (despotul Ioan și sebastocratorul Dimitrie, fiii co-împăratului Matei) și, bineînțeles, toți urmașii Elenei Cantacuzino, măritată cu împăratul Ioan V Paleolog (împărații Paleologi până la 1453 etc.).

Grupul lui Teodor Cantacuzino, mort de ciumă la 1410, a cărui descendență este înfățișată în manuscrisul de la Vatican cu mai multă precizie decât se știa din opera lui Spandugino (Spandounes)¹⁷, strănepot al lui Gheorghe Cantacuzino „Sachatai”, sau de la Busac¹⁸, însurat cu o nepoată de fiică a aceluiași „Sachatai”. Acest Teodor a avut trei fete și cinci băieți, dintre care: **Dimitrie** a fost primul și a murit fără urmași; **Gheorghe** „Sachatai” a fost cel mai de vază și cel mai prolific (a avut 24 de copii – 12 fete și 12 băieți – din care au trăit 13) și **Andronic**, penultimul și cel mai glorios, mort în 1453. Din toți aceștia, nu găsim nici un Mihai, dar despre Andronic, ultimul mare domestic al ultimului împărat, se știe că a avut mai mulți băieți, omorâți de turci, pe când o fată a fost luată în harem.

¹⁵ Cf. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit* [= *PLP*] fasc.5, Viena, 1981, nr.10957 (**Andronic**, mare domestic), 10959 (**Gheorghe**, arhonte la Smederevo), 10963 (**Dimitrie Sektanis**, domestic al Marii Biserici), 10966 (**Teodor**, senator în Constantinopol).

¹⁶ Cf. Petre Ș. Năsturel, *op. cit.*

¹⁷ Cf. *supra*, n.11.

¹⁸ Cf. *supra*, n.12.

Grupul „demnitarilor”, rude ale împăraților Paleologi Ioan VIII și Constantin XI, fără să le fie cunoscută nici filiația, nici înrudirea precisă cu ceilalți Cantacuzini, din grupul lui Teodor sau din grupul împărătesc: așa este *Dimitrie* mesazonul, cu fiul său protostratorul osândit la moarte în 1453¹⁹; așa este și *Ioan*, guvernatorul Corinthului, cu fiul său *Constantin*, faimosul căpitan.

Grupul de la Patriarhie, din secolul XVI, anume: Mihai (m.1522) → Dimitrie (m.1574) → Mihai Șeitanoglu (m.1578), de unde pornesc cei sosiți în Moldova, Valahia și Crimeea ...

Astfel, putem propune următorul șir genealogic, verosimil, dar cu incertitudini:

Ioan VI → *Matei* → *Dimitrie ?* → *Teodor* → *Andronic ?* →

n.1295	n.1325	n.1345	n.1370	n.1409
m.1383	m.1391	m.1384	m.1410	m.1453

Grupul împărătesc

Grupul Teodor

Mihai → *Dimitrie* → *Mihai*

n.1452	n.1485	n.1515
m.1522	m.1574	m.1578

Grupul de la Patriarhie

Argumente împotriva semnelor de întrebare: în primul caz, fiul întâi născut al lui Teodor s-a numit Dimitrie, ca și cel pe care îl presupunem a-i fi bunic; în al doilea caz, tatăl lui Mihai a fost „mare domestic, cinstea romeilor”. După ce am luat cunoștință de genealogia lui Teodor (m.1410) și a urmașilor săi de-a lungul a patru generații, filiația între Andronic marele domestic (m.1453) și Mihai „fiul marelui domestic” (m.1522) ni se pare din ce în ce mai probabilă.

Domestic, dar al Marii Biserici, a fost și **Dimitrie Sektanis**²⁰, fiul lui Gheorghe „Sachatai” și nepot al lui Teodor (m.1410); însă copiii acestui Dimitrie s-au numit, după genealogia dată de Massarelus, **Andronic**, **Manuel**, Teodora și Maria; un **Mihai** lipsește iar cei doi băieți nu par a fi avut copii. Astfel, Dimitrie Cantacuzino Sektanis iese din discuție.

¹⁹ Thierry Ganchou, *Le mésazon Démétrius Paléologue Cantacuzène*, în **REB**, 52, 1994, p.245–272.

²⁰ Cf. *PLP*, cit.; Petre Ș. Năsturel, *op. cit.*

În schimb, **Andronic, marele domestic** împărătesc, mort în 1453, este, astăzi, cel mai bun „candidat” pentru a fi tatăl lui Mihai Cantacuzino, „fiul **marelui domestic, cinstea romeilor prin cuvinte și prin acțiuni**”, mort de ciură în ziua de miercuri, 25 iunie 1522 și îngropat la Sf. Paraschiva. Mort la asediul Constantinopolului – nu se știe cum, fie în bătălia din 29 mai, după Ducas, fie de mâna călăului, după *Ekthesis Chronica*²¹ – Andronic fusese căsătorit cu sora unui protovestiar din Trapezunt, care i-a dat o fată și câțiva băieți omorâți de turci: „*hebbe alcuni figlioli maschi che'l Turco li fece morir, e una femina che'l Turco la marito*”, spune manuscrisul de la Vatican. Aceeași informație o avem de la legatul papal Isidor de Kiev, care – după ce a scăpat de turci în ziua de 29 mai, s-a ascuns și a fugit prin Galata – a scris din Creta cardinalului Bessarion, la 6 iulie 1453: „*magni domestici filios tres pulcherrimos et optimos occidit et insuper patrem eorum*”.

Credința noastră este că unul dintre băieții marelui domestic a scăpat, totuși, cu viață, poate cu mama sa prin Trapezunt, unde s-au putut ascunde la rude, exact cum se va întâmpla cu Brâncoveanu, un prunc scăpând din măcel pentru a apărea după mulți ani. E greu de crezut că o caracterizare atât de laudativă – „cinstea romeilor prin cuvinte și acțiuni” – s-ar putea aplica unui mare domestic încă necunoscut de istorie! Acest mare domestic nu poate fi decât Andronic, după ipoteza noastră din 1992²², făcută atunci chiar cu mai puține dovezi, când scriam, urmând indicația lui Donald M. Nicol, după care Andronic n-ar fi avut decât un singur fiu (ceea ce s-a dovedit greșit²³): „*ce Michel († 1522), fils du Grand-Domestique Andronic mort à la prise de Constantinople, peut très bien avoir traversé la catastrophe de 1453, soit comme bébé, soit dans le ventre de sa mère: il aurait eu dès lors quelques 70 ans au moment de sa mort en 1522*”.

²¹ Thierry Ganchou, *Sur quelques erreurs relatives aux derniers défenseurs de Constantinople*, în „Thesaurismata”, 25, 1995, p.61–82.

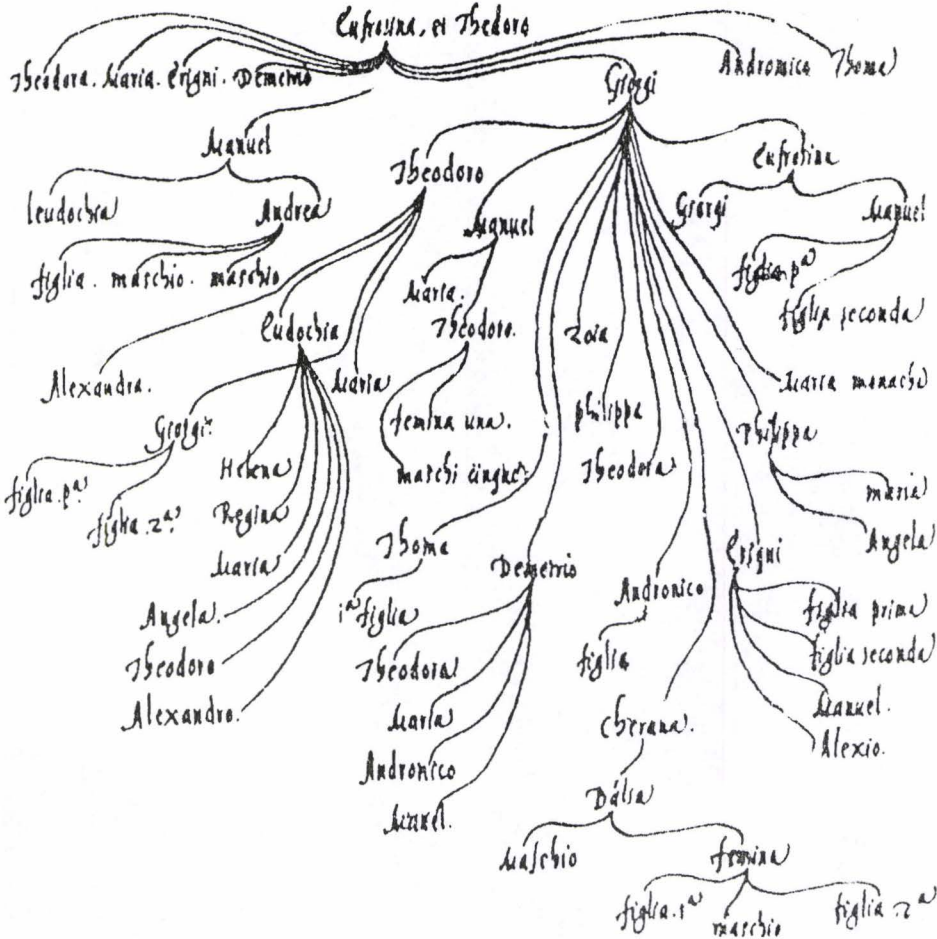
²² Jean Michel Cantacuzène, *op. cit.*

²³ Thierry Ganchou, *op. cit.*

per moglie una dei Jaxchi, laquel se è maritata (ciat una figlia di Giovanni)
 in un fratello, del Conte Cirofaro di Francepani:

la linca de Iarshi.

Cafarina, et Theodoro

GENEALOGIA FAMILIEI MICLESCU, DUPĂ UN IZVOR NECUNOSCUȚ

Studiile genealogice, a căror renaștere în România se datorează, fără doar și poate, activității încordate de pasiune și de răspundere a lui Ștefan S. Gorovei, sunt printre puținele domenii ale cercetării istorice care și-au păstrat caracterul „artizanal”.

Înțeleg prin aceasta recursul la document, la cel inedit îndeosebi, ca o condiție indispensabilă. Întâlnirile de la Iași, anuale, ca și frumoasa revistă care se hrănește cu aceeași regularitate din substanța lor, dovedesc că, alături de tradiționalele precizări de filiație, inevitabil inspirate de orgoliul nobiliar, se dezvoltă aici și investigații prosopografice, ca o direcție nouă, modernă, de indiscutabil statut științific. Astfel, dincolo de completarea laborioasă a spițelor de neam, a apărut o perspectivă nouă asupra istoriei sociale și politice.

Ceea ce ne-am propus pentru astăzi este reconstituirea trecutului uneia din marile familii boierești ale Moldovei – nu una dintre cele mai sus-puse, în sensul „protipendadei”, adică al ierarhiei fixate în epoca fanariotă, dar desigur una dintre cele mai vechi. Continuitatea familiei Miclescu, din secolul XV până în zilele noastre, a fost contestată: deci problema merită o privire mai atentă.

Acum treizeci de ani, C. Cihodaru s-a străduit să demonstreze cum „a reușit comisul Grigore Talpă să întemeieze puternicul neam al Micleștilor”. Bazându-se pe un document din 1661 care relatează un tipic delict rural – trei răufăcători „au prădat casa și câtăva samă de bucate” ale paharnicului Grigore din Miclești, episod căruia istoricul îi dădea amploarea unei răscoale țărănești – C. Cihodaru a schițat chiar portretul personajului, riscând să-i simplifice trăsăturile până la șablon și să-i nesocotească identitatea reală. „Paharnicul Grigore nu era grec, dar era urât de țărani din regiune. Se ridicase de jos, luând în căsătorie o tânără din haremul lui vodă, urcase din dregătorie în dregătorie, de la cele mai mărunte până la cea de paharnic și se dovedise a fi un sânguincios cotropitor al pământurilor răzășești”¹. Nu numai că incidentul s-a transformat într-un binevenit exemplu al „luptei de clasă”, dar înșiși protagoniștii au fost greșit identificați. Cei trei agresori nu erau deloc țărani, ci vecini de moșie, descendenți din vechiul neam boieresc Golăe, care în secolul XVII n-a mai avut acces la ranguri înalte². Eroarea

¹ C. Cihodaru, *Răscoala din anul 1653 din Moldova*, în *AȘUI, istorie*, XIV, 1968, p.106, 108.

² C. I. Andreescu, C. A. Stoide, *Ștefăniță Lupu, domn al Moldovei*, București, 1938, p.116–117, despre Mierăuță, Iurașcu și Vasile, frații lui Apostol Golăe din Popești. Vecinătățile

de a-l considera pe Grigore un parvenit cu nume „popular” vine dintr-o confuzie cu stolnicul Grigore Talpă de la începutul veacului XVII³, iar cea de a-l crede „întemeietor” al familiei Miclescu a fost preluată, odată cu alte informații neverificate, din lucrarea care semnalase documentul⁴. Dar autorii citați (Constantin I. Andreescu și Constantin A. Stoide) s-au înșelat și în reconstituirea carierei acestui boier, în care au introdus elemente care aparțineau unui contemporan omonim, Grigore Nacul, mare comis în anii 1651–1652⁵. Cel care a rectificat acele date biografice, N. Stoicescu, s-a înșelat, la rândul său, afirmând că Micleștii și Mileștii, din care se trăgea faimosul Nicolae Spătarul, formează o singură familie⁶. În realitate, însemnarea invocată de Stoicescu se referă la numele unei moșii, nu la acela al proprietarilor ei: „uricul Mileștilor ce se cheamă acum Micleștii” (până aici reproduș trunchiat) „pe apa Siretului din sus de Agiud ce sânt în ținutul Putnei”⁷. Cine nu-și aduce aminte că Neculce, în amintirile sale despre Neculai „Mileșcul”, a scris clar: „de la Vaslui de moșia lui”⁸ ?! În ținutul Vaslui, pe Crasna, și nu pe Siret, se află chiar localitatea eponimă, o moșie deținută, cum vom vedea, de strămoșii Micleștilor. E de asemenea adevărat că documente din 1688–1691 menționează împreună pe frații Vasile și Gavril „ot Miclești”, membri ai familiei care ne interesează, și pe postelnicul Ștefan (Apostolachi) „ot Miclești”, identificat cu certitudine ca nepot de frate al spătarului Neculai, dar vecinătatea nu înseamnă totodată și rudenie⁹.

În privința originii familiei Miclescu, o serie de argumente au fost aduse de I. C. Miclescu-Prăjescu¹⁰, care-și urmărea înaintașii până la cei doi frați Stanciu și Ivenco, din prima jumătate a secolului XV, dacă nu chiar până în epoca „descălécării”. Legătura dintre aceia și Grigore paharnicul, ai cărui descendenți poartă numele de Miclescu, o găsisese genealogistul în spița de neam pe care o

Miclești–Popești (Vaslui) se pot urmări în *Marele dicționar geografic al României*, IV, p.324, și V, p.51 și 54, la „Pârâul Popeștilor”.

³ N. Stoicescu. *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec.XIV–XVII*, București, 1971, p.330.

⁴ C. I. Andreescu, C. A. Stoide, *op.cit.*, p.72, 99–102.

⁵ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.416, 420.

⁶ *Ibidem*, p.415, de corectat deci, la Apostol și Ștefan, numele „Miclescu”. Cf. mai jos, n.9.

⁷ **DIR**, A. *Moldova*, XVI/2, p.192–193, nr.203, 15 mai 1969. (Toate volumele citate fac parte din seria A. *Moldova*). Vezi Al. I. Gonța *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV–XVII, Indicele numelor de locuri*, București, 1990, p.160.

⁸ Ion Neculce, *Opere*, ed. Gabriel Ștrempel, București, 1982, p.189. Vezi Ștefan S. Gorovei, *Nicolae (Milescu) spătarul. Contribuții biografice*. în **AIIAI**, XXI, 1984, p.180–183.

⁹ Iulian Marinescu, *Documente vasluiene. Extrase din condica moșiilor lui Teodor Rosetti Solescu*, în **BCIR**, IV, 1925, p.189–191. Comisul Vasile „ot Miclești” din 1688 și jitmicerul Vasile „ot Gugești” din 1691 sunt aceeași persoană.

¹⁰ I. C. Miclescu-Prăjescu, *Boieri moldoveni din veacul al XV-lea: Stanciu pârcălab de Hotin și Stanciu Marele*, în **RIR**, VII, 1937, p.358–370. Cf. idem, *Boieri moldoveni din veacul al XV-lea: Stanciu Stărostescul și Stanciu comisul*, în **RIR**, VIII 1938, p.175–188; idem, *Obârșia unei familii din Moldova*, în **RIR**, X, 1940, p.176–179.

prezentăm astăzi. Ea însoțește o condică de documente care a mai fost folosită, fără a fi totuși publicată în întregime. În cercetările lor asupra urmașilor lui Giurgiu de la Frătăuți – străbunicul lui Stanciul – Ghibănescu și, mai târziu, Costăchescu au citat „condica de documente a d-lui Emil Miclescu”¹¹.

Manuscrisul, aflat în momentul de față la Frankfurt, aparține d-lui Radu Al. Miclescu, căruia-i mulțumesc pentru a-mi fi dat, cu mulți ani în urmă, încuviințarea de a-l copia. Are 42 de file și se intitulează **Condica documentelor ce adeverează / ghealoghia familiei Miclescu împreună cu arborul spiței și stema, care pe razămul cercetării / s-au întărit și prin hrisov domnesc**. Conține 51 de documente, în limbile română, rusă și germană, dintre anii 1436 și 1845, la care se adaugă, la sfârșit, adevărurile prin care „tribunalul giudecătoresc al ținutului Eșii, secția I”, Divanul Apelativ și Divanul Domnesc certifică fidelitatea transcrierii sau traducerii pieselor reunite în această culegere.

Dintre ele, primele șapte au fost publicate, începând cu hrisovul prin care Stanciul hotnogul, pârălăb de Hotin, primește de la coregenții Ilie și Ștefan un sat pe Crasna, „unde sânt și casă”, așezare identificată de Costăchescu cu Fășcani (Șerbești). Următoarele două surete, din 1438 și din 1464, par să nu aibă altă legătură cu familia Miclescu decât prezența lui Stanciul printre martorii din sfatul domnesc¹².

În situația reconstituită prin arborele genealogic din 1846, al cărui autor este Ioan Cartul, au existat doi frați: Stanciul, comis și staroste, același cu pârălăbul omonim, și Ivanco, dintre care primul căsătorit cu Anușca. Analiza minuțioasă a lui I. C. Miclescu-Prăjescu distinge patru personaje numite Stanciul, dintre care, ca strămoș al Prăjeștilor (nu și al Micleștilor), îl recunoaște pe Stanciul Starostescul, contemporan cu Ștefan cel Mare. Acest boier, frate cu Ivanco și Isaico, avea din 1489 satul Grigorești pe Siret, același pe care îl vor vinde, în 1507, copiii săi Mânzul, Toader, Andreico, Ioan, Maria și Fedor, împreună cu unchiul lor Ivanco¹³. În 1528, aflăm că Ivanco a avut drept urmași pe Trifan, Marica, Ana și Irina, care împărțeau Fășcanii pe din două cu un Fedor, „feciorul Anușcâi”, vărul

¹¹ M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931, p.430, citează edițiile precedente, datorate lui Gh. Ghibănescu în revista „Teodor Codrescu”, I, 1916, p.88–89 și în *Surete și izvoade*, XVIII, p.32–33.

¹² M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p.10, care trimite la Ghibănescu, *op. cit.*, XVIII, p.34–35; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, București, 1913, p.80–82 (numai originalul slav; suretul poartă însemnarea: „s-au tălmăcit uricul acesta de pe sârbie moldovinește de Procopie sin Mardarie Golăescul, uricar gospod i dascal gospod, în cursul anilor 1774, maiu 12”); **DIR**, XIV–XV/1, p.151–152; **DRH**, A, I, p.254–256. Însă e vorba de Stanciul comisul.

¹³ Documentul din condică a fost editat de Gh. Ghibănescu în „Teodor Codrescu”, I, p.99–100, și în *Surete și izvoade*, XVIII, p.103–104. Cf. M. Costăchescu, *Documentele moldovenești de la Bogdan voievod*, București, 1940, p.112–126, rectificând *Marica*, în loc de „Mirico” și Mârzea, în loc de „Mânzul” (totuși cf. satul Mânzești); **DIR**, XVI/1, p.58–59. E același sat menționat în 1587 (*ibidem*, XVI/3, p.340 și 344). O moară la Grigorești în 1585 (*ibidem*, p.284–285). I. Bogdan, *op. cit.*, I, p.380–382, despre documentul din 1489.

lor¹⁴. Raționamentul lui I. C. Miclescu-Prăjescu¹⁵, după care Anușca era sora lui Ivenco, iar Fedor ar fi altul decât fiul lui Stanciul, fiindcă figurează ca unic moștenitor, pare specios: Anușca putea fi soția lui Stanciul, iar frații lui Fedor aveau timp să dispară de la 1507 la 1528. Trebuie să-i dăm, însă, dreptate genealogistului când face diferența – de două generații! – între Stanciul fratele lui Ivenco, și omonimul pârcaľab din 1436. Acesta din urmă ar putea fi, dacă nu ne înșelăm, Stanciul de Buhăești (Vaslui), pe care-l întâlnim, tot în 1436, printre semnatarii actului de omagiu către Polonia¹⁶. E deci plauzibilă identificarea sa cu acel Stanciul prezent în anii 1448–1455 ca membru fără titlu în sfatul domnilor Petru II, Alexandrel și Petru Aron¹⁷. Dacă numele se repetă de la bunic la nepot, el poate să fi fost socrul lui Fedco Stărostescul, tatăl mamei celuilalt Stanciul. Sau, pur și simplu, „hotnogul” din 1436 (grad militar care apare mai târziu¹⁸, deci în originalul slav al documentului era probabil alt cuvânt) a fost un oștean care n-a primit și alte dregătorii.

Să ne întoarcem însă la Fășcani, unde împărțirea din 1528 a fost confirmată de Iliăș II Rareș în 1547, jumătate din sat fiind stăpânită de Borcea vornicul, Toader și Sora, ca urmași ai tatălui lor, Fedor¹⁹. Cine sunt descendenții acestora reiese din alt document, datând din 1657: „Fădor au fost tată Borcii ce-au fost vornic și fraților săi, ce-au fost moși boeriului nostru, lui Gligorie comis și fraților lui”²⁰. Așadar, acel Grigore de la care a început discuția noastră a mai avut, în afară de Dumitrașcu, căsătorit cu Antimia²¹, și alți frați al căror nume nu-l cunoaștem.

Arborele geneologic alcătuit în 1846 îl arată pe Grigore ca nepot de fiu al lui Borcea, deși acestuia și fraților săi li se spune, în pasajul citat, „moși” = unchi

¹⁴ Originalul la B.A.R., Peceți 90: **DIR**, XVI/1, p.291–292.

¹⁵ Bazându-se pe Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XIX, p.1–2, I. C. Miclescu-Prăjescu, în **RIR**, VII, p.360–361.

¹⁶ M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p.701–705.

¹⁷ Soluție adoptată și de editorii volumului I din **DRH**, p.395–396, 397–399, 400–410, 412–415. Cf. *ibidem*, II, p.17–18, 24–41, 43–51, 54–55, 62–63, dar editorii, dintre care L. Șimanschi a colaborat și la volumul precedent, susțin acum altă identificare: cu fiul lui Oană vornic din Tulova, deci frate cu Lazăr și dregător al lui Ștefan cel Mare, care l-a numit pârcaľab de Cetatea Albă, funcție deținută în anii 1467–1470 (A. Sacerdoțeanu, *Divanele lui Ștefan cel Mare*, în **AUB**, istorie, 5, 1956, p.203). Poziția cea mai înaltă în sfatul domnesc o ocupă până în 1479, ceea ce înseamnă o longevitate cu totul neobișnuită dacă ar fi vorba de fostul pârcaľab de Hotin, de altfel absent dintre boierii lui Bogdan II.

¹⁸ N. Stoicescu, *Curteni și slujitori, contribuții la istoria armatei române*, București, 1968, p.267.

¹⁹ Originalul slav la B.A.R., Peceți 86: **DIR**, XVI/1, p.547–548.

²⁰ Doc. nr.9 din condiță. Borcea, potrivit datelor adunate de N. Stoicescu, *Dicționar*, p.295, a fost mare vornic în 1545–1548, cu o întrerupere în martie–aprilie 1546 ca pârcaľab de Hotin. Nu avem alt temei decât numele ca să sugerăm ipoteza că el ar fi fost nepotul de fiu al lui Borcea diacul din 1472–1482.

²¹ Așa credem că trebuie corectat numele „Anghinia” din doc. nr.8 al condiții, datat 31 martie 1640 (original la B.A.R., Peceți 118).

(„moș” în sensul de bunic n-ar fi fost la plural). În același document de la 31 martie 1640, care cuprinde o mențiune neobișnuit de personalizată cu privire la „adevărat și credincios boierul nostru Grigorie postelnic și giupâneasa lui Măriuța”, despre care Vasile Lupu declară că „au fost crescuți în casa noastră, slujindu-ne din copilărie lor cu dreptate și cu credință”, se adaugă că Grigorie și frații săi erau fiii „lui Ionașcu diac din Gugești”. Acesta, care mai trăia încă în 1642, la Gugești, sat vecin cu Micleștii²², nu putea fi nici fiul, nici ginerele lui Borcea, dregător al lui Petru Rareș cu un secol în urmă. În realitate, au existat doi Borcea: fiul, care se numea Nicolae „al lui Borcea” (*Borczewicz*), este marele vornic al Țării de Jos din anii 1546–1548²³. Între el și Ionașcu trebuie socotită cel puțin o generație, a cărei obscuritate se explică prin dizgrația în care turcirea lui Iliăș i-a atras pe sfetnicii săi. Alt Ionașcu, grămatic domnesc către sfârșitul veacului XVI²⁴, ar putea fi bunicul omonimului diac de la Gugești. Ca posibilă verigă intermediară mai apare și Nistor paharnicul din Mic(u)lești pe la 1610²⁵. Din același Fădor, tatăl lui Borcea, se trăgea și cunoscutul uricar Contăș de la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului XVII, fără să se poată preciza cum erau, el și fratele lui, popa Sava, descendenții vechiului neam boieresc vasluian²⁶.

În afară de moșiile de la Fășcani și Porcișani, moștenite, Grigore paharnicul mai avea ocini cumpărate la Berindești, Burdugani și Mănțești, la care, prin danie domnească, s-au adăugat jumătate din satul Boziești (Tecuci) și două sălașe de țigani. Despre alte proprietăți ale sale, de diverse origini, ne informează studiul citat al lui Andreescu și Stoide.

Autorii au încercat, cu același prilej, să reconstituie cariera personajului, căruia-i atribuie, printre alte dregătorii, pe cea de mare spătar, în anii 1660–1661²⁷. E o eroare, căci în 1669 e menționată „Maria, cneaghina răposatului Gligorie paharnicul”²⁸, pe când în 1679 apare, ca văduvă a lui „Gligorie, care a fost mare spătar”, *Alexandra*, nepoata fostei doamne a Moldovei Safta, despre care se știe că era din familia Boul²⁹. Confuzia dintre cei doi omonimi este evidentă. Rămâne de văzut cine era Maria, sau Măriuța. Având în vedere că, în 1688, un Gavrilaş postelnic, desigur fiul paharnicului Grigore, dăruiește o ocină la Cosmești unchiului său Ioan Ciolpan, s-ar impune concluzia că acesta era fratele mamei

²² CDM, II, București, 1959, p.319.

²³ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, București, 1979, p.145.

²⁴ Cca. 1575–1583, cf. CDM, I, București, 1957, p.451.

²⁵ CDM, S.I, București, 1975, p.114.

²⁶ În 1657 revendicau o parte din satul Fășcani, situație care a dat naștere documentului nr.9 din condică. Contăș diac în 1652 (CDM, II, p.430) este treti-logofăt în 1657–1668 (*ibidem*, III, passim, și CDM, S.I, p.243, 271, 278).

²⁷ C. I. Andreescu, C. A. Stoide, *op. cit.*, p.99–102

²⁸ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IV, p. 57.

²⁹ CDM, IV, p. 114.

donatorului și că, deci, ea ar fi fost fiica hatmanului Grigore Ciolpan și a Antimiei Ghenghea³⁰. Pe de altă parte, un document din condică se referă la un proces din 1715, când Gavril Miclescu, cel abia amintit, împreună cu verii săi, printre care Grigore Jora, revendicau o parte din moștenirea lui Isar vistiernicul, „unchiul” lor. Acest Ionașco Isar II, vtori vistier în 1680–1681, fusese al doilea soț al Aniței Nacul care, căsătorită cu clucerul Enache din Țifești până în 1679³¹, era acum văduvă din nou, din 1710, după Mitrea Apostol vornicul. La 30 de ani după moartea lui Isar, Gavril Miclescu era mare vornic, Grigoraș Jora mare vistier, poziții de a căror influență profitau, obținând chiar intervenția patriarhului Hrisant Notaras al Ierusalimului ca arbitru. Jora, ca soț al Anghelinei, fiica spătarului Chiriac Sturdza, era ginerele unei nepoate a lui Isar. Tatăl Aniței Sturdza, Ionașco Isar I, fusese mare vameș³², jitnicer în 1646–1647³³, mare medelnicer în 1648³⁴ și, din căsătoria cu Anghelușa, fiica lui Coste din Lucavăț³⁵, mai avusese patru fii: Isar, Gligorie clucer, Iorga și Vasilachi³⁶. Mama lui Gavril Miclescu, Maria, ca să fie măritată în 1640, se născuse pe la 1620; era deci soră cu Isar bătrânul, fiul ei fiind văr – nu nepot – al lui Isar II. Familia era de origine grecească: tatăl Mariei, Grama, vel jitnicer în 1639–1644, a fost căsătorit cu Măricuța Stârcea³⁷. Înrudirea cu Ion Ciolpan nu e, așadar, posibilă decât pe altă linie: dacă acesta a luat de soție pe o soră, altfel necunoscută, a lui Grigore paharnicul.

Revenind la cel căruia aceste pagini vor să-i redea locul central în istoria familiei Miclescu, avem de înregistrat un *cursus honorum* de importanță medie: vornic de Botoșani în 1640, treti vistier în 1657, mare clucer în 1659–1660, apoi mare paharnic în 1661–1665. I s-au încredințat misiuni diplomatice în 1653, când a fost trimis la cazaci să-i cheme în ajutorul lui Vasile Lupu, luând parte, alături de

³⁰ Sever Zotta, *O colecție veche de spițe de neam* în **RI**, XIV, 1928, p.158. N. Stoicescu, *op. cit.*, p.377, îi mai atribuie lui Grigore Ciolpan o căsătorie cu Nastasia, sora lui Nicoară Prăjescu vistier (**CDM**, S.1, p.111, 159), deși soții acesteia au fost Ion Caraiman și Cârstea Buhuș (I. C. Miclescu-Prăjescu, *Obârșia*, p.184).

³¹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.399, deși aici e o confuzie cu Enache Cunupi, sluger 1667–1668, vtori postelnic 1671–1674, pe care o corectează Radu G. Păun, *Două familii de „clienți” domnești în Moldova secolului XVII* (studiu sub tipar, consultat prin bunăvoința autorului) [cf. **RI**, 9, 1998, 3–4, p.143–151 – *n. red.*].

³² N. Iorga, *Documente tecucene și bărlădene din colecția d-lui Jurgea-Negrilești*, în **BCIR**, IV, p.176.

³³ *Ibidem*, p.165–166; **CDM**, p.122.

³⁴ N. Iorga, *art.cit.*, p.166.

³⁵ **CDM**, III, p.372; **CDM**, S.1, p.207.

³⁶ N. Iorga, *Studii și documente*, V, București, 1903, p.89; **CDM**, II, p.351; **CDM**, IV, p.254.

³⁷ **CDM**, II, p.345, 351. La procesul din 1715 se referă și un document de la 25 iunie 1716, semnalat în **CDM**, V, București, 1975, p.384. Cf. **CDM**, IV, p.69, Ion Ciolpan, deși nu știm cu cine a fost căsătorit, a avut o fiică, Maria jitnicereasa, care în 1704 era călugărită sub numele de Magdalena.

Timuș Hmelnițki, la lupta de la Popricani³⁸, și în 1659, ca sol al lui Gheorghé Ghica la „hatmanii leșești”, pentru a împiedica recrutarea de mercenari din Polonia de către Gheorghé Ștefan. A doua din aceste însărcinări, despre care vorbește și povestirea contemporană a lui Miron Costin, a prilejuit și un document, al cărui original, în latină, sau polonă, mai exista în 1844 și pe care-l găsim tradus în condică. Este un angajament din partea marelui hatman Stanislaw Potocki, acordat boierului moldovean ca asigurare pentru viitor: „Cunoscută este de mulți virtutea și iubirea către patrie a dumisale marelui clucer Grigorie, și pentru a-l lega de recunoștință cătră mine, dacă, feriască Dumnezeu, silit de vro turburare pe pământul Moldaviei sau de vro schimbare de domnie, dumnealui ar vroi a fugi de acolo și a-ș ocroti averile dumisale, asiguripsăscu prin parola mea și prin scrisul acesta că va putea petrece liniștit cu avutul dumisale și cu a casii pe moșiile meale”. Beneficiarul actului din 1659 n-a ajuns, totuși, refugiat politic, ci, în anul următor, a apărat cu sabia în mână domnia lui Ghica împotriva lui Constantin Șerban, care năvălise în Moldova³⁹. Și-a continuat până la moarte achizițiile prin care creștea patrimoniul familiei⁴⁰.

Generația fiilor săi, Vasile (Vasilașco) și Gavril (Gavrilaș), corespunde unui spor decisiv de autoritate și influență. Cel mai mare dintre frați, din vtori comis (1686), trece vel jîtnicer, o funcție pe care n-a ocupat-o decât scurtă vreme, în 1690⁴¹. A murit în 1717, între 15 martie și 3 aprilie⁴². Soția sa, după cum rezultă din arborele genealogic, a fost Maria, fiica fostului mare vistier Vasile Gheuca⁴³. Numele fiicei lor, Simina, căsătorită cu Constantin Cuza⁴⁴, e același cu al bunicii, Simina Jora, zisă „Gheuculeasa”.

N. Iorga spunea că „Micleștii se ridică la o situație în boieria mare abia după 1700”⁴⁵. Istoricul se gândea, probabil, la Gavril, menționat ca simplu

³⁸ Ilie Corfus, *op. cit.*, II, București, 1983, p.180: „Comisul Măriei Sale domnului, care a fost pe lângă Timuș în această luptă, afirmă că n-au fost mai mult de 8000 de cazaci” etc.

³⁹ Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p.196.

⁴⁰ De exemplu, în cazul satului Cojari, „pe apa Bârladului”, despre care vezi doc. nr.11 din condică, 20 iulie 1663.

⁴¹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.416: „1690 ian. 15 – ante 1692 apr. 12”, dar la 3 noiembrie 1690 era deja fost jîtnicer CDM, IV, p.290). Fără titlu, Vasile și Gravril, fiii lui Gligorie paharnic, în 1677–1678 (CDM, S.1, p.298–300).

⁴² După cum rezultă din documentul nr.14 din condică, scris la 9 martie și completat în perioada următoare, până la 1 decembrie 1717.

⁴³ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.374, 402, crede că ginerele lui Vasile Gheuca a fost Vasile Cerchez.

⁴⁴ Indicație din arborele genealogic, unde mai figurează, ca fii ai lui Vasile Miclescu, medelnicerii Gavril și Gheorghé și Ioniță, cu soția sa, „fiica lui Scărlet”. Cf. însă Gh. Ghibănescu, *Cuzeștii*, București, 1912, p.29–30, a existat un Toader (nu Constantin) Cuza, căsătorit cu Simina Cucoranu, sora lui Moise Cucoranu și a Saftעי, pe care un document din 1742 o numește „jupâneasa răpăusatului Ion Miclescu postelnic sin Vasile jicnicierul, nepot Gheuculesei”.

⁴⁵ N. Iorga, *Studii și documente*, V, p.591.

postelnic în 1688–1695 și ca vtori paharnic în 1698–1700⁴⁶, după care va deveni mare paharnic. Această dregătorie a avut-o până în 1705, sub domniile lui Constantin Duca și Mihai Racoviță, apoi iarăși în 1709–1710, sub domnia lui Nicolae Mavrocordat⁴⁷. Când acesta a revenit la tron în 1711, l-a numit pe Gavril Miclescu mare vornic al Țării de Jos, apoi, în 1715, mare logofăt (între 1 februarie și 9 iulie) și, în cele din urmă, hatman⁴⁸. În primii doi ani ai domniei lui Mihai Racoviță, 1716–1718, a fost mare vornic al Țării de Sus, iar în 1726–1728 a ocupat iarăși funcția de mare logofăt⁴⁹. Căsătorit mai întâi cu Catrina, fiica lui Tudosie Dubău, interesantă figură de mare boier și, probabil, cronicar, Gavril Miclescu a luat apoi de soție pe Bălașa, fiica hatmanului Moreanu⁵⁰. Cum spune singur în testamentul său, la 18 iunie 1738, „am avut cu fimeia dintâi 2 feți și 2 fete, și cu fimeia al doilea 3 feți și 2 fete”.

Din prima căsătorie s-au născut: *Constantin*, care era pitar în 1738 și va ajunge hatman, însurat întâi cu Nastasia, fiica vornicului Manolachi Roset⁵¹, și apoi cu Catrina, fiica stolnicului Sandu Sturdza; *Maria*, măritată cu Constantin Donici, biv vel medelnicer, viitor mare logofăt; *Anisia*, pe care a luat-o de soție Lupu Bogdan medelnicer, mai târziu mare logofăt, și *Ștefan* paharnicul. Frații din a doua căsătorie au fost: *Neculai* stolnic, *Ioniță* stolnic, (însurat cu Anița, fiica vistiernicului Iordachi Costachi), *Sandu* paharnic, a cărui soție a fost Măriuța, fiica paharnicului Ștefan Gane, *Safta*, măritată cu paharnicul Vasile Adam, și *Paraschiva*, la care este menționat în spița neamului „soțul ei, medelnicerul Lascăr grecul”.

Împărțirea moșiilor între numeroșii săi copii nu va fi fost pentru Gavril Miclescu o treabă ușoară. Mărturia testamentului său ne îngăduie să ne facem o idee despre această avere construită vreme de 50 de ani. În *ținutul Vaslui*: Miclești, Popești, Chircești, Șerbești, Nourești, Coropcenii, Totoești și Poiana Cămului. În *ținutul Fălciu*: Gugești, Fășcani, Porcișeni, Nistoreni, Drăceni, Mântăști, Burdugani, Boțești, Bălteni („ot Cornul lui Sas, pe Prut”) și Erumca. În *ținutul Bacău*: Berindești, Moinești, Fântânele și Băhnășeni. În *ținutul Iași*: Cârstești,

⁴⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p.416; Radu G. Păun, *Unele rectificări la cronologia marilor dregători ai Moldovei în secolul XVII*, în *RI* (s. n.), VII, 1996, 11–12, p.923

⁴⁷ Ion Neculce, *Opere*, p.416, 496.

⁴⁸ *Ibidem*, p.626, 696.

⁴⁹ *Cronica Ghiculeștilor*, ed. Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, București, 1965, p.135, 155, 193, 201, 257, 263.

⁵⁰ „Miron” în arborele genealogic, este Pătrașcu, fiul lui Neculai și al Mariei, cf. Elena Lința, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Iași*, București, 1980, p.114. N. Iorga, *Studii și documente*, V, p.428, semnalază că Gavril Miclescu era ginerele lui Dubău, iar în condică doc. nr.15, 20 și 23 o confirmă. Fără a discuta aici problema „izvodului lui Dubău”, în care C. Giurescu și D. Velciu au avut o poziție hipercritică, amintim documentele referitoare la înrudirea Miclescu–Dubău care se aflau, înainte de 1974, la B.A.R., CXXXVIII-161, 176, 177 și CXXXIX-10, 149.

⁵¹ General Radu Rosetti, *Familia Rosetti*, I, București, 1938, p. 62, afirmă că ea s-ar fi călugărit, ceea ce pare surprinzător, cu un soț care i-a supraviețuit și s-a recăsătorit.

Movileni, Brândușeni, Rusani. În *șinutul Tecuci*: Boziești. În *șinutul Neamț*: Nisporeni. Un sat, Boldești, cu localizare nesigură. În *șinutul Botoșani*: Băiceni și Tulbureni. În total 30 de moșii, fără a mai socoti viile de la Huși și Nicorești sau „satele ot Hotin”, căzute sub stăpânirea turcească, dar evocate și ele în testament, cu pioasa exclamație: „vrând Dumnezeu să mai cadă la mâna noastră” ! După cum se vede, centrul acestui mare domeniu de familie rămăsese pe valea Crasnei, în zona Vaslui-Fălciu, de unde se va muta lângă Botoșani în ultimul sfert al veacului XVIII, când moșia Călinești a devenit proprietatea vornicului Constantin Miclescu. Documentul citat se referă de asemenea la stupi (1600), la oi (500), la cai (125) și la vite (în comparație, un număr relativ mic: 42 de vaci, 37 de boi). Pentru valoarea lor sunt menționate și unele obiecte de îmbrăcăminte – contășe, tâmbare, sucne, căptușite cu blănuri de sobol sau de răs – precum și câteva bijuterii: un inel cu diamant dăruit de Mihai vodă Racoviță, un „mărgăritar frumos” etc.⁵².

Începând cu Gavril Miclescu, a cărui carieră sub cei două fanarioți i-a permis să stabilească pentru descendenții săi un statut prestigios și să le proiecteze alianțe la fel de profitabile ca funcțiile de care vor avea parte în secolul XVIII, acest patrimoniu crește, dacă ținem seama de întreaga familie, deși se fărâmițează prin noi și noi împărțiri între frați.

Arborele genealogic anexat condicii socotește (greșit, după cum am văzut) 11 generații de la Stanciul și Ivanco până la mitropolitul Calinic Miclescu și contemporanii săi. Ultimele cinci, care se întind de-a lungul unui veac, aproximativ 1750–1850, numără 92 de membri, dintre care 49 de bărbați și 43 de femei. Să adăugăm că, dintre bărbați, la nouă găsim mențiunea „sterp” și că alți patru au intrat în rândurile clerului (nu numai cei doi mitropoliți, Sofronie și Calinic, ci și Gherasim, arhidiacon la mitropolie, și Irinarh, arhiereu *in partibus* de Diocleea). Numărul de călugărițe din familie e și el neobișnuit de mare: opt. Prin urmare, tendința este de a frâna dispersarea moștenirilor.

În schimb, o politică matrimonială bine chibzuită e sugerată de căsătoriile care îi asociază pe Miclești unor mari familii ca Roset (nu mai puțin de șase cazuri), Costachi (patru cazuri), Sturdza (trei cazuri), Ghica (doar două, și târziu), Canta și Catargiu (câte o dată). Alte alianțe arată o anumită fidelitate față de mediul vechii boierimi pământene: Gheuca, Bașotă, Luca, Gane, Vârnăv, Prăjescu (rude

⁵² Altă diată a lui Gavril Miclescu, din 1741, e publicată de N. Iorga, *op. cit.*, VI, p.545. La B.A.R., doc. rom. XXII-282, era o „împărțală ce s-au făcut după răposatul Gavril Miclescu biv vel logofăt de moșie ce au avut de pre moșul dum-lui Tudosie Dubău ce au fost logofăt mare”. Acest surte de la 15 iunie 1749 separă „parte lui Costandin Miclescu pah.”, cuprinzând „sat întreg Păușești, cu alte părți împregiur, pol sat Băhnășeni la Bacău cu parte de Moinești, 2 pătrimi la Bărbătești ot Bacău, pol sat Zahărești la Suceavă, parte ce s-o alege din Ceterci pe Bacău”, de părțile surorilor sale, Maria („sat întreg Peretcanii pe Prut ot Eș, sat întreg Potângenii, sâmeșii la Jâjic, tij la Eș, pol sat Cusurul la Cernăuți, pol sat Tăutrela la Cernăuți”) și Anisia („sat întreg Călineștii la Putna, sat întreg Antileștii la Suceavă, pol sat Răvescăuții la Cernăuți, părțile ce s-or alege din Zmăești la Niamțu și Răoseni la Suceavă a patra parte de Andreicăuți la Cernăuți”).

îndepărtate), Beldiman, Crupenschi, Holban, Darie, Diia. Nu sunt ocolite nici înrudirile cu familii grecești: Dimachi, Canano, Hrisoverghi, Arghiropol, Tuduri, Duca.

Răsfoind mai departe condica, se întâlnesc referiri la documente vechi în legătură cu una sau alta dintre moșiile dobândite în secolul XVIII. De pildă, cu prilejul unui conflict între Petre Miclescu și răzeșii din Pătrășcani în 1757, apare „un uric vechiu de la Ștefan vodă din velet 6999 ghenar 17, scriind că au cumpărat un Toader Pleșan un sat pe Smila, anume unde au șazut Mihai, mai sus de Bălacea, de la Stana, fata lui Dragomir Cașotă, și de la alte rude a Stanei ci-i arată la uric”. Este un document de la Ștefan cel Mare nesemnalat până în prezent. De asemenea, editorii volumului XXI din **DRH** n-au cunoscut „un ispisoc de la Măria Sa răposatul Moisie Moghilă voevod din let 7140”, cu privire la satul Țurcani de pe valea Elanului, dăruit de doamna Marghita lui Pană paharnicul. Acest document e invocat într-un proces din 1758, în care se citează, interesant și amănunțit, „sfânta pravilă”. În sfârșit, în 1786, reîncep revendicările acelei ramuri a Micleștilor care-l avea printre ascendenți pe vistierul Vasile Gheuca asupra satelor tutovene Pătrășcani, Dobromirești și Balosinești⁵³. Ca piese la dosar sunt produse „un suret di pe ispisoc din let 6940 de la Ștefan vodă prin care întărește stăpânirea lui Ignat stolnicul..., alt suret din let 6949 iulii 7 de la Iliăș voevod și Ștefan voevod..., un zapis din 7079 de când sânt trecuți 215 ani de la un Petrișel vătav sin lui Ioan Mânzatul... un ispisoc vechiu de la Alecsandru vodă let 7092”, un „zapis cu veletul tocmit din 7136 april 15 de la un Simion ot Neamțu”, precum și „o carte gospod din 7139 dechembri 17 de la Moșii Movilă vodă”. Deci, alături de hrivovul deja menționat de la 1491, avem semnalarea unor documente din 1432, 1441, 1571, 1584, 1628 și 1630, dintre care unul singur cunoscut: cel de la 7 iulie 1441⁵⁴.

Mai sunt trei lucruri de observat cu privire la condică. În ultima parte a acestei culegeri de acte se înmulțesc detaliile de viață cotidiană, de la elemente de ritual religios („treizeci și cinci sărindare ce s-au rânduit răposatului să se dea”) până la indicațiile de decor și costume, așa de prețioase (un ceasornic de argint, una icoană cu ferecături argint, un sipet, scatulce, un tas de argint, cinci zarfuri argint cu patru feligene, „patru linguri argint, șasă mănunchi cuțite argint” sau o „păreche cercei zamfir câte c-un rubin”, o „giubea enghiurșalis,... un „beniș pânțece vulpe” etc.). Toate acestea se găesc amintite în 1792, cu ocazia împărțirii averii părintești între frații Constantin, Iordachi, Manolachi și Ioniță, fiii banului Sandu Miclescu.

Regulamentul Organic a introdus obligația pentru boieri de a-și prezenta titlurile de noblețe, ca în Rusia și Basarabia. Așa se face că, înainte de alcătuirea

⁵³ Și originalul acestui document, trecut la Arhivele Naționale, a fost la B.A.R., sub cota CXXV-62.

⁵⁴ Atât textul slav (Damian Bogdan, *Acte moldovenești dinainte de Ștefan cel Mare*, București, 1938, p.37–39, nr.37–39, nr.7; **DRH**, I, p.295–296, nr.210, sau trad. rom., **DIR**, XIV–XV/1, p.176–177), cât și suretul semnat de „Pamvo Bulgarul” și datat 19 aprilie 1787 (M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p.82–83, nr.27).

condicii, încă din 1830, o *Vidomstie de toți boerii ce se află la ținutul Botoșanilor*, în care este înscris vornicul Constantin Miclescu (născut la Iași în 1755), trimite la cinci documente pe care acesta le-a oferit ca dovadă „pentru vechimea familiei⁵⁵”. Unul dintre ele, cu data de 15 aprilie 1710, lipsește din condică: Nicolae Mavrocordat întărește lui Gavril Miclescu, „fiul lui Grigore ce au fost *vornic*” (sic!) satul Nourești. Celelalte apar în această ordine: 4 aprilie 1528, 1 septembrie 1657⁵⁶, 23 august 1731 și 18 decembrie 1793.

În sfârșit, stema de pe frontispiciul manuscrisului, o poartă de cetate flancată de două turnuri crenelate, cu o sabie și un buzdugan încrucișate, este aceeași care figurează, timbrată de o coroană cu aspect ducal (cinci fleuroane), gravată pe un sigiliu din secolul XIX⁵⁷. E o întrebare de când datează aceste arme de familie și ce semnificație au. Câtă vreme nu știm dacă ele au fost utilizate și în veacul XVIII, ar fi hazardat să le atribuim contactului, oricum scurt, avut de Grigore paharnicul cu nobilimea polonă. Mai degrabă, am vedea în acest blazon modern o aluzie la funcția de pârcălab a strămoșului Stanciul. În Evul Mediu, Prăjeștii, descendenți din același trunchi, purtau în „herbul” lor crucea cu vârful de săgeată⁵⁸.

Din masiva acumulare de documente pe care o presupune constituirea unui patrimoniu ca cel căruia i-am schițat conturul, condica a reținut numai un minimum considerat necesar pentru a reconstitui spița neamului. Cu unele greșeli, Ioan Cartul a procedat totuși corect și-i datorăm nu numai un instrument indispensabil pentru genealogiști, ci și o colecție de materiale pe care istoricii se pot baza în cercetările lor. Concluzia acestora este că, după declinul din a doua jumătate a secolului XVI, caracteristic pentru o parte a boierimii lui Ștefan cel Mare, Micleștii au cunoscut o nouă ascensiune de la Vasile Lupu la Nicolae Mavrocordat, trecând astfel un prag care a oprit definitiv cariera altor familii. Epoca fanariotă le-a fost, în general, favorabilă așa încât, când îi vedem intrând în vremea constituțională, liberală, pe care a adus-o Unirea, ei, deși s-au opus uneori reformelor, vor face parte din corpul foarte solidar și bine șlefuit prin educație occidentală care a administrat România modernă.

⁵⁵ Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *Vidomstie de boerii Moldovei aflați în țară la 1829* (III), în *ArhGen*, II (VII), 1995, 1–2, p.159.

⁵⁶ S-ar putea să fie altul decât nr.9 din condică, datat 9 septembrie 17165 (1656). Rezumatul („de la domnul Gheorghe Ștefan întărind comisului Grigori că este fiu lui Ionașco diiacul din Gugești și care au avut strămoș pe Fedor, tatăl lui Borce vel vorn.”) se potrivește doar parțial.

⁵⁷ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p.414.

⁵⁸ I. C. Miclescu-Prăjescu, *Obârșia unei familii*, p.192. Cf. I. Bogdan, *op. cit.*, I, p.32, Stanciul din 1459 poartă înscrisă în scut o cruce simplă, dar e oare același Stanciul cu hotnogul pârcălab din 1436 ?

CERNĂTEȘTII DE LA ȚINUTUL COVURLUI ȘI DOMENIUL LOR FAMILIAL

Cernăteștii de la ținutul Covurlui, de a căror genealogie s-a preocupat și Șerban Orescu în 1979¹, sunt unul din vechile neamuri răzeșești din Moldova de Jos, care, dăruiți din secolul XV cu mici ranguri boierești, și-a putut păstra, până în zilele noastre, continuitatea, nedovedită întotdeauna, din lipsa mărturiilor documentare, prăpădite în vreme.

Numele neamului, un radical slav românizat încă din secolul XIII prin sufixul *-ar²*, este atestat în hrisovul lui Ștefan voievod din 6 martie 1443, când pan Cernat ploscarul este martor, în Târgul Neamț, la întărirea cumpărăturii pe care o făcuse grămăticul Mihul, viitorul logofăt, în satul Săseni, pe pârâul Cotovțea, din ținutul Orhei³. Actul din 6 martie 1443 nu conține nici o referire la proprietățile lui Cernat ploscarul, „situate în părțile Bârladului”, cum a afirmat Șerban Orăscu⁴. Presupunem că locul de origine al acestui neam, constituit în secolul XIV, este satul Cernătești de la izvoarele pârâului Gerul, din nordul ținutului Covurlui, astăzi județul Galați. Precizarea din hrisovul de danie primit la 15 iulie 1448, că satul Tălăbești este „ocina lor”, nu poate sugera locul de baștină al neamului, ci mai degrabă o veche cumpărătură de pe la începutul secolului XV. Tot în această zonă a Covurluiului, frații Cernat ploscarul și Șteful au stăpânit, în timpul uneia dintre cele două domnii ale lui Iliăș voievod, fiul lui Alexandru cel Bun (1 ianuarie 1432 – septembrie 1433; 5 august 1435 – 8 martie 1436), două „judecii”, ale lui Radul și Rădici. Dovada acestei proprietăți o avem într-un uric al lui Ștefăniță, emis la 24 aprilie 1520⁵. Întinsul domeniu familial al celor doi frați, înfățișat detaliat în

¹ Șerban Orescu, *Generalul Alexandru Cernat și ascendenții săi*, în „Danubius”, VIII-IX, 1979, p.209-217.

² Pentru românizarea radicalului *cern*, vezi N. A. Constantinescu. *Despre Morlachi*, în *Lui Nicolae Iorga. Omagiu*, Craiova, 1931, p.82; idem, *Dicționar onomastic românesc*. București, 1963, p.235.

³ DRH, A, I, p.314, nr.225 Uricul din 11 august 1447, invocat de Șerban Orescu pentru menționarea lui Costin Cernat (*op. cit.*, 209), nu mai poate fi luat în considerație, numele acestuia fiind, probabil, o transcriere greșită a lui Gh. Ghibănescu, pentru Cristea Negru (vezi DRH, p.365, nr.257). Toate volumele din colecțiile DIR și DRH, citate în acest studiu, fac parte din seria A. *Moldova*.

⁴ Șerban Orescu, *op. cit.*, p.209.

⁵ DIR, XVI/1, p.163-164, nr.147 „Judeciile” lui Radul și Rădici au fost pe Valea Rădiciului, la nord de satul Fărțânești, județul Galați

hrisovul din 15 iulie 1448, se afla mai ales în ținutul Covurlui, dar și în cele vecine, Fălciu, Tecuci și Tutova.

S-a încercat, de către Leon Șimanschi, să se argumenteze rudenia Cernăteștilor cu Maria, doamna lui Ștefan II, pe motiv că aceasta ar fi stăpânit jumătate din Vadul Călugăresc pe Prut⁶, în timp ce jumătatea cealaltă se afla în posesia lui Cernat ploscarul și Șteful. Presupunerea nu poate fi admisă, pentru că documentul invocat, din 11 februarie 1447⁷, nu dovedește stăpânirea doamnei lui Ștefan II pe o jumătate de vad, ci doar reîntărirea ei către Mănăstirea Moldovița. Netemeinicia ipotezei decurge și din împrejurarea că Cernăteștilor nu li s-a dăruit, la 15 iulie 1448, o jumătate din Vadul Călugăresc.

Documentele păstrate nu ne oferă prea multe informații despre cariera lor politică. Privilegiul dat de Ilie voievod pentru „judeciile” de pe Valea Rădiciului poate fi un indiciu că cel puțin Cernat ploscarul, dacă nu și fratele său Șteful, l-a slujit cu credință până la 1 septembrie 1435, când Iliș împarte Țara Moldovei cu Ștefan, fratele vitreg, împrejurare care-i obligă pe Cernătești să treacă sub oblăduirea lui Ștefan, stăpân pe Țara de Jos. Hrisovul din 6 martie 1443, pe care l-am mai citat, reflectă o asemenea realitate. Este vremea în care Ștefan îl avea asociat la domnie pe un alt frate vitreg, Petru, și este posibil ca Cernat ploscarul să-i fi făcut unele slujbe, pentru că la 6 martie 1443 îl găsim în grupul de boieri ai voievodului Petru, alături de care va rămâne după omorârea lui Ștefan, la 13 iulie 1447, de către Roman voievod, fiul lui Iliș. Pentru sprijinul dat lui Petru, la alungarea din Moldova a rivalului Roman, îndată după 23 februarie 1448⁸, Cernăteștii sunt răsplătiți, după cum se știe, la 15 iulie 1448, cu stăpânire asupra unui întins domeniu familial.

Documentele emise după 15 iulie 1448 nu ne îngăduie să mai reconstituim care vor mai fi fost rosturile vieții lui Cernat ploscarul⁹. Nu s-a observat că în două documente, din 15 ianuarie 1495 și 14 martie 1502 este numit Bodea ploscarul¹⁰. La aceste date, nepotul lui, Oancea, vinde o siliște, Fântâna cea Veche¹¹, și a patra parte din satul „Milești, unde a fost Milea Uliu”, proprietate menționată în uricul

⁶ Leon Șimanschi, *O cumpănă a copilăriei lui Ștefan cel Mare: Reuseni, 15 octombrie 1451*, în *AIIAI*, XIX, 1982, p.195.

⁷ *DRH*, I, p.385–386, nr.272.

⁸ *DRH*, I, p.390, nr.275; I. Bogdan, *Contribuții la istoria Moldovei între anii 1448–1458*, în *ARMSI*, seria II, tom XXIX, 1906–1907, p.633.

⁹ Expresia „să-i fie uric, cu tot venitul lui, și copiilor lui și fraților lui”, din hrisovul prin care Ștefan cel Mare îi întărește lui Șteful Cernat, la 15 aprilie 1463, stăpânirea pe satul Motișești, nu se referă la fratele Cernat ploscar. O regăsim și în alte acte scrise de grămaticul Toma. Vezi documentul din 6 octombrie 1462 (*DRH*, II, p.159, nr.111).

¹⁰ *DRH*, III, p.302–303, nr.164; p.494, nr.276. M. Costăchescu (*Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p.341) credea că ar fi fost o rudă apropiată sau chiar frate al lui Cernat ploscarul.

¹¹ *Catalog ASI*, nr.331. În *DRH*, III, p.302–303, nr.164: Fântâna Suciavea. A fost pe teritoriul comunei Suceveni, jud. Galați. *DRH*, III, p.586, a localizat-o greșit în Basarabia.

din 15 iulie 1448. Presupunem că Bodea era prenumele lui Cernat ploșcarul¹². A avut un fiu sau o fată. căci în cele două documente amintite mai sus este numit „bunicul” lui Oancea A fost însă o perioadă, în lunga domnie a lui Ștefan cel Mare. în care acești urmași nu și-au putut exercita drepturile succesoriale. Una dintre moșiile sale, menționată în uricul din 15 iulie 1448, a ajuns în stăpânirea domniei, de la care niște răzeși din Fântâna lui Balea sau Fântâna Bălenilor vor cumpăra o jumătate de sat, plătind 30 de zloți tătărești, pentru o moarte de om. Amănuntul apare într-un hrisov dat de Petru Rareș la 28 mai 1528¹³. Sunt însă și informații de mai târziu, de la începutul secolului XIX, o spiță a răzeșilor din satul Vârlezi (jud. Galați), care amintește, probabil pentru începutul secolului XVIII, pe un Ion, coborâtor din Cernat ploșcarul¹⁴. Un nepot al lui, Petru Cernat, cumpără, la 2 iunie 1774 un loc din Galați, cu „dughene, magazale, pivnițe”¹⁵.

Șteful a fost, se pare, un apărător al domniei lui Bogdan II¹⁶, atitudine care i-a ușurat apropierea de Ștefan cel Mare chiar de la începutul domniei, mărturia doveditoare a „slujbelor” făcute fiind însă din 15 aprilie 1463, când „credinciosului nostru boier” i se întărește cumpărarea satului Motișești „de la obârșia” pârâului Corod¹⁷. Dovedindu-se și mai departe un reazăm al domniei, este adus la 2 octombrie 1468, în sfatul domnesc, cu toate că nu câștigase nici o dregătorie. Rămâne în sfat, cu unele întreruperi, până la 3 septembrie 1473¹⁸. Mai trăia la 14 mai 1484, când vinde seliștea Berivoieștii pe pârâul Sărata¹⁹.

Nu este cunoscut numele soției lui Șteful. Din precizarea hrisovului din 24 septembrie 1468, că și-a avut „casa lui” la satul „unde a fost Pătru Delțaș”²⁰, s-ar putea deduce că Șteful a fost căsătorit cu o fată a lui Cozma pivnicerul, ginerele lui Pătru Delțaș dinainte de 16 aprilie 1441²¹. A avut un fecior, Ion Cernat și două fete, Salomia și Neaga, amintite la 24 aprilie 1520, când vând satul „unde a fost Radul și Rădici”²². Cernătoaia care stăpânise, înainte de 19 martie 1528, siliștea

¹² Alexandru I. Gonța (*Documente privind istoria României, A, Moldova, veacurile XIV – XVII. Indicele numelor de persoane*, ed. I. Caproșu, București, 1995, p.131) l-a înregistrat cu forma *Costin Cernat*.

¹³ DIR, XVI/1, p.245, nr.216.

¹⁴ DJAN Galați, CAG, sec. II-a, 1875, dos.7, f. 53. Spița o cunoaștem într-o versiune transcrisă prin 1870.

¹⁵ ANDIC, *Fond General Al. Cernat*, dos.2, f.l.

¹⁶ L. Șimanschi, *op. cit.*, p.189.

¹⁷ DRH, II, p.165, nr.115. Satul Motișești, Motoșești a dispărut. A fost la sud-vest de satul Drăgușeni (jud. Galați), la poalele Dealului Motaș.

¹⁸ *Ibidem*, p.227–228, nr.155; 237–238, nr.161; 239–240, nr.162; 241–242, nr.163; 245–246, nr.165; 249–250, nr.167; 251–252, nr.168; 255–256, nr.173; 258–259, nr.175; 262–263, nr.177; 268–269, nr.182; 287–288, nr.192.

¹⁹ *Ibidem*, p.399–400, nr.261. Satul Plotunești, com. D. Cantemir, jud. Vaslui.

²⁰ *Ibidem*, p.225, nr.154.

²¹ *Ibidem*, I, p.299, nr.213.

²² DIR, XVI, I, p.163–164, nr.147.

Șendreștii pe pâraul Polocine²³, nu poate fi soția lui Șteful Cernat, cum a crezut Gh. Ghibănescu²⁴, pentru că, aceasta având urmași, siliștea s-ar fi păstrat după moartea Cernătoaiei și n-ar fi ajuns pe seama domniei, cum menționează hrisovul. Presupunerea că această Cernătoaie ar putea descinde dintr-o linie colaterală a celor doi frați²⁵ nu este de luat în seamă, întrucât nu există nici un temei documentar care să dovedească prezența altor rudeni de-ale Cernăteștilor.

Cu cei doi frați Cernat s-ar înrudi, după opinia lui Șerban Orescu, și Maria, mama lui Petru Rareș²⁶, ipoteză admisă și de Ștefan S. Gorovei²⁷. Sunt de amintit și rezervele lui N. Stoicescu, convins ca nu se poate stabili „nici o legătura între negoțul de pește pe care l-ar fi practicat Petru Rareș cu faptul că mama sa ar fi fost din neamul boierilor Cernătești”²⁸.

Începutul legendei despre originea Cernătească a mamei lui Petru Rareș poate fi pusă pe seama lui Gheorghe Asachi, care, folosindu-se de spusele lui Grigore Ureche și Ion Neculce despre negoțul cu pește făcut de Petru Rareș²⁹, scrie, în nvela *Petru Rareș* (1854) că Domnina „sora lui Cerinat [Cernat – *n. ns.*], stăpânul lacului Brateș, ar fi mișcat inima lui Ștefan voievod și fructul unui amori secret fu un fiu”, Petru Rareș³⁰. Neadevărul spuselor lui Asachi este evident și nu lipsește nici din „tradițiile poporane” puse în circulație de Moise N. Pacu³¹, acceptate de Gh. Ghibănescu și mai recent de Șerban Orescu³². Satul de pe lângă lacul Brateș din județul Covurlui (Galați) în care s-ar fi născut Petru Rareș (Petrești), amintit de Moise N. Pacu, este atestat abia la 6 februarie 1615³³. Șerban Orescu își mai susține ipoteza cu opinia: „Petru Rareș poseda o serie de proprietăți

²³ *Ibidem*, p.274–275, nr.241. Seliștea Șendrești a fost pe teritoriul satului Lespezi, ținutul Tecuci (com. Homocea, jud. Vrancea).

²⁴ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, I, Iași, 1906, p.207.

²⁵ Șerban Orescu, *op. cit.*, p.210.

²⁶ *Ibidem*, p.210–212; idem, *Mama lui Petru Rareș* în **MI**, XI, 1977, 3, p.36.

²⁷ Ștefan S. Gorovei, *Mușatinii*, București, 1976, p.84; idem, *Istoria unui ctitor de țară*, în **MI**, 1977, 3, p.35; *Petru Rareș*, București, 1978, p.268–269, cap. *Familia lui Petru Rareș*, redactat de Ștefan S. Gorovei; Ștefan S. Gorovei, *Petru Rareș*, București, 1982, p.13–14.

²⁸ N. Stoicescu, *Formația, cultura și începutul domniei lui Petru Rareș*, în **RdI**, 38, 1985, 7, p.652.

²⁹ După ce Const. C. Giurescu relevase temeiul documentar al legendei consemnate de Neculce (*Valoarea istorică a tradițiilor consemnate de Ion Neculce*, în *Studii de folclor și literatură*, București, 1967, p.452–453), Constantin Cihodaru a presupus că porecla „Măjarul” din textul cronicii lui Ureche a avut forma „Mânjanul”, derivată din numele satului Mânjești (com. Mogoșești, jud. Iași) de care ar fi legată familia după mamă a lui Petru Rareș (*Cu privire la frații după mamă ai lui Petru Rareș*, în **AIAII**, XIII, 1985, 2, p.896–897).

³⁰ Gheorghe Asachi, *Petru Rareș*, în *Opere*, II, ediție critică de N. A. Ursu, București, 1981, p.165.

³¹ Moise N. Pacu, *Cartea Județului Covurlui*, I–II, București, 1891, p.82.

³² Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, I, p.208; Șerban Orescu, *op. cit.*, p.210–211.

³³ **DIR**, XVII/3, p.240, nr.9, considerat îndoielnic; C. A. Stoide, D. L. Stăhiescu, *Vornicenii. Sat dispărut din ținutul Covurlui*, Galați, 1941, p.8.

în zona lacului Brateș atribuite Cernaților prin ispisocul lui Petru voievod din 1448, proprietăți din care el face danii mănăstirilor Probota (întemeiată de el), Tazlău, Humor și Moldovița³⁴. Nu există nici un document care să ateste cumpărături de moșii ale lui Petru Rareș în zona Bălții Brateșului. În plus, dacă s-ar fi cercetat cu atenție hrisovul din 15 iulie 1448, se observă că nici unul din iezerulele dăruite de Petru Rareș celor patru mănăstiri nu a fost în stăpânirea fraților Cernat. Daniile oferite mănăstirilor amintite au fost făcute în virtutea dreptului de stăpânire al domnului asupra pământului țării, cunoscutul *dominium eminens*.

Hrisovul dat la 11 mai 1546 Mănăstirii Probota pentru stăpânirea iezerului Belevu, din partea de răsărit a Bălții Brateșului, lângă Prut³⁵, este urmarea acestui *dominium eminens*, care se aplica și în prima jumătate a secolului XVIII. Judecând, la 3 ianuarie 1737, un proces pentru un pod umblător pe Siret, Grigore II Ghica afirmă că „apele cele mari sunt domnești”³⁶. Hrisovul domnesc îi asigură mănăstirii deplină stăpânire asupra iezerului și nu era nevoie ca domnul să-i mai ofere o „copie de pe uricul din 1448”, cum a crezut Șerban Orescu³⁷. Copia din fosta arhivă a Mănăstirii Probota datează din prima jumătate a secolului XIX³⁸, fiind scrisă pentru procesul ce s-a iscat după ce Cernațeștii au dat părțile lor din Balta Brateșului, lui Vasile Sturdza, care le va trece în stăpânirea domnului Mihail Sturdza³⁹.

Mănăstirii Tazlău, Rareș îi dăruiește chiar la începutul domniei, la 3 martie 1527, iezerul Dadovului⁴⁰. Dacă iezerul ar fi fost proprietatea domnului, cum a crezut Șerban Orescu⁴¹, Rareș ar fi menționat acest fapt în hrisovul de danie, așa cum a făcut pentru satul Totești, dăruit mănăstirii la aceeași dată⁴².

Mănăstirii Humor, Petru Rareș nu i-a dăruit iezerul Oreahovul de lângă Prut. Prin hrisovul din 18 ianuarie 1536 se reîntărește dania „nepotului” Ștefăniță făcută în iulie 1520⁴³. „Balta” Covur, jumătate, pe care Rareș o dă la 25 mai

³⁴ Șerban Orescu, *op. cit.*, p.211.

³⁵ DIR, XVI/1, p.498–500, nr.450.

³⁶ ANDIC, *Doc. ist.*, CXXXIX/24; Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Nostalgii răzeșești*. [1997], p.523–524

³⁷ Șerban Orescu, *op. cit.*, p.212.

³⁸ DRH, I, p.399, nr.280.

³⁹ DJAN Galați, *CAG*, sec.I, 1871, dos.10, f.43, 44; Gh. Platon, *Din lupta marii boierimi pentru acapararea de noi pământuri în prima jumătate a secolului al XIX-lea – Balta Brateșului*, în SCȘI, seria III, VI, 1955, 3–4, p.95.

⁴⁰ DIR, XVI/1, p.228–230, nr.202. Există și astăzi, pe teritoriul com. Tuluțești, jud. Galați, ghiolul Dadova (P. Păltănea, V. Țurlan, *Din toponimia Bălții Brateșului*, în ALIL, XXXI, A, 1996–1997, p.351).

⁴¹ Șerban Orescu, *op. cit.*, p.212. Presupunerea pe care o face aici, că iezerul era al „domniei”, este reală. Numai că autorul a pus semn de egalitate între ceea ce aparține „domniei” și proprietățile domnilor, situație care nu a existat.

⁴² Satul Totești, numit și Tătești, a fost pe teritoriul orașului Moinești.

⁴³ DIR, XVI/1, p.165–166, nr.149; p.384, nr.347. Șerban Orescu citează hrisovul din 7 mai 1546 (DIR, cit., p.451, nr.444. Iezerul Oreahovul, de lângă Prut, a fost în zona com. Foltești, jud. Galați (P. Păltănea, V. Țurlan, *op. cit.*, p.347).

1546⁴⁴, Mănăstirii Moldovița (ctitoria lui Alexandru cel Bun, reclădită de Petru Rareș în 1532) este, de fapt, iezarul Covur sau Cohorului din sudul Basarabiei, lângă orașul Reni. Și în acest caz este vorba de întărirea unei dării mai vechi făcută de Ștefan voievod, fiul lui Alexandru cel Bun, la 20 februarie 1445⁴⁵. Documentele discutate mai sus dovedesc că rudenția lui Petru Rareș, prin mamă, cu Cernăteștii, presupusă de Șerban Orescu, nu se poate demonstra. Pledoaria lui C. Cihodaru pentru descendența mamei lui Rareș și a fiului ei, Toader, pârcaľab de Hotin, din neamul Mânja⁴⁶ mai are nevoie de noi argumente, pentru a deveni credibilă.

Despre copiii lui Șteful Cernat – Ion, Neaga și Salomia – avem o singură informație, care o privește pe aceasta din urmă. Stăpânea, în răstimpul 1 septembrie 1554 – 31 august 1555, jumătate din satul Tălăbești, pe care o dă, la schimb, marelui logofăt Ion Movilă. Peste un secol, această jumătate de moșie ajunge în posesia familiei cronicarului Miron Costin⁴⁷.

Lipsa documentelor face să nu cunoaștem prin cine continuă să înainteze numele neamului, care și-a păstrat, în timp, atributul că „vine din vechime”. Postelnicul Nicolae Jora, care stăpânea, la 4 august 1833, a patra parte din satul Foltești, baștină Cernătească, știa că cealaltă jumătate este, „după Cernat ploșcarul, cu ispisoc de întăritură de la domnul Petru Vodă, și frăține-său Șteful, din care au curs rudele” ce o au în stăpânire⁴⁸.

Câteva documente din a doua jumătate a secolului XVI și începutul celui următor, citate și de Șerban Orescu, amintesc persoane cu numele de *Cernat*, dar lipsesc documentele care să le dovedească apartenența la neamul Cernăteștilor. În această situație este Gavril Cernat, scriitor de zapise, care era, la 22 iulie 1598, ginerele lui Cârstea Ghenovici vornicul⁴⁹, fiind căsătorit cu una dintre fiicele acestuia, Măricuța, care a moștenit satul Țigănenii din ținutul Tecuci⁵⁰. Nici Cernat

⁴⁴ DIR, cit., p.519–520, nr.467; p.518, nr. 465. Balta este numită, mai târziu, la 31 mai 1597, Covurlui (DIR, XVI/4, p.166–169, nr.9).

⁴⁵ DRH, I, p.357–358, nr.253.

⁴⁶ C. Cihodaru, *Cu privire la frații după mamă ai lui Petru Rareș*, p.695.

⁴⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, VI, București, 1904, p.151. Satul Tălăbești a fost pe teritoriul com. Tudor Vladimirescu, jud. Galați, pe lângă balta Tălăbeasca. Pentru Ion Movilă, vezi N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV–XVII*. București, 1971, p.317. V. și Paul Păltănea, *Familia cronicarului Miron Costin și risipirea moșiilor prin descendenți*, în *ArhGen*, IV (IX), 1997, 3–4, p.153–154.

⁴⁸ ANDIC, *Fond General Al. Cernat*, dos.2, f.61. Șerban Orescu, folosindu-se de aceste informații, crede, fără argumente, că urmașii lui Șteful „au intrat în rândul răzeșilor”, în timp ce descendenții lui Cernat ploșcarul au rămas boieri de țară (*op. cit.*, p.213).

⁴⁹ DIR, XVI/4, p.234–235, nr.287. N. Stoicescu (*Dicționar*, p.300) i-a transcris numele greșit, Cerchez, Cerchat.

⁵⁰ DRH, XXIII, p.292–293, nr.350, act din 8 martie 1636. Satul, numit și Țigănești (ANDIC, *Doc. ist.*, XCIX/41, 12 decembrie 1747), a fost pe malul drept al pârăului Gerul, pe teritoriul com. Grivița, jud. Galați, pe lângă Dealul Țiganca (P. Păltănea, V. Țurlan, *Sate dispărute de pe Valea Gerului*, în „Danubius”, XIII–XIV, 1992, p.223). V. și Ion T. Sion, *Umbreștești, vatră milenară de istorie*, Focșani, 1999, p.93–97.

Bălțatul din „seliștea” Cernătești, trăitor în prima jumătate a secolului XVI⁵¹, nu poate fi alăturat, cu siguranță, neamului Cernătesc. A putut fi originar din satul Cernătești, de la izvoarele pârâului Gerul⁵², existent la 15 iulie 1448, sau din satul Pâtcăești, care, după această ultimă dată, își schimbă numele în Cernătești⁵³.

Nu-i cunoaștem pe Cernăteștii din secolul XVII, lipsind documentele cu referiri la descendenții celor doi frați. Cu ajutorul spiței din Vârlezi, de la începutul secolului XIX⁵⁴, pe care am mai amintit-o, putem reface linia urmașilor lui Cernat ploscarul, care viețuiesc în secolul XVIII, Începe cu un Ion, care trăia, cum aprecia și Șerban Orescu, pe la 1700⁵⁵. A avut doi copii, Nicolae și Maria, moartă fără urmași. Nu știm cu cine a fost căsătorit Nicolae, ai cărui fii sau numit Alexandru, Pavel și Iordache⁵⁶.

Despre *Alexandru Cernat* știm doar că a fost și el amestecat în pricina locului cumpărat de Pavel la Galați. Într-un zapis din 22 octombrie 1775, scris pentru judecata care a urmat, un jăluitoar spune că „s-au sculat Cernăteștii și au vândut loc acest”⁵⁷. Nu se știe cine i-a fost soția cu care a avut trei feciori (Alexandru, Ioniță, Vasile) și trei fete (Elena, Maria, Safta)⁵⁸. S-ar putea că cel mai mare fiu să fi fost *Ioniță*, care este desemnat, în decembrie 1784, de Dumitrache Hangerli, fost mare spătar, pârcălab de Galați, să cerceteze hotarele moșiilor Zăganca și Șerpeni din ținutul Covurlui⁵⁹. Are rangul de medelnicer la 15 aprilie 1803, când vinde o parte din moșia Pechea, Cioara⁶⁰. *Vasile* nu avea rang la 19 februarie 1801, dar peste câteva luni la 5 iunie 1807, era postelnic și îndeplinea, ca și fratele mai mare, porunci de hotărnicirea moșiilor. La 8 iulie 1812 stabilește hotarele părților din Șerpeni cumpărate de aga Alecu Greceanu, fost mare spătar⁶¹.

⁵¹ DIR, XVII/2, p.245–246, nr. 17.

⁵² A fost pe teritoriul com. Smulți, jud. Galați, pe lângă locul numit Gerușița. La 13 mai 1609 se spune despre sat că este pe pârâul Corod (DIR, XVII/2, p.213, nr.283).

⁵³ Satul Pâtcăești a fost pe teritoriul satului Fundeanul, com. Drăgușeni, jud. Galați, pe lângă Dealul Cernătești. Primul nume s-a schimbat înainte de 24 septembrie 1468 (DRH, II, p.225–226, nr.54).

⁵⁴ S-ar putea să fie totuna cu spița făcută la 15 decembrie 1823, cu ocazia unei hotarnice a moșiei Umbrărești (inclus în Târgul Bujor, jud. Galați), aproape de Vârlezi (DJAN Galați, TC tr. Iași, 1857, dos.227, f.2, 4; în text este o simplă mențiune, fără detalii).

⁵⁵ DJAN Galați, CAG, sec. II, 1875, dos.7, f.53; Șerban Orescu, *op. cit.*, p.214.

⁵⁶ Șerban Orescu, *op. cit.*, p.214. Lipsește din spița răzeșilor din Vârlezi.

⁵⁷ ANDIC, *Fond General Al. Cernat*, dos.2, f.2–3.

⁵⁸ DJAN Galați. CAG, sec. II, 1875, dos.7, f.53.

⁵⁹ ANDIC, *Doc. Ist.*, MCCVII/214. Moșia Zăganca a fost pe pârâul Suhurlui la sud-vest de Băleni, jud. Galați, pe lângă Dealul Zăganca, iar Șerpeni a fost mai la apus, în vecinătatea com. Costache Negri.

⁶⁰ ANDIC, *Doc. ist.*, CDCVI/153.

⁶¹ D. L. Stăhiescu, *Documente covurluiene referitoare la moșia Cotrosul*, în „Orizonturi”, Galați, IV, 1941, 1–2, p.304–306. ANDIC, *Doc. ist.*, MCCVII/196, 199, 218. Moșia Șerpeni a fost în jurul satului Balintești, com. Berești-Meria, jud. Galați. Pentru Alecu Greceanu, vezi Cristian-Dragoș Căldărar, *Pomelnicul de la Drăgușeni-Covurlui cu o spiță de neam a familiei Greceanu din*

Trăia la 2 iulie 1836 când cumpără, împreună cu alte rudenii, părți din moșia satului Umbrărești⁶². Nu se știe cine i-a fost soție. A avut trei copii: *Elena*, mai mare, căsătorită Gheorghiu⁶³, *Gheorghe* și *Neculai*, care mai trăia, la 22 aprilie 1860, în satul Vârlezi. La 20 noiembrie 1836, acest Neculai avea rangul de căminar și era asesor la Judecătoria ținutului Covurlui, prezidată de postelnicul Ion Cuza. A fost căsătorit cu Catinca Gâlcă și a avut patru feciori, *Ion*, *Nicolae*, *Alecu*, *Lascăr*, și trei fete, *Agripina*, călugărită, *Maria*, și *Aristița*, căsătorită Muracer⁶⁴. Nu știm cu cine a fost căsătorită Elena, fata lui Alexandru Pavel Cernat, fiul lui Neculai, a avut cu Maria Plesnilă, descendentă dintr-un vechi neam răzășesc⁶⁵, doi feciori, *Petru* și *Ștefan*, și patru fete, *Ana*, *Gafița*, *Paraschiva* și *Safta*. Petru slujea la Căpitania ținutului Covurlui la 27 noiembrie 1792. Păstra rangul de căpitan și la 19 februarie 1801⁶⁶. Mult mai târziu, la 5 septembrie 1818, când face un schimb de moșii cu Grigore Ventura, fost mare postelnic, are rangul de medelnicer⁶⁷. A căpătat și rangul de postelnic, pe care îl avea la 17 aprilie 1824⁶⁸. A decedat după 27 iulie 1825⁶⁹. A avut un fiu, *State* (Eustatie), căsătorit, la 16 februarie 1816, cu Teodosia, fiica protopopului de la Galați, Gheorghe Avram. Aceștia sunt părinții generalului Alexandru Cernat⁷⁰. State Cernat a murit înainte de 21 iunie 1835⁷¹. Petru Cernat a avut și trei fete: *Elena*, măritată, la 8 aprilie 1820, cu Lupu Pangrate⁷², *Maria*, căsătorită cu Manolache Balaban căminar⁷³ și Anghelina,

Moldova, în Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic, IV, Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos, 1988, p.148–149.

⁶² DJAN, Galați, *Doc.*, XI/11. Satul Umbrărești a fost în partea de sud a orașului Târgul Bujor.

⁶³ DJAN Galați, *TC* tr. Iași, 1866, dos.130, f.8–8v Unul dintre fii, Constantin, era sublocotenent în ianuarie 1865.

⁶⁴ DJAN Galați, *Doc.*, VIII/14; *TC*, sec. I, *Acte autentice*, 1886, decembrie, nr.1805. Pentru un proces cu serdarul Vasile Luchian, început în 1867, prilejuit de cumpărarea unui loc din Galații, vezi DJAN Galați, *Doc.*, IV/61. Descendenții lui Neculai Cernat trăiau la 15 decembrie 1886.

⁶⁵ DJAN Galați, *Colecția Bibliotecii „V. A. Urechiiă”*, X/86. Radu Ionescu, *Un document inedit din familia Plesnileștilor din Vârlezi, în 100 de ani de la înființarea Bibliotecii „V. A. Urechiiă” Galați*, Galați, 1991, p.185–186.

⁶⁶ DJAN Galați, *TC* tr. Iași, 1859, dos.111, f.18v. D. L. Stăhiescu, *Documente covurluiene*, p.304–306.

⁶⁷ DJAN Galați. *TC* tr. Iași, 1859, dos.57, f.24; *MOM*, II, nr.204, 16 iunie 1860, p.709–710.

⁶⁸ ANDIC, *Fond General Al. Cernat*, dos.2, f.18.

⁶⁹ DJAN Galați, *CAG*, sec. II, 1875, dos.7, f.45.

⁷⁰ *Ibidem*; ANDIC, *Fond General Al. Cernat*, dos.4, f.1; Șerban Orescu, *op. cit.*, p.216.

⁷¹ ANDIC, *Fond General Al. Cernat*, I/6. Vărul lui, fiul lui Ștefan, se numea tot State; căsătorit cu Maria Vorănescu, a decedat la 15 martie 1860 (DJAN Galați, *TC* tr. Iași, 1860, dos.119, f.7).

⁷² DJAN Galați, *TC* tr. Iași, 1856, dos.78, f.365–366; *ibidem*, 1860, dos.91, f.1, 2. Erau divorțați la 11 iunie 1860. Neamul Pangrate mai avea, la sfârșitul secolului XVIII și alți reprezentanți în ținutul Covurlui: Costin Pangrate se judecă la 25 mai 1801 cu sulgerul Alexandru Stamatini pentru un „bătrân” din moșia satului Puțeni (Valca Mărului, jud. Galați; ANDIC, *Doc. ist.*, CLXXXV/319, 320).

⁷³ DJAN Galați, *TC* tr. Iași, 1857, dos.227, f.2, 4. Maria Balaban a decedat la 28 martie 1863 (*ibidem*, 1863, dos.88, f.1). Pentru descendenți, *ibidem*, 1861, dos.249, f.9–15.

însoțită cu un Țăplica⁷⁴.

Celălalt fiu al lui Pavel Cernat, Ștefan, slujea, la 23 aprilie 1812, la Căpitănia ținutului Covurlui. În anul următor era postelnicel⁷⁵. Va mai căpăta și alte ranguri, căci la 17 mai 1826 este stolnic⁷⁶. Om de carte și bun creștin, cumpără, la 23 ianuarie 1826, împreună cu rudenia lui, Lupu Pangrate, cărți pentru biserica satului Foltești⁷⁷. Nu știm cu cine a fost căsătorit. A avut doi feciori, Dumitru și Gheorghe, și o fată, căsătorită cu Dumitru Pastia⁷⁸. A decedat în 1843, între 6 martie și 16 septembrie⁷⁹.

Despre fetele lui Petru Cernat, cunoaștem că *Gafița* a fost măritată cu Gheorghe Crăescu, *Paraschiva* cu Ion Vârgolici, iar celelalte s-au numit, prin căsătorie, *Iana Onofrei* și *Safta Boncu*⁸⁰.

Oprindu-ne cu cercetarea genealogică a Cernăteștilor la generația care trăia la mijlocul secolului XIX, observăm că în curgerea celor patru secole de existență ei au rămas, datorită risipirii, în condiții ce nu mai pot fi reconstituite, a domeniului feudal întărit de hrisovul domnitorului Petru II, în spațiul social al micilor boieri de țară, îndeplinind, adeseori, porunci domnești pentru hotărnicirea unor moșii din zona ținutului Covurlui.

Cernat ploscarul și fratele lui, Șteful, stăpânesc, prin hrisovul domnesc din 15 iulie 1448, satele: *Pâtcăești*, pe pârâul Corod (satul Fundeanu, com. Drăgușeni), cumpărat înainte de 1448; *un loc în „pustie”*, tot pe Corod între satele Motișești și Vitejești (au fost în zona com. Drăgușeni), ca să-și „întemeieze sat”; *un alt loc, tot în „pustie”* mai jos de Vitejești (fost între satul Brătulești, com. Corod), „la fântână” – adică la un izvor, – să-și „facă sat”; *Smulți*, pe pârâul Suhurlui; în vecinătate, *Milești*, „unde este jude Uliu” (inclus în com. Smulți), la „obârșiile pârâului Gerul, siliștile *Dăbești* (la sud-est de Smulți) și *Cernătești* (la apus de Smulți); *Gorunești* în partea de apus a satului Smulți); un loc în „pustie”, între Milești și Frățilești; *seliștea Frățilești* (a fost pe pârâul Gerul, între Milești și satul Mândrești, com. Valea Mărului); la „obârșia” pârâului Bârzota *o prisacă*, „la fântână, unde a fost Călugărul” (a fost, probabil, pe lângă Dealul Mănăstirea, în împrejurimile satului Cârломănești, com. Cerțești); o altă *prisacă*, a lui Roșca, în dreptul satului Cojoești (a fost, probabil, pe teritoriul com. Cerțești; satul Cojoești nu mai este amintit în alte documente); *pârâul Găunoasa* „de la obârșie până la gură” (izvorăște din partea de sud-est a satului Smulți și se varsă în pârâul Gerul, la sud de Valea Mărului); *seliștea lui Lațco Furul*, pe pârâul Suhurlui (a fost, probabil, în spațiul dintre satele Smulți și Vârlezi); seliștea Comăneștilor în „gura”

⁷⁴ DJAN Galați, CAG, sec. II, 1875, dos.7, f.45.

⁷⁵ Ibidem, TC tr. Iași, 1859, dos.111, f.26.

⁷⁶ Ibidem, f.19.

⁷⁷ „Theodor Codrescu”, II, 1933, 7, p.110.

⁷⁸ DJAN Galați, TC tr. Iași, 1857, dos.227, f.2, 4; 1860, dos.429, f.9.

⁷⁹ Ibidem, 1859 dos. 111, f.21; *Doc.*, II/95.

⁸⁰ ANDIC, Fond General Al. Cernat, I/7, f.24.

pârâului Cneja (inclusă în Târgul Bujor); *seliștea lui Mânea*, pe pârâul Covurlui (a fost, probabil, între Târgul Bujor și Fântânești); *seliștea Scheilor* (a fost probabil, la răsărit de satul Moscu, com. Târgul Bujor); *seliștea lui Fâlfoi* (a fost, probabil, pe lângă Târgul Bujor); *seliștile lui Radu, Rădici unde este jude Dragoș și Cudre* (au fost pe teritoriul com. Fântânești); *satul Fărești pe Prut* (a fost pe teritoriul satului Stoicani, com. Foltești); *gârla Flămânzilor* (în Balta Brateșului); jumătate din *morile domnești* de la Prut (în zona satului Stoicani); *Foltești; Fântâna lui Balea* (Băleni); *Fântâna lui Cucu* (Cuca, jud. Galați), *Blăjari* (inclus în Târgul Ivești); *Merești* (a fost pe teritoriul com. Liești); *Mănăstirea*, la gura Bârlăjiței (a fost pe teritoriul com. Umbrărești); *Liești; Gârlești* (a fost pe teritoriul com. Nămolosa); *Tălăbești, unde a fost Voico și Șteful și Micu; Tomcești* (ambele sate au fost pe teritoriul com. Tudor Vladimirescu); *gârla Brateșului* cu satul (în partea de sud a bălții Brateșului); *seliștea lui Duma* pe Călmățui (în balta Brateșului, în dreptul satului Tulucești)⁸¹. Acest vast domeniu familial, cuprinzând 40 de sate și alte locuri, îi situa pe cei doi frați printre marii proprietari ai epocii lor, alături de cunoscutul boier Mihail de la Dorohoi, care avea, la 20 decembrie 1437, 52 de sate⁸².

Domeniul dăruit, în virtutea dreptului de *dominium eminens*, a fost folosit, la început, de cei doi frați. Împărțirea lui se va produce, probabil, înainte de 15 aprilie 1463⁸³, când Șteful cumpără de la pan Herman, presupusul cândva autor al *Cronicii moldo germane*⁸⁴, satul Motișești, la izvoarele pârâului Corod, și dumbrava de la Deocheați⁸⁵. Dintr-un alt hrisov al lui Ștefan cel Mare, cel din 24 septembrie 1468⁸⁶, dat lui Șteful, „adevărat boier al nostru credincios”, cunoaștem că acesta luase din „uricul” de la 15 iulie 1448, satele: Pâtcăești, numit acum Cernătești, „unde îi este casa”, poiana de la Fântâna Călugărului, jumătate din iezerul Covurlui, jumătate din satul „unde a fost Fara”, lângă morile de la Prut, Rădicești, „unde a fost satul bulgăresc” și seliștea Cernătești, de la izvoarele Gerului. De ce i-au revenit lui Șteful atât de puține sate din stăpânirea frățească, nu se va ști, probabil, niciodată. Tot prin hrisovul din 24 septembrie 1468, i se mai întăresc încă patru sate și o siliște luate în posesie în condiții necunoscute: unde a fost Pătru Delțag, pe pârâul Bogdana, ținutul Tutova⁸⁷, Rusciori „cutul” Ungurași și

⁸¹ DRII, I, p.397, nr.280.

⁸² *Ibidem*, p.245–247, nr.175; Alexandru I. Gonța, *Studii de istorie medievală*, ediție de Maria Magdalena Székely și Ștefan S. Gorovei, Iași, 1998, p.177.

⁸³ DRH, II, p.165, nr.115.

⁸⁴ Olgierd Górka. *Cronica epocii lui Ștefan cel Mare (1457–1499)*, București, 1937, p.49. Pentru păreri contrare acestei opinii, vezi I. C. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare*, București, 1942, p.10; N. Stoicescu, *op. cit.*, p.49.

⁸⁵ Satul Deochiați a fost inclus în satul Drăgușeni, jud. Galați.

⁸⁶ DRH, II, p.225–226, nr.154.

⁸⁷ Numit Diljișani și Cernații (DIR, XVII/4, p.103, nr.144). A fost în partea de sud a satului Cepești a com. Bogdănița, jud. Vaslui.

siliștea „unde a fost tătarul Petir”⁸⁸. Primul sat, al lui Pătru Delțag, ar putea fi, cum am presupus, zestrea soției sale, pentru celelalte două nu ne alăturăm opiniei lui L. Șimanschi, că ar fi tot zestrea soției. Ele sunt, mai degrabă, o răsplată pentru sprijinul dat lui Bogdan II și lui Ștefan cel Mare în lupta împotriva lui Petru Aron.

Despre satele rămase lui Cernat ploscarul, după împărțirea frățească, știm dintr-o mărturie, dată la 4 august 1833, că satul Foltești a fost al lui Cernat ploscarul, iar altele moștenite de un nepot al său, Oancea, care vinde, la 15 ianuarie 1495 siliștea Fântâna cea Veche⁸⁹, iar peste câțiva ani, la 14 martie 1502, cedează, pentru 70 de zloți tătarești, a patra parte din satul Milești⁹⁰.

Cele mai multe dintre satele Cernăteștilor, trecute în uricul din 15 iulie 1448, au dispărut, cu timpul, câteva, însă, mai există și astăzi în județul Galați: Fântâna lui Balea – Băleni, Fântâna lui Cucu – Cuca, Liești și Smulți, vândute sau schimbate, în împrejurări necunoscute, cu răzeșii, care le vor înstrăina și ei, prin secolele XVII–XVIII, unor mari boieri sau mănăstiri. Sărăcia mărturiilor, care privesc risipirea domeniului familiei, face ca în cercetarea de acum a acestui proces, arareori să întâlnim invocarea uricului din 15 iulie 1448, ca un temei de veche stăpânire. Este amintit într-o mărturie din 4 august 1833, referitoare la satul Foltești, ca și în procesul Cernăteștilor cu Mihail vodă Sturdza pentru Balta Brateșului⁹¹.

Cum și-au luat răzeșii din Băleni restul moșiei, în afara părții cumpărată de la Ștefan cel Mare, nu se știe. Au putut-o păstra până către sfârșitul secolului XVIII, când vistiernicul Matei Cantacuzino, fiul lui Ioan, mare logofăt, cumpără, prin patru zapise – din 27 iunie 1783, 15 septembrie 1784, 30 aprilie 1786 și 30 ianuarie 1788 – părți din Băleni și Poiana Ocolului, întregind un domeniu început, în această zonă, de tatăl lui, cu un deceniu mai înainte. Matei Cantacuzino, plecând în Rusia, vinde Bălenii și celelalte moșii megieșe vornicului Costache Ghica, la 20 mai 1794. Reîntoarcerea moșiei Băleni la Cantacuzini se va face la 17 aprilie 1835, prin căsătoria nepoatei lui Costache Ghica, Aristița, cu Matei Cantacuzino⁹².

A putut să existe, pentru satul Fântâna lui Cucu (Cuca), o legătură între uricul din 15 iulie 1448 și un altul emis de Bogdan III reîntărit de Petru Rareș la 27 martie 1546⁹³, prin care câțiva oameni capătă „un loc din pustiu” la Fântâna

⁸⁸ Rușciorii a fost în partea de nord a com. Mitocul Dragomirnei. Ungurașii erau lângă satul Stamatele, com. Fântânele, jud. Suceava. Siliștea tătarului Petir nu mai poate fi localizată.

⁸⁹ ANDIC, *Fond General Al. Cernat*, dos.2, f.61. DRH, III, p.302–303, nr.164. Pentru localizarea siliștii, vezi *supra*, nota 11.

⁹⁰ DRH, III, p.494, nr.276.

⁹¹ Cele „două ispisoace de la Petru voievod”, pe care răzeșii Patrichi, din satul Cuca (înruđiți, prin alianță, cu Cernăteștii) sunt obligați, la 12 noiembrie 1793, să le restituie Mănăstirii Nicorița din Iași (D. L. Stăhiescu, *Documente covurluiene*, p.309) sunt de la Petru Rareș (DIR, XVI/1, p.427–428, nr.390)

⁹² Paul Păltănea, *Note genealogice despre Cantacuzinii de la Băleni*, în *ArhGen*, III (VIII), 1996, 3–4, p.68–75.

⁹³ DIR, XVI/1, p.427–428, nr.390.

Cucului, pentru a-și întemeia un sat. Din partea ajunsă la răzeși, Mănăstirea Nicoriță din Iași va lua, probabil, spre sfârșitul secolului XVII, a cincea parte din moșie. La 22 ianuarie 1706, mai mulți răzeși deschid un proces pentru revendicarea moșiei⁹⁴.

Cernăteștii au păstrat și ei o parte din moșie, căci, la 3 decembrie 1799, Petru Cernat căpitan, vărul lui Vasile Cernat, și Alexandru Patriche, rudă prin alianță, mărturisesc că aveau, la Cuca, 22 stânjeni „baștină” la care adăugaseră, până atunci, 549 stânjeni cumpărați de pe la răzeși. Până la 19 februarie 1801, mai tocnesc 286 de stânjeni, ceea ce dovedește că aveau o bună stare materială. Stânjenuț se vindea atunci cu 2 lei⁹⁵. În intervalul 25 octombrie – 26 decembrie 1798 au cumpărat, de la mai mulți răzeși, 639 stânjeni din moșia vecină Cotrosul, părți hotărnicite la 3 decembrie 1799⁹⁶.

Satul Liești trece și el în altă stăpânire la 12 ianuarie 1495, când Ștefan cel Mare îl dăruiește lui Frățilă, Florea, Danciul și Badea pentru „slujba lor dreaptă și credincioasă”⁹⁷. Urmașii acestora l-au păstrat până către sfârșitul veacului XVII. La 5 ianuarie 1685, vistiernicul Iordache Toderășcu Cantacuzino avea cumpărături făcute în moșia acestui sat⁹⁸. Le va da zestre fiicei Catrina, căsătorită cu vornicul Vasile Costache, care mai ia în stăpânire și alte părți înainte de 15 aprilie 1693⁹⁹. Proprietatea a fost păstrată de familia Costache până către începutul celei de-a doua jumătăți a secolului XVIII, căci înainte de 22 august 1776 cea mai mare parte a moșiei ajunge, prin cumpărături și schimburi, pe seama hatmanului Iordache Ghica¹⁰⁰.

Nu se știe când satul Smulți a trecut pe seama răzeșilor. Părți din moșie au ajuns, prin danii, în stăpânirea Mănăstirii Adam din apropiere, care la 1 septembrie 1681 le schimbă cu alte moșii¹⁰¹. Petrache Negre, tatăl lui Costache Negri, a stăpânit o vreme a patra parte din sat, răscumpărată de răzeși la 2 iulie 1816¹⁰². Situații asemănătoare au cunoscut și celelalte sate, dispărute cu timpul, pierzându-se amintirea primilor stăpânitori.

Cernăteștii mai aveau, în secolul XIX, doar părți din moșiile a două sate, aflate tot în județul Galați: Foltești cu locuri din Balta Brateșului, și Umbrărești,

⁹⁴ D. L. Stăhiescu, *Documente covurluiene*, p.310.

⁹⁵ *Ibidem*, p.304–306.

⁹⁶ *Ibidem*, p.305, 307–308; DJAN Iași. *Divanul Țării de Jos*, dos.788, f.12v.

⁹⁷ DRH, III, p.300–301, nr.163. Editorii, urmându-l pe Ion Bogdan (*Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, p. 48), au localizat satul Liești în com. Priponești, jud. Galați (DRH, III, p.601). Documentul din 12 ianuarie 1495 privește satul Liești, jud. Galați, căci este amintit într-un alt document al acestui sat scris la 20 octombrie 1795 (ANDIC, *Doc. ist.*, CXXXVIII/145; Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Nostalgiile răzeșiei*, p.541–542.

⁹⁸ ANDIC, *Doc. ist.*, CXXXVIII/60; Dumitru Iancu Tăbăcaru, *op. cit.*, p.515–516.

⁹⁹ ANDIC, *Doc. ist.*, CXXXVIII/90; Dumitru Iancu Tăbăcaru, *op. cit.*, p.459, 529.

¹⁰⁰ ANDIC, *Doc. ist.*, CXXXIX/7; Dumitru Iancu Tăbăcaru, *op. cit.*, p.534–535.

¹⁰¹ ANDIC, *M-rea Adam*, IX/7, nr.8.

¹⁰² DJAN Iași, *Doc.*, 143/76.

care a cuprins și siliștea Comăneștilor de la „gura” Cnejei, trecută în uricul din 15 iulie 1448¹⁰³. Jumătate din moșia satului Foltești au păstrat-o Cernăteștii până după 1803¹⁰⁴, când au vândut-o logofătului Teodor Balș. Urmașii acestuia, care o stăpâneau în 1816, o cedează, la 24 ianuarie 1841, vornicului Vasile Alecsandri, tatăl poetului¹⁰⁵. A patra parte din sat, stăpânită la 4 august 1833 de postelnicul Nicolae Jora, este dăruită fraților Cernat¹⁰⁶.

Mai sus de Foltești, Petre Cernat și rudenia lui, Alexandru Patriche, aveau părți de „baștină” și cu cumpărături în moșia Burduhoșii, care ar putea fi vechea „siliștea lui Mânea” de pe pârâul Covurlui¹⁰⁷.

Părți de „baștină” și cumpărături, pe care le făceau prin 1808, aveau Cernăteștii în satele Umbrărești și Voruntarul¹⁰⁸, constituite pe „siliștea Comăneștilor” din 1448. Baștina din cele două sate era „bătrânul” Fuiogă, „din care se trag Cernăteștii”. La un proces din iunie 1832, pe care Cernăteștii, reprezentați de medelnicerul Vasile Cernat, îl au cu alți răzeși, își susțin drepturile cu un hrisov de la Ștefăniță vodă, dat la 9 septembrie 1525 nepoților lui Voruntar, pentru satul Voruntărești, „la Covurlui”¹⁰⁹, și o carte de judecată din 25 iunie 1754 dată unui Constantin Batin¹¹⁰. Rudenia lui Voruntar și Constantin Batin cu primii Cernătești nu mai poate fi acum precizată. Moșia din aceste două sate, 345 stânjeni în Umbrărești și 596 în Voruntarul, a fost stăpânită „la un loc” după o hotarnică din 15 decembrie 1823, întărită de un hrisov din 1835 al lui Mihail vodă Sturdza. După acest an, Cernăteștii „au scos boieri hotarnici” ca să-și împartă moșia¹¹¹.

La 27 noiembrie 1792, căpitanul Petre Cernat cumpăra părți din moșia Itești de lângă satul Vârlezi, pe pârâul Suhurlui, unde au stăpânit și Cernăteștii, proprietate constituită într-o vreme mai îndepărtată. După un memoriu al Cernăteștilor, întocmit în 1873 pentru revendicarea unor părți din Balta Brateșului,

¹⁰³ Satul Umbrărești a fost inclus în Târgul Bujor. Cneja este pârâul Chineja.

¹⁰⁴ *Condica liuzilor* din 1803 înregistrează moșia ca „răzășească” (*Uricariul*, VII, p.336). Mult mai târziu, la 4 august 1833, sunt amintiți răzeșii neamului Ștefului, cât și neamul Cernătesc” (*ANDIC, Fond General Al. Cernat*, dos.2, f.4). În recensământul din 1772 se precizează că Foltești este moșia Mănăstirii Moldovița (*Moldova în epoca feudalismului*, VII, 1, Chișinău, 1975, p.151).

¹⁰⁵ Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din 1816*, Iași, 1979, p.54; *ANDIC, Doc. ist.*, CDXXXII/21, Const. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*, București, 1972, p.179.

¹⁰⁶ *ANDIC, Fond General Al. Cernat*, dos.7, f.61.

¹⁰⁷ *ANDIC, Doc. ist.*, CDXX/91. Moșia Burduhoșii a fost la sud-vest de satul Chiraftei, spre Cuca.

¹⁰⁸ Satul Umbrărești a fost în partea de sud a orașului Târgul Bujor. Voruntarul își avea moșia la apus și sud de Umbrărești.

¹⁰⁹ *DIR*, XVII/1, p.227, nr.200. Într-o carte de judecată a Divanului Țării de Jos din 10 februarie 1834, hrisovul lui Ștefăniță vodă este amintit fără „văleat” (*DJAN Galați, Colecția Bibliotecii „V. A. Urechiiă”, X/49*).

¹¹⁰ *DJAN Galați, Colecția Bibliotecii „V. A. Urechiiă”, X/49*.

¹¹¹ *DJAN Iași, Anaforale 2*, f.4v-5v; *DJAN Galați, Colecția Bibliotecii „V. A. Urechiiă”, X/87-89*. Menționi și la Șerban Orescu, *op. cit.*, p.15.

se afirmă că acest neam s-a retras în satul Vârlezi în 1618, „când au pus stăpânire turcii pe gârla Brateșului și tot teritoriul ei”¹¹². Dacă această tradiție de familie este reală, ea concordă cu existența unei spițe a răzeșilor din Vârlezi, întocmită în 1821, care dovedește și drepturile Cernăteștilor în această moșie¹¹³. Petre Cernat, cu fratele Ștefan și vărul Vasile, au mai cumpărat în cele două moșii, la 23 aprilie și 29 iunie 1812, 22 aprilie 1821 și 11 decembrie 1829¹¹⁴. Parte din această stăpânire a fost revendicată, la 24 mai 1834, de răzeșii din Borodești¹¹⁵. Judecata este în favoarea paharnicului Gheorghe Cernat, care-și păstrează proprietatea de 145 stânjeni¹¹⁶. Tot în zona satului Vârlezi, la apus, era satul Lupești, din a cărui moșie Petru și Ștefan Cernat iau de la postelnicul Panait Docan, la 25 martie 1806, părțile acestuia, dându-i, în schimb, ocinele lor din Valea Lungă¹¹⁷. Pe lângă această vale, Petru și Ștefan Cernat aveau, dinainte de 1 decembrie 1799, hlize în moșia Țipătoarea, la care s-au mai adăugat cele din Hasnaș și Osăști, pentru care Ștefan Cernat se judeca la 6 martie 1842¹¹⁸. Peste un deceniu, la 2 august 1818, medelnicerul Vasile Cernat se judeca, la domnie, cu niște răzeși din satul Șerpeni, cerând a patra parte din acest sat. Păra se sprijinea pe un hrisov din anul 1521, dat de Ștefăniță vodă. Divanul domnesc dă dreptate răzeșilor, pentru că amintitul hrisov nu se referea la Șerpeni¹¹⁹.

Tot în acest an, 1818, la 5 septembrie, Petru și Ștefan Cernat și alte rudeni ale lor primesc de la Grigore Ventura, fost mare postelnic, hlize din moșiile Andrieșeni și Ionășești, pentru 215 stânjeni din moșia Stoeneasa, care ar putea fi o rămășiță din dania domnească de la 1448¹²⁰. Schimbul a fost făcut de Cernătești pentru a întregi baștina și cumpărăturile anterioare anului 1823, din moșia Tăplăi,

¹¹² ANDIC, *Fond General Al. Cernat*, I/7, f.26. Afirmatia din memoriu ar putea fi în legătură cu luarea de către turci, în timpul domniei lui Alexandru Iliăș (septembrie 1620 – octombrie 1621), a „târgului Renii cu câteva sate”, pe care le-au alipit cetății Ismail (Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p.85).

¹¹³ DJAN, Galați, *TC tr. Iași*, 1859, dos.III, f.18v; ibidem, 1857, dos.227, f.2, 4.

¹¹⁴ DJAN, Galați, *TC tr. Iași*, 1859, dos.111, f.18v, 19, 26; ANDIC, *Doc. ist.*, CDLXXVIII/188, 141.

¹¹⁵ Sat în com. Tutova, jud. Vaslui.

¹¹⁶ DJAN Iași, *Anaforale 2*, f.275v.

¹¹⁷ ANDIC, *Doc. ist.*, CLXVI/94, 96. Valea Lungă pornește din satul Băneasa spre Moscul. Pentru părți de moșie de lângă acest sat, Vasile Cernat se judecă la 2 mai 1827 (DJAN, Galați, *Planuri*, nr.1309).

¹¹⁸ D. L. Stăhiescu, *Documente covurluiene*, p.305; DJAN Galați, *TC tr. Iași*, 1859, dos.111, f.21. Moșiile Hasnaș, Osăști și Țipătoarea au fost pe teritoriul com. Băneasa, jud. Galați.

¹¹⁹ *Uricariul*, XVII, p.242–244. Pentru satul Șerpeni vezi *supra*, nota 120.

¹²⁰ DJAN Galați, *TC tr. Iași*, 1859, dos.57, f.24; *CAG*, sec. II, 1889, dos.3, f.96 Moșiile Andrieșeni și Ionășești au fost la nord-est de satul Jorăști, iar Stoeneasa a fost la Prut, între satele Oancea și Vlădești, pe lângă Dealul Stoeneasa.

numită Lunca în 1843¹²¹. Cam tot în această vreme, stolnicul Vasile Cernat cumpără câteva răzeșii din satul Bursucani (com. Bălăbănești, jud. Galați¹²².

State Cernat, în urma căsătoriei, își mută centrul afacerilor sale la Galați, unde are, din zestrea soției, mai multe proprietăți, și în împrejurimile orașului. La 12 martie 1826 cumpără, împreună cu alte rude, de la Lascăr Costache, 282 stânjeni din Bălțița sau Lohănești, stăpânire revendicată, în 1830, de Costache Conachi pe motiv că soția lui, Smaranda, văduva lui Petrache Negre, avea întâietate la cumpărarea moșiei, fiind rudă cu Lascăr Costache. Procesul deschis de Conachi, pentru răscumpărare, a durat un deceniu¹²³. State Cernat a luat în arendă, la 1834, moșia satului Rogojeni, la Prut. Poate pentru această arendare s-a împrumutat, la 7 august 1834, de la logofătul Costache Cantacuzino, cu 49.000 de lei, amanetând casele și magazinele ce le avea în Galați, împrumut care a îngreunat viața văduvei Teodosia, care se judeca, pentru acest împrumut, și la 24 decembrie 1859¹²⁴.

Postelnicul Ioan Cuza, tatăl domnului, făcând o cercetare la 19 decembrie 1834, constată că Cernăteștii stăpâneau, „pe temeiul unui ispisoc din leat 6956 [1448] iulie 15”, „gârla Brateșului cu satu[l] și săliște[a] Dumii”, din care pierduseră o parte la 20 decembrie 1812, când domnul Alexandru Scarlat Callimachi dăruiește nepoatei Marghioala, căsătorită cu Grigore Sturdza, „Balta Brateșului”. Jalbele date de Cernătești, la Divanul domnesc, împotriva acestei danii, rămân fără de răspunsuri favorabile¹²⁵. Mihail Sturdza, fiul Marghioalei, își susține, într-un memoriu din 1823, drepturile lui asupra acestei proprietăți¹²⁶. Revine, în această chestiune, la 8 februarie 1831 cu o jalbă la Divanul Judecătoresc, arătând că prin hrisovul din 1812 trebuie să stăpânească lacul „cu cele de prin prejur, alte bălți, pământ și sate”¹²⁷. Cernăteștii se vor adresa și ei, în anii 1830–1831, „Comisiei de revizie” înființată de administrația rusă de

¹²¹ DJAN Galați, *Doc.*, XX/95 Lunca este sat al com. Jorăști, jud. Galați.

¹²² DJAN Galați, *TC* tr. Iași, 1859, dos.111, f.19v, 24v.

¹²³ DJAN Iași, *TC*, 1832, dos.25, f.3, 124, 133–133v, 147; DJAN Galați, *TC*, sec. I, *Judecătorești*, dos.345, f.105. Moșia a fost la răsărit de Lacul Mălina.

¹²⁴ ANDIC, *Fond General Al. Cernat*, *Doc.*, I/6; ibidem, dos.2, f.75. DJAN Galați, *Doc.*, VI/103. Pentru alte pricini judecătorești ale Teodosiei, vezi adresa trimisă de postelnicul Ion Cuza, președintele Judecătoriei Covurlui, la 24 octombrie 1836, „inginerului statului” ca „în cea mai scurtă vreme a împărtași în cuget curat știința ce ai asupra „tuturor împregiurărilor” (ANDIC, *Doc. ist.*, DGXLVIII/1150). La 22 ianuarie 1827, State Cernat vânduse cumnatului său, clucerul Gheorghe Constantin, un loc în Galați, care se învecina cu „drumul ce merge la biserica Vovidenia”, unde slujise socrul lor, protopopul Gheorghe Avram (DJAN Galați, *TC*, sec. I, *Acte autentice*, 1887, iunie, nr.1010).

¹²⁵ ANDIC, *Mitropolia Moldovei*. P.II/3,8; Gh. Platon, *Din lupta marii boierimi*, p.94.

¹²⁶ D. Ciurea, *Moldova sub domnia lui Mihai Sturza*, Iași, 1947, p.189; Gh. Platon, *op. cit.*, p.94.

¹²⁷ Gh. Platon, *op. cit.*, p.94.

ocupație¹²⁸, dar „n-au putut câștiga dreptate de proprietate”¹²⁹. În această situație dificilă, Cernăteștii se hotărăsc să renunțe la „drepturile asupra lacului Brateș cu siliștea Dumii și toate gârlele”, ajungând la o învoială cu vornicul Vasile Sturdza, care li se arătase ca un cinstit „particularnic”, deși era un „ahotnic” – credincios – al noului domn Mihail Sturdza. Primesc, la 19 decembrie 1834, în schimb, satele Borzești, Negoești, Totoești, pe Valea Albă, în ținutul Neamț, și hliza Movila Turcului în ținutul Covurlui¹³⁰. După o lună de zile, la 28 ianuarie 1835, V. Sturdza dezvăluie secretul schimbului, arătând că aceasta s-a făcut în folosul domnului Mihail Sturdza, care rămâne adevăratul stăpân, mărturie întărită de Divanul Apelativ al Țării de Jos la 4 februarie 1835¹³¹ și urmată de porunci către ținuturile Covurlui și Tecuci, la 9 februarie, ca „să se facă publicație pentru cunoaștere de obște a acestei vânzări, recunoscută de Divanul domnesc la 10 iunie 1835¹³². Judecătoria ținutului Covurlui va primi poruncă tocmai la 24 octombrie ca să „împuternicească stăpânirea domnului Mihail Grigore Sturdza asupra Bălții Brateșului”¹³³. Acapararea moșiei Cernăteștilor i-a indignat și pe adversarii domnului, care trimit, în noiembrie 1835, la Petersburg, un memoriu în care acesta este acuzat că „în mod arbitrar și fraudulos și-a adjudecat Brateșul cu moșiile înconjurătoare, fost al familiei de mici boieri Cernătești”¹³⁴. Temându-se de urmările acestui demers, Sturdza solicită și el bunăvoința țarului Nicolae. Răspunsul, din 17 iulie 1836, îl satisface pe domn, căci recunoaște valabilitatea hotărârii judecătorești, cu totul favorabilă acestuia¹³⁵. Cernăteștii, prin descendenții lor, vor încerca, peste patru decenii, să îndrepte strâmbătatea făcută. La 21 martie 1873, Ion Severin, protopopul județului Covurlui¹³⁶, cere „Statului” să-i restituie lui și altor urmași ai Cernăteștilor 3270 de fălci (3776 ha) din „moșia Lacul Brateșului cu satul și siliștea Dumii”, acțiune respinsă, la 14 ianuarie 1874, de Tribunalul Județului Covurlui¹³⁷. Cu acest ultim demers s-au încheiat încercările Cernăteștilor de a-și păstra moșiile datorite prin hrisovul din 15 iulie 1448.

Cercetarea de acum, ca și cea mai veche a lui Șerban Orescu, lipsite de mulțimea documentelor pierdute, pot, totuși, demonstra continuitatea și vigoarea

¹²⁸ Amănunte la Gh. Platon, *Comisiile de revizie din Moldova și activitatea lor în anii 1830/1831*, în **SMIMd**, I, 1957, p.25–69.

¹²⁹ ANDIC, *Doc. ist.*, XCV/104; Gh. Platon, *Din lupta marii boierimi*, p.102.

¹³⁰ ANDIC, ms. nr.533, f.5–7v; *Mitropolia Moldovei*, Doc. II/3–5; *Doc. ist.*, XCV/104; Gh. Platon, *op. cit.* p.95.

¹³¹ ANDIC, ms. nr.533, f.8v–9v; Gh. Platon, *op. cit.*, p.95.

¹³² DJAN Galați, *Prefectura Județului Tecuci*, 1835, dos.14, f.24; Gh. Platon, *op. cit.*, p.95; ANDIC, *Mitropolia Moldovei*, Doc. II/8.

¹³³ ANDIC, *Mitropolia Moldovei*, Doc. II/9.

¹³⁴ D. Ciuca, *op. cit.*, p.189.

¹³⁵ ANDIC, *Mitropolia Moldovei*, Doc., II/10.

¹³⁶ Amănunte despre activitatea lui, la Eugen Drăgoi, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos, 1864–1989*, Galați, 1990, p.99–100.

¹³⁷ DJAN Galați, *CAG*, sec. II, 1875, dos.7, f.1–1v, 66.

neamului Cernat pe un spațiu de aproape șase secole. Nemistuiți de râvna de a ajunge printre marii boieri, Cernăteștii rămân boieri „de țară”, cu mici ranguri onorifice, împlinind, în ținutul Covurlui, dregătorii modeste, poziție socială care-i lega mai mult de puțina „baștină” păstrată, reînnoită cu alte cumpărături, dar și de alte neamuri răzeșești, care le-au sprijinit țăria dăinuirii, relevantă, de documente, mai ales pentru secolul XIX, timp marcat de ilustra efigie a generalului Alexandru Cernat.

ABREVIERI

ANDIC	= Arhivele Naționale. Direcția Istorică Centrală
ANDIC, <i>Doc. ist.</i>	= Documente istorice (foste la Biblioteca Academiei Române)
Catalog ASI	= Catalog de documente din Arhivele Statului Iași, Moldova, I, 1398–1595. Întocmit de Virginia Isac, București, 1989
DJAN Galați	= Direcția Județeană a Arhivelor Naționale
CAG	= Curtea de Apel Galați
TC	= Tribunalul Covurlui
MOM	= Monitorul Oficial al Moldovei

ȘASE GENERAȚII ÎN ROMÂNIA: DESCENDENȚA CHIRURGULUI IEȘEAN DR. LUDOVIC RUSS – SENIOR

Numele Russ a ilustrat timp de aproape 70 de ani, între anii 1842 și 1911, viața medicală și universitară a Iașilor, prin cei doi doctori Ludovic Russ, tatăl și fiul, numiți, de către contemporani și biografi, *Senior* și *Junior*. Încă patru generații de purtători ai patronimului Russ – care înseamnă, în germană, negru de fum – precum și de descendenți prin femei, au făcut o figură cel puțin onorabilă în medicină sau în alte profesii.

Comunicarea pe care o prezint în fața domniilor voastre este un rezumat al informațiilor despre care am cunoștință cu privire la descendența lui Ludovic Russ-Senior. Ea se întemeiază atât pe informațiile existente în familie (acte de stare civilă, diplome, notițe biografice, amintiri și tradiții de familie), cât și pe studiile, bazate desigur pe surse primare, a doi cercetători. Unul este regretatul Corneliu Ionescu, care a prezentat, în ședința din 7 ianuarie 1985 a Filialei din București a Societății de Istoria Medicinii și Farmaciei, comunicarea *Patru generații de medici din familia ieșeană Russ*¹. Cel de-al doilea este dr. Horst Fassel de la Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde din Tübingen, autor al articolului *Dem Leben Dienen: Die Ärztesfamilie Russ und ihre Tätigkeit in Jassy*² și al comunicării *Die Deutsche Minderheit in.... Jassy*, prezentată la Simpozionul Germano-Român din septembrie 1992, la Iași³.

I. Dr. Ludovic Russ - Senior și originea sa.

Să ne întoarcem la anul 1842, când un tânăr magistru în chirurgie și obstetrică de la Viena sosea în capitala Moldovei, la invitația doctorului Czihak, pentru a deveni preparator la Muzeul de Istorie Naturală al Societății de Medici și Naturaliști. Tânărul se numea Ludovic Laurențiu Russ, studiasse medicina la Viena în anii 1835–1839, obținând diploma de magistru în 1840, și avea un bun renume de chirurg în Europa Centrală. Sosirea lui avea să ducă la o stabilire definitivă în Iași, iar renumele avea să se confirme, transferat în Moldova, dar și în spațiul

¹ C. Ionescu, *Patru generații de medici din familia ieșeană Russ*, în „Viața Medicală”, XXXIII, 1986, 12.

² Dr. Horst Fassel, *Die Leben Dienen: Die Ärztesfamilie Russ und ihre Tätigkeit in Jassy*, în „Südostdeutsche Vierteljahresblätter”, 37, 1988, nr. 12.

³ Dr. Horst Fassel, *Die Deutsche Minderheit in ... Jassy*, în ALIL, XXXIII, 1992–1993, B.

est-european numele sub care va rămâne cunoscut, devenind dr. Ludovic Russ-Senior, iar pentru apropiați „Papa Russ”.

Există, în tradiția familiei, legenda despre originea „dintr-o veche familie nobilă din Curlanda”. Nu știu să fi existat dovezi sau informații sigure; totuși, cei din generația bunicului meu o menționau în notițele despre familie sau chiar în presă, ca Dr. Ludovic L. Russ, în articolul din ziarul „Adevărul” despre care va fi vorba mai jos, (e drept că aici scrie „origine finlandeză”, dar sunt înclinat să cred că este un exces de zel al vreunui corector, care nu prea auzise despre Curlanda). Informația cu originea curlandeză este preluată și de C. Ionescu în comunicarea sus-menționată.

Este sigur, însă, că era născut la Pfaffenschlag, în Austria, la 16 august 1816, fiu al lui Joseph Russ, învățător, și al soției acestuia, Theresia Annerl⁴. În actuala Austrie există patru localități cu acest nume, toate în landul Austria Inferioară; una este Pfaffenschlag bei Waidhofen an der Thaya, iar celelalte trei sunt înglobate în localitățile Aigen bei Raabs, Kottes și Lunz am See. Este posibil ca la 1816 toate Pfaffenschlag-urile să fi fost localități independente și chiar să fi mai fost și altele în statele austriece. În care dintre acestea se va fi născut dr. Ludovic Russ-Senior? Am încercat să aflu prin bunăvoința dr. Horst Fassel, care s-a adresat primarilor din cele patru localități de mai sus, dar singurul răspuns primit a fost cel al parohului din Aigen bei Raabs: „registrele de nașteri nu încep decât de la 1851” !

Patronimul „Russ” nu este de neîntâlnit în Europa. Chiar în cartea de telefon a Bucureștilor apar patru Russ care nu descind din dr. Ludovic Russ-Senior și care au o origine transilvăneană (la unul din ei, al doilea „s” final din nume a fost adăugat din greșeală la înregistrare la starea civilă). Prin anul 1991, am întâlnit un domn Franz Russ, din Germania, care mi-a spus că patronimul Russ ar fi răspândit în sudul Germaniei.

Din pagina de Web a „Hall of Names International Inc.”, am obținut informația că Russ este numele unei vechi familii engleze din Devonshire.

Parcurgând imensul arbore genealogic al Cantacuzinilor, am remarcat o căsătorie a unui Cantacuzino cu o Russ: Alexandre Cantacuzène (n.1944) din ramura „Valahia-Caimacam” este căsătorit cu Anne Michèle Russ⁵.

Din informațiile primite de la d-l Jean Michel Cantacuzène, căruia țin să-i mulțumesc și pe această cale, rezultă că soția vărului său primar este strănepoata unui colonel englez Russ, mort pe la 1900 în războiul anglo-bur, cu descendenți stabiliți în Africa de Sud, iar apoi și în Statele Unite. Dacă există vreo legătură, alta decât simpla omonimie, între familia din Devonshire, colonelul englez de la 1900,

⁴ „Natus sum Laurentius Ludovicus Russ Pfaffenschlagiae în Austria, die 16, mensis Augusti a. 1816, patre Josepho ludimagistro, matre Theresia e gente Annerl” – din capitolul „Vitta” al tezei sale de doctorat *De Parotidis Exstirpatione*, tipărită la Halle, în Saxonia, 1852.

⁵ I. M. Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, București, 1996, planșa II.

învățătorul Joseph Russ din Austria și o ipotetică familie nobilă din Curlanda, ar fi greu de aflat pentru mine și poate lipsit de interes pentru istorie. Însă ar fi pasionant de încercat !

II. Primele două generații: dr. Ludovic Russ-Senior și dr. Ludovic Russ–Junior⁶

Pentru cel ce avea să devină dr. Ludovic Russ-Senior urmează o viață⁷ dedicată bolnavilor și studenților săi, precum și o carieră pe măsură: operator, medic primar și apoi șeful secției „operativ-chirurgice” la spitalul Sf. Spiridon din Iași (unde ține al doilea curs de anatomie și chirurgie din Moldova), diploma de doctor în medicină și chirurgie la Universitatea din Halle și Wittenberg în 1852. A fost medic al curții lui Mihail Sturdza voievod și protomedic al Moldovei; a urcat în ierarhia militară, corespunzător celei profesionale, de la sublocotenent la colonel și a primit rangul de spătar cu decretul nr. 3547 din 18 februarie 1849⁷.

A contribuit major la înființarea spitalului de copii „Caritatea” din Iași, iar din 1881 până la moarte a fost profesor de chirurgie operatorie la Facultatea de Medicină.

Profund legat de patria sa adoptivă, el va cere și va obține în 1872 cetățenia română, iar la 1877 se va prezenta la datorie, fiind numit medic de batalion clasa a II-a și șef al ambulanței organizate la Turnu Măgurele de „Comitetul doamnelor din Iași”. Biografia l-au numit „chirurg eminent și extraordinar clinician”, „întemeietor al chirurgiei moderne în Moldova” și l-au descris ca pe un „desăvârșit practician, mai puțin înclinat către cercetarea științifică” și, ceea ce nu e de neglijat, „iubit și prețuit de pacienți și de colegi”. A fost francmason – apare în lista francmasonilor ieșeni alcătuită de Vasile Pogor ca membru activ de rangul I, din 12 septembrie 1866, și cu rangurile II și III, din 2 mai 1867.

Dr. Horst Fassel, în primul dintre articolele amintite, menționează strânsele legături cu membrii comunității germane: familia arhitectului Karl Kugler, dr. Jakob von Czihak, familia Riegler. Tot el îl descrie ca pe un pasionat horticultor, grădina casei sale din str. Sf. Nicolae fiind un paradis al plantelor exotice, și ca un mare iubitor de musafiri, mai ales la via sa de la valea Adâncata.

Dr. Ludovic Russ-Senior a murit la 17 noiembrie 1888, se zice din cauza unei intoxicații cu cloroform, tocmai el, care era renumit pentru extraordinara rezistență la mirosul penetrant al cloroformului în sala de operație ...

A fost căsătorit cu Catharina Humpel; așa reiese din extrasul din matricola botezaților a bisericii parohiale romano-catolice „Adormirea Maicii Domnului” din Iași a fiului lor Ludovic-Carol, aflat în posesia mea. În intervalul dintre 1842, anul

⁶ Cf. *supra*, notele 1–3.

⁷ *Marea Arhondologie a boierilor Moldovei (1835–1856)*, întocmită de Mihai-Răzvan Ungureanu, Iași, 1997, p.245.

stabilirii dr. Ludovic Russ-Senior la Iași, și 1849, anul nașterii lui Ludovic Carol, în registrele parohiei romano-catolice nu figurează această căsătorie, care probabil a avut loc în Austria. Tradiția din familie spune că lui „Papa Russ” i-ar fi plăcut și celelalte frumuseți ale Moldovei, nu numai florile, și că buna Frau Russ ar fi plecat de la Iași, acasă, în Austria. Oricum, ea nu este înmormântată la „Eternitatea”, lângă soțul ei.

Ludovic-Carol Russ, unicul lor copil, s-a născut la 28 aprilie/10 mai 1849 și avea să devină cunoscut ca dr. Ludovic Russ-Junior. A făcut cursuri liceale la Piarystengymnasium în anii 1860–1868 și cursurile Facultății de Medicină din Viena în 1868–1874, obținând diploma de doctor în medicină și chirurgie.

Activitatea sa la spitalul Sf. Spiridon începe în anul 1875, mai întâi ca medic secundar, apoi ca medic primar. Din 1885 va fi, timp de peste 15, ani medic consultant la Băile Slănic, un timp fiind chiar dirigintele acestora. Aici va face eforturi încununete de succes pentru modernizarea băilor și va cerceta efectele curative ale apelor de la Slănic, putând fi considerat unul dintre precursorii balneologiei moderne românești.

La 1877 a fost la ambulanța de la Turmu Măgurele, alături de tatăl său; după moartea acestuia, îi va continua acțiunea de dezvoltare a spitalului „Caritatea”. Activitatea sa la Facultatea de Medicină începe în 1880, ca profesor suplinitor de patologie chirurgicală și continuă la catedra de clinică medicală, unde este definitivat în 1890. Între anii 1891 și 1900 este decanul facultății. 53 dintre studenții săi și-au elaborat tezele de doctorat sub conducerea sa. Moartea sa subită, la 31 ianuarie 1911, a zguduit lumea medicală și universitară din Iași. Avea să fie înmormântat la „Eternitatea”, alături de tatăl său; acolo va fi înmormântată și soția sa, Antonia, născută Waschiceck (1853–1930).

III. Generația a treia – generația de tranziție⁸

Dr. Ludovic Russ-Junior a avut cinci copii – două fete, *Ecaterina* și *Malvina*, și trei băieți, *Ludovic*, *Alexandru* și *Ernest*. Despre *Ecaterina* nu am nici un fel de informații, doar că ar fi urmat, ca și sora sa, pensionatul Constantin Meissner din Iași (informație de la Dr. H. Fassel). Sunt înclinat să cred că a murit tânără, deoarece nu mai apare în istoria familiei.

Malvina s-a născut la 26 august 1874, la Iași și s-a căsătorit în 1894, tot la Iași, cu Dimitrie Bulgaru (1858–1933), funcționar, domiciliat în București, fiul lui Nicolae Bulgaru, decedat în București, și al Elizei, născută Herișescu. Soții Bulgaru vor locui în București, apoi la Slănic, unde sunt menționați în 1898, iar în 1911 sunt menționați la Iași. *Malvina* trăiește apoi la București, unde am și cunoscut-o octogenară alertă și unde a murit în 1973. Soții Dumitru și *Malvina*

⁸ *Ibidem*.

Bulgaru sunt autorii ramurii din descendența prin femei a dr. Ludovic Russ-Senior rămase în România.

Fiul cel mare, *Ludovic*, s-a născut la 7 aprilie 1876, în Iași; a fost, ca părintele și ca bunicul său, medic și va fi cunoscut ca dr. Ludovic L. Russ. După studii la Liceul Național din Iași, a urmat studii medicale la Viena (1893–1899) și apoi la Iași, unde a obținut diploma de doctor în medicină și chirurgie în 1901. Va fi asistentul tatălui său la clinica medicală și va face apoi specializări în boli de plămâni în străinătate. Se stabilește în 1913 la București. La intrarea țării în război, căpitanul medic Ludovic L. Russ, deși aflat în retragere din motive de sănătate, se prezintă voluntar și primește conducerea pavilionului de boli interne a Spitalului Militar Central din București. Se remarcă printr-un adevărat act de bravură, reușind să transporte, sub nasul ocupantului, dotarea pavilionului, aflată în pericol de confiscare, la Societatea de Cruce Roșie, căreia îi fuseseră transferate⁹. Bolnav, moare subit, la 9 noiembrie 1934, în gara Chitila, fără a fi lăsat descendenți.

Cel de-al doilea fiu, *Alexandru*, a fost inginer și director la Căile Ferate. A murit în 1940 și a fost înmormântat la cimitirul Bellu-catolic. Soția sa se numea Alexandra și mai trăia în 1951 în Belgia. Din fiica lor Lucia coboară o altă ramură din descendența prin femei a dr. Ludovic Russ-Senior, stabilită în Franța.

Cel de-al treilea fiu, *Ernest*, s-a născut la 2/14 august 1880, la Iași. Elev al Liceului Național și licențiat în științe naturale al Universității din Iași, își continuă studiile de științe naturale din 1902 la Universitatea „Friedrich-Wilhelm” din Berlin, al cărei doctor devine în 1907. A fost profesor la Școala de Agricultură din Chișinău și este menționat ca director al acesteia în 1930; apoi este cercetător la Institutul Agronomic din București până la pensionare, în 1942. Moare la București în 1949 și este înmormântat la cimitirul Bellu-ortodox. Soția sa, Elena (1887–1975), era fiica lui Constantin Leonardescu (1848–1907), profesor de filosofie la Universitatea din Iași, membru al Junimii, și a soției acestuia, Ecaterina, născută Niculescu-Dorobanțu.

A treia generație a familiei Russ marchează integrarea completă în societatea românească. Au fost crescuți în religia catolică, dar cel puțin doi dintre ei, Malvina și Ernest, se vor căsători cu români ortodocși; și soția lui Alexandru

⁹ Dr. L. L. Russ avea să fie ținta unor atacuri în presă. Am replica sa, publicată în ziarul „Adevărul”, din care citez; „În ziarul *Adevărul* de luni 4 februarie a.c., sub rubrica „Părerii și impresii” semnată Al. Cazaban, citeșc că, eu, Dr. L. L. Russ „german pur sânge”, sunt printre cei ... care au afirmat înaintea Curții Marțiale că col. Verzea, în ajunul evacuării Bucureștilor, era bolnav de pneumonie”. În continuare, L. L. Russ evocă viețile înaintașilor săi, vieți dedicate vindecării bolnavilor și formării atâtor generații de medici. El își încheie replica astfel: „Iar eu, Dr. L. L. Russ, fiu al acestor buni români, care niciodată nu s-au întrebat de naționalitatea lor de origine, nu pot să fiu decât bun român ... Și un sfat pentru Dl. Cazaban: să învețe că nu numele de familie te clasează printre cei mai buni fii ai unei țări și să fie mai prudent în viitor în afirmațiunile sale care ar putea să ajungă la auzul celui care se află în vârful piramidei acestei țări și care, deși „german pur sang”, s-a dovedit a fi cel mai sublim dintre români”.

poate să fi fost româncă (scrisa rudelor Russ în românește). După căsătorie, Malvina a fost excomunicată; Ernest s-a căsătorit ortodox în Brănești, jud. Vlașca (soacra și viitoarea sa soție locuiau la București) și se află înmormântat la Bellu-ortodox. Au părăsit treptat Iași, Alexandru înainte de 1911, Ludovic în 1913, Ernest după război și Malvina probabil mai târziu; toți și-au sfârșit viața la București. Studiile universitare nu au mai fost făcute în totalitate în spațiul germanic, și-au pierdut legăturile cu familiile de origine germană din Iași; limba română domină acum în viața de familie.

IV. Generațiile IV–VI din ramura masculină

Descendența masculină a fost continuată de Mircea–Ludovic Russ, unicul copil al lui Ernest, născut la 7 noiembrie 1913 în Iași. Urmează Liceul „B. P. Hasdeu” la Chișinău și studiază pianul la conservatorul de aici. Studiază medicina la București, unde obține diploma de doctor în medicină și chirurgie în 1941. Participă, ca medic militar, la război pe ambele fronturi. Parcurge treptele de la extern la medic primar între 1937 și 1949; este asistent universitar la Clinica de boli contagioase din București între 1945 și 1959. Este medic internist, șef de secție și medic-șef la dispensarul policlinic nr.10 din București. Are o serioasă activitate de cercetare științifică și publică numeroase comunicări în revistele medicale. Autorii necrologului apărut în „Medicina Internă” (nr.3/1981) îl descriu ca pe un „terapeut și diagnostician desăvârșit”. A murit la 18 ianuarie 1981 și a fost înmormântat la Bellu-ortodox, lângă părinții săi. Mircea-Ludovic Russ a fost căsătorit de două ori, ambele soții au fost medici și ambele din familii moldovene.

Prima soție a fost mama mea, Alexandra Țupa (1918–1992), nepoată de frate a profesorului Alexandru Țupa (m.1956) de la Facultatea de Medicină din Iași. Absolventă a Facultății de Medicină din București, doctor în medicină și chirurgie în 1941, doctor în științe medicale în 1970, a fost cercetător și apoi șef de laborator la Institutul „Cantacuzino” din București. A divorțat de tatăl meu în 1956.

Cea de-a doua soție a fost Virginia Elisei (1920–1993). Absolventă a Facultății de Medicină din București, medic pediatru, inspector pentru ocrotirea copilului, ajunge ministru adjunct al sănătății în perioada ministeriatului lui Th. Burghele.

Unicul copil, din prima căsătorie, al lui Mircea-Ludovic Russ este *Dan Russ* (n. 20 iunie 1945, la București). A absolvit Liceul „Gh. Lazăr” din București în 1963 și Facultatea de Electronică și Telecomunicații a Politehnicii din București, în 1968. A lucrat peste 20 de ani în domeniul proiectării telecomunicațiilor; din 1992, lucrează ca referent de specialitate la Societatea Națională de Telecomunicații, Romtelecom, unde este din, 1998, secretar general. S-a căsătorit în 1967 cu Viorica Ruja (n.1945, Porumbeni, jud. Mureș), colegă de grupă la facultate, inginer proiectant de telecomunicații la IPCF. Soții Russ au doi copii.

Fiica, *Ioana-Cristina*, (n. 17 octombrie 1967, Tg. Mureș) a absolvit liceul „Sf. Sava” și, continuând tradiția, a studiat medicina la Facultatea de Medicină generală a U. M. F. „Carol Davilla” din București. Este asistent universitar la catedra de farmacologie a U. M. F. și și-a susținut teza de doctorat în septembrie 1997; în prezent, efectuează un stagiul de cercetare post-doctoral la Universitatea din Bristol. S-a căsătorit în 1995 cu un fost coleg de grupă la facultate, dr. Tudor Panu; soții Panu locuiesc în București și încă nu au copii.

Băiatul, *Dan-Alexandru*, (n. 10 decembrie 1973, București) a absolvit liceul „Sf. Sava” și Departamentul de Științe Inginerești al Politehnicii din București, profilul electric și informatic. În prezent, lucrează la o întreprindere de echipament de telecomunicații din București. Nu este căsătorit și locuiește cu părinții săi în str. Sf. Elefterie nr.53, în București.

Mircea-Ludovic Russ nu avut copii din cea de-a doua căsătorie. El a adoptat fiul dintr-o căsătorie anterioară a soției sale, Ion-Cătălin Topală, devenit astfel Ion-Cătălin Russ. Conferențiar la Facultatea de Automatică a Politehnicii din București, el a murit în 1995, fără copii.

V. Generațiile IV–VI în descendență feminină: ramura din Franța

Alexandru Russ (din generația a III-a) avut o singură fiică, Lucia, căsătorită Faugeron, apoi Yataghane, în Franța, unde mai trăia în 1990, la Paris. Singurele date pe care le am sunt că a avut din căsătoria Faugeron un fiu, Roger, mort în 1970 în prăbușirea avionului pe care-l pilota. Acesta a lăsat două fiice (una dintre ele se numea Françoise). Probabil că trăiesc în Franța, măritate.

VI. Generațiile IV–VI în descendență feminină: ramura din România

Soții Bulgaru, Dimitrie și Malvina, fiica dr. Ludovic Russ-Junior, au avut trei copii. Cel mai mare a fost *Lucian*, inginer, căsătorit cu Emilia Florian, fără copii, mort la București în 1967 și înmormântat la Bellu-ortodox. Al doilea copil a fost *Elena* (n. 7 noiembrie 1896, București); căsătorită în jurul anului 1915 cu un jurist, Tereuzescu, rămâne curând văduvă, fără copii. A făcut studii de drept la Iași și a lucrat ca jurist la C. F. R. A murit la 2 iulie 1978 la București și a fost înmormântată la Bellu-ortodox.

Valeriu Bulgaru, al treilea copil, s-a născut la 4 august 1898 la Slănic-Moldova, în vila Russ. El a ilustrat într-un grad comparabil cu strămoșii săi Russ viața universitară și științifică, dar în alte domenii. Prezint, în continuare, în rezumat, activitatea sa, după datele transmise mie nu cu mult timp în urmă de văduva sa, d-na Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru.

Licențiat în drept, doctor în drept și în științe economice și sociale al Facultății de Drept din Iași, a fost profesor de drept administrativ, legislație agrară

și industrială la Iași, iar din 1942 la București. A înființat, la Iași, Institutul de Legislație Agrară, în cadrul căruia a publicat, din 1935, „Buletinul Institutului de Legislație Agrară”. Valeriu Bulgaru a fost membru al mai multor societăți științifice: Institutul Social Român (1934), Academia de Științe Morale și Politice (1938), Institutul de Economie al României (1942), Academia de Agricultură (1944), Institutul Internațional de Agricultură de la Roma. În timpul regimului comunist, a fost dat afară de la universitate și din barou, în final fiind arestat ca „dușman al poporului” și închis la Făgăraș între 1951 și 1956, fără a fi fost judecat. După eliberarea din închisoare, a lucrat succesiv la Institutul de Arheologie din București, la Institutul de Cercetări Economice și la Centrul de Statistică Matematică.

În perioada 1922–1978, a publicat 87 de monografii, studii și articole, tratând probleme de legislație agricolă, de istorie a dezvoltării agricole în România, de abordare a istoriei prin modelare matematică, etc. În paralel cu activitatea didactică și științifică, a desfășurat și o activitate de avocat și jurisconsult al C. F. R.

Se poate spune despre Valeriu Bulgaru că a fost un profesor, un cercetător și un avocat strălucit; a fost un om de vastă cultură, cu o inteligența remarcabilă, un vorbitor desăvârșit, o prezență umană de excepție.

Valeriu Bulgaru a fost căsătorit de două ori. Prima sa soție a fost *Marcella Rosetti* (n.1900), fiica lui Lascăr Rosetti și a Elenei Ghika-Budești¹⁰. Căsătoria civilă a avut loc în comuna Corlăteni, județul Botoșani, în 1928. Marcella Bulgaru s-a îmbolnăvit grav, curând după căsătorie, și a murit la 31 iulie 1936, fiind înmormântată la cimitirul „Eternitatea”.

În 1944, Valeriu Bulgaru s-a recăsătorit cu *Maria Matilda* (n.1912), fiica doctorului Constantin Alexandrescu-Dersca și a soției sale Eliza, născută Staicovici. Maria Matilda Alexandrescu-Dersca a făcut studii strălucite de istorie, sociologie și limbi orientale; este doctor în istorie din 1940, doctor docent în 1961. Medievistă, specialistă în osmanistică, a activat la Institutul de Studii și Cercetări Balcanice, la Universitatea din București și la Institutul de Istorie al Academiei.

Fiica lor mai mare, *Cristina* (n. 9 octombrie 1946, București) a urmat liceul la Școala Centrală și a făcut studii de istorie la Universitatea din București. Este doctor în istorie și specialistă în istorie medievală și în osmanistică. Este căsătorită cu Costin Feneșan (n.1947, Timișoara), cunoscut specialist în istoria Transilvaniei și a Banatului; au un fiu, Adrian (n. 13 octombrie 1983, București), elev la liceul „H. Oberth” din București.

Cea de-a doua fiică, *Margareta* (n. 21 februarie 1951, București), a urmat liceul la Școala Centrală și a făcut studii de matematică la Universitatea din București. Este căsătorită cu Barbu Alexiu (n.1940), absolvent al Facultății de Medicină Militară. Soții Alexiu locuiesc în casa d-nei Bulgaru din str. Logofăt

¹⁰ General Radu Rosetti, *Familia Rosetti*, I, București, 1938, p.253.

Luca Stroici și au doi copii; Andrei-Mihnea (n. 31 decembrie 1979), elev la Liceul Economic Nr.3, și Iolanda (n. 22 noiembrie 1981), elevă la Liceul „G. Coșbuc”.

VII. Considerații statistice

Descendența lui Ludovic Russ-Senior a ajuns la a șasea generație (prima o socotesc cea a autorului arborelui) și totalizează 22 de persoane, repartizate astfel pe generații: una în generația a doua, câte cinci în generațiile a treia și a patra, patru în a cincea și șapte în a șasea.

Vârsta medie a celor din generațiile I–IV este de circa 72 de ani. Cel mai mult a trăit Malvina, circa 99 de ani, iar cel mai puțin fratele ei Ludovic, circa 58 de ani.

Am calculat distanța în timp dintre generații. În cazul succesiunii masculine, valorile se situează în jurul valorii acceptate de 30 de ani, într-o plajă de +/- 10%, cu două excepții: un interval mediu mai mic, 25 de ani, între Dan Russ și copiii săi și un interval mediu foarte mare, 50 de ani, între Valeriu Bulgaru și copiii săi. Primul caz este ușor de explicat, primul copil s-a născut în 1967, anul „decretului” lui N. Ceaușescu, când tatăl avea 22 de ani; pentru al doilea caz explicația este că, deși Valeriu Bulgaru s-a căsătorit prima dată la 30 de ani, nu a avut copii din cauza sănătății precare a soției sale, care a și murit în 1936, și că s-a recăsătorit relativ târziu, după război.

În succesiunea feminină, am putut calcula valori doar pentru ramura Bulgaru și ele sunt foarte dispersate: 22 de ani la Malvina (apropiată de valoarea acceptată de 25 de ani), dar 29 și 37 de ani pentru fetele lui Valeriu.

O statistică a profesiunilor: am date despre 14 din cele 23 de persoane, cât numără dr. Ludovic Russ-Senior și descendența sa (îmi lipsesc date pentru nouă persoane, anume: cele două fete Russ din generația a III-a, care nu au avut o profesiune, pentru cele patru persoane din ramura franceză pentru care nu am informații, iar trei din generația a VI-a sunt elevi de liceu). Găsesc cinci medici, patru ingineri, un jurist-economist, un jurist, un biolog, un istoric și un matematician. Dacă extind statistica și pentru consorți, am $14 + 8 = 22$ de persoane cu date și găsesc: nouă medici, cinci ingineri, trei istorici, doi juriști, un jurist-economist, un biolog și un matematician. Medicii domină relativ în ambele variante (cu 35%, respectiv 40%) și sunt prezenți în toate generațiile. O remarcă ar fi că *lipsesc total carierele comerciale, militare, politice și artistice*.

Quasitotalitatea căsătoriilor se face în același segment social, uneori chiar în cadrul aceleiași profesii (Mircea-Ludovic Russ și cele două soții, Ioana-Cristina Russ și soțul său – medici; Dan Russ și soția sa – ingineri; Cristina Bulgaru și soțul său – istorici).

Notăm o singură căsătorie cu o purtătoare a unui nume istoric: Valeriu Bulgaru cu Marcella Rosetti.

Ce a rămas din renumele doctorilor Russ ? Desigur, monumentul funerar de la „Eternitatea”, bustul lui L. Russ-Junior de la Sf. Spiridon, acte și lucrări în arhive sau în biblioteci, urmașii pe care vi i-am înșirat până acum; și obiect pentru ceea ce este, deocamdată, un hobby pentru mine.

NEAMUL CERVENVODALI DIN BASARABIA

Gheorghe Bezviconi, în *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*¹, referindu-se la familia Cervenvodali, arăta că sunt români emigrați din Țara Românească la Movilău, reveniți apoi în județul Hotin, și se întreba dacă nu sunt, cumva, o ramură a Cernovodenilor din Vechiul Regat.

Peste jumătate de secol, Cernovodenii, finisând cercetările asupra originilor și istoriei propriei familii și dorind să împlinească arborele genealogic, s-au interesat de posibilele rude basarabene. Această cercetare, întreprinsă la solicitarea fraților Dan și Paul Cernovodeanu, se dedică lor și fratelui lor răposat Ștefan, care, împreună și fiecare în parte, au făcut nu puține lucruri spre binele și gloria heraldicii și genealogiei românești.

*

La 30 iunie 1826, *Hristodul* (numit și Hristofor, și Hristostrat) Cervenvodali, fiul lui Hagi Vasilache, trăitor în satul Cernoleuca din ținutul Hotin, ruga Adunarea Deputaților Nobilimii Basarabiei, „aflând că această adunare cercetează documentele de noblețe și așa cum proveniența mea este din familie nobilă valahă și totdeauna am dus o viață proprie titlului meu”, să se cerceteze și documentele acestei familii în vederea recunoașterii nobleței ei². Pentru confirmarea acesteia, solicitantul anexa două documente, care sunt și cele mai vechi acte referitoare la această familie ce se păstrează la Chișinău. Primul document era o diplomă de pergament (vezi foto), din 3 decembrie 1803, eliberată de Mareșalul gubernial și deputații județeni din Adunarea Nobilimii Guberniei Podolia nobilului *moldovean* Hagi Vasilache Cervenvodali, fiul lui Hristofor și nepotul lui Ioan, precum și fiilor acestuia *Hristofor* (solicitantul), *Teodor*, *Zamfirachi* și *Gheorghe* („Diordii”), prin care era recunoscută noblețea lor și înscrierea în partea a IV-a, cea pentru nobilii străini, a Cărții genealogice a nobilimii Guberniei Podolia³. Al doilea document era un extras din registrele judecătorei districtuale din Movilău, din 31 decembrie 1803, prin care se confirmă același lucru⁴.

¹ Vol. II, București, 1943, p.186.

² ANRM, F.88, inv.1, d.263, f.23–24 (original), 1–1v (copie).

³ *Ibidem*, F.220, inv.7, d.32, (original); F.88, inv.1, d.263, f.87 (copie xerox), alte copii contemporane în același dosar, traduceri în limba rusă f.26, 88.).

⁴ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.4 (originalul polonez), traduceri la f.5–6, 7–7v.

Despre noblețea familiei Cervenvodali au mărturisit și 12 nobili basarabeni, la 10 iulie 1827⁵, arătând că frații Hristodor, Zamfir și Gheorghe Cervenvodali, fii legitimi ai lui Hagi Vasilache, nepoții lui Hristofor, de mici copii și până în prezent au trăit în Țara Moldovei, ducând o viață cinstită și nobilă, Hristodor activând în diferite funcții de zemstvă, pentru care a și primit cinul de ofițer superior.

În urma examinării actelor prezentate, Adunarea Deputaților Nobilimii Basarabiei a recunoscut, la 15 iulie 1827, noblețea neamului Cervenvodali, dar l-a inclus în prima parte a cărții genealogice a nobilimii Basarabiei, ca provenind din boieri moldoveni, considerați de baștină în provincia anexată Rusiei în 1812⁶.

În anii 1842–1844, Heraldia rusă de la Sanct-Petersburg, însă, examinând actele prezentate de familie, a constatat că din acestea nu rezultă în baza căror dovezi Adunarea Deputaților Nobilimii Podoliei recunoscuse în 1803 noblețea neamului Cervenvodali și a cerut dovezi suplimentare⁷.

De obținerea documentelor, nu se va mai ocupa nimeni, aproape două decenii, până când afacerea va fi preluată de către Alexandru Cervenvodali, fiul lui Hristofor și nepotul lui Hagi Vasilache. Acesta, în 1860–1862, obține mărturii de la Mareșalul nobilimii județului Hotin, precum că familia a stăpânit țigani⁸ și un certificat de la Iași, de la Directoratul Ministerului Trebilor Străine pentru Departamentul Moldovei, care proba filiația solicitantului și arăta că „acest neam de familie totdeauna a fost numărat printre nobilii țării”⁹. În baza acestor documente, Adunarea Deputaților Nobilimii Basarabiei, la 20 iulie 1862, îl va înscrie pe Alexandru, fiul lui Hristofor, nepotul lui Vasile Cervenvodali în Cartea genealogică a nobilimii basarabene la neamul tatălui său și va trimite actele spre aprobare la Sanct-Petersburg¹⁰. Dar și de data aceasta Heraldia rusă a respins dosarul Cervenvodali, pentru că nu s-au completat lipsurile de documente doveditoare examinate în Podolia¹¹. Cercetările întreprinse pentru obținerea unor acte de la Camenița au arătat că în Adunarea Deputaților Nobilimii Podoliei nu se mai găseau documente Cervenvodali, pentru că acestea au fost trimise la fosta Comisie Centrală din Kiev, instituită pentru revizuirea actelor de noblețe, care, după ce a examinat dosarul familiei, printr-un raport din 11 noiembrie 1842, a făcut cunoscută decizia sa despre *excluderea* acestui neam din cartea genealogică¹².

În aceste condiții, și în lipsa unor documente în care strămoșii lor să fie menționați cu ranguri boierești suficiente pentru recunoașterea nobleții, familia

⁵ *Ibidem*, f. 8, 89.

⁶ *Ibidem*, f.2–3; d.284, f.54–55v.

⁷ *Ibidem*, d.263, f.32, 22–22v.

⁸ *Ibidem*, f.16 (original), 17 (copie).

⁹ *Ibidem*, f.13 (original în limbile română și rusă), 14 (copic).

¹⁰ *Ibidem*, f.22.

¹¹ *Ibidem*, f.110–111.

¹² *Ibidem*, f.127, 132, 74.

Cervenvodali nu va mai reuși să obțină aprobarea de la Sanct-Petersburg, ceea ce nu a împiedicat pe diferiți reprezentanți ai ei să ocupe funcții care cereau apartenența la dvorenime.

*

Hagi Vasilache Cervenvodali, cel recunoscut cu fiii săi în 1803 drept nobil moldovean în Podolia, a avut o descendență bogată. Documentele din Chișinău atestă cinci feciori ai săi: Hristofor, Teodor, Zamfir, Gheorghe și Grigore.

Cel mai mare fiu, **Hristofor**, numit în acte și Hristodor și Hristostrat, s-a născut pe la 1784¹³ și a trăit în satul Cepeleuți din județul Hotin. A ajuns registrator colegial și în 1827 a fost recunoscut nobil în Basarabia și inclus în prima parte a Cărții genealogice¹⁴. În 1832 cumpără pe 10 ani moșia Rotundă (Lișeuți) din același județ, de la Elena Mihailovna Cantacuzino, născută principesă Gorceakov, soția colonelului în retragere principele Gheorghe Cantacuzino, pentru care se va judeca cu Ecaterina Ghica, stăpâna moșiei vecine Hlinaia¹⁵. Moare la 22 octombrie 1832¹⁶, lăsând în urma sa o avere considerabilă, compusă din bani împrumutați la diverse persoane, pâine, vite, argint și bijuterii, o casă în târgul Otaci, întreaga moșie Lencăuți din județul Hotin dată în arendă, o jumătate din moșia Cepeleuți unde sta familia răposatului și întreaga moșie Lișeuți (Rotunda), proprietatea principelui Gh. Cantacuzino, aflată zălogită pe 10 ani, dar și câteva datorii¹⁷.

A fost căsătorit cu Elena, fiica serdarului Vasilache Apostol, care la 1847 mai trăia încă¹⁸ și cu care a avut șase copii ce ne sunt cunoscuți: *Vasile, Constantin, Ioan, Alexandru, Nicolae* și *Ecaterina*, la descendența cărora vom reveni mai încolo.

Cel de-al doilea fiu al lui Hagi Vasilache, **Teodor**, probabil a rămas la Movilău, căci nu apare în actele basarabene.

Cel de-al treilea fiu, **Zamfir**, s-a născut pe la 1793¹⁹. Încă holtei, la 1827, este recunoscut nobil basarabean și inclus în prima parte a Cărții genealogice²⁰. Trăia la Hârbova, în județul Hotin, moșie pe care o avea în posesie (arendă), apoi la Onut, în același județ. A funcționat în mai multe servicii pentru nobili, printre care se numără și cel de curator al magaziiilor de pâine de rezervă ale județului Hotin

¹³ *Ibidem*, f.1v.

¹⁴ *Ibidem*, f.2–3; d.284, f.54–54v.

¹⁵ *Ibidem*, F.37, inv.2, d.1561; F.2, inv.1, d.1868.

¹⁶ *Ibidem*, F.37, inv.3, d.187, f.1–2v; d.234, f.1.

¹⁷ *Ibidem*, F.37, inv.3, d.530, f.9–12 (inventarul averii mobile și imobile rămase după moartea lui Hristofor Cervenvodali, întocmit la 31 octombrie 1832).

¹⁸ *Ibidem*, F.37, inv.4, d.569, f.11–14v; d.237, f.4, 9.

¹⁹ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.1v.

²⁰ *Ibidem*, f.2–3; d.284, f.54–54v.

(1844–1847)²¹. Se hrănea din arendarea moșiilor altor proprietari. În 1833 stăpâna satele proprii Bârlădeni și Paladia²². Moare la 30 noiembrie 1848²³.

A fost căsătorit cu Zamfira, fiica nobilului Ioan Lelescu, născută pe la 1815²⁴, cu care a avut copiii următori:

1) *Hristofor* (Hristodul), născut la 23 februarie 1833, la Hârbova²⁵. La 1865 funcționa în calitate de traducător de limbă moldovenească (în primul cin) la judecătoria județeană Hotin²⁶. Între 1869 și 1881 a fost asesor perpetuu al Direcției județene de poliție Hotin²⁷. La 1878 era deja în gradul de consilier titular, locuia în orașul Hotin (circumscripția 1, str. Bezâmeannaia, în casa psaltului Ivanov²⁸, și se judeca cu Administrația moșiilor mănăstirilor străine pentru neachitarea banilor cuveniți din arenda moșiilor Clișcăuți, Poiana, Galici și Malinești²⁹, precum și cu negustorul Niculae Stepanov din Hotin³⁰. Nu cunoaștem descendența sa.

2) *Ioan*, născut la 4 aprilie 1835 la Hârbova³¹. La 1854 intenționa să intre la studii la Universitatea din Kiev³². Între 1863 și 1865, ca și tatăl său, este curator al magaziiilor de pâine de rezervă ale județului Hotin³³. Într-o corespondență judiciară din 1887–1890 este arătat ca datornic insolubil³⁴.

3) *Vasile*, născut la 26 septembrie 1836 la Hârbova³⁵. După moartea tatălui, la instituirea tutelei asupra orfanilor și pentru administrarea averilor în moșiile Bârlădeni și Paladia, la 13 decembrie 1848, nu este menționat printre moștenitori³⁶. Probabil murise de mic.

4) *Gheorghe*, născut la 4 aprilie 1842 la Hârbova³⁷. Nici acest copil nu este menționat printre moștenitori la 13 decembrie 1848³⁸.

5) *Anastasia*, născută la 6 aprilie 1845³⁹. Se va căsători cu Gavriliță⁴⁰.

²¹ A. N. Krupenski, *Kratkii ocerk o bessarabskom dvoreanstve. 1812–1912*, Sanct-Petersburg, 1912, p.26.

²² ANRM, F.88, inv.1, d.818, f.175, 120, 180v–181.

²³ *Ibidem*, F.37, inv.5, d.1558, f.8v; d.2161, f.1.

²⁴ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.818, loc. cit.

²⁵ *Ibidem*, d.263, f.118; F.37, inv.5, d.206, f.11.

²⁶ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.128.

²⁷ A. N. Krupenski, *op. cit.*, p.25.

²⁸ ANRM, F.125, inv.4, d.279, f.2.

²⁹ *Ibidem*, d.267.

³⁰ *Ibidem*, d.279.

³¹ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.118v; F.37, inv.5, d.206, f.48.

³² *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.54.

³³ A. N. Krupenski, *op. cit.*, p.27.

³⁴ ANRM, F.39, inv.10, d.1376.

³⁵ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.121.

³⁶ *Ibidem*, F.37, inv.5, d.2161.

³⁷ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.121v.

³⁸ *Ibidem*, F.37, inv.5, d.2161.

³⁹ *Ibidem*, f.1.

⁴⁰ *Ibidem*.

6) *Maria*, menționată ca moștenitoare a tatălui său la 12 februarie 1864⁴¹. A fost căsătorită cu nobilul Iosif Ivanovici Monnerat-du-Maine, podporucic (sublocotenent)⁴².

Al patrulea fiu al lui Hagi Vasilache, **Gheorghe** (Iordache, Egor), s-a născut pe la 1801⁴³ și în 1827, încă holtei, a fost recunoscut nobil basarabean și inclus în prima parte a Cărții genealogice⁴⁴. În 1831 arendează pe șase ani moșiile consilierului secret Alexandru Sturza, anume Caplevca, Darabani și jumătate din Brânzeni județul Hotin, angajându-se să supravegheze construcția unor mori aici⁴⁵, precum și moșia Anadol (Ianovca) din același județ, proprietatea nevârstnicului Gheorghe Ciornâi, angajându-se ca timp de doi ani să colonizeze numărul de locuitori necesar, pentru obținerea permisiunii de deschidere a unei cârciumi în care să se vândă băuturi „înfierbântătoare”, să repare cârciuma și să facă un șopron pentru caii călătorilor în trecere⁴⁶. În calitate de posesor al numitelor moșii, a avut în anii 1833–1835 conflicte dure cu țăranii localnici, precum și cu locuitorii Hotinului, care împresuraseră moșia Anadol, fiind chiar și bătut în ultimul caz⁴⁷.

La 3 martie 1833 este numit curator al averii și orfanilor fratelui său Hristofor, dar nu-și va da silința întru tutelarea nevârstnicilor și va folosi banii de pe posesiunile tutelaților în propriul folos⁴⁸. În același an cumpără de la postelniceasa Casandra Cantacuzino o jumătate din moșia Onut (Onutul de Sus, Balamuteuca, Pol-Onut) din județul Hotin, iar în 1836, în baza unei semnături de predare, fără acte în regulă, transmite dreptul de proprietate asupra acestei moșii fratelui său Zamfir, pe ai cărui băieți Hristofor, Ioan și Vasile îi botezase, drept recompensă pentru pământul convenit lui Zamfir în urma împărțirii între frați a averii moștenite⁴⁹. Din cauza neîntocmirii actelor necesare, copiii lui Zamfir se vor judeca cu moștenitorii lui Gheorghe după moartea acestuia⁵⁰.

Gheorghe Cervenvodali, în afara arendării moșiilor, avea și alte preocupări. În 1831 și 1833 este menționat în acte în calitate de trezorier al trezoreriei județene Hotin⁵¹. În 1837 se ocupa de tranzacții cu tutun⁵². Între 1837 și 1843 arendează casa sa din orașul Hotin (cu opt camere, bucătărie, grajd și

⁴¹ *Ibidem*, f.23.

⁴² *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.129; F.39, inv.10, d.1376, f.2, 4v.

⁴³ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.1v.

⁴⁴ *Ibidem*, f.2–3; d.284, f.54–54v.

⁴⁵ *Ibidem*, F.37, inv.2, d.1340, f.210–213.

⁴⁶ *Ibidem*, f.206–210.

⁴⁷ *Ibidem*, F.2, inv.1, d.1888; F.2, inv.2, d.1339, 1340.

⁴⁸ *Ibidem*, F.37, inv.3, f.530, 187.

⁴⁹ *Ibidem*, F.37, inv.5, d.206, 1104.

⁵⁰ *Ibidem*, F.37, inv.3, d.187; inv.5, d.206, 1104, 1558; F.88, inv.1, d.263, f.129; F.39, inv.10, d.94.

⁵¹ *Ibidem*, F.43, inv.1, d.575, f.1, 4; F.2, inv.1, d.1888, f.22–23.

⁵² *Ibidem*, F.220, inv.1, d.919.

grădină), contra 1000 ruble în asignate anual, Școlii județene din Hotin pentru lecții⁵³. Făcea afaceri cu vite.

Moare la 12 martie 1841⁵⁴, lăsând o datorie cumulată estimată la 16.008 ruble și 988 de galbeni și care nu putea fi acoperită de valoarea întregii averi a răposatului⁵⁵.

Soția lui Gheorghe Cervenvodali, *Ralu (Raluța)*, a fost fiica jîtnicerului Simion Glavce (m. 1827), moșier în județul Orhei, din prima sa căsătorie cu Casandra Buzni. Nunta a fost mijlocită de registratorul colegial Ioan Hristoforovici Filodor și a avut loc la 1 februarie 1831⁵⁶. Din documente se cunoaște un singur copil rezultat din acest mariaj – fiul *Alexandru*, născut la Onut (Pol-Onut) la 4 august 1839 și înregistrat la biserica Sf. Nicolae din satul Cebrov, județul Hotin⁵⁷. După moartea lui Gheorghe Cervenvodali, văduva și fiul acestuia, care locuiau la Cebrov, au ajuns într-o situație dificilă din cauza datoriilor rămase, recunoscându-li-se necesare pentru întreținerea lor și a trei servitori doar 150 de ruble pe an, cu acordarea pentru trai a uneia din casele rămase și a unui supliment de provizii alimentare în volumul necesar, restul veniturilor urmând să meargă la acoperirea datoriilor⁵⁸. În 1846, Ralu locuia în județul Orhei⁵⁹, în 1851 – la Chișinău⁶⁰.

Un al cincilea fiu al lui Hagi Cervenvodali, **Grigore**, e menționat o singură dată ca frate al lui Gheorghe, într-un act târziu⁶¹ și nu suntem foarte siguri de corectitudinea celor consemnate în acest act.

*

Să ne întoarcem la descendența primului fecior al lui Hagi Vasilache, **Hristofor**, descendență atestată mai bine în documentele basarabene.

Cel mai mare fiu al său, *Vasile*, numit așa în cinstea bunicului, s-a născut pe la 1816⁶². A absolvit gimnaziul de pe lângă Liceul „Richelieu” din Odesa⁶³. A atins cinul de registrator colegial și este menționat în mai multe servicii nobiliare: funcționar în Cancelaria Guvernatorului militar al Basarabiei (1840–1842)⁶⁴,

⁵³ *Ibidem*, F.2, inv.1, d.3399, f.1–3.

⁵⁴ *Ibidem*, F.37, inv.3, d.187, f.1–2v.

⁵⁵ *Ibidem*, f.12, 71, 74, 82, 56–57, 93–94, 99–100.

⁵⁶ *Ibidem*, F.43, inv.1, d.575, f.1, 4, 78v.

⁵⁷ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.78.

⁵⁸ *Ibidem*, F.37, inv.2, d.187, f.41, 49v–50. După alte date, circa 1819 (*ibidem*, F.88, inv.2, d.563, f.47v–48).

⁵⁹ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.78.

⁶⁰ *Ibidem*, F.37, inv.2, d.1339, f.41.

⁶¹ *Ibidem*, f.41.

⁶² *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.1v.

⁶³ *Ibidem*, inv.2, d.563, f.47v–48.

⁶⁴ *Ibidem*, F.37, inv.3, d.234, f.1; F.88, inv.2, d.563, f.47v–48.

membru al Biroului Geodezic județean Hotin (1841–1842 și 1853–1863)⁶⁵, curator al magaziilor de rezervă ale județului Hotin (1848–1854)⁶⁶, membru al Judecătoriei județene Hotin (1850–1853)⁶⁷. Trăia la Rotunda (Lișeuți), județul Hotin. După moartea tatălui, împreună cu frații Ioan, Alexandru și Ecaterina, moștenește moșiile Lencăuți, Rotunda și ½ Cepeleuți⁶⁸. În calitate de tutore al fraților săi minori, administrează prost averea rămasă de la tatăl lor, din care cauză este mai târziu înlăturat și rugat să compenseze daunele pricinuite fraților⁶⁹. La 1852 îl găsim posesor al satului Fântâna Albă, din județul Iași, și vânzător de grâu⁷⁰. La 1863 încă trăia⁷¹, dar în același an, la 26 septembrie, era deja mort⁷².

A fost căsătorit cu Zinovia (Zoița), fiica lui Constantin Ianov⁷³, cu care a avut copiii:

1) *Nadejda*, născută la 29 decembrie 1843 și căsătorită Baltă⁷⁴;

2) *Vera*, născută la 28 august 1846 și căsătorită Placa⁷⁵;

3) *Maria*, născută la 27 februarie 1848 și căsătorită Jarbatii⁷⁶;

4) *Liubov*, născută la 9 martie 1849 și căsătorită Fokițan⁷⁷;

5) *Nicolae*, născut la 17 iunie 1852 și căsătorit la Rotunda⁷⁸. În 1883 este desemnat unic moștenitor al unchiului său Nicolae Hr. Cervenvodali, după moartea soției acestuia Ecaterina (22 iulie 1898)⁷⁹, testament contestat în repetate rânduri de vărul Alexandru Alexandrovici Cervenvodali⁸⁰. În 1888 la, Iași, se căsătorește cu supusa austriacă Janeta Schmidt, cu care are doi copii cunoscuți nouă: *Elena* (născută în 1890) și *Vasile* (născut în 1892)⁸¹. În 1909 figurează în lista nobililor ereditari și personali cu drept de participare la prima adunare electorală de Zemstvâ a județului Hotin pentru alegerea judecătorilor publici de zemstvâ, cu proprietăți la Lencăuți⁸².

⁶⁵ A. N. Krupenski, *op. cit.*, p.8, 9.

⁶⁶ ANRM, F.88, inv.2, d.563, f.47v–48.

⁶⁷ A. N. Krupenski, *op. cit.*, p.23.

⁶⁸ ANRM, F.2, inv.2, d.78(1), f.99v–100.

⁶⁹ *Ibidem*, F.37, inv.3, d.530, f.42–47; inv.4, d.569, f.11–14v.

⁷⁰ *Ibidem*, F.37, inv.4, d.569, f.15, 20, 16, 1–4.

⁷¹ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.149.

⁷² *Ibidem*, F.39, inv.2, d.3635, f.8–11v (9v).

⁷³ *Ibidem*, F.88, inv.2, d.563, f.47v–48.

⁷⁴ *Ibidem*, F.88, inv.2, d.563, f.47v–48; F.39, inv.2, d.3635, f.9v.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*, F.88, inv.2, d.263, f.149.

⁷⁹ *Ibidem*, F.39, inv.2, d.3635, f. 8–11v.

⁸⁰ *Ibidem*, f.12–16, 58–59v, 61–70, 73–78.

⁸¹ *Ibidem*, f.12–14.

⁸² *Ibidem*, F.9, inv.1, d.1585, f.7,34.

Alt fiu al lui Hristofor s-a numit *Constantin*. Născut pe la 1820⁸³, la 3 septembrie 1842 nu apare ca moștenitor al moșiilor Lencăuți, Rotunda și ½ Cepeleuți alături de frații săi⁸⁴, ceea ce ne face să credem că a murit între timp (1826–1842).

Un al treilea fiu al lui Hristofor, *Ioan*, s-a născut pe la 1823⁸⁵. Între 1850 și 1853 este curator al magaziiilor de pâine de rezervă din județul Hotin⁸⁶. În 1856 este registrator colegial⁸⁷. Între 1857 și 1863 funcționează în calitate de membru al Judecătoriei județene Hotin, iar între 1863 și 1865 – în calitate de membru perpetuu al Judecătoriei de zemstvă a județului Hotin.⁸⁸ La 1 decembrie 1864 apare în cinul de secretar colegial⁸⁹, iar la 26 septembrie 1883 era deja mort⁹⁰. Nu știm cu cine a fost căsătorit, dar cunoaștem câțiva dintre copiii săi⁹¹:

- 1) *Arcadie*;
- 2) *Vasile*;
- 3) *Alexandru*;
- 4) *Amalia* (căsătorită Skrâvanov);
- 5) *Elena* (căsătorită Ferint);
- 6) *Agripina*.

Un al patrulea fiu al lui Hristofor, *Alexandru*, s-a născut la 6 august 1823 în satul Cernoleuca, din județul Soroca⁹². A absolvit Gimnaziul Regional din Chișinău⁹³, de unde fusese o dată exclus pentru că nu se prezentase în termen din cauză că nu avea cu ce plăti gazda și masa⁹⁴. În 1847, fiindcă rămăsese stăpân în casa părinților săi din Cepeleuți, i se încredințează păstrarea originalului Titlului de împărțire a averii moștenite de la tată⁹⁵. În 1853 vinde pentru totdeauna jumătatea sa din moșia Cepeleuților porucicului de artilerie în retragere Pavel Tretiakov⁹⁶, iar în 1861 cumpără de la familia Doni 1200 de fălci de pământ viran și nepopulat din moșiile Drepcăuți și Zalucea⁹⁷. La 20 iulie 1862, prin decizia Adunării Deputaților Nobilimii Basarabiei, este înscris în Cartea genealogică la neamul tatălui său⁹⁸. În

⁸³ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.1v.

⁸⁴ *Ibidem*, F.2, inv.2, d.78(I), f.99v–100.

⁸⁵ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.1v; F.37, inv.3, d.530, f.42v.

⁸⁶ A. N. Krupenski, *op. cit.*, p.26.

⁸⁷ ANRM, F.37, inv.5, d.433, f.1–4, 10.

⁸⁸ A. N. Krupenski, *op. cit.*, p.24.

⁸⁹ ANRM, F.37, inv.5, d.1541.

⁹⁰ *Ibidem*, F.39, inv.2, d.3635, f.10.

⁹¹ *Ibidem*, f.9.

⁹² *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.15–94; F.37, inv.4, d.237, f.3.

⁹³ *Ibidem*, F.88, inv.2, d.563, f.45–46.

⁹⁴ *Ibidem*, F.37, inv.3, d.530, f.45v.

⁹⁵ *Ibidem*, inv.4, d.569, f.11–14v.

⁹⁶ *Ibidem*, f.31–33, l–4.

⁹⁷ *Ibidem*, F.2, inv.1, d.7312; d.7694, f.11v–12.

⁹⁸ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.22.

1866 cumpără o casă de piatră la Chișinău, în partea I, pe strada Movilăului⁹⁹. A deținut mai multe funcții nobiliare: curator al magaziiilor de rezervă (1851–1854), asesor al Judecătoriei Penale Regionale a Basarabiei (1850–1856), asesor al Judecătoriei Civile Regionale a Basarabiei (1862–1869), judecător al Judecătoriei regionale a Conștiinței (1862–1869), secretar gubernial al nobilimii (1872–1874, 1878–1884) și candidat în această funcție (1874–1878), director (*pis'movoditel'*) al Cancelariei Mareșalului Gubernial al Nobilimii (1877)¹⁰⁰. În 1890 trăia în Odesa, la fiica sa Olga Cervenvodali-Nerod din str. Govannaia (casa lui Brodskaja)¹⁰¹.

A murit la 9 decembrie 1902, la Odesa, de senilitate, în cinul de asesor colegial, și a fost înmormântat la 13 decembrie la Cimitirul 2 creștin din Odesa¹⁰². Alexandru Hr. Cervenvodali a fost căsătorit cu Emilia Davidovna Claridge, de credință evanghelică (luterană), probabil sora supusului englez Albert Davidovici Claridge, care apare ca naș de botez al fiicei Alexandra¹⁰³. Dintre copiii cunoaștem pe:

1) *Maria*, născută la 1 octombrie 1854¹⁰⁴; probabil ea este acea Maria Alexandrovna Cervenvodali, nobilă, care lucra în 1892 contabil la banca orășenească publică din Chișinău¹⁰⁵;

2) *Natalia*, născută în 17 august 1857¹⁰⁶, absolventă a Gimnaziului de fete din Chișinău, profesoară de limba franceză la același Gimnaziu (din 1876) și învățătoare în școala particulară de fete de gradul 2 din Chișinău (la 1881)¹⁰⁷, căsătorită Hrșanovski¹⁰⁸;

3) *Olga*, născută la 8 noiembrie 1859¹⁰⁹, medic, căsătorită Nerod, trăia la Odesa¹¹⁰;

4) *Emilia*, născută la 25 septembrie 1852¹¹¹;

5) *Eugenia*, născută la 1 martie 1865¹¹²;

6) *Alexandra*, născută la 3 august 1866 la Chișinău¹¹³; la 18 mai 1890 trăia în Chișinău, în casa Sinadino din strada Gubernskaia¹¹⁴;

⁹⁹ *Ibidem*, F.37, inv.5, d.2534; F.88, inv.1, d.1962, f.2–3.

¹⁰⁰ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.2085, f.201–206; d.2012, f.216–217v; d.1912, f.35–36, 133–137, 153–156; d.1962, f.13; d.2230, f.69; *Pamiatnaia knijka Bessarabskoi Gubernii*, 1862, p.244; A. N. Krupenski, *op. cit.*, p.2, 6, 7.

¹⁰¹ ANRM, F.325, inv.1, d.284, f.1.

¹⁰² *Ibidem*, F.39, inv.2, d.3635, f.5–6, deces înregistrat la Biserica Spitalului Militar.

¹⁰³ *Ibidem*, F.325, inv.1, d.284, f.2.

¹⁰⁴ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.2012, f.216–217; d.2085, f.201–206; F.39, inv.2, d.3635, f.9.

¹⁰⁵ *Bessarabskii adres-kalendar' na 1892 g.*, Chișinău, 1891, p.8.

¹⁰⁶ ANRM, F.88, inv.1, d.2012, f.216–217; d.2085, f.201–206.

¹⁰⁷ *Pamiatnaia kniga po Odesskomu ucebnomu okrugu*, Odesa, 1881, p.132–133, 294.

¹⁰⁸ ANRM, F.88, inv.1, d.263, f.147.

¹⁰⁹ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.2012, f.216–217; d.2085, f.201–206.

¹¹⁰ *Ibidem*, F.325, inv.1, d.284, f.1.

¹¹¹ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.2012, f.216–217v; d.2085, f.201–206; F.39, inv.2, d.3635, f.9.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ *Ibidem* și F.325, inv.1, d.284, f.2, nașterea înregistrată la Biserica Sf. Haralambie.

¹¹⁴ *Ibidem* și F.325, inv.1, d.284, f.1.

7) *Lidia*, născută la 2 august 1868¹¹⁵;

8) *Alexandru*, născut la 25 noiembrie 1871 la Chișinău¹¹⁶. A învățat la Gimnaziul 3 din Odesa¹¹⁷. Între 1899 și 1911 atacă de mai multe ori și fără câștig de cauză testamentul unchiului său Nicolae Cervenvodali (m.1886), prin care vărul său Nicolae V. Cervenvodali era desemnat moștenitor, iar el însuși doar submoștenitor în caz de moartea sau lipsa progeniturii primului¹¹⁸. În 1905 locuia la Tveri, în satul Lebedevo¹¹⁹.

Într-un stat de serviciu al lui Alexandru Hristoforovici Cervenvodali din 1854 mai apare o fiică *Olga*, născută la 20 octombrie 1853¹²⁰, pe care n-o mai găsim în statele ulterioare. Probabil murise de mică și numele ei de botez a fost dat unei surori mai mici.

Al cincilea fiu cunoscut al lui Hristofor, *Nicolae*, s-a născut pe la 1828¹²¹. Ca și fratele mai mare Alexandru, a învățat la Gimnaziul din Chișinău, ducând o viață de elev plină de lipsuri¹²². La 1852 funcționa în Camera Domeniilor Statului din Basarabia¹²³, în 1860 apare în cinul de registrator colegial¹²⁴, iar la 30 noiembrie 1863 este ales membru efectiv al Comitetului statistic al Basarabiei¹²⁵.

A fost căsătorit cu nobila Ecaterina, fiica doctorului și cavalerului de origine germană din Nagoreni, județul Hotin, Abram Matei Fischer (von Albach) și a Anastasiei Gh. Botezatu (m.1861)¹²⁶. Au trăi la Lencăuți. Neavând copii, au făcut mai multe acte de caritate. Astfel, în 1876, pentru ofrandele aduse în folosul bisericilor, mănăstirilor și altor instituții duhovnicești, soților Nicolae și Ecaterina Cervenvodali li s-a conferit diploma specială de la Sfântul Sinod¹²⁷; prin testament, Ecaterina (m. 22 iulie 1898)¹²⁸ lasă Zemstvei Basarabene un capital de 7000 de ruble (în hârtii de ipotecă de 4,5% ale Băncii Basarabia-Taurida), pentru ca din procentele de pe acest capital să se instituie o bursă de 250 de ruble pe an la

¹¹⁵ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.2012, f.216–217; d.2085, f.201–206; F.39, inv.2, d.3635, f.9

¹¹⁶ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.143; F.39, inv.2, d.3635, f.7, înregistrată la Biserica Sf. Paul din Teba a Spitalului din Chișinău.

¹¹⁷ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.144, 142, 145.

¹¹⁸ *Ibidem*, F.39, inv.2, d.3635.

¹¹⁹ *Ibidem*, f.1–3v.

¹²⁰ *Ibidem*, F.88, inv.2, d.563, f.45–48.

¹²¹ *Ibidem*, F.37, inv.3, d.350, f.42v.

¹²² *Ibidem*, f.45v.

¹²³ *Ibidem*, F.88, inv.1, d.263, f.49.

¹²⁴ *Ibidem*, f.60.

¹²⁵ *Zapiski Bessarabskogo Komiteta*, I, Anexa, p.204.

¹²⁶ ANRM, F.88, inv.1, d.263, f.60; Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p.190.

¹²⁷ *Kișiniovskie eparhial' nâe vedomosti*, 1876, nr.21, partea oficială, p.338.

¹²⁸ ANRM, F.39, inv.2, d.3635, f.13v, 58.

Gimnaziul de Zemstvă de fete din Chișinău, restul procentelor revenind bursierei la absolvirea gimnaziului¹²⁹.

Nicolae a murit la 14 iulie 1886¹³⁰. De la el ne-a rămas un testament, întocmit la 26 septembrie 1883¹³¹, datorită căruia cunoaștem pe majoritatea nepoților săi de frate, neconsemnați de alte documente studiate. Conform acestui testament, toată averea răposatului rămâne pe viață soției, apoi trece nepotului de frate, Nicolae Vasilievici sau, dacă acesta ar fi murit – altui nepot de frate, Alexandru Alexandrovici. Alte clauze stipulau donații în bani altor rude, Consistoriului duhovnicesc din Chișinău pentru construcția bisericii din Lencăuți sau Upravei de zemstvă a județului Hotin pentru întreținerea unui pat în unul din spitale în numele său.

Al șaselea, și ultimul, copil cunoscut al lui Hristofor, a fost fiica *Ecaterina*, născută pe la 1847, căsătorită cu moșierul Alexandru Solomon¹³². Fiica lor Elena a fost căsătorită cu Ioan Djionat și a născut un fiu, Serghei I. Djionat, botezat de Nicolae Hr. Cervenvodali¹³³.

În afara ramurilor arborelui genealogic întocmit de noi au rămas doi purtători ai numelui Cervenvodali, pe care, din lipsă de informații suficiente, nu putem să-i așezăm la locul lor. Este vorba de nobila *Iulia Luchianovna Cervenvodali*, care la 1900 vindea casa și curtea sa din Chișinău (str. Nicolaevskaia, nr. de poliție 178)¹³⁴, și de *P. C. Cervenvodali*, membru efectiv al Comitetului statistic gubernial al Basarabiei la 1892¹³⁵.

Cam acestea ar fi modestele noastre contribuții pentru arborele genealogic al familiei Cervenvodali.

Pe parcursul cercetărilor, nu s-au depistat știri despre vreun *blazon* aprobat al neamului, sau măcar solicitat. N-am găsit nici vechi peceți de familie.

În ceea ce privește moșiile, proprii, ce le-au cumpărat și stăpânit, sau zestrea după soții, acestea au fost toate în județul Hotin, și anume moșiile Cepeleuți, Lencăuți, Rotunda (Lișeuți), Drepcăuți, Zalucea, Bârlădeni, Paladia, Onutul de Sus și altele. Mai mulți reprezentanți ai familiei au fost arendași de moșii ai altor stăpânitori, preponderent tot în județul Hotin. Pe lângă acestea au făcut și comerț. Au activat și în organele nobiliare eligibile la Hotin și Chișinău.

¹²⁹ *Ibidem*, F.65, inv.1, d.1150. De exemplu, în 1890 de această bursă a beneficiat Sofia, fiica nobilului Nicolae Vas. Ghișescu, iar câte 75 de ruble au revenit elevelor Zinaida Piontkovskaia și Ida Solomon(ova).

¹³⁰ *Ibidem*, F.39, inv.2, d.3635, f.8–11v.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² *Ibidem*, F.37, inv.3, d.530, f.42–47.

¹³³ *Ibidem*, F.39, inv.2, d.3635, f.9v.

¹³⁴ *Ibidem*, F.39, inv.14, d.529.

¹³⁵ *Bessarabskii adres-kalendar' na 1892 g.*, p.4.

*

Cu toate că față de cele două personaje Cervenvodali arătate de Gheorghe Bezviconi¹³⁶ arborele genealogic întocmit de noi s-a completat substanțial, nu putem considera drept spectaculoase rezultatele acestei cercetări. Importanța sondajului nostru constă, însă, în faptul că este pentru prima oară când, datorită unor eforturi cumulate ale mai multor truditoni genealogiști locali, au putut fi antrenate în cercetare practic toate documentele Arhivei Naționale a Republicii Moldova care conțin, la nivel de titlu de dosar, numele Cervenvodali și mai ales fondul Adunării Nobilimii. Iată, deci concluziile la care am ajuns.

1) Dat fiind faptul că arhivele din Chișinău, pentru epoca modernă, dețin numai fonduri arhivistice ale unor instituții, ele, deși permit compunerea unor arbori genealogici pentru familiile din mica nobilime, nu dau posibilitatea scrierii unor biografii vii și pline de evenimente, fără de valoare în fața statului, dar cu mare valoare personală și sentimentală. Astfel, deplângem o dată în plus pierderea bogatelor arhive de familie din secolul XIX, înghițite pentru totdeauna de revoluții, războaie și comunism.

2) Principalele surse de cercetare sunt: a) dosarele Adunării Nobilimii și ale altor organe nobiliare; b) fondurile diverselor organe de justiție, nu doar pentru judecări, ci și pentru înregistrarea unor acte majore – testamente, acte de vânzare-cumpărare, titluri de împărțire a averilor etc; c) cărțile mitricale, care sunt foarte greu de consultat, fiind organizate nu pe sate, ci pe ani.

3) Posibilitățile de stabilire a ascendenței mai sus de 1812 sunt limitate de numărul foarte mic de documente din această perioadă. Ele se cuprind într-o singură colecție de circa 300 de acte. Uneori, în cazuri fericite, acte mai vechi, în copii, traduceri sau rezumate, sunt menționate în procesele de judecată sau pentru dovedirea rangurilor boierești în fața Adunării Nobilimii.

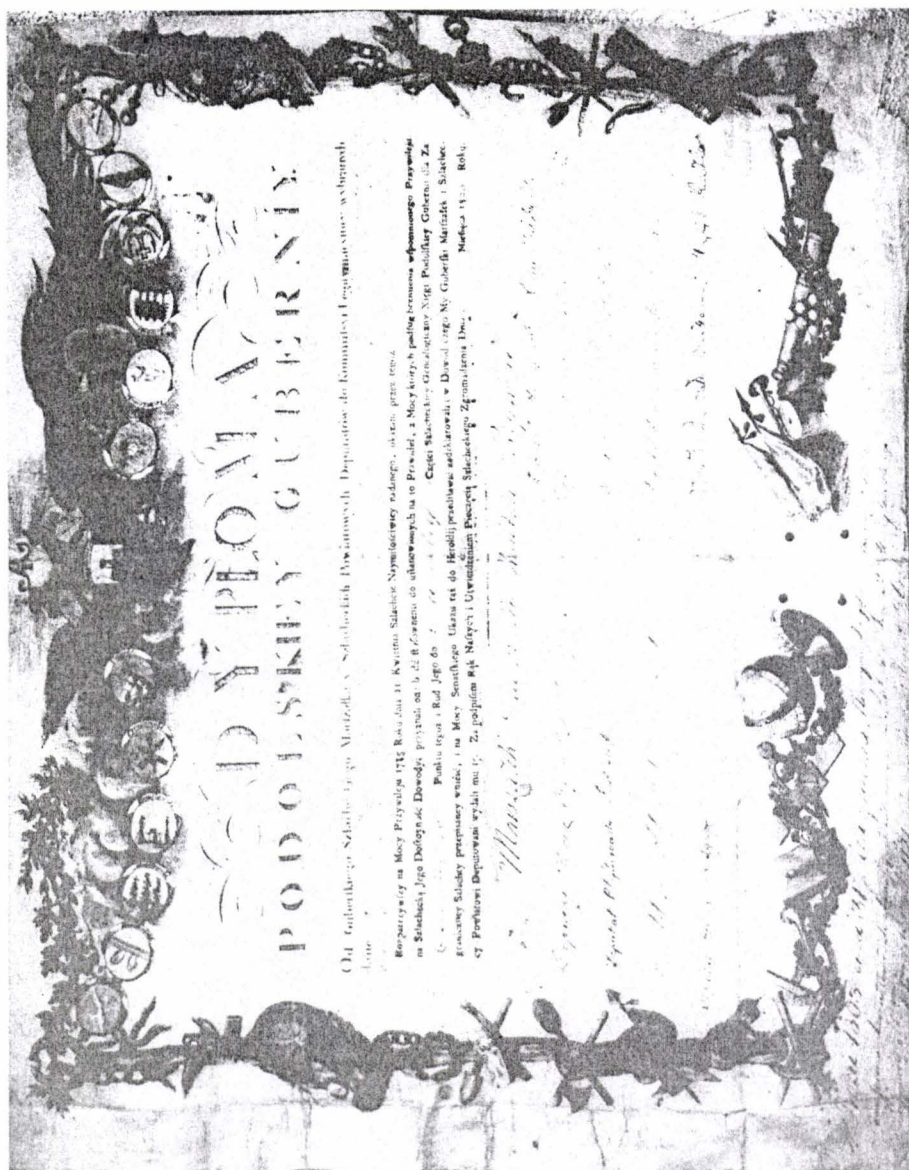
4) Posibilitățile de urmărire a descendenței după 1918 sunt și ele limitate. Fondurile din perioada interbelică, pe lângă faptul că au fost prost concepute și gestionate din punct de vedere arhivistic, au avut de suferit mai mult în urma evacuărilor și reevacuărilor datorate celui de-al doilea război mondial și astăzi, în loc să se afle toate la Chișinău, sunt dispersate în mare parte prin toate arhivele județene și centrale din România, ceea ce îngreunează enorm cercetarea lor de către cercetătorii basarabeni. Dar și faptul distrugerii morale și fizice a nobilimii în secolul XX s-a răsfrânt negativ asupra arhivelor atingătoare de această clasă. Numai descendenții vii ai acestor familii mai pot, prin intermediul istoriei orale de familie, să coboare arborele lor genealogic până în zilele noastre.

În încheiere, răspunzând scopului propus la începutul acestei cercetări concrete, trebuie să constatăm că prin ceea ce deținem în arhivele din Chișinău, nu putem nici proba, nici respinge înrudirea familiei Cernovodeanu cu familia de

¹³⁶ Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p.186, 190.

nobili basarabeni Cervenvodali, iar în ceea ce privește originea ei, din documentele noastre s-ar părea ca aceasta este moldovenească¹³⁷.

¹³⁷ V., însă, Dan Cernovodeanu, *Heraldica și onomastica în slujba genealogiei: cazul familiei Cernovodeanu (secolele XVIII–XIX)*, în *ArhGen*, V (X), 1998, 3–4, p.270. Repetarea prenumelui *Hristea* (cu variante) și *Zamfir* ar putea fi un indiciu că avem de-a face cu una și aceeași familie.

1803, decembrie 3, Camenița

Diploma Adunării Deputaților Nobilimii Guberniei Podolia, eliberată nobilului Hagi Vasilache Cervenvodali, fiul lui Hristofor, nepotul lui Ioan, precum și fiilor săi Hristofor, Teodor, Zamfir și Gheorghe, despre recunoașterea statutului de nobili și înscrierea în partea a 4-a a Cărții genealogice.

Original, limba poloneză, pergament, 48 x 41 cm.

(ANRM, F.220, Colecția de acte medievale, inv.7, u.p.32)

NEAMUL BOIERILOR ZĂTREANU (SECOLELE XVII–XVIII)

În rândurile de față ne-am propus să surprindem, pe cât posibil, evoluția uneia dintre cele mai importante familii boierești din Oltenia secolelor XVII–XVIII: Zătreaanu. Ca și în cazul multor altor familii boierești din Țara Românească, și începuturile acestui neam boieresc sunt greu de deslușit. Astfel, deși satul Zătreni (județul Vâlcea), de unde aceștia și-au luat probabil numele, este amintit în documente încă din secolul al XV-lea¹, începuturile acestui neam boieresc pot fi plasate în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, fără a avea însă informații suficiente pentru a putea stabili o filiație sigură. Indicii în sprijinul acestei cronologii ne sunt oferite de o anafora a departamentului al 2-lea, din anul 1777, adresată domnului, consemnând conflictul dintre clucerul Gheorghe Zătreaanu, pe de o parte, și Ion și Pătru, pe de altă parte, privind dreptul de stăpânire asupra moșiei Gănești. Pentru a-și susține dreptul de stăpânire asupra acestei moșii, deși cea mai mare parte a documentelor ce aparțineau boierilor Zătreni fusese distrusă „în vremea răzmeriței”, aflându-se depuse spre păstrare în „niște lăzi într-o boltă a unui Nica cupeș, ce s-au spart de oaste”, clucerul Gheorghe Zătreaanu prezintă în fața divanului mai multe acte, printre care cel mai vechi era din anul 1559².

Informații ceva mai numeroase încep să apară abia spre sfârșitul secolului al XVI-lea. Astfel, într-un document din 25 mai 1590, prin care Episcopiei de Râmnic îi erau închinat satele Voinigești și Ogrini „cu vecinii și cu vatra ... și cu toate sculele ce au fost la sfânta mănăstire care s-a numit Cornet, care s-a dărâmat”, printre donatori întâlnim, alături de unii membri ai importanteii familii a boierilor din Drăgoiești³ – jupâneasa Sora a răposatului jupan Udriște postelnicul, jupan Radul postelnic <Bidiviul> și Socol comisul – și pe Stanciu logofăt din Zătreni⁴. Faptul că două decenii mai târziu Stanciu este menționat, alături de

¹ Vezi, în acest sens, actul din 1453 prin care Vladislav II întărea unor boieri – Stan, Vladimir, Utmeș ș.a. – dreptul de stăpânire asupra satelor Zătreni, Păușești, Vladimirești, Folești (George D. Florescu, *Divanele domnești din Țara Românească*, I (1389–1495), București, 1943, p.157).

² *Acte judiciare din Țara Românească, 1775–1781*, vol. întocmit de Gheorghe Cronț, Alexandru Constantinescu, Alica Popescu, Theodora Rădulescu, Constantin Tegăneanu, București, 1973, p.344–345, nr.312.

³ Pentru această importantă familie de boieri, vezi studiul lui Ion-Radu Mircea, *Un neam de ctitori olteni: boierii Drăgoiești*, Craiova, 1944 (extras din „Revista de Istorie Bisericească”, 1943, nr.3).

⁴ **DIR**, XVI/5, p.449–450, nr.465. În decembrie același an, domnul întărea printr-un act dania celor mai sus-amintiți, în schimbul piosului lor gest, ei urmând a fi scriși „la sfântul pomelnic

aceiași membri ai familiei boierilor Drăgoești, într-un act al jupănesei Stanca clucereasa (soția lui Radu Florescu, fratele vitreg al lui Mihai Viteazul⁵) prin care reîntărea respectivei episcopii dreptul de stăpânire asupra satelor Voinigești și Ogrini închinat sfântului lăcaș de către *strămoșii ei*⁶, ne determină să luăm în calcul și posibilitatea existenței unor legături de rudenie între cele două familii. Date interesante despre existența unor legături apropiate între boierii Drăgoești și unii membri ai familiei Zătreanu, deși este dificil să stabilim legăturile de rudenie dintre aceștia, ne oferă și un document din 29 octombrie 1619, prin care Gavril Movilă întărea eliberarea din rumânie a unor oameni care au fost ai lui Udriște postelnicul din Drăgoești și pe care acesta îi iertase, pentru sufletul lui și al părinților săi. Din document mai aflăm că rumânii au fost revendicați de către descendenții lui Radul clucer Buzescul, domnul numind pentru aflarea adevărului o comisie de trei boieri, „*slugi care au fost atunci lângă Udriște postelnic*”, printre care se găsea și un anume Lepădat logofătul din Zătreni⁷.

Revenind la Stanciu logofătul din Zătreni, amintim că la 14 septembrie 1609 acesta închina Mănăstirii Bistrița, ctitoria Craioveștilor, cinci sălașe de țigani „*care sunt scrise la catastih și încă din altele, din toate*”. Din cuprinsul documentului, aflăm atât faptul că prin această donație Stanciu respecta dorința tatălui său – „*după cugetul părintelui meu, la moartea lui*” –, fără a-i aminti însă numele⁸, cât și faptul că gestul său pios era aprobat formal și de către mătușile sale, Buica și Deva, menționate printre martori⁹.

În documentele din aceeași perioadă în care este amintit Stanciu logofăt, mai sunt menționați și alți mici boieri din Zătreni – Udrea paharnic¹⁰, Preda postelnic¹¹,

cu toată rudenia lor” (*ibidem*, p.479–480, nr.496). Toate volumele din colecțiile **DIR** și **DRH**, citate în acest studiu, fac parte din seria B.Țara Românească.

⁵ Pentru cariera politică a acestui important boier muntean, vezi recent Ștefan Andreescu, *Boierii lui Mihai Viteazul*, în *idem, Restitutio Daciae*, III, București, 1997, p.342–343.

⁶ **DIR**, XVII/1, p.445–446, nr.395.

⁷ *Ibidem*, XVII/3, p.431, nr.388.

⁸ George D. Florescu (*op. cit.*, p.157) consideră că tatăl lui Stanciu este acel Barbu din Zătreni menționat în documente la mijlocul secolului al XVI-lea în calitate de ban (I. C. Filitti, *Banatul Olteniei și Craioveștii*, în **AO**, XI, 1932, nr.63–64, p.319), fără a oferi alte detalii în sprijinul acestei filiații.

⁹ **DIR**, XVII/1, p.411–412, nr.366.

¹⁰ Apare într-un document din 1608–1609 în calitate de cumpărător al unei vii în dealul Suteștilor: *Tezaur medieval vâlcean. Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu Vâlcea. 1388–1715*, vol. I, întocmit de Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Andreescu, București, 1983, p.90, nr.218 [în continuare: *Tezaur medieval vâlcean*].

¹¹ Este adeseori menționat ca martor în documente din perioada anilor 1607–1610: **DIR**, XVII/1, p.267–268, nr.250; p.325–326, nr.293; p.484–486, nr.427. Menționăm și faptul că acesta apare ca martor și în documentul din 1609, amintit mai sus, prin care Stanciu logofăt închina cele cinci sălașe de țigani Mănăstirii Bistrița. Probabil că acel Dima, fiul lui Preda din Zătreni, care la 1653 vinde vărului său Preda partea sa de moșie din Bumbesti, pe care o avea moștenire de la unchiul său, Stanciu logofăt din Cârștionești, este fiul său (*Tezaur medieval vâlcean*, p.182, nr.510).

Pârveu¹² și Vucea/Voicea logofăt, fără însă a putea stabili cu exactitate încrengăturile de rudenie dintre ei.

Dintre toți aceștia, o atenție deosebită merită *Vucea* sau *Voicea* logofăt din Zătreni, căci odată cu el genealogia familiei boierilor Zătrenu capătă coerență. Îl aflăm prezent în documente din perioada 1602–1610, fie în calitate de martor¹³, fie ca scrib al unor acte¹⁴. A murit se pare înainte de anul 1624, căci la această dată fiii săi, *Stanciu* (având în vedere modul de transmitere a numelor de la o generație la alta, numele său lasă să se întrevadă o posibilă legătură de rudenie între tatăl său și acel Stanciu logofăt din Zătreni amintit mai sus) și *Calotă*, apar ca martori în actul prin care Hamza și Caplea din Pârâieni vând fiului lor, Calotă postelnic, satul Vâlsănești¹⁵. În afară de acești doi descendenți, se pare că Vucea a mai avut încă un fiu, *Marin*, menționat și el într-un document din anul 1617, în care este vorba tot de o tranzacție de proprietăți între membrii familiei boierilor Pârâianu¹⁶.

Dintre cei trei fii ai lui Vucea logofăt, *Stanciu* este cel despre care avem cele mai multe știri. Așa cum rezultă din documentele în care este atestat, cuprinse în intervalul de timp 1620–1658, el a ocupat funcții mărunte în aparatul administrativ al țării: postelnic¹⁷, clucer¹⁸ și iuzbașă¹⁹, fiind amintit adesea în

¹² Într-un document cu data 26 aprilie 1612, prin care Radul voievod întărea lui Stănilav și fiilor săi mai multe cumpărături de ocini, rumâni și țigani, este amintit și un țigan cumpărat de aceștia de la Pârvel din Zătreni pentru suma de 1000 de aspri (*DIR*, XVII/2, p.62–63, nr.66). Așa cum reiese dintr-o poruncă a lui Leon voievod, din anul 1630, acest Pârvel a avut trei feciori: *Pârvel*, *Oprea* și *Stoica* – *DRH*, XXIII, 1629–1632, volum întocmit de Damaschin Mioc, București, 1969, p.199–201, nr.107 – despre care documentele nu ne oferă prea multe informații.

¹³ La 1603 se numără printre cei 24 de boieri jurători luați de Gheorghe comis pentru a-și dovedi în față domnului dreptul de stăpânire asupra satului Crăpenii (*DIR*, XVII/1, p.90, nr.102), iar în vremea lui Radu Șerban, așa cum aflăm dintr-un document târziu, este amintit printre martorii prezenți cu ocazia întocmirii diatei de către Neacșa din Oteteliș – *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, II, 1601–1620, întocmit de Maria Soveja, Doina Duca-Tinculescu, Reghina Dragomir, București, 1974, p.413–414, nr.814 [în continuare: *Catalogul*].

¹⁴ În primii ani ai secolului al XVII-lea scrie o carte a lui Preda banul Buzescul pentru satul Sălcuța: cf. Dan Pleșia, *Marele ban Dobromir și neamul său*, în *ArhGen*, IV (IX), 1997, 1–2, p.181–182.

¹⁵ *DIR*, XVII/4, p.389, nr.399. Amintim și faptul că aceeași filiație apare și într-un document din 1641, considerat ca fiind fals, când Stanciu postelnic și Calotă din Zătreni contestă în fața domnului Matei Basarab cumpărăturile făcute de popa Stan și vărul său în hotarul Zătrenilor: *Catalogul*, V, 1640–1644, întocmit de Marcel Dumitru Ciucă, Doina Duca-Tinculescu, Silvia Vătafu-Găitan, București, 1985, p.187–188, nr.387.

¹⁶ În document, el apare menționat ca fiul Bucii, cel mai probabil o eroare de transcriere; T. G. Bulat, *Contribuțiuni documentare la istoria Olteniei. Secolul XVI, XVII și XVIII*, Rm. Vâlcea, 1925, p.113–114.

¹⁷ Primul document în care este amintit în această calitate este din 2 iulie 1620 (*DIR*, XVII/3, p.574, nr.511), iar ultimul datează din 5 mai 1654 (C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Monografia județului Dolj*, în *Oltenia*, cartea a XII-a, 8–22 ianuarie 1945, p.63–64).

¹⁸ *Ibidem*, p.106.

¹⁹ *DRH*, XXXV (1650), volum întocmit de Violeta Barbu, Constanța Ghițulescu, Andreea Iancu, Gheorghe Lazăr, Oana Rizescu, p.127–129 (în curs de publicare).

calitate de martor sau boier hotarnic. Din căsătoria cu o anume Rada²⁰, despre care nu avem alte știri, au rezultat doi băieți – *Preda* căpitan și *Danciu* postelnic – și două fete: *Stana* și „*lelea Caplea*”. De asemenea, mai știm că Stanciu a avut și un nepot, Udrea postelnic din Zătreni (probabil fiu al unuia dintre frații săi), adeseori fiind menționați împreună în documentele vremii²¹.

Revenind la descendenții direcți ai lui Stanciu postelnic, în ceea ce privește fetele, știm că *Stana* s-a căsătorit cu un anume Tănasiu postelnic, feciorul lui Mihalcea slugerul din Dos²², în timp ce despre *Caplea* aflăm că a avut o fiică, *Păuna* (rezultată dintr-o legătură despre care nu avem nici o informație), căsătorită cu Radu logofăt, fiul lui Vlad spătar Otetelișanu²³, rezultând mai mulți copii²⁴.

Prin intermediul celor doi urmași masculini ai lui Stanciu postelnic, familia Zătoreanu își începe ascensiunea politică și economică, găsindu-i printre apropiații domnului Constantin Brâncoveanu, în rândul dregătorilor din Oltenia habsburgică, iar după retragerea acestora, printre boierii de frunte ai Țării Românești.

În ceea ce îl privește pe *Preda*, fratele lui *Danciu*, după o perioadă de timp în care este amintit în documente ca boier hotarnic²⁵, martor²⁶ sau vânzând diverse bunuri²⁷, el începe să ocupe mai multe dregătorii. Dacă în vremea lui Duca voievod

²⁰ M. Romanescu, *Ceva despre Brădești*, în AO, XXII, 1943, nr.125–130, p.63, nota 3.

²¹ *Catalogul*, V, p.261, nr.577; VI, 1645–1649, București, 1993, nr.905; Al. Ștefulescu, *Polovragii*, Târgul Jiului, 1906, p.39, 49; DRH, XXXV, p.127–129; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, V, p.184.

²² La 1675, acest Tanasiu făcea schimb de țigani cu mănăstirea Govora (DANIC, M-rea Govora, XXVII/17), iar câțiva ani mai târziu vindea, împreună cu soția sa, mănăstirii Dintrunlemn partea lor de moșie din Zătreni cu rumâni, pentru 120 ughi, „*care moșie mi-au fost dă zestre dă la socru-miu, Stanciul din Zătreni*” (DANIC, M-rea Dintrunlemn, VII/5, document din 10 iunie 1684).

²³ La 22 august 1682, Radu logofăt împreună cu soția sa, Păuna, fiica Caplei, vindeau unchiului lor, Udrea căpitanul Slăvițescu, partea de moșie din Băbeni, pe care Păuna o primise de zestre de la unchiul său, Danciul Zătoreanu (*Tezaur medieval vâlcean*, p.264, nr.830). La aceeași dată, Udrea căpitanul Slăvițescu, împreună cu jupâneasa lui, Dobra, dădeau zapis la mâna egumenului Parthenic de la Mănăstirea Bistrița, precum că au vândut mănăstirii partea lor de moșie din Băbeni, menționând și cei 100 de stânjeni de moșie ce-i avea de la nepotul său, Radul Otetelișanu, „*care stânjeni de moșie sânt și lui de zestre de la văru-mieu, Danciul Zătoreanul, fratele lălii Caplei*” (DANIC, M-rea Bistrița, VI/12). Numele Păunei este menționat și pe o cruce de la Oteteliș, alături de soțul său: vezi Constantin Bălan (coord.), Haralambie Chircă, Olimpia Diaconescu, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV – 1848)*, nr.1211, în ms. [în continuare: C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*].

²⁴ Vezi Octav George Lecca, *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, București, 1911, pl.70; Ion Obretin, *Contribuții privind genealogia Otetelișenilor*, în *Studii Vâlcene*, VI, 1983, p.181–184.

²⁵ DANIC, ms.722, f.241v–242; N. Iorga, *Studii și documente*, XIV, p.289–290.

²⁶ DANIC, M-rea Cotroceni, XXIII/3; Al. Ștefulescu, *op. cit.*, p.81–82.

²⁷ La 12 iulie 1665 vindea lui Barbu căpitan partea sa de moșie din Lipov, așa cum o avea de la părinți (DANIC, M-rea Zlătari, VI/15), iar câțiva ani mai târziu (1671) vindea lui Dumitrașco mare serdar un sălaș de țigani (ibidem, M-rea Cotroceni, LVII/24). Vezi, de asemenea, și documentul din 1688, prin care vinde partea sa de ocină din Șerbănești lui Preda Simion ceauș din Șerbănești; vezi *Comori arhivistice vâlcene. Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu Vâlcea*

el se ocupă cu strângerea oieritului din județul Dolj²⁸, odată cu domnia lui Constantin Brâncoveanu el este amintit, între 1695 și 1704, în calitate de ispravnic al scaunului Craiovei²⁹. Bucurându-se de încrederea domnului, potrivit cronicii lui Radu Greceanu, el este însărcinat în anul 1696, împreună cu Calotă logofătul Belcineanu, Dumitrașco căpitanul Hărgetoianu „și alte căpetenii”, să construiască un pod peste Jiu în vederea apropiatei întâlniri cu sultanul³⁰. Poate că modul exemplar în care acești boieri s-au achitat de sarcină a contribuit și el într-o anumită măsură la gestul marelui vizir, care, potrivit aceluiași cronicar, mulțumit de modul cum domnul și-a împlinit obligația „pentru conacele împărăției ... au chemat ... pre domn de l-au îmbrăcat cu caftan ... arătând ... și fâgăduințe de milă spre țară”³¹. Un an mai târziu, Preda căpitan Zătreanu se regăsește printre membrii delegației de boieri trimisă de domn la Adrianopole „cu pocloane la viziriul și la alții ai Porții, după obicei și ca să facă jalbă de slăbiciunea și neputința țării”³². Ultimele mențiuni ale lui Preda căpitanul Zătreanu datează din anii 1706–1707³³, după acest moment el dispărând din documentele epocii, ceea ce ne determină să-l considerăm mort după această dată.

Dintr-o căsătorie despre care nu dispunem de informații, Preda căpitan a avut un fiu, *Ivan/Iovan* căpitan³⁴, care, ca și tatăl său, va ocupa dregătoria de ispravnic al Craiovei, fiind atestat în această funcție începând cu anul 1716³⁵. La scurt timp, însă, el va muri (1718), probabil la o vârstă nu prea înaintată, găsindu-și odihna veșnică în incinta bisericii Buna Vestire din Râmnicul Vâlcea, unde i se păstrează și piatra de mormânt³⁶. Dacă despre descendența a doi dintre fiii săi – *Mihai* și *Constantin*³⁷ – documentele nu ne oferă nici o informație, în schimb

(1467–1800), întocmit de Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Manea-Andreescu, București, 1985, p.32, nr.84 [în continuare: *Comori arhivistice vâlcene*].

²⁸ Vezi în acest sens porunca domnului prin care îi cere să restituie oieritul luat pe nedrept de la Dabu și de la ceata logofeților, DANIC, Mitrop. T. Rom., LXXIII/12.

²⁹ Primul document pe care Preda căpitan Zătreanu îl emite în această calitate are data de 17 decembrie 1695, când el judecă conflictul dintre Neagu din Mărăcini, pe de o parte, și Tudor și nepotul său, Mirea, pe de altă parte, pentru stăpânirea unei mori și a unui heleșteu ce au avut în sat (DANIC, Ep. Râmnic, XCVI/9; document din 17 decembrie 1695). Pentru sfârșitul acestui interval, vezi I. Ionașcu, *Documentele moșiilor schitului Șerbănești-Morunglavu (Vâlcea)*, în AO, XX, 1941, p.100–101.

³⁰ Radu logofătul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688–1714)*, studiu introductiv și ediție critică de Aurora Ilieș, București, 1970, p.111.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p.121.

³³ I. Ionașcu, *Documentele moșiilor schitului Șerbănești-Morunglavu*, p.102.

³⁴ DANIC, M-rea Govora, XXXII/22 (document din mai 1692); *ibidem*, Ep. Râmnic, LXVI/4 (document din 12 iunie 1712).

³⁵ I. C. Filitti, *Banatul Olteniei și Craioveștii*, p.342; Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, A. 659, cutia 120.

³⁶ C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.1299.

³⁷ DANIC, *Doc. ist.*, XC/207; N. Iorga, *Studii și documente*, XIV, p.298–299.

despre cel de-al treilea fiu, *Vasile* – trecut de administrația austriacă, în 1719, în rândul boierilor „*primae classis*” din județul Vâlcea³⁸ –, știm că a avut două fete: *Bălașa*, care se căsătorește cu Diicu Brătășanu, rezultând trei copii (Elenca, Bănică și Costache³⁹) și *Marica*, căsătorită cu Vlăduț Gănescu-Zătreanu⁴⁰, descendent din cel de-al doilea fiu al lui Stanciu, *Danciu*.

Despre acest al doilea fiu al lui Stanciu, documentele vremii sunt ceva mai generoase în informații. Deși cariera sa nu este comparabilă cu cea a fratelui său – el apare numai ca postelnic și cel mai adesea în calitate de scrib al unor documente, martor sau înstrăinând părți din averea moștenită de la părinți⁴¹ –, îl regăsim printre membrii familiei Zătreanu trecuți de autoritățile habsburgice în categoria boierilor de primă clasă⁴²; urmașii săi au dovedit o mare mobilitate în plan social și politic, asigurând astfel continuitatea peste timp a acestei familii de boieri olteni. Probabil că și căsătoria cu *Marica*, fiica lui Drăgoi din Fălcoi mare sluger și nepoata lui Teodosie Corbeanu mare ban⁴³, din care au rezultat șase copii – *Danciu, Vlăduț, Radu, Matei, Preda și Pătru*⁴⁴ – a contribuit la această ascensiune a urmașilor săi.

Despre primii trei copii ai lui Danciu postelnic avem informații sumare. *Danciul* se pare că nu a avut descendenți, el fiind numit în documente „*cel fără copii*”⁴⁵. *Vlăduț* apare în documente ca boier hotarnic, iar după ocuparea Olteniei se implică în administrarea acestei provincii, fiind menționat, în 1719, ca ispravnic al județului Vâlcea⁴⁶, iar în anul următor îl găsim printre boierii semnatori ai raportului adresat Consiliului Imperial de Război, prin care se cerea numirea lui Gheorghe Cantacuzino ca domn al acestei provincii⁴⁷. După 1730, nu mai avem

³⁸ Hurmuzaki, *Documente*, VI, p.320.

³⁹ Octav George Lecca, *Genealogia a 100 de case*, pl.87; Al. Perietzianu-Buzău, *Genealogii*, vol. VI (în ms. la biblioteca Institutului de Istorie N. Iorga), arborele genealogic al fam. Brătășanu.

⁴⁰ DANIC, ms.1235, f.475; Al. Perietzianu-Buzău, *op. cit.*

⁴¹ DANIC, M-rea Zlătari, VI/15, VI/16, VI/17; idem, M-rea Dintrunlemn, XLIV/14; *Comori arhivistice vâlcene*, p.31, nr.76; *Tezaur medieval vâlcean*, p.274, nr.871.

⁴² Hurmuzaki, *Documente*, VI, p.320.

⁴³ Despre această alianță matrimonială, vezi M. Romanescu, *op. cit.*, p.63, nota 3 și N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV–XVII*, București, 1971, p.172. Amintim și faptul că portretele celor doi apar pictate în tablourile votive de la bisericile din Gănești și Zătreni, ctitorii ale descendenților săi; vezi C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.1644, 1650.

⁴⁴ DANIC, ms.705, f.145–146.

⁴⁵ În afara documentului de la nota precedentă, el mai este menționat doar într-un document din 1797, prin care Barbul Otetelișanu se plângea Căimăcămiei Craiovei că Florea, Solomon ș. a. i-au împresurat o moșie în hotarul Șerbănești, pe care o avea de la moșul lui dinspre mama, vornicul Preda Zătreanu, care o avea moștenire de la fratele lui, postelnicul Danciu Zătreanu, *cel fără copii* (*Comori arhivistice vâlcene*, p.299, nr.1341).

⁴⁶ Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718–1739)*, ed. a II-a, îngrijită de Gheorghe Lazăr, București, 1998, p.153, nota 4.

⁴⁷ Hurmuzaki, *Documente*, VI, p.317–318.

informații despre el, fiind de presupus că în jurul acestei date s-a stins din viață. A fost căsătorit cu Ilinca/Lica⁴⁸ și probabil acel *Preda Zătreanu biv vtori armaș sin Vlăduț Zătreanu*, amintit într-un document de la 1757, prin care o parte din membrii familiei Zătreanu își alegeau părțile de moșii, era fiul său⁴⁹. Pe cel de-al treilea fiu, *Radu*, îl întâlnim în documente destul de târziu, abia după momentul preluării Olteniei de către austrieci⁵⁰, colaborând cu aceștia, ca și fratele său Vlăduț. Nu știm să fi avut copii și se pare că nu a agonisit prea multe în viață, căci soției Maria⁵¹, prin diata întocmită la 1730, îi lăsa un sălaș de țigani, o căruță cu doi cai, un cal de fecior, patru boi, trei vaci cu lapte, 25 de mătci de stupi, patru răzoare de vie la Minciulești, două iepe, zece capre și dreptul de a locui în casă „*cât îi va fi voia și până la sfârșitul vieții ei*”⁵².

Cel de-al patrulea fiu al lui Danciu, *Matei*, apare în documentele vremii ca postelnic al doilea⁵³, fiind implicat și el, alături de frații săi și o parte a boierimii țării, în mișcarea „națională” care în vremurile tulburi din anii 1716–1717 s-a opus regimului fanariot, manifestându-și sentimentele pro-habsburgice⁵⁴. A murit, se pare, înainte de 1732, când trei dintre fiii săi ofereau suma de 120 de zloți mătușii lor, Maria, soția lui Radu, în schimbul unui țigan⁵⁵. Din căsătoria cu Maria⁵⁶, despre care nu avem detalii, au rezultat mai mulți copii: *Pătru* căpitan, *Diicul*, *Ilie* șetrar, *Preda* și *Matei*⁵⁷.

În urma căsătoriei cu Marica, fiica lui Constantin Fărcășanu și a Mariei Coțofeanca⁵⁸, *Pătru* căpitan de călărași⁵⁹ va avea o fată, *Păuna*, căsătorită cu

⁴⁸ DANIC, A.N., MMCMXXIII/14, 16.

⁴⁹ DANIC, ms.1236, f.147–149v.

⁵⁰ Semnează și el memoriul boierilor olteni prin care se cerea numirea lui Gheorghe Cantacuzino ca domn al Olteniei și este trecut de autoritățile austriece în rândul boierilor de primă clasă din județul Vâlcea (Hurmuzaki, *Documente*, VI, p.317–318, 320).

⁵¹ Era fiica lui Radu mare paharnic Comăneanu și a Despei Obedeauu și mai fusese căsătorită cu Matei Socoteanu (I. Ionașcu, *Răspuns domnului I. C. Filitti*, în AO, XIV, 1935, nr.77–78, p.176).

⁵² DANIC, M-rea Govora, XXVII/34.

⁵³ C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.1650.

⁵⁴ Const. Obedeauu, *Rolul Olteniei la întronarea fanarioșilor*, în AO, III, 1924, nr.11, p.19. Pentru evenimentele din această perioadă, vezi Șerban Papacostea, *op. cit.*, p.16–22. Este și el inclus de către autoritățile habsburgice în rândul categoriilor marilor boieri („*boerones primae classis*”) din județul Vâlcea și va semna memoriul prin care se cerea Consiliului Imperial de Război numirea lui Gheorghe Cantacuzino ca domn al acestei provincii (Hurmuzaki, *Documente*, VI, p.317–318, 320).

⁵⁵ DANIC, M-rea Govora, XXV/41 (document din 29 noiembrie 1732).

⁵⁶ Numele ei, cât și al lui Matei, sunt menționate pe o cruce din județul Vâlcea, ridicată la 1746 probabil de Preda Zătreanu, fiul lor; vezi C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.1650.

⁵⁷ Numele acestuia l-am întâlnit numai o singură dată, menționat într-un document din 1732 (DANIC, M-rea Govora, XXV/41), fiind de presupus că a murit destul de timpuriu.

⁵⁸ La 1741, când, împreună cu soțul ei, făceau un schimb de țigani cu Mănăstirea Tismana, ea semnează „*Maria Zătreanca, fiica răposatei Mariei Coțofeanca*” (DANIC, M-rea Tismana, LXXXVIII/54), ceea ce înseamnă că Constantin Fărcășanu, în afara Mariei Călinescu (N. Stoicescu, *Dicționar*, p.176–177), a fost căsătorit și cu Maria Coțofeanca. La 1739, cei doi închinau Mănăstirii

Șerban Fratoștițeanu logofăt de vistierie, cu care a trăit 16 ani⁶⁰. Păunei nu i-a fost dat să se bucure de copilul pe care l-a avut, căci, așa cum aflăm din diata pe care o întocmește la 16 februarie 1787, „*I-au chemat Dumnezeu*”⁶¹. Rămasă fără sprijin la bătrânețe, trebuie să facă față rapacității rudelor pe linia tatălui, care îi contestau dreptul de stăpânire în moșia Zătrenilor și cu care va purta mai multe judecăți⁶². Averea și-o împarte între rude – nepotului de soră, Grigorie, revenindu-i cea mai mare parte – și biserica Gănescu din Craiova, unde de altfel dorea să fie și îngropată „*oriunde mi se va întâmpla sfârșitu*”, căci acolo „*iaste tot neamul meu îngropați, fiindcă sânt nepoată de văr primar răposatului stolnic Barbul Gănescu*”⁶³.

Preda, cel de-al doilea fiu al lui Matei Zătoreanul, s-a căsătorit cu Stanca⁶⁴ și, atât cât ne lasă documentele să înțelegem, a avut o fată, căsătorită la rândul ei cu Gheorghe Sinescu⁶⁵.

Puține date avem și despre cel de-al treilea fiu al lui Matei, *Diicul*. Îl întâlnim în documentele din perioada 1730–1762 ca boier hotarnic⁶⁶, cumpărând⁶⁷

Dintrunlemn, „*pentru agoniseala binelui sufletesc a tot neamul nostru și pentru sănătatea trupească*”, partea lor de moșie din balta Grojdîvodului din județul Romanași (DANIC, M-rea Dintrunlemn, XXI/1).

⁵⁹ Dintr-un document târziu, în care se menționează o danie a soției sale, aflăm că acesta a fost înnormântat la biserica Gănescu, ctitoria vărului său, Barbu Gănescu (Ghenadie al Râmnicului, *Biserica din Craiova cu Hramul sfântului ierarh Nicolae și sfântul Ioan Botezătorul numită a Gănescului și apoi supranumită metohul episcopiei. Istoria de la întemeierea ei și fazele prin care a trecut*, București, 1891, p.XL).

⁶⁰ La 30 mai 1770, acesta își făcea diata, lăsând întreaga avere soției sale, cu care „*am trăit ... bine 16 ani și m-au căutat la boale și la neputință*” (DANIC, Ep. Râmnic, CVII/9).

⁶¹ La 1784, pentru „*pomenirea sufletului răposatului boierinului meu și al meu și al părinților și a tot neamul nostru*”, Păuna închina patriarhului Avramie al Ierusalimului și Palestinei 200 de stânjeni din moșia Fratoșțița (Dolj), „*ci îmi sânt date de pomană de la dumnealui răposatul Ioniță Slăvițescu, unchiul-mieu*” (I. Popescu-Cîlenci, *Documente inedite privitoare la legăturile patriarhului Avramie cu Țările Române*, în AO, XXI, 1942, p.153–154).

⁶² DANIC, Ep. Râmnic, CVII/23–25.

⁶³ DANIC, Ep. Râmnic, CVII/20. „*Pomelnicul dumneaci Păunci Fratoștițeanca*”, de la biserica Gănescu din Craiova, menționează următoarele nume: Șerban, Păuna, Grigoric, Calotă, Păuna, Ilîncea, Dumitrașco și Marta monahia (Ghenadie al Râmnicului, *op. cit.*, p.XVI).

⁶⁴ Numele acesteia este menționat pe o cruce de piatră din județul Vâlcea – vezi C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.1650.

⁶⁵ El păstrează cărțile socrului său și va fi parte în conflictul dintre Păuna Fratoștițeanca și verii său pentru moșia Zătreni (DANIC, Ep. Râmnic, CVII/23).

⁶⁶ *Comori arhivistice vâlcene*, p.125, nr.513.

⁶⁷ La 1757 cumpără de la Radu Bălcescu moșie la Prejoi (DANIC, A.N., MMCMXCVII 7), pe care o va închina mai târziu bisericii Gănescu, ctitoria vărului său, Barbu (A. Mironescu, *Sfânta episcopie a eparhiei Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, București, 1906, p.425). Dania va fi întărită, după 1762, și de fiul său adoptiv, Răducanu, care dă zapis „*la mâna nenii Vlăduțului Gănescul biv vel medelnicer, ctitorul sfintei biserici ce easte făcută de dumnealui tata Barbu biv vel stolonic, precum să se știe că rămâind eu clironom pe casa unchiului meu Diicul Zătoreanu, care neavând copii m-au făcut pe mine fecior de suflet ... a dat moșia Prejoi danie sfintei biserici*” (Ghenadie al Râmnicului, *op. cit.*, p.XXVII–XXVIII).

sau schimbând moșii⁶⁸. S-a căsătorit cu fiica lui Mihai Ostroveanu⁶⁹, cu care a avut un fiu, Radu/Răducanu, mort de tânăr⁷⁰. La 1762, când se afla „în slăbiciunea bătrâneșilor” și având asentimentul rudelor, înfiază pe fiul fratelui său, Ilie șetrar, pe care îl chema tot Răducanu, „ca să-mi fie acesta fecior de acum înainte și moștenitor pe toată agonisita mea și pe toată partea părintească ce am avut eu de moștenire”⁷¹. Despre acest Răducanu, știm că „dă mic dă vârstă” a fost „*după la Tarigrad*”⁷² și că a fost căsătorit cu fiica logofătului Grigore Lăcusteanu⁷³. Dintr-un document din 1782, aflăm că după moartea lui Răducanu, cu care a avut copii, această fiică a lui Grigore Lăcusteanu se va recăsători cu o rudă a sa mai îndepărtată, Nicolae Gănescu⁷⁴.

Ca și ceilalți frați ai săi, *Ilie Zătoreanu* a fost destul de implicat în administrarea Olteniei cât timp această provincie s-a aflat sub stăpânirea austriacă; dintr-un document târziu, aflăm că a deținut funcția de logofăt al administrației „*pe cât au ținut nemții acele cinci județe de peste Olt*”⁷⁵, iar la 1739 se număra printre boierii olteni, refugiați în Transilvania, care au semnat petiția către Curtea Aulică cerând restituirea satelor Vurpărul și Vințul⁷⁶. Își continuă activitatea și după retragerea trupelor imperiale, fiind amintit în documente ca ispravnic al județului Vâlcea (1755)⁷⁷, fost mare șetrar (1756)⁷⁸ sau simplu boier hotarnic⁷⁹. Din căsătoria cu Cherața Olănescu⁸⁰, în afară de *Răducanu*, despre care am amintit mai sus, a mai

⁶⁸ *Comori arhivistice vâlcene*, p.89, nr.344.

⁶⁹ *Ibidem*; Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, A. 659, cutia 120.

⁷⁰ Acest eveniment tragic s-a petrecut după anul 1755, căci la această dată Radu este amintit cu ocazia unui conflict pe care tatăl său îl are cu egumenul mănăstirii Govora pentru un schimb de moșie făcut cu mulți ani înainte: DANIC, M-rea Govora, XXVII/44.

⁷¹ Ghenadie al Râmnicului, *op. cit.*, p.XXV–XXVII.

⁷² Acesta este motivul pe care îl invocă la 1777, când încearcă să recupereze două case din Craiova, care au aparținut tatălui său, Ilie șetrar, stăpânite abuziv de Fota Vlădoianu (*Acte judiciare*, p.449–452, nr.408).

⁷³ La 1781, când Răducanu era deja mort, episcopul Filaret al Râmnicului obține din partea divanului Craiovei numirea unei comisii de boieri pentru alegerea hotarelor moșiei de la Prejoi, închinată de acesta bisericii Gănescu. Printre boierii hotarnici se număra și Grigore Lăcusteanu biv logofăt de visticrie, care se recuză pe motiv „*că easte tată jupâneșei răposatului Răducanu și fiind bănuială*” (Ghenadie al Râmnicului, *op. cit.*, p.XXVIII–XXIX).

⁷⁴ DANIC, Ep. Râmnic, CVII/23.

⁷⁵ *Acte judiciare*, p.449–452, nr.408.

⁷⁶ C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austrieci*, III, București, 1947, p.360.

Despre perioada refugiuului transilvănean, vezi și N. Iorga, *Studii și documente*, V, p.156.

⁷⁷ Corneliu Tamaș, *Ispravnicii județului Vâlcea*, în *Studii Vâlcene*, VI, 1983, p.47.

⁷⁸ *Comori arhivistice vâlcene*, p.126, nr.516–518; nu apare cu această funcție la Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice și cursus honorum*, București, 1972.

⁷⁹ T. G. Bulat, *op. cit.*, p.42–43; *Comori arhivistice vâlcene*, p.113, nr.455.

⁸⁰ Era fiica vornicului Radu Olănescu și a Aniței Scorei (*Acte judiciare*, p.449–452, nr.408; Octav George Lecca, *Genealogia a 100 de case*, pl.68). La 1744 era în proces cu socrul său: N. Iorga, *Studii și documente*, V, p.156.

avut un fiu, *Constantin*⁸¹, despre care știm că a deținut funcția de stolnic (1761)⁸² și pe cea de zapciu al plășii Cerna (1770)⁸³.

Preda, cel de-al cincilea fiu al lui Danciu, apare în documente încă din anul 1700, când este menționat în *Condica de venituri* a lui Constantin Brâncoveanu în rândul boierilor mazili, alături de fratele sau Pătru⁸⁴. După acest moment, a ocupat dregătoriile de *logofăt* (1713–1716)⁸⁵ și *căpitan* (1714)⁸⁶, iar după 1718 s-a implicat în administrarea Olteniei. Deși în 1727 și 1728 semnează, alături de alți boieri olteni, diverse plângeri adresate autorităților austriece prin care condamnau nedreptățile și abuzurile administrației austriece⁸⁷, se bucură de aprecierea lui Nicola de Porta, care-l consideră „*aptus nedum adhoc, set etiam ad Vornicatus Officium*”⁸⁸, fiind numit vornic al județului Vâlcea⁸⁹. Documentele vremii ni-l prezintă ca un consecvent cumpărător de moșii⁹⁰ și țigani⁹¹, iar spre sfârșitul vieții ctitorește (între anii 1730 și 1734) – „*dân temelie, cu toată cheltuiala și osteneala ... ca să fie dumnealui și a tot niamul creștinesc vecinică pomenire*” – o biserică de zid în satul Zătreni⁹², unde va fi și înmormântat⁹³. Pentru chiverniseala sfântului lăcaș, prin diata întocmită la 23 aprilie 1730, îi închina moșie în Ciortești și patru răzoare de vie în dealul Dobreștilor, preotul având „datoria” ca „*den an în an să facă câte un parastas*”⁹⁴. În tabloul motiv⁹⁵ păstrat aici, sunt redați membrii familiei sale – soția Dumitrana⁹⁶ și cei patru copii: *Constantin*⁹⁷, *Păuna* (împreună cu soțul ei, Ștefan Fărcășanu), *Maria* (împreună cu soțul Barbu Otetelișanu și doi copii, Constantin și unul al cărui nume s-a păstrat numai

⁸¹ Ghenadie al Râmnicului, *op. cit.*, p. XXVII–XXIX. La 1764, acesta vinde episcopului de Râmnic o țigancă, măritată cu un țigan al episcopiei, care era din zestrea mamei lui (DANIC, M-rea Govora, XXV/60).

⁸² I. M. Neda, *Trei documente*, în AO, XVI, 1937, nr. 89–91, p. 105.

⁸³ *Comori arhivistice vâlcene*, p. 160, nr. 675.

⁸⁴ *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202–7212*, ed. C. Aricescu, în *Revista istorică a Arhivelor României*, București, 1873, p. 554.

⁸⁵ DANIC, A.N., MMCMXXXIII/5, 7.

⁸⁶ DANIC, *Doc. ist.*, CLXXX/238.

⁸⁷ C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 180, 244.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 258.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 421, 429, 438, 457.

⁹⁰ DANIC, M-rea Bistrița, XLV/2–9 (părți de moșie în Pădișoi).

⁹¹ DANIC, A.N., MMCMXXXIII/10, 13–17.

⁹² C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr. 1643.

⁹³ *Ibidem*, p. 968, nr. 1646.

⁹⁴ C. N. Mateescu, *Acte și scrisori din trecut*, în AO, V, 1926, nr. 25–26, p. 214.

⁹⁵ C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr. 1644. Aici sunt redați și părinții săi – Danciu și Marica –, precum și unul dintre frații, Radu.

⁹⁶ La 1739, aceasta era văduvă și se găsea refugiată la Sibiu (*ibidem*, p. 968, nota 1).

⁹⁷ Precizăm că în această perioadă în documente este menționat și Constantin Zătreanu, fiul lui Preda cămăraș și al Mariei, nepot al lui Udrea paharnic; în lipsa informațiilor, nu am reușit să facem o departajare foarte exactă între cei doi.

parțial)⁹⁸ și o a treia fiică, al cărei nume nu s-a păstrat (împreună cu soțul Ștefan Poenaru și fiul lor, Ion⁹⁹).

Dintre fiii lui Danciu Zătoreanu, cel mai bine se individualizează figura lui **Pătru**, el reușind să asigure, prin descendenții săi, continuitatea familiei. Îl întâlnim în documente încă de la începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu, ocupând dregătoria de *vtori armaș*¹⁰⁰, fiind inclus, alături de ceilalți frați ai săi, în categoria boierilor mazili¹⁰¹. Dint-un document ce poartă data 15 iunie 1698, aflăm că acesta, dorind să împartă averea părintească și să iasă din indiviziune cu unchiul său, Preda căpitanul, cere domnului Constantin Brâncoveanu să numească o comisie de 12 boieri hotarnici „*ca să-și aleagă părțile de moșie unii de către alții*”. „*Când a fost la zi și la soroc*”, cei 12 boieri hotarnici, în frunte cu ispravnicul domnesc, au „funit” moșiile Zătreni, Gănești, Ciortești, Stanomirești și Făurești și, într-o primă etapă, „*ales-au întâi partea Predei căpitan Zătoreanul de către nepoșii lui și au ales și partea lui Pătru vtori armaș și cu frații lui de către unchiu-său*”. În cea de-a doua etapă, în urma schimbului cu frații săi, Pătru vtori armaș obține dreptul de a stăpâni singur moșia Gănești, „*având ... casă pe moșiia Găneștilor*”, cedându-le acestora toate drepturile sale de stăpânire asupra celorlalte părți din moșiile amintite mai sus¹⁰². Din acest moment, descendenții săi vor purta, alături de numele Zătoreanu, și pe cel de Gănescu, diferențiindu-se astfel de celelalte ramuri ale familiei. Știm că a fost căsătorit cu Anița (Ancuța), fiica lui Stanciu Bengescu, și a Mariei Fărcășanu¹⁰³, având împreună patru copii: *Constantin*¹⁰⁴, *Dumitrașco*, biv

⁹⁸ Aceștia au mai avut încă un fiu, *Barbu* (C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.600). La sfârșitul secolului al XVIII-lea, acest Barbu se plânge Căimăcămiei Craiovei că un anume Florea Solomon i-a împresurat o moșie pe care o avea de la moșul său dinspre mamă, vornicul Preda Zătoreanul (*Comori arhivistice vâlcene*, p.299, nr.1341). Potrivit banului Mihai Cantacuzino, după decesul lui Barbu Otetelișanu, Maria (numită însă Bălașa) s-ar fi recăsătorit cu Toma, fiul lui Toma Cozliceanu, fratele Mariei Brâncoveanca, și au avut un băiat, care a fugit la Țarigrad și s-a turcit (*Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București, 1902, p.348–349).

⁹⁹ Acesta pare a fi una și aceeași persoană cu Ion Zătoreanu menționat într-un document ca martor, alături de alți Zătreni (DANIC, A.N., MMCMXCVI/6).

¹⁰⁰ În această funcție îl întâlnim în documente începând cu anul 1693 (Al. Ștefulescu, *op. cit.*, p.62–66).

¹⁰¹ *Condica de venituri*, p.554.

¹⁰² DANIC, ms.705, f.145–146. La 1697, Pătru vtori armaș mai cumpără părți de moșie în hotarul Drăganul și Criva de la logofătul Negoită (DANIC, A.N., MMCMXCVI/1), iar la 1702 vinde Mănăstirii Hurez moșia sa din Stoiceni, județul Argeș (ibidem, M-rea Hurezi, XXIV/9).

¹⁰³ Cei doi, Pătru vtori armaș și Anița, apar și în tabloul votiv de la biserica din Gănești, ctitorită la 1812 de strănepotul său, Ioan Gănescu biv vel paharnic; vezi C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.650. Mai amintim faptul că la 1699 aceasta întărește un act prin care vinde niște țigani cu un sigiliu inelar ce avea în câmp un vultur bicefal, iar ca legendă numele ei: Ancuța Zătoreanu (DANIC, A.N., MMDCCXCII/8).

¹⁰⁴ Acesta este amintit într-un document din 1699 când, împreună cu mama sa, vindeau doamnei Maria a lui Constantin Brâncoveanu doi țigani (DANIC, A.N., MMDCCXCII/8). Ultima lui mențiune este într-un document din 1733, când ajunge la o înțelegere cu Mănăstirea Govora în legătură cu stăpânirea unui codru de loc – *Izvoare documentare vâlcene. Catalogul documentelor de*

treți logofăt și biv vel sluger, căsătorit cu Ilinca¹⁰⁵, Pătru biv vel șetrar și Barbu Gănescu.

Pătru este amintit în documente ca purtător al titlului de *biv vel șetrar*¹⁰⁶ și știm că la zidirea bisericii din Craiova, ctitorită de fratele său, Barbu, pe lângă „*piatra de var și pietrele cele întregi la toate ferestrele și o sumă de cărămidă și pirole de la stâlpii pridvorului*”, a dăruit și un clopot¹⁰⁷. Din căsătoria cu Zamfira Fărcășanu¹⁰⁸, a avut o fată, *Bălașa*, căsătorită la rândul ei cu Stoian din Bălteni, vtori armaș la 1786, ai căror urmași – Grigore și Barbu¹⁰⁹ – vor purta numele de Gănescu-Zătreaanu-Bălteaunu.

Barbu Gănescu, cel de-al patrulea fiu al lui Pătru, își începe cariera ocupând dregătoriile de căpitan¹¹⁰ și vornic al județelor Vâlcea și Mehedinți¹¹¹ în Oltenia ocupată de austrieci; după retragerea acestora, începe să urce în ierarhia vremii, întâlnindu-l ca biv vel pitar (1744), biv vel paharnic (1749) și biv vel stolnic (începând cu 1755)¹¹². Spre sfârșitul vieții, împreună cu soția sa Neacșa¹¹³ și

la *Arhivele Naționale din Râmnicu Vâlcea*, vol. III (1605–1821), întocmit de Dumitru Androne, I. Soare, București, 1966, p.19, nr.41.

¹⁰⁵ N. Iorga, *Studii și documente*, V, p.324, 326; era mort la 1757, căci la această dată soția sa, Ilinca, împreună cu cumnatul ei, Barbu Gănescu și alți Zătreni au luat boierii hotarnici pentru delimitarea părților lor de moșie de la Mierea, Crușetul și Bojinul de pe apa Amărăzii, județul Dolj (DANIC, ms.1236, f.147–149v). Au avut cel puțin un copil, *Ioniță vtori armaș*, căsătorit cu Ilinca, fiica Mariei Comăneanu și a lui Matei Socoteanu; dintre cei șase presupuși urmași ai acestora, cunoaștem pe *Dumitrache Zătreaanu* (amintit în *Catagrafia* din 1829 ca vel serdar, având vârsta de 40 ani și locuind în Tg. Jiu; era proprietar a două moșii, două vii, o moară, case și câțiva țigani – I. C. Filitti, *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, în RA, II, nr.4–5, 1927–1929, p.342; vezi și Ioan Căncea, *O arhondologie a Olteniei între 1820–1830*, în AO, VIII, 1929, p.272) și o fată, căsătorită cu Lambru Vilara pitar (vezi discuția dintre I.C. Filitti și I. Ionașcu, în AO, XIV, 1935, p.172, 176 și 501).

¹⁰⁶ DANIC, A.N., CVII/35 (document din 18 august 1744). Cu această dregătorie este amintit și în marele hrisov al lui Constantin Mavrocordat prin care este desființată rumânia (*Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, *Țara Românească*, întocmit de V. Miherdea, Fl. Constantiniu, Ș. Papacostea, București, 1961, p.464).

¹⁰⁷ A. Mironescu, *op. cit.*, p.419–420.

¹⁰⁸ Aceasta era fiica lui Constantin Fărcășanu și a Mariei Călinescu (N. Stoicescu, *Dicționar*, p.176–177), deci soră de tată cu Marica, căsătorită cu Pătru, fiul lui Matei Zătreaanu.

¹⁰⁹ M. Romanescu, *Ceva despre Brădești*, p.63, nota 3; Grigore este cel căruia mătușa sa, Marica, îi lasă o parte din avere (DANIC, Ep. Râmnic, CVII/20).

¹¹⁰ N. Iorga, *Studii și documente*, V, p.317–318.

¹¹¹ C. Giurescu, *op. cit.*, II, p.428, 438; III, p.57, 109. La 1751, se adresa printr-un memoriu împărătesei Maria Theresia, cerând să i să plătească restanța din salariul său ca vornic (*ibidem*, p.396–402). Amintim și faptul că apare printre boierii olteni refugiați în 1738 în Transilvania, semnând memoriul din 1739 prin care se cerea restituirea Vurpărului și a Vinului (*ibidem*, III, p.310, 360).

¹¹² *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I. *Țara Românească*, p.470, 553; T. G. Bulat, *op. cit.*, p.42–43; DANIC, Doc. ist., XCI/42.

¹¹³ Chipurile celor doi apar în tabloul votiv al bisericii de la Gănești (C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.650).

„avându ajutor și pe la alți neguțători”¹¹⁴, el zidește (între 1757 și 1763) „o sfântă și dumnezeiască biserică aice în orașul Craiova cu toată podoaba și înfrumusețarea ei”, cu hramul sfinților Ioan Botezătorul și Nicolae. Ca un bun chivernisitor, așa cum se dovedise toată viața și ca să nu îndrăznească „cineva a înstrăina și a răpune podoaba și zestrile ei ... și pentru o mai bună întărire și chiverniseala ei”, o face „scaun sfintei și dumnezeieștii episcopii ... să fie pentru chiverniseala părinților episcopi când vor șede în Craiova”, lăsând ca purtători de grijă pe fiul său Vlăduț biv vel medelnicer și pe Tudor săpunariul, „fiindcă iaste și el ctitor”¹¹⁵. În ciuda acestor precauții, imediat după dispariția ctitorului, Episcopia de Râmnic intră în conflict cu urmașii săi, ecourile acestei neînțelegeri fiind întâlnite până spre sfârșitul secolului. Dintr-un document din 21 martie 1765, adică imediat după moartea lui Barbu Gănescu, avem știre despre tentativa fiilor acestuia de a încălca cele stabilite de tatăl lor; aflați la Craiova „pentru clironomia părintească ca să o împărțim între noi frățeste”, cei doi fii ai lui Barbu – Vlăduț și Petrică¹¹⁶ – vor fi trași la judecată de către oamenii episcopului în legătură cu „cartea de danie” a răposatului lor părinte. Citindu-se cartea de închinare în divan, cei doi, văzând „că ne apără pe noi de toată clironomia cea mișcătoare”, dau zapis cu mare blestem că vor respecta așezământul „după cum au orânduie și răposatul tatăl nostru”¹¹⁷. Două decenii mai târziu, disputa în jurul averii închinată de Barbu Gănescu ctitoriei sale încă nu se încheiase; de această dată, refuzul de a îndeplini dorința ctitorului venea din partea unuia dintre fiii lui Vlăduț Gănescu, Ioan „nepot de fecior al răposatului ctitor”¹¹⁸.

Din ancheta desfășurată de divanul Craiovei, în urma plângerilor succesive venite din partea Episcopiei de Râmnic, aflăm că „pripindu-l moartea și rămânând besereca încă neisprăvită desăvârșit”, Barbu Gănescu nu a apucat „să facă deosebită carte de cele ce au fost hotărâte ca să dea acestei biserici”, ci le-a amintit numai în diată, care „diată încăpând la mâinile rudeniilor au tăinuit-o”¹¹⁹. Nu știm care a fost deznodământul, dar încercarea lui Ioniță Gănescu de a recupera

¹¹⁴ *Inscripțiile medievale ale României*, I. Orașul București, vol. I (1395–1800), întocmit de Al Elian (coord.), Constantin Bălan, Haralambie Chircă, Olimpia Diaconescu, București, 1965, p.490, nr.593.

¹¹⁵ DANIC, Ep. Râmnic, LXXXIII/1. Biserica a fost dăruită la 1889 pentru a se ridica pe locul ei Palatul de Justiție (Ion Donat, *Fundațiuni religioase ale Olteniei*, în AO, XV, 1936, 86–88, p.300–301).

¹¹⁶ Acest Petrică a murit înainte de 1784, căci la această dată soția sa, Zamfira, care-și zice *viștiereasă*, dă o scrisoare de mărturie în legătură cu una dintre moșiile lui Barbu Gănescu (DANIC, Ep. Râmnic, LXXXIII/11).

¹¹⁷ DANIC, Ep. Râmnic, LXXXIII/3.

¹¹⁸ DANIC, Ep. Râmnic, LXXXIII/9. O succintă prezentare a carierei lui Ioan/Ioniță Gănescu la N. Iorga, *Studii și documente*, VIII, București, 1906, p.XV–XVIII. Amintim numai faptul că într-o scrisoare din anul 1821 adresată soției lui Constantin Hagi Pop, Păunica, acesta o anunța că a fost la „pașa de la Dii” unde a fost foarte bine primit (DANIC, A.N., MMDCCLVI/80).

¹¹⁹ DANIC, Ep. Râmnic, LXXXIII/12.

cât mai multe dintre proprietățile ce au aparținut bunicului său l-au adus din nou în conflict cu Episcopia de Râmnic. De această dată, este vorba de zestrea mătușii sale, Stanca, căreia, „*aflându-se neputincioasă de mâini și de picioare și cu ... primejdie de boală*”, Barbu Gănescu îi lăsase pentru chiverniseală mai multe sălașe de țigani, un plug cu boi, o moară și o vie la Cerna; după moartea ei, toate aceste bunuri urmau să revină bisericii pe care o ctitorise la Craiova¹²⁰.

Încercările repetate ale lui Ioan Gănescu de a recupera nu numai proprietățile care au aparținut bunicului său, cât și cele care au aparținut celeilalte ramuri a familie Zătreanu, pot fi justificate și prin faptul că tatăl său, Vlăduț, în afară de căsătoria cu Ancuța, fiica paharnicului Fotie Vlădoianu¹²¹, s-a căsătorit a doua oară, cum am arătat mai sus, cu Maria Zătreanu, fiica lui Vasile, descendent pe linia lui Preda căpitan, fratele lui Danciu. Astfel, prin asumarea acestui statut de moștenitor al celor două ramuri ale familie, se explică și gestul său de a contribui, alături de alți membri ai familiei, la refacerea în 1796 a bisericii din Zătrenii de Jos¹²². Aceeași dorință de afirmare a descendenților lui Pătru vtori armaș Gănescu drept singuri moștenitori legitimi ai familie Zătreanu poate fi dedusă și din faptul că în biserica de la Gănești¹²³, ctitorită la 1812, sunt redați sau menționați numai descendenții din această ramură, începând cu Danciu postelnic și sfârșind cu ctitorul, Ioan Gănescu și familia sa – soția, Ecaterina Bibescu, fiica paharnicului Ștefan Bibescu¹²⁴ și cei patru copii: *Elena* (împreună cu soțul ei, Barbu Socoteanu), *Smaranda*¹²⁵, *Petre* și *Ștefan*¹²⁶.

¹²⁰ DANIC, Ep. Râmnic, LXXXIII/2. În pomelnicul bisericii Gănescu, se menționează că Stanca a dăruit sfântului lăcaș moșia Mărgineni din județul Vâlcea, cu via și cu moara de acolo (A. Mironescu, *op. cit.*, p.419). În afară de Stanca, despre care nu avem informații că ar fi fost căsătorită și ar fi avut urmași (cum susține M. Romanescu în studiul său despre Brădești, p. 63), Barbu Gănescu a mai avut o fiică, Păunica sau Uța, căsătorită cu Constantin Berindei, și care va avea urmași (Ștefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, ed. Paul Șt. Greceanu, II, București, 1916, p.439–440).

¹²¹ Chipul acesteia este redat, alături de cel al soțului ei, în tabloul votiv de la biserica Gănești, ctitorită de fiul ei Ioan Gănescu (C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.650). La 1769, cei doi fac schimb de moșie, Vlăduț Gănescu dându-i pentru moșia Giormanii din județul Dolj, pe care Ancuța o avea de zestre, o alta la Făurești, pe care ei o vând binecunoscutului negustor din Sibiu, Hagi Constantin Pop (D. Z. Furnică, *Din istoria comerțului la români. Mai ales băcănia. Publicațiune de documente inedite. 1593–1855*, București, 1908, p.95, nota 1).

¹²² C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.1648.

¹²³ *Ibidem*, p.461–464, nr.649–650.

¹²⁴ La 1808, aceasta cerea soției lui Constantin Hagi Pop să-i trimită și ei doctoriile care l-au vindecat pe chir Enache de durerile ce le avea la mâini și la picioare, întrucât și ea are aceleași probleme (DANIC, A.N., MMDCCLVI/71).

¹²⁵ Aceasta a devenit soția lui Constantin Bibescu.

¹²⁶ A fost proprietar al mai multor moșii din județele Vâlcea, Mehedinți și a deținut dregătoriile de postelnic, vtori vistier și ispravnic al județului Vâlcea (Ioan V. Căncea, *O arhondologie a Olteniei între 1820–1830*, în AO, VIII, 1929, p.270; I. C. Filitti, *Arendarea moșiilor în Muntenia la 1831 și 1833*, extras din *Analele economice și statistice*, 1931, p.20, 21, 33; Corneliu Tamaș, *Ispravnicii județului Vâlcea*, p.49). În *Catagrafia* de la 1829 este prezentat în felul următor:

Revenind la Vlăduț Gănescu, amintim că în afară de Ioan Gănescu, rezultat din cea de-a doua căsătorie, cu Marica Zătoreanu, fiica lui Vasile, el a mai avut din căsătoria cu Ancuța, fiica lui Fotie Vlădoianu, încă un fiu, Nicolae postelnic¹²⁷. Despre acesta știm, cum el singur mărturisește într-o adevărîță dată caimacamilor Craiovei, că „*rămânând sărac de mumă, copil de cinci ani fiind*”, a crescut în casa bunicului, Barbu Gănescu, care „*avându-mă ca pe un fecior ... m-au crescut și m-au învățat la carte*”¹²⁸. Din cele două căsătorii – mai întâi cu fiica lui Grigore Lăcusteanu, fosta soție a lui Răducanu Zătoreanu, ruda sa mai îndepărtată¹²⁹, apoi cu Manta – nu a avut urmași, căci în aceeași adevărîță, amintită mai sus, se declara „*om singur, fără de ajutori*”. La 1794 el era deja mort, căci la această dată soția sa, Manta, se judeca cu Ioniță Gănescu, cumnatul său, pentru dreptul de stăpânire în Stanomirești, moșie pe care Nicolae o avea de zestre de la mama lui, Marica¹³⁰.

Un ultim aspect în legătură cu familia boierilor Zătoreanu pe care dorim să-l amintim privește linia descendenților lui Udrea postelnic din Zătreni. Despre acesta, în afara faptului că este menționat adesea în documentele de la mijlocul secolului al XVII-lea alături de unchiul său, Stanciu postelnic, nu avem alte știri¹³¹. În actualul stadiu al documentației, nu dispunem de informații pentru a ne putea pronunța cu certitudine în ceea ce privește ascendența acestuia, cu siguranță fiu al unui dintre cei doi frați ai lui Stanciu, Calotă sau Marin. Aceeași situație o întâlnim și în ceea ce privește stabilirea gradului de rudenie între acesta și un alt Udrea Zătoreanu paharnic, amintit în documente odată cu începutul secolului al XVIII-lea. Deși informațiile lipsesc, trebuie să admitem o înrudire între cei doi, probabil destul de apropiată, și bineînțeles între Udrea paharnic și celelalte ramuri ale familiei Zătoreanu. Că așa stau lucrurile, reiese dintr-un document de la 1757, potrivit căruia Pavlache biv vel spătar, caimacamul Craiovei, numește o comisie de patru boieri pentru a hotărâni părțile de moșie pe care mai mulți membri ai familiei Zătoreanu le aveau la Mierea, Crușețu și Bojinu, „*ca să li să știe stăpânirea fieștecăruia ... fiind aceste moșii între dumnealor nehotărâte*”. După ce studiază

„*născut la Craiova, 28 ani, vel paharnic, al clucerului Ioan Gănescu, șade în Craiova, are moșii peste Olt zestre, moșii aici, Țigani, vii i han în București*”, toate acestea aducându-i un venit de 25.000 de lei (I. C. Filitti, *Catagrafie*, p.337).

¹²⁷ DANIC, ms.27, f.17–19. Într-un document din 1789, prin care hotărânește moșia Mălăești din județul Dolj, el este amintit și ca biv treti vistier (I. Popescu-Cilieni, I. Donat, *Documentele neamului Sâmbotin*, în AO, XIX, 1940, 107–112, p.106–110). Pe lângă cei doi fii, în documente mai sunt amintiți încă doi descendenți ai lui Vlăduț Gănescu, despre care însă nu putem oferi prea multe detalii: Radu clucer (*Comori vâlcene*, p.135, nr.559) și Maria (D. Z. Furnică, *Istoria comerțului*, p.95, nota 1).

¹²⁸ DANIC, Ep. Râmnic, LXXXIII/2.

¹²⁹ În calitate de vechil al copiilor „*răposatului Răducan Zătoreanu postelnic, ce pe soția lui o ținea al doilea întru căsătorie*”, el poartă judecată cu Păuna Fratoștițeanca pentru stăpânirea unor părți de moșie în Zătreni (DANIC, Ep. Râmnic, CVII/23).

¹³⁰ DANIC, ms.27, f.17–19.

¹³¹ Vezi mai sus, nota 21.

cărțile „*vechi și noă și zapisele de cumpărătoare ... toate cu deamăruntul*”, comisia începe delimitarea proprietăților pentru fiecare dintre părțile implicate. Astfel, din decizia boierilor hotarnici de a împărți respectivele moșii pe patru frați și nu „*pă cinci frați*” cum s-ar fi convenit – căci „*dumnealui răposatu Udrea Zătreatu luându-și toată partea lui la un loc, la moșia Ohabia după Olt sud Vâlcea, după cum s-a învoit cu ceilalți frați și lipsind de ceilalți frați ai lui cu stăpânirea de acolo de la moșie Ohaba,, într-aceiași chip au lipsit și el cu stăpânirea dintr-aceste trei hotare*”¹³² – rezultă foarte clar că acest Udrea paharnic era înrudit cu ceilalți Zătreni. De altfel, îl regăsim, alături de rudele sale, atât în categoria boierilor de primă clasă din județul Vâlcea¹³³, cât și printre semnatarii memoriului adresat lui Nicolae de Porta prin care se critica recensământul fiscal realizat de autoritățile austriece în Oltenia¹³⁴. Este amintit în documente începând cu anul 1719 până în jurul lui 1743, când ctitorește biserica din satul Bucșani (com. Ionești, județul Vâlcea), cu hramul Buna Vestire¹³⁵. În tabloul votiv de aici, ctitorul este reprezentat împreună cu jupâneasa sa, Marica și cei patru copii: *Răducanu, Stanca, Preda căpitan și Anița*¹³⁶. La scurt timp după acest moment, aflându-se probabil și la o vârstă înaintată, Udrea paharnic decide să se călugărească la Mănăstirea Hurezi, căreia îi lasă suma de 500 de zloți și unde cere să fie și îngropat¹³⁷.

Continuitatea familiei este asigurată de către Preda căpitan, despre care știm că s-a căsătorit cu o descendentă a unei importante familii boierești din Țara Românească, Maria, fiica lui Radu Goran Olănescu¹³⁸. Cei doi au avut un fiu, *Ianache*, care a moștenit temperamentul hrăpăreț al mamei sale¹³⁹, căci cu ocazia unei vizite își jefuiește bunica dinspre mamă – „*văzându-mă slabă foarte, mi-au luat hojește o fată de țigan din casă, care mă căuta la boală și luându-mi și câte cevași din casă*”, cum se destăinuie aceasta în diata întocmită la 1779 –, deși fusese

¹³² DANIC, ms.1236, f.147–149v.

¹³³ Hurmuzaki, *Documente*, VI, p.320.

¹³⁴ C. Giurescu, *op. cit.*, II, p.180.

¹³⁵ C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.273. O descriere a caselor sale de la Șirineasa, dotate cu trei camere prevăzute cu sisteme de încălzire, balcon și o sală de banchet, la Sergiu Columbeanu, *Grandes exploitations domaniales en Valachie au XVIIIe siècle*, București, 1974, p.24–25.

¹³⁶ Aceasta din urmă este redată împreună cu soțul ei, Mincu Bucșănescu, fratele lui Sandu Bucșănescu, și cu fiul, Heruță (C. Bălan, *Inscripții Vâlcea*, nr.274).

¹³⁷ Pomelnicul acestuia începe cu Ioanu monah, (BAR, ms.1396, f.20); vezi și I. Ionașcu, *Istoricul mănăstirii Hurez după documente inedite din arhiva Eforiei Spitalelor Civile*, în AO, XIV, 1935, 77–78, p.303.

¹³⁸ Gheorghe Lazăr, *Familie și sentiment în Vechiul Regim românesc. Note pe marginea testamentului lui Radu Goran Olănescu* (în ms.).

¹³⁹ Potrivit testamentului lui Radu Goran Olănescu, Maria, deși a beneficiat de o zestre consistentă, s-a arătat „*cu fire rea*”, voind să intre și în posesia bunurilor pe care tatăl său le lăsase pentru îngrijirea fratelui ei vitreg, bolnav de epilepsie (*ibidem*).

dăruit cu o moară și cu doi boi¹⁴⁰. În urma căsătoriei cu Maria/Marghioala Brăiloiu, vara lui Dumitrache Brăiloiu¹⁴¹, au rezultat doi copii: *Constantin* și *Nicolae*. Primul, *Constantin*, a deținut mai multe dregătorii – fost mare pitar (1815)¹⁴², medelnicer (1816)¹⁴³, biv vel medelnicer (1817)¹⁴⁴, fost mare vistier¹⁴⁵ și vel stolnic¹⁴⁶ – și a fost căsătorit cu fiica marelui medelnicer Gheorghe Jianu¹⁴⁷. Despre cel de-al doilea fiu al lui Iordache, *Nicolae*, știm că a fost înfiat (la 1788) de vărul mamei sale, Dumitrache Brăiloiu fost mare paharnic și soția lui, Maria, „*fiind numai de trei ani și jumătate*”¹⁴⁸ și că în urma căsătoriei cu Zoe Vlădoianu a avut un fiu, C. N. Brăiloiu, viitorul deputat și senator liberal¹⁴⁹.

*

Ajunși la finalul expunerii noastre, credem că se impun câteva observații. Mai întâi, facem precizarea că, deși cercetarea noastră privind această familie de boieri olteni s-a oprit la începutul secolului al XIX-lea, motivele unei asemenea limitări fiind mai degrabă de ordin subiectiv, „*sireaua*” Zătrenilor a continuat să curgă și după acest moment¹⁵⁰. În al doilea rând, credem că în urma acestei reconstituiri genealogice putem sesiza dinamica socială pe care membrii acestei familii au dovedit-o de-a lungul timpului, lucru ce le-a permis să depășească într-un

¹⁴⁰ DANIC, ms.133, f.59v–62.

¹⁴¹ Emanoil Hagi Mosco, *București. Amintirile unui oraș, ziduri vechi, ființe dispărute*, ediție îngrijită de Ștefan Pleșia, Dan Pleșia, Mihai Sorin Rădulescu, București, 1995, p.105, nota 46; Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească (1866–1900)*, București, 1998, p.49–50.

¹⁴² DANIC, Colecția Documente Muntenești, CXXXIX/14.

¹⁴³ I. C. Filitti, *Condica Poenarilor-Almăjani*, în AO, VIII, 1929, 43–44, p.291–294.

¹⁴⁴ Cu această dregătorie este amintit pe o însemnare a lui Dionisie Ecclsiarhul pe fila ms. rom nr. 2122 (un miscelaneu de literatură juridică) de la Biblioteca Academiei; vezi G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești din Biblioteca Academiei Române*, II, București, 1983, p.174–175.

¹⁴⁵ G. D. Florescu, Marcel Romanescu, *Documente privitoare la Crețești și Brădești*, în AO, XXII, 1943, 125–130, p.109.

¹⁴⁶ I. C. Filitti, *Catagrafie*, p.50; la 1829 avea vârsta de 42 de ani, locuia la Craiova și avea în proprietate mai multe moșii, prăvălii, vii și Țigani ce-i aduceau un venit anual de 5.000 de lei (*ibidem*).

¹⁴⁷ D. Z. Furnică, *op. cit.*, p.234, nota 2. Cei doi, Constantin și Maria, apar redați în tabloul votiv de la biserica din Vârâți, ctitoria lui Chiriac Jianu fost mare clucer (N. Iorga, *Studii și documente*, XV, p.86; N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I. *Țara Românească*, II, 1970, p.713). Vezi și nota 97 în ceea ce privește posibilitatea unei confuzii între acesta și Constantin Zătoreanu, fiul lui Preda Zătoreanu.

¹⁴⁸ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, VIII, p.51 (document din 1801 iunie 16).

¹⁴⁹ Detalii despre familia și activitatea politică a lui C. N. Brăiloiu, vezi Mihai Sorin Rădulescu, *op. cit.*, p.49–50.

¹⁵⁰ Pentru o privire succintă a proprietăților deținute de membrii acestei familii, vezi, de exemplu, Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Craiova, 1999.

interval scurt de timp modestul statut de mici boieri și să fie incluși în categoria boierilor *primae clasis* în Oltenia habsburgică. La aceasta au contribuit, fără îndoială, atât politica de alianțe matrimoniale avantajoase – preocuparea de a se înrudi cu familii boierești cu potențial, atât mai vechi cât și mai noi, este vizibilă la nivelul fiecărei generații –, cât și fecunda activitate ctitoricească (nu mai puțin de șase lăcașuri de cult !), dovadă clară a unei dorințe de afirmare în plan social, dar și a unei bunăstări economice.

ION TĂLMACI – TULPINĂ A UNUI BOGAT ARBORE GENEALOGIC

Cu toate că neamul nu poate fi încadrat în constelația marilor familii de boieri ai Moldovei, întrucât nici în vremea începătorului său, nici prin urmașii acestuia nu s-a conturat vreă figură proeminentă în viața social-politică, Ion tĂlmaci¹ și descendenții săi prezintă interes, pentru că se circumscrie dezideratului istoric subliniat de un cercetător și bun cunoscător în domeniul genealogiei, I. C. Miclescu-Prăjescu, care afirma, pe drept cuvânt, că și în „lucrurile mărunte licărește jarul vieții de odinioară [...] din care poate apărea «vedenia» acelei lumi și, o dată cu ea, înțelegerea corectă și aprecierea justă a momentelor politice, sociale și economice consecutive ale istoriei noastre”². Faptul este cu atât mai adevărat, cu cât personajul nostru, translator fiind, poate și mânuitor de condei și nu de arme, atât el cât și urmașii nu s-au situat în atenția cercetătorilor, deși o anume notorietate în rândul contemporanilor săi trebuie să fi avut, din moment se s-a bucurat de *miluirea* marilor domni ai vremii sale. Vreau să spun că neamul nu s-a constituit în subiect al vreunui studiu prin care să i se releve ascendența și descendența, eventual importanța. Iar aceasta poate rezulta măcar din situația că a avut o prolifică și de durată descendență genealogică, consemnată în documente și, mai ales, într-o fabuloasă spiță de neam³, mobil al demersului de față. Întocmirea spiței a fost determinată de interese economice din primul sfert al secolului XIX și ea comportă multă atenție în privința corectitudinii sau a inadvertențelor ce pot fi constatate și, posibil, îndreptate, dar și pentru a ne convinge de adevărul afirmației lui Sever Zotta, care încă din 1912 semnala „exemple că documentele noastre erau adeseori lipsite de exactitate în indicațiuni genealogice”⁴, de unde rezultă și grija ce trebuie acordată acestui gen de documente pentru o exactă prezentare și interpretare. Iar cazuri de acest fel pot fi întâlnite la categoria mijlocie și mică a boierimii, interesată să-și ridice neamul pe trepte cât mai înalte.

¹ Editorii primelor documente prin care i se confirmă dreptul de stăpânire scriu al doilea apelativ cu inițială mică, *Ion tĂlmaci*, (DRH, A, III, p.519, nr.292) și noi considerăm că așa este corect, pentru că i se indică îndeletnicirea. Că numele acestuia nu a devenit patronim se explică și prin faptul că nici unul dintre urmașii săi nu și-au zis „TĂlmaciul”, atât fiii, cât și nepoții cu ceilalți urmași fiind menționați doar cu un singur nume: Pârveu, Ion (diac), Trușan, Grozav etc.

² *ArhGen*, II (VII), 1995, 1–2, p.2.

³ *Arh. St. Buc., Suluri*, XXI (21).

⁴ *ArhGen*, I, 1912, p.201.

Ion tălmaci este atestat documentar prima dată în calitate de beneficiar al privilegiului privind dreptul de stăpânire a unui „sat pe Tutova, anume Ruseni”⁵, cumpărat anterior de data confirmării și întăririi prin uricul emis de Ștefan cel Mare la 18 septembrie 1503 la Bădeuți (Suceava). Atât vânzătorul, cât și cumpărătorul, Ion tălmaci, sunt arătați în act a fi fost „sluga noastră”, deci slujitori domnești. Ultimul, potrivit apelativului, a avut slujba de *tălmaci* al domniei, fără nici o precizare privind originea sau deținerea vreunui alt rang dregătoreasc. Este primul *tălmaci* atestat documentar în Moldova, cu toate că îndeletnicirea se practicase și anterior.

Mai apoi, își va spori patrimoniul cu un alt „sat pe Tutova, Siminești”, cumpărat de la „Sofiica, fata Magdalinii, nepoată Petrii spătarului [...] și alte două locuri de pustietate, în ținutul Tecuciului, o săliște pe Dămici [sic], numită Săliște, și Oltenii între Călieni și între Nănești, acum Lungociul”⁶, consemnează actul de întărire a stăpânirii emis la 17 decembrie 1514 de fiul lui Ștefan, Bogdan voievod.

După aproape 15 ani, la 16 martie 1529, Petru Rareș întărește printr-un nou act domnesc dreptul de stăpânire urmașilor lui Ion tălmaci, urmare probabil a decesului acestuia: „adevărate slugile noastre, Pârful, cu frate-său, Ion, și sora lui, Niacșa, feciorii Oanei tălmaci, osăbet de altă milă a noastră, i-am miluit pe dânșii și li-am întărit a lor dreaptă ocină și cumpărătură [...] din uric și din dresuri ce au de la părintele domniei mele, Ștefan voevod, un sat anume Ruseni pe Tutova și trei părți din sat din Davidești, pe Berheci, unde au șezut David, și satul Siminești, pe Tutova, și pe Bârlad satul Neagomirești, unde au șezut Dragomir Petre, din sus de Crivești, și peste Prut, satul Maluri, anume Tomeștii, [...] și poiana ce-i la obârșia Zăletinului, anume Spriia, și pe Tutova satul unde au șezut Mir, și două locuri din pustiu la ținutul Tecuciului [...] și altă seliște din pustiu la Olteni, între Călieni și Nănești, anume Lungociul”⁷. După cum se poate observa, averea acumulată de Ion tălmaci era destul de consistentă.

Rezultă din acest document că tălmaciul a avut trei copii, doi băieți, Pârful și Ion (prenumele tatălui), și o fiică, Neacșa. Nu avem nici o informație privind soția lui și mama celor trei. La rândul lor, toți aceștia au avut urmași, ale căror nume se regăsesc într-un act din 24 februarie 1605, când un popa Gavril și verii Grozav, Nastasia, Agafia, Maria, și alți veri anume Vasile, Agafia, Părasca, fii lui Trușan, sunt arătați ca fiind „toți nepoți și strănepoți lui Șandru comis cel bătrân”⁸. Cum multe nume din acest act coincid cu numele urmașilor celor trei din documente și spița de neam, putem avansa ipoteza că una dintre fiicele acestui Șandru comis să fi fost soția lui Ion tălmaci.

⁵ DRII, A, III, p.518, nr.292, DIR, XVI/1, p.25, nr.33.

⁶ DIR, A, XVI/1, p.97, nr.91.

⁷ *Ibidem*, p.305, nr.278.

⁸ *Ibidem*, XVII/1, p.194, nr.278.

Dintre documentele care ne dau știri sigure despre urmașii fiilor lui Ion tălmaci, aducem în atenție câteva. Unul este un ispisoc ieșit din cancelaria lui Ieremia Movilă voievod, datat 10 mai 1601, din care aflăm că Ion, fiul tălmaciului, fusese diac, că unul din feciorii diacului a fost Vascan și că acesta a avut pe „Grozav și sora lui Nastasia, nepoții lui Ion diac, strănepoții lui Ion tălmaci”⁹. Știm că celălalt fiu, Pârveu, a avut pe Trușan, iar în actul din 1601 găsim menționați urmașii celui din urmă: „Vasile și sora sa, Agafia, copii lui Trușan”¹⁰. Tot aici e amintită „Stanca și copiii ei”, acesteia nearătându-i-se ascendența, dar presupunem a fi sora celor de mai sus, pe criteriul că o notă de la subsolul textului publicat face precizarea că „*Stanca și copiii ei* e un adaus deasupra rândului și de altă mână”. Toți vin la domnie „cu mare plângere și mare mărturie [...], jeluind că privilegiile vechi de moștenire și de cumpărătură ce a avut străbunul lor, Ion tălmaci, de la Ștefan vodă cel Bătrân pe satul Tomești, pe Maluri, și pe poiana Spriia la obârșia Zeletinului, acele privilegii au ars în casa Mărcoaiei postelniceasa, când au ars casa ei”¹¹. Acum, ei cer și obțin reconfirmarea privilegiilor din actele distruse prin acte noi¹².

Proximul document, după acesta din 1601, în legătură cu neamul ce-l prezentăm, este din veleatul 7153 (fără lună și zi, deci din intervalul cuprins între 1 septembrie 1644 și 31 august 1645), un zăpis prin care „Axinia, fata lui Trușan și cu feciorii săi, anume Ionașco, Vasile, Mihăilă și Simion”, își vând „o parte de ocină din satul din Hărăgești, pe Bârlad”, ținutul Tutovei, „din a treia parte a satului, a șesea parte ce se va alege, dumisale lui Isar vistiernicului dreptu douăzeci de lei”¹³. Actul confirmă știrea din spița de neam că Trușan, nepotul de fiu al lui Ion tălmaci, a avut șase copii, cum și că acesta din urmă a avut trei, satul împărțindu-se inițial în trei părți, iar una din ele în șase. Zăpisul face precizarea de rigoare specifică timpului, că toți vând lui Isar „pentru căci din ruda noastră, i-amu întrebatu și nu s-au găsit nime să plătească”, rezultând că și cumpărătorul era străin de neamul vânzătorilor. Totuși, în suita de acte ce urmează se atestă o înnemurire a celor două familii, înrudire care, probabil, s-a produs după această dată. Ar mai fi cazul să se caute identitatea cumpărătorului, în condițiile în care neamul Isar este prezent cu câteva nume și dregătorii, precum: Isar clucer care a murit în luptele

⁹ *Ibidem*, p.8, nr.12. Un rezumat vechi al Arh. St. Bacău, *Colecția Documente*, CXI/1, cu următorul text: „*Let 7109 (1601)*. Ispisoc sârbesc de la domnu Iremia Movilă alăturat cu tălmăcirea lui ce s-ar fi făcut di Gheorghî Evloghi la anii 1779 mart 9, întăritoriu lui Grozav și surorii salî, Nastasăi, feciori lui Văscan, nepoții lui Ion tălmaciu și alți strănepoși lui Ion tălmaciu și altor rudeniî a lor, ca să-și poată stăpâni moșia lor, satul Tomești de la Maluri cu moară, cu poiana Sprii pe obârșia Zăletin, pe care moșii ar fi avut dres și s-ar fi perdut la întâmplarea focului, precum arată tălmăcirea ispisocului pomenit”.

¹⁰ DIR, A, XVII/1, p.8, nr.12, ceea ce actul de la arhivele din Bacău nu specifică, dovadă a transcrierii incomplete.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Arh. St. București, *Documente istorice*, MCDXCVI/10.

dintre Gheorghe Ștefan și Vasile Lupu din 1653¹⁴, „Iorga, ficiorul răposatului Isar jîtnicer”¹⁵, Gheorghe Isar și fiul acestuia, Ursachi Isar, Andronic Isar despre care regretatul istoric D. Velciu scrie în studiul său critic despre *Cronica anonimă a Moldovei 1661–1709*¹⁶. Dar dată fiind dregătoria de vistiernic, s-ar putea admite că și cumpărătorul din Hărăgești este una și aceeași persoană cu acela care, împreună cu ruda sa Gheorghe Ursachi vistiernic, au fost victime ale persecuțiilor și abuzurilor lui Gheorghe Duca: „Pre Ion Isar vistiernicul și Andrei Săpoteanul vornicul de poartă, desbrăcându-i în pielea goală, și ungându-i cu miere, vara, i-au legat de stâlp de-i mâncau muștele și albinele”¹⁷. Identitatea este plauzibilă și prin faptul că Isar, cumpărătorul din 1753, se înrudea și cu familia Brăescu, victimă și ea a respectivelor persecuții, prezentă în multe documente referitoare la descendenții lui Ion tălmaci. Astfel, într-un periplis de mai târziu se menționează „un zăpis di la Dumitrașcu, ficiorul lui Isar din Ruseni”¹⁸, prin care vinde 1/3 din Hărăgești, iar Rusenii, am văzut, era satul cumpărat și stăpânit de Ion tălmaci în septembrie 1503.

Având în vedere localizarea documentară a satului Hărăgești „ce suntu pe Bârladu despre răsăritu”¹⁹ și a satului „pe Bârladu Neagomireștii”, credem că Hărăgeștii este numele nou dat Neagomireștilor, întărit urmașilor lui Ion tălmaci în 1529 martie 16, după cum și numele satului Davidești, din același act al acelorași stăpânitori, va deveni mai târziu satul Cucuteni pe Berheci, în ținutul Tecuciului²⁰. În adevăr, la 4 august 1679, „Gligorașco și fratele său, Alexandru, feciorii Ursului din Cucuteni, nepoții lui Trușan, fac danie partea lor din Hărăgești, ținutul Tutovii, lui Vasile Gheuca vel vistiernic”²¹, pentru multe binefaceri ce le-a făcut celor doi donatori. În anul următor, 1680, Topici, ficiorul Tărăbușului din Frunțești²², face danie și el aceluiași Vasile Gheuca partea ce se va alege din „bătrânul Popeștilor”,

¹⁴ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1956, p.211.

¹⁵ Dumitru Velciu, *Cronica anonimă a Moldovei, 1661–1709. Studiu critic*, București, 1989, p.97.

¹⁶ *Ibidem*, p.238, indicele de nume, unde înregistrează 11 persoane numite *Isar*.

¹⁷ *Ibidem*, p.127.

¹⁸ Arh. St. București, *Documente istorice*, MCDXCVI/25.

¹⁹ *Ibidem*, MCDXCVI/10.

²⁰ *Colecția de documente de la filiala Arhivelor Statului Bacău. Catalog*, București, 1986, p.119, nr.470, arată „hotarul moșiei Oțelești, pe Berheci, moșia Răchitoasa, *Davideștii*, denumit și *Cucuteni* (subl. n.) piatra Huibenilor, [...] apa Berheciului, piscul Tărăbușului [...]”, termeni ce vor fi întâlniți atât în documente, cât și în spița de neam. Iar de faptul că Neagomireștii au devenit, ca nume, Hărăgești, nu putem da seama dintr-un document în care se arată că unele moșii „au fost vândute și anume Davideștii pe Berheci; Lungociul dintre Călieni și Nănești; *Neagomireștii ce-au vândut iarăși neamul lor* [este vorba de urmașii lui Ion tălmaci – n.n.] *lui Gavril Costachi biv vel ban*”, documentele primare văzute de noi fiind pe Hărăgești. Pentru mențiunea documentară, a se vedea Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IX, p.235 și urm.

²¹ Arh. St. București, *Documente istorice*, MCDXCVI/18 și 25.

²² *Ibidem*, MCDXCVI/19. Frunțeștii din aceste documente se află în județul Bacău, dar pe vremea când Moldova era împărțită, din punct de vedere administrativ, în ținuturi, satul aparținea de ținutul Tecuciului, la fel ca Spriia și satele din jur.

bătrân care se numea anterior (și era de fapt) „bătrânul Trușan”. Tot așa, Lazăr și cu fratele său Gheorghe și copiii lor vând, în 1681 iulie 14, Siminei, soția lui Vasile Gheuca, ce pierise în octombrie 1680 din porunca lui Duca vodă. Ei vând partea lor „din bătrânul Oțeștilor”, satul Hărăgești, Oțeștii fiind, după cum vom constata, descendenți ai lui Ion diac și ai bătrânului Grozav, vărul primar al lui Trușan²³.

Așa cum se obișnuia în astfel de împrejurări, rând pe rând, și alți răzeși din Hărăgești își înstrăinează dreptul lor de stăpânire pe părțile ce și le autodistribuiseră o dată cu împărțirea acestui sat pe entitățile numite generic *bătrâni*, fenomen social-economic complex despre care am relatat cu alt prilej²⁴. Susțineam atunci că, sub aspectul provenienței, răzeșii sunt de două categorii, „răzeșii originari”, de tip Vrancea, și răzeșii cărora le-am zis „făcuți, nu născuți”, categoria acestora fiind ilustrată prin cazul Hărăgeștilor, al Lungociului, al Cucutenilor, fostul Davidești, sate în care au stăpânit urmașii lui Ion tălmaci. Că satul Hărăgești, spre exemplu, a aparținut în vechime acestuia ne este confirmat, printre altele, de un zăpis din 30 mai 1724, în care protagoniștii se declară „nepoții lui Trușan, strănepoții lui Ion tălmaci”²⁵, vânzători ai ocinilor lor din satul respectiv. Prin urmare, satul aparținuse lui Ion tălmaci, trecând apoi la fii săi, Pârvul, Ion diac și Neacșa, căci urmașii acestora se găsesc și se identifică în postura de stăpâni aici în perioada următoare. Faptul ne este evidențiat și mai clar de un izvod din 1723 iunie 28, când se face socoteala și măsurătoarea părților înstrăinate anterior, dându-se acum și dimensiunile hotarelor satului și specificându-se că „satul Hărăgești să înparti pi trii bătrâni”²⁶, iar mai jos precizarea despre „bătrânii cum s-au numit di dimult:

- un bătrân s-au zis Trușan și-i zic și Popești;
- un bătrân ce-i zic Grozav și-i zic și Oțești;
- un bătrân ce-i zic Gătici²⁷.

E momentul să observăm că părțile de sat distribuite pe bătrâni nu poartă numele celor trei copii ai tălmaciului, respectiv Pârvul, Ion diac și Neacșa, ci al urmașilor acestora, dovadă că *separarea stăpânirii s-a făcut de către generații ulterioare*. Se vede cum îndepărtarea în timp slăbește legăturile de rudenie și se ajunge la o anume înstrăinare, de unde și interesul spre separare, fenomen specific secolelor XVII–XVIII. La fel stau lucrurile și în ceea ce privește evoluția stăpânirii urmașilor lui Ion tălmaci în satele Lungoci și Davidești, devenit Cucuteni, așa cum vom arăta ceva mai încolo.

Acum revenim la izvodul din 1723, în care se arată că bătrânul Trușan se împarte numai în cinci părți și nu în șase, potrivit cu numărul copiilor săi, iar din aceste cinci părți se consemnează ca fiind înstrăinate deja patru, și anume: a) de

²³ Arh. St. București, *Suluri*, XXI.

²⁴ *Considerații cu privire la spițele de neam răzeșești*, în *ArhGen*, V (X), 1998, 3–4, p.119–128.

²⁵ Arh. St. București, *Documente istorice*, MCDXCVI/32.

²⁶ *Ibidem*, MCDXCVI/30.

²⁷ *Ibidem*.

către popa Jora, care o dă unui frate căruia nu i se arată numele; b) Mardari și Dănăilă, ficiorul lui Andrei din Cucuteni (fost Davidești) nepot lui Trușan, danie făcută lui Vasile Gheuca; c) Gligoraș și Alexandru, fii Ursului din Cucuteni, nepot lui Trușan, dată aceluiși Gheucă și d) o parte dată de Topici, fiu Tărăbușului din Frunțești²⁸, danie Gheucăi în 1680.

În continuare, avem informații despre :

„**Bătrânul lui Grozav** [vărul primar al lui Trușan – *n.n.*] ce să înparti pi trii frați” (în spiță sunt șase: Vasile, Irina, Alexandra, Mihăilă, Ariton și Gafton)²⁹, dar se menționează în izvod doar numele celor care au înstrăinat, și anume:

a) „Dumitrașco, ficiorul lui Isar, nepot lui Grozav, precum arată zapisul lui” (iată proba că Isar se înrudea cu urmașii lui Ion tălmaci, căci potrivit acestei mențiuni, fiul lui Isar, Dumitrașco, ar fi strănepot lui Ion diac și răstrănepot lui Ion tălmaci);

b) Lazăr și fratele său, Gheorghe, vând Siminei Gheuca 1 funie și 5 pași.

„**Bătrânul lui Gățici**”, urmaș al Neacșei, se împarte în trei părți, din care s-au vândut două de către:

– Gavril, fiu lui Ionașco Giuncul, nepot lui Apostol Gățici;

– Simion Bușilă și Gheorghe, nepoții lui Gățici.

În adevăr, un zapis din 26 iunie 1723 (7231) confirmă vânzarea făcută de aceștia în Hărăgești, „șasă pământuri în frunte”³⁰, în afară de „alte trei pământuri, iarăși în frunte”, vândute anterior de „Gavril, ficiorul lui Ionașco Giuncul, nepot de soră lui Apostol Gățici”. Zapisul acesta mai face și precizarea: „așa au vinit la hotărât, câte 9 pământuri di bătrân, pi trii bătrâni ce au aflat [hotarnicii – *n.n.*] în Hărăgești”³¹, dar fără a arăta și numele celorlalți doi bătrâni specificați în izvod, adică al lui Trușan, cu varianta Popești, și al lui Grozav, numit și Oțești.

Tot în anul 1723, la 1 iunie, Mihăilă Pleș făcuse danie „trei pământuri în frunte din sat din Hărăgești, parte ce îmi este di la moașă-mea, Marica, fata lui Trușan, ditr-acest bătrân, ce-i zice Trușan, am dat dumisale giupânului Gavril Costachi vel Stolnic”³² (subl. n.). În spița din prima parte a secolului XIX, este arătată această fiică a lui Trușan cu numele Maria Corcivoaie, având, la rându-i, o singură fiică, desigur mama donatorului.

Într-un opis de zapise, nedatat, găsim înstrăinat prin „zapis de la popa Jora cu fratele său și cu răzășii lui 1 bătrân din sat din Hărăgești”³³, anulând mențiunea că preotul ar fi dat fratelui său. Am văzut că, încă din 1679 și anii următori, mai mulți răzeși din Hărăgești, ce-și arată descendența din Trușan, vând sau fac danie lui Vasile Gheuca și soției sale, Simina. Știm că aceasta era fiica lui Gavril Jora și a

²⁸ *Ibidem*, MCDXCVI/19 și 30.

²⁹ *Ibidem*, Suluri, XXI.

³⁰ *Ibidem*, Documente istorice, MCDXCVI/29.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, Documente istorice, MCDXCVI/28.

³³ *Ibidem*.

Tudosicăi, născută Costache³⁴. Să fi fost daniile și vânzările respective făcute între străini, ori existau relații de rudenie, implicit de preemțiune, între preotul Jora cu fratele său și Simina Gheuca, născută Jora? Nu ni se arată explicit, dar aceasta trebuie să fi fost realitatea, dacă ținem seama și de faptul că, la 2 septembrie 1722, „Simina, vistierniceasa răposatului Vasile Gheuca,” cu fiica și nepoții ei, dau act de danie pe satul Ciortolomul, în hotar cu Hărăgeștii, „lui Gavril Costachi vel stolnic, fiindu-mi dumnealui nepot”³⁵ – de văr primar, precizăm noi – și, prin același zapis, îi vinde cumpărăturile și daniile din Hărăgești pentru suma de 200 lei. În 1724 mai 20, „preotul Ion Brăescul, ginerele popii Jora, și Simion, nepot popii lui Vasile din Frunțești, și Mihăilă Pleș, nepotul Maricăi, fata lui Trușan, nepoții lui Trușan și strănepoții lui Ion tălmaci” (astfel sunt prezentați în zapisul din acest an), toți vând aceluiași Gavril Costache vel stolnic „a noastră dreaptă ocină și moșie din sat din Hărăgești, din bătrânul lui Trușan”³⁶. Actul menționează un zapis anterior, cel „de danie de la popa Jora”, pe care acum îl contestă în baza unei scrisori „de la dumniului răposatul Gheuca vistiernic, scriind cu slova d[umi]sali cum că acel zapis de danie de la popa Jora să nu să ție în samă”. Nu se explică de ce, dar, după ce stolnicul se învoiește să le plătească, iar ei „văzând că alții cine au fost cu noi frați în acel bătrân a lui Trușan ș-au vândut toți dumisale [...], ni-am socotit și am vândut și noi”³⁷. Numai în acest act întâlnim numele a trei preoți descendenți din Trușan, dar au fost și alții cu această calitate, astfel explicându-se, credem noi, dubla denumire: „un bătrân s-au zis Trușan, ce-i zic și Popești”³⁸.

Urmași ai lui Ion tălmaci apar documentar și în alte sate pe care el le-a stăpânit, iar fenomenul se perpetuează până în secolul XIX. Este și cazul satului Cucuteni de pe Berheci, vechii Davidești. Înainte ca satul să ajungă în stăpânirea Mănăstirii Răchitoasa, unele părți din el au fost vândute de stăpânii anteriori unui Iacomache șetrar. Printre cei care au făcut zapis de înstrăinare s-au aflat:

– Nicolai, fiul lui Iftodi, nepotul Băscăi din Cucuteni cu frații săi³⁹, act din 1676 noiembrie 13; într-o variantă de act al aceleiași vânzări, nedată, se specifică identitatea Băscăi, ea fiind socotită „fata lui Trușan”⁴⁰;

– Nastasia, soția lui Gavril Trușan, cu copiii ei, au vândut „o casă din Cucuteni, cu loc, pivnițe, jitnițe, cuhne”⁴¹ și alte acareturi în 1677;

³⁴ Ștefan S. Gorovei, *Înrudirile cronicarului Grigore Ureche*, în *ALIL*, XXIV, 1973, p.116, planșa a II-a cu spița de neam a familiei Jora, și Arh. St. București, *M-rea Adam*, IX/11; *CDM*, *Supliment*, 1, 1975, p.311, nr.990.

³⁵ Arh. St. București, *Documente istorice*, MCDXCVI/26.

³⁶ *Ibidem*, MCDXCVI/32.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, MCDXCVI/30.

³⁹ *CDM*, IV, p.46 nr.100.

⁴⁰ *Ibidem*, p.219, nr.954.

⁴¹ *Ibidem*, p.57, nr.153.

– vinde apoi „Iacob, feciorul Anghelinei, fata lui Trușan [...], a șaptea parte din Cucuteni”⁴² la aprilie 1681;

– a doua zi, șetrarul cumpără de la „Safta și Floarea, fetele lui Nichifor din Cucuteni, nepoatele lui Vasile Trușan [...], a șaptea parte dintr-un bătrân”⁴³, partea vândută fiind mai bine precizată.

De asemenea, actele înregistrează vânzări de părți din satul Cucuteni și de către familii aflate cu locuințele în alte locuri; astfel, în 1678 martie 15, „Chelsia, fosta soție a lui Panhile din Iași, fata Mariei, nepoata popii Vasile și a popii Andronic din Fruntești, vinde lui Iacomache șetrar partea sa de moșie, siliștea din satul Cucuteni”⁴⁴; la aceeași dată, „Măriuța din Vinețești, fata Mariei de pe Crasna, nepoata Dochitei, fata popii lui Simion din Fruntești, vinde moșie din Cucuteni”⁴⁵. La fel, „Vasile cu fratele său, Mardarie, feciorii lui Andreiu, și cu nepoții lor din satul Fichitești, ținutul Putna, vând lui Iacomache șetrar partea lor de moșie din Cucuteni [...] pentru că *le-au scos capetele de la mare nevoie ce căzuseră în zilele lui Antonie Ruser*”⁴⁶, actul fiind din 19 martie 1678. Pe Mardarie l-am întâlnit și cu prilejul vânzărilor din satul Hărăgești și-l vom mai întâlni și în alte acte de vânzare.

Că acești dători de zapise reprezintă generații de descendenți ai lui Ion tălmăci, se înțelege atât din faptul că ei au stăpânit ocinile ce aparținuseră cândva acestuia, cât și din identitatea numelor ce se pot constata urmărind documente referitoare la satul Lungoci, aflat, de asemenea, în stăpânirea neamurilor familiei respective în secolele XVI–XVIII. Astfel, o mărturie hotarnică a lui Savin uricar, datată 27 august 1706, alcătuită din poruncă domnească în urma jalbei locuitorilor din Lungoci, „Mărdarie și Simion și Canole (?) și Chiriac și cu altă săminție a lor”, relevă aspectul. Ei reclamaseră anterior „cum le împresură Călienii toată partea lor de ocină ce să chiamă Lungociul”⁴⁷. La solicitarea hotarnicului ca protagoniștii să înfățișeze „drese și zapise”, ei vin cu dovezile următoare. În primul rând, „Călienii cu un uric de la Ștefan vodă, tatăl lui Bogdan vodă, pe care scrie că au dat și au întărit pe strămoșii Călienilor cu o giurățate de sat din Călienii, partia din gios”⁴⁸. Merită a fi adusă acum în atenție o mențiune dintr-un opis de acte ale Călienilor din 1820, în care primul document înscris consemnează: „**Velcat 7003 (1495) ghenar 12. Ispisoc sârbesc di la Ștefan voevod, tălmăcit de Gheorghii Vloghie [sic] cu care au miluit pe Mâne și pe Dumitru cu giurățate de siliște pe Bârlad, anumi Călienii, partea din sus**”⁴⁹, cealaltă parte, de jos, fiind concedată înaintașilor celor chemați în instanță de către părtașii din Lungoci.

⁴² *Ibidem*, p.149, nr.608.

⁴³ *Ibidem*, p.150, nr.610.

⁴⁴ *Ibidem*, p.77, nr.253.

⁴⁵ *Ibidem*, p.77, nr.254.

⁴⁶ *Ibidem*, p.77, nr.257.

⁴⁷ Arh. St. București, *Documente istorice*, XCIX/72.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, *Documente istorice*, CXXXVI/141.

Se poate admite emiterea actului la data respectivă pentru satul Călieni, întrucât tot atunci, la 11 și 12 ianuarie 1495, marele voievod slobozea acte similare din cancelaria sa de la Vaslui unui grup de sate din zona ținutului Tecuci, și anume: „lui pan Clănău [...] i-am dat și i-am întărit jumătate din satul Piscul, pe Bârlad, partea de sus”⁵⁰, iar a doua zi, cealaltă jumătate, „anume Piscul, pe Bârlad, partea de jos”, o dă lui Eremia postelnic⁵¹. La fel procedează cu „seliștea pe Bârlad, anume Fundenii”⁵²: partea de jos o dă unora, iar partea de sus altora dintre slujitorii săi credincioși. Tot la această dată și din acest loc, întărește altor slujitori ai săi satele „de pe Bârlad anume Tomceștii”⁵³, „un sat pe Bârlad [...] Mereștii”⁵⁴, un „sat la Dimaci, anume Țigăneii”⁵⁵, și un „sat pe Bârlad, la Rătud, anume Lieștii”⁵⁶, toate aceste sate fiind în preajma Călienilor. Dar dacă pentru acestea s-au păstrat documentele primare ce le atestă, pentru Călieni actele directe lipsesc, motiv pentru ca viitorii cercetători în domeniu să le aibă în atenție.

Revenim la mărturia hotarnică în care se arată că partea jăluitoare din Lungoci „au arătat și acești oameni, cari-i scriu mai sus, un uric iarăși de danie și de miluire de la Bogdan vodă, feciorul lui Ștefan vodă, ce au dat strămoșilor acestor oameni din Lungoci, scriind că au dat locu pustiu să-și facă sat și așezare între Nănești și între Călieni cu tot venitul”⁵⁷. Evident că ei au prezentat documentul din 1514 decembrie 17, prin care, am văzut, se întărea lui Ion tălmaci respectiva danie și alte cumpărături. După ce părțile prezintă dovezile de față cu numeroși împrejuși, se trece la măsurarea și stabilirea drepturilor prin semne hotarnice, aspect care nu intră în cadrul temei noastre, dar care prezintă interes pentru istoria acestor sate. Rămâne demn de reținut faptul că unii locuitori din Lungoci știau, la data mărturiei, că sunt urmași ai beneficiarului daniei din 1514. Iar faptul va fi arătat și mai explicit în pricini și documente care le consemnează ulterior. Astfel, în opisul din 1820 sunt menționate unele din care rezultă că „seminția” celor din Lungoci dispunea de actele ce le îndrituiau pretențiile. La 4 august 1722, se dă un „ispisoc de la Mihai Racoviță voevod ce judecă o pricină între Ion Biltu și între Simion, nepotul lui Trușan, strănepotul lui Tălmaciu, pentru o bucată de loc ce să numește Lungociul, între Călieni și între Nănești, arătând Ion Bilt[ui] un uric de la Ștefan Vodă din 7003 scriind pe giământate di sat di Călieni pi Bârlad, partea din gios, nepomenind ținutul, [...] cum și Simion au scos alt uric de la Bogdan voevod din 7022 [1514] că au miluit pe Ivan tălmaci cu două săliști: una la Dimaci și alta din pustia Oltenilor, între Călieni și între Nănești, anumi

⁵⁰ DRII, A, III, p.290, nr.156.

⁵¹ *Ibidem*, p.297 nr.161.

⁵² *Ibidem*, p.299, nr.162.

⁵³ *Ibidem*, p.292, nr.158.

⁵⁴ *Ibidem*, p.291, nr.157.

⁵⁵ *Ibidem*, p.295, nr.160.

⁵⁶ *Ibidem*, p.300, nr.163.

⁵⁷ Arh. St. București, *Documente istorice*, XCIX/72.

Lungociul”⁵⁸. Și pentru că Ion Bilțu, pe baza uricului din 1495, stăpâna „această bucată de loc ce să numește Lungociul”, este *dat rămas*, adică pierde procesul. Opisul mai înscrie un „zapis de la Simion, ficiorul popii lui Vasili de Frunțești, nepot lui Trușan, strănepot lui Ion tălmaci” și alții care vând „Dediului spătar și giupânesii sale Ruxanda un sat, Lungociul, la ținutul Tecuciului, între Călienii numiților cumpărători și Nănești”⁵⁹. Dediul spătar avea stăpânire pe satul Călienii de la socrul său, pitarul și, mai apoi, postelnicul Dumitrașcu Cârnu. De numele Ruxandei, soția Dediului, se leagă un episod interesant consemnat în acest opis, nesemnlat nici în studiul *Familia Doamnei Ana, soția lui Mihai vodă Racoviță*⁶⁰, nici în altă lucrare. Faptul rezultă dintr-o „scrisoare de la Hrisant, patriarhul Ierusalimului, prin care arată că satul Călienii, ce au fost al lui Dumitrașco pitar și, apoi, un Ștefan Cerchez comisul, ce au ținut pi o fiastră a numitului pitar, cari furiș au vândut acest sat lui Ian Hadâmbul, cari l-au fost și dat unui schit al său, Dealul, închinându-l la Sf. Mormânt. Și, după ce Dediul spătarul, boeriu Rucsandrii, cea adevărată fică a lui Dumitrașco pitar, au mers la Dosofteiu patriarhul, și au dovedit vicleșugul acelu Cerchez, i s-au fost dat partea Dediului spătar ca să stăpânească numai în viața sa. Pe urmă, mergând giupânia Rucsanda la Țarigrad și arătând că nu să mulțamești cu acel așezământ ce au făcut boeriu ei, și, cunoscându-i-se dreptatea, s-au stricat aceli legături și [s-a hotărât] să se stăpâniască moșia ca pe o dreaptă moștenire părintască”⁶¹. Deci Dediul arbănașul – cel „închis în turnul clopotniței la Trei Sfetiteli” de către Constantin Cantemir și care a evadat slobozindu-se „cu o frenghie pe o fereastră din turnu”, după ce-și îmbătase paznicii, cel despre care Neculce scrie că atunci „când alerga pe cal cât putea, sărea de pe un cal pe altul, și punea 3 cai alătura și de pe gios să repedzie și-i săre pe tustrei pe sus. Nu era alt om în țară ca dânsul harnic și viteaz”⁶² – un om cu astfel de virtuți ostășești nu a putut rezolva o problemă privind dreptul său de stăpânire așa cum o va face soția sa, Ruxandra, fata lui Dumitrașcu Cârnu, mama doamnei Ana Racoviță. Se explică, astfel, de ce și această doamnă s-a remarcat în multe situații de acest fel⁶³.

În aceeași ordine de idei, a documentelor în care descoperim informații referitoare la neamul lui Ion tălmaci, mai este un hrisov dat de voievodul Constantin Cehan Racoviță la 12 august 1752. Actul a rezultat în urma mai multor

⁵⁸ *Ibidem*, CXXXIX/8 și CXXXVI/141.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Paul Păltânea, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 3–4, p.133 și urm.

⁶¹ *Arh. St. București, Documente istorice*, CXXXVI/141.

⁶² Ion Neculce, *Opere*, București, 1982, p.339–340.

⁶³ D. Russo, *Din corespondența unei Doamne: Ana Racoviță*, în *CvL*, XLV (1911), p.62 și urm. În una din scrisori se arată preocupată de probleme ce țin de cancelaria domnească scriind: „Am primit pergamentele, [...] însă, fiind potrivite trebuințelor noastre, le trimitem îndărăt ca să le dați aceleia care le-a cumpărat, ca să ne ia altele bune, căci ne trebuie pentru hrisoave, și acestea nu sunt bune”.

procese ce s-au succedat în timpul domniei lui Ion vodă Mavrocordat (1743–1747) și a lui Grigore II Ghica, ultima sa domnie din Moldova (1747–1748), precum și în timpul domnului care a emis hrisovul. Litigiul fusese generat de pretensele încălcări reciproce ale hotarelor moșiei vecine, Vinteleștii a boierilor Costăchești – Manolache vornic, Vasile Sturza paharnic (ginerile lui Solomon Costache), Scarlatache stolnic (fiul marelui vornic Lupu Costache) – pe de-o parte, respectiv moșia moșnenilor „ce să numește Pustiul, pre apa Cahului lângă Vintelești”⁶⁴, pe de alta. Se specifică în hrisov că boierii „au avut cu acești moșneni de Greceni anume Șarban și Gavril Galerie și Vasile aga și Mardarie și alții la domnia sa Ion vodă în câteva rânduri giudecată”⁶⁵, fără ca vreuna din părți să rămână „odihnită” în urma sentințelor date. Când moșnenilor aduși de față la Divan li s-a pus întrebarea: „cu ce [drept] stăpânesc și acel loc din Zăvoiuil Marușcăi peste Cahul și până în Dumbrăvele”, adică partea de loc în dispută, ei, moșnenii, au prezentat:

a) „ispisoc de la răposatul Pătru vodă din vleat 7037 (1529), întru cari scrie că i-au întărit domnia sa Părvului și frăține-său, lui Ion, și surorii lor⁶⁶, Neacșii, ficiorii lui Ion tălmaci, *din care se trag acești moșinași mai sus scriși*” (subl. n.), fiind apoi enumerate toate satele din hrisovul de la Petru Rareș din 16 martie 1529, text reproduș la început;

b) „... și ni-au mai arătat alt ispisoc și de la răposatul Eremia vodă din vleat 7109 (1601), întăritură lui Grozav și surorii lui, Nastasii, ficiorii lui Vascan, nepoți lui Ion diacul, strănepoții lui Ion tălmaci, și, iarăși, săminția lor Vantie și sora lor Agafia, feciorii lui Trușan⁶⁷, și Stanca și cu feciorii ei”, pe moșiile Tomeștii și poiana Spriei, cuprinzând precizarea că actele originale pentru aceste sate „au ars în casa Mărcoae postelnicesăi, când au ars casa și toată avuția ei”, dându-li-se acum o nouă „întăritură”⁶⁸. Se impune, credem, o întrebare: ce căutau actele descendenților lui Ion tălmaci în „casa Mărcoae postelnicesăi”, soția unui Marcu postelnic, desigur? Vor fi fost ei rude? Greu de răspuns fără surse sigure, dar nici nu se poate înlătura presupunerea că anumite legături vor fi existat. Ceea ce rămâne de reținut din textul prezentat este faptul subliniat mai sus, anume că din feciorii lui Ion tălmaci „se trag acești moșinași”, respectiv, Șarban, Gavril Galerie, Vasile aga și Mardarie. Nearătându-li-se, însă, filiația ascendentă, este greu de stabilit cine din cine provine și se poate crea chiar îndoiala dacă acești moșneni sunt într-adevăr urmașii reali ai lui Ion tălmaci și ai feciorilor săi. Dar, cum se zice îndeobște că „actele vorbesc”, noi trebuie, până la o probă contrarie, să-i considerăm ca atare, adică descendenți ai neamului în discuție. De altfel, ei vor fi, până la urmă, câștigătorii procesului cu boierii Costăchești. Să mai reținem și faptul că, atunci

⁶⁴ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IX, p.236.

⁶⁵ *Ibidem*. De observat că, din cei patru urmași arătați aici, doar pe Mardarie îl aflăm și în alte acte.

⁶⁶ În transcrierea din *Surete* scrie „surorilor”, în loc de „surorii lor”, cum e firesc.

⁶⁷ Și acest nume este redat greșit în *Surete*, „Troțușan” în loc de Trușan.

⁶⁸ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p.237.

când sunt arătați pe nume, doar unuia i se atribuie calitatea de „agă”, Vasile, ceilalți nefiind însoțiți de nici un atribut dregătoresc. Ba mai mult, la ultima înfățișare a părților împlicate, la întrebarea domnului adresată boierilor „de ce și-au călcat și zapisul ce au dat la vel logofăt” și promisiunea că acceptă cele stabilite anterior, ei, boierii, răspund că „le-au luat vel logofătul moșia și le-a dat-o țaranilor cu strămbătate”⁶⁹. Prin urmare, ultimele generații ale urmașilor lui Ion tălmaci, stăpân de sate și moșii, ajunseseră să fie considerați *țărani*, oameni de rând, indiscutabil liberi, ceea ce în majoritatea satelor din Moldova se specifică prin termenul „răzeș”, totuși stăpâni într-o anume moșie și sat sau chiar în mai multe. Aceștia formează categoria răzeșilor cu acte domnești, cei cărora le-am zis „făcuți”, pentru că stăpânesc în virtutea unei moșteniri conferită de autoritatea domnească, spre deosebire de răzeșii din satele cu devălmășie ancestrală, cei „născuți”, ca unii ce stăpânesc sate organizate de la început pe principiul indiviziunii în ceea ce privește anumite structuri economice obștești (pământ arabil, pășune și fâneată, ape și păduri, crâșme și mori). Este adevărat că numărul satelor răzeșești din prima categorie pare a fi mai bine reprezentat în peisajul documentaristic, de unde și teza că originea răzeșilor s-ar afla în satele ce dețin hrisoave domnești⁷⁰, deși cele mai multe documente de stăpânire s-au păstrat în casele boierești și la așezămintele mănăstirești, și nu în satele de răzeși⁷¹.

Cu prilejul depunerii depozițiilor de martori aduși la judecată de către părțile împlicate (boierii doi, iar moșnenii patru), unul dintre aceștia din urmă declară următorul fapt: „Când au venit Conețkie (1683) era de 12 ani și-au apucat stăpânind această moșie, Pustiul, pe Vlasie și pe Vasilie hotnogul, moșii [bunicii – n.n.] acestor oameni”⁷². Rezultă că și Vlasie cu Vasilie hotnogul ar fi tot descendenți ai lui Ion tălmaci, înaintași ai moșnenilor. Și e posibil, deoarece documentele de acest gen nu înșiră pe fiecare ins în parte, așa cum se poate constata și din hrisovul din 1752, în care se indică doar patru nume de oameni care

⁶⁹ *Ibidem*, p.241.

⁷⁰ A se vedea, de exemplu, Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, București, 1907, p.168 și urm.; C. Cihodaru, *Contribuții la cunoașterea obștii țărănești din Moldova*, în SCȘI, *istorie*, VII, 1956, p.13 și urm.

⁷¹ Sate răzeșești din ținutul Tecuciului, precum Cudalbi, Corod, Matca, Umbrărești, Suraia etc., nu dispun de nici un hrisov domnesc, abundă în schimb pentru secolele XVII–XVIII spițele de neam răzeșești, spre deosebire de satele cu documente domnești precum Durăști, Trohănești (Barcea), Drăgănești, Curmezișeni, Șerbănești ș.a. sate în care nu întâlnim răzeși, ci doar dijmași. Sunt și sate cu hrisoave domnești vechi (Litești, Blăjeri, Gârlești ș.a.) în care coexistă părți răzeșești cu părțile boierești.

⁷² Despre venirea și faptele lui Conețkie scrie Ion Neculce: „Și s-au coborât Petriceico vodă la Suceava cu Demidețchii și cu Conețchii și cu puține oaste căzăcească, să ia Moldova, să margă să bată Bugeacul, fiindu tătarii duși în oaste la Beciu” (Ion Neculce, *Opere*, 1982, p.275), deci către sfârșitul anului 1683, când și moldovenii cu Duca Vodă erau antrenați în războiul turco-austriac. Cu acest prilej au fost arse casele lui Vasile Costache din ținutul Fălciului.

ii reprezintă și pe „alții ai lor”⁷³. Ar mai fi de observat că moșnenii deținători ai „ispisoacelor” din 1529 și 1601 știu și specifică în hrISOVOLUL din 1752 cum „o samă dintr-aceste moșii li-au vândut unii din neamul lor, *anume moșia de la Davidești de pe Berheciu* [Cucuteni – n.n.], și din *pustiul Oltenilor dintre Călieni și dintre Nănești, anume Lungociul, ce au vândut Buzamăt și Pleș răposatei Dediulesei spăt[ăroaie] și din moșia Neagomireștii* [Hărăgeștii – n.n.] ce au vândut iarăși neamul lor lui Gavril Costachi biv vel ban, iar altele le stăpănesc ei”. Acești moșneni nu dispun de date precise privind vânzările anterioare, căci, așa cum am văzut, Mihăilă Pleș nu apare vânzător Dediulesei în Lungoci, ci face danie la 1 ianuarie 1723 în Hărăgești, fostul Neagomirești, „giupânului Gavril Costachi vel stolnic”⁷⁴, iar pe un *Buzamăt* nu l-am întâlnit în nici unul dintre actele văzute. Cât privește stăpânirile Dediulesei spătăroaia în Lungoci și Călieni, o parte dintre ele le avea moștenire de la tatăl ei, cumpărători ale lui Dumitrașcu Cârnuț făcute anterior.

Spîța neamului Ion tĂlmaci, de la care au pornit succintele noastre note, a fost opera unuia care iscălește „Lefter Șcevordean vornic de poartă, hotarnic”⁷⁵. Găsim în spîță că hotarnicul înregistrează înstrăinări făcute de alți urmași decât în actele din care am reprodus mai înainte. Din acestea am văzut că primele diviziuni între descendenții lui Ion tĂlmaci se fac de către nepoții lui: Trușan, fiul lui Părvu; Grozav, fiul lui Ion diac; Gătici⁷⁶, fiul Neacșai. Nici una dintre vânzările făcute de urmașii acestora și consemnate în actele de mai înainte nu este înregistrată în spîța noastră, ci cu totul altele. Prin urmare, spîța înregistrează corect și în concordanță cu mențiunile documentare doar primele două generații de descendenți ai lui Ion tĂlmaci, pe fiii Părvul, Ion, Neacșa și pe nepoții Trușan, Grozav și Gătin, primii doi singuri, iar ultimul având alături, deci ca frați, pe Barbul, Negruți, Silion.

Înstrăinările din spîță, puse pe seama urmașilor acestora, în ordine cronologică, sunt notate cu date târzii și anume: 7289 (1781) iulie 23 și 24; 1818, 1819, 1820, 1821, 1825 și 1826, deși autorul spîței îi pune data „1820 iulie 6”. Iată câteva exemple de însemnări cu înstrăinările arătate aici, fără a se indica vreodată numele moșiei satului din care ele s-au făcut. La generația a V-a din spîță, consemnați ca nepoți ai lui Grozav, citim: „Ștucă – vândut la Toader Huiban și la Vasile Crăstia cu zăpis din 7289 iulie 23” și, alături, „Ilizaru – vândut lui Toader Huiban cu zăpis din 7289 iulie 24”, deci anul 1781, o distanță în timp de 252 de ani între acești vânzători și Ion diac din 1529 și o trecere de 180 de ani între cei din spîță și „bunicul” lor, Grozav, menționat în ispisocul din 1601. În consecință, o diferență de 252 de ani între străbunic și strănepoți, respectiv de 180 de ani între bunic și nepoți ni se pare nereală. De aici și circumspecția ce se impune în folosirea

⁷³ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p.236.

⁷⁴ Arh. St. București, *Documente istorice*, MCDXCVI/29.

⁷⁵ *Ibidem*, Sulturi, XXI.

⁷⁶ În documente, numele scris e „Gătici”, iar în spîță e „Gătin”. Credem că e vorba de una și aceeași persoană, urmaș al lui Ion tĂlmaci la generația a III-a, primul fiu al Neacșai, văr bun cu Trușan și cu Grozav. De pe acești trei descendenți și-au luat numele cei trei bătrâni din Hărăgești.

unor asemenea documente cum este spița în discuție, în prima sa parte corectă, exactă, în a doua cu multe semne de întrebare.

Alături de incongruențele, în ceea ce privește timpul dintre generații, așa cum transpare din spița și documente, apar prea multe nepotriviri de nume aflate în documente și nementionate în spița. Prezența unor asemenea nepotriviri și datele anacronice dintre spița și documente demonstrează că spița este rezultatul unor redistribuirii a averii lui Ion tălmaci între descendenții direcți și colaterali în anii din secolul XIX menționați mai sus. Astfel se poate explica absența din spița a unor nume întâlnite în documente, precum Vascan, fiica acestuia Nastasia, Stanca și copiii ei, toți urmași ai lui Ion diac, dar nepuși în spița; Axinia, fiica lui Trușan, cu fii săi Ionașcu, Vasile, Mihăilă și Simion din veleatul 7153 (1644–1645); nu apar numele vânzătorilor din anii 1679–1681 și nici cele din 1722–1724. Sunt de observat, în spița de neam, inversiuni de nume de la o ramură la alta, căci în spița primul nume *Ursul* stă în generația a șasea și este dat că descinde din urmași lui Ion diac și nu din Trușan, fiul lui Pârveu, așa cum e în document. Iar un *Andrei*, arătat documentar ar fi nepotul lui Trușan, nu are corespondent în spița decât la generația a IV-a ca descendent a lui Ion diac. Apoi, faptul că unele persoane sunt reprezentate de două ori în spița de neam – cum e cazul cu Maria păhărniceasa⁷⁷, fiică a Paraschivei, nepoata lui Teodor Huiban, cumpărătorul din 1781 – dovedește că interesul punerii în spița nu era de a stabili gradul de rudenie între generații, ci de a evidenția dreptul de stăpânire asupra bunului revendicat.

Putem deci considera că spița nu a înregistrat fidel totalitatea descendenților lui Ion tălmaci, cu toate că cei înscrși în ea sunt foarte mulți, de unde și aprecierea noastră de arbore genealogic *fabulos*. Căci numărul descendenților prinși în spița, după o statistică ad-hoc, dă următoarea situație:

- 80 de nume de descendenți din Pârvel, 79 fiind din bătrânul Trușan;
- 349 din Ion diac, 348 din bătrânul lui Grozav;
- 48 urmași din Neacșa, respectiv bătrânul lui Gățici.

În total, spița cuprinde 477 de nume, plus cei trei fii a lui Ion tălmaci. Iar dacă s-ar adăuga și cei din documente, numărul ar fi și mai mare. Desigur că multe persoane din spița sunt rude pe cale matrimonială, deci colaterale. Iată câteva exemple.

Neamul Huiban intră în spița prin Simion Huiban, căsătorit cu Nastasia, nepoata de fiu al lui Grozav, nu soră a acestuia cum scrie în actul din 1601, înțelegându-se că e o altă persoană; și un nepot al lui Simion, Andrei Huiban, a ținut pe Elena, tot din filiația lui Grozav.

Neamul Ciuchi este introdus în spița prin căsătoria lui Ilie cu Dochița, fiica Axanei, urmașă a lui Trușan la generația a șasea. Ei vor avea pe Vasile, acesta dă pe „Andronachi Ciuchi cu șapte frați ai săi”, nespecificați pe nume.

⁷⁷ Conturul frunzelor din spița în care se găsește înscrș numele „Maria păhărniceasă” are o încercare de înzorzonare, dovadă a importanței pe care i-a acordat-o autorul spiței. Nu se arată cine i-a fost soțul cu dregătoria de paharnic și nu are urmași.

Neamul Frunzeti, după spiță, curge din Ion diac, Grozav, Gafton, Măricuța „preoteasa popii lui Hristofor”, Grozava (care va fi fost soția unui Frunzeti), Toader Frunzeti cu patru urmași: Lupul, Lupa, Vărvara, Nastasia. Lupul, la rându-i, are pe Neculai, Iftimie, Paraschiva, Todosie, Maria și Vasile în dreptul căruia se scrie și anul 1826. Și surorile lui Lupul au urmași: Lupa – cinci, Varvara – doi, iar Nastasia pe Iosipu și în dreptul acestuia apare anul 1825⁷⁸. E posibil ca renumitul critic de artă, Ion Frunzeti, să fie urmaș al acestui neam⁷⁹.

Ar mai fi de semnalat căsătoria Dochiei „ce au ținut-o Hilote din Răcătău” curgătoare din Trușan; Urâta „ce au ținut-o Zaharie de Băloșești”, ce descinde din Barbul dat drept fiul al Neacșăi; Maria „ce o ține Mihalache Samoilă” precum și vânzări către „ban Iamandi” și „la pah[arnic] Constandin”, către „popa Constandin, nepot al lui Gafton sin Grozav”. Tot banului Iamandi vând „Săverinca” și „Stratul Băisan”, înregistrați curgători din Trușan. Remarcăm un mare număr de clerici în spiță, precum popa Hristofor, câțiva „popa Costandin”, popa Ioniță, popa Lupan ș.a. De asemenea, în rândul martorilor care semnează pentru „exactitatea” spiței întâlnim pe „erei Vasile Bour zet preutul Dumitru Tăblijă”(?), Vasile sin diacon Mihălachi, Ursachi sin Costi a diaconului Mihălachi, dar și laici cum sunt: Alexandru Cozma, Frunzete, Gheorghe Bulău, Toader Ureche, Ioniță sin Toader dascăl, Mihalache Samoilă, Dumitrache Arman, Vasile Năsturaș, Chiriac Roman ș.a. toți având alăturată calitatea de *răzăș*, inclusiv preoții și cei cu mici dregătorii. Astfel, iscălesc cu scriere frumoasă „Iordache Huiban polcov[nic] răzăș; Gavriiliu Huiban, polcovnicel și răzăș”. Neamurile Huiban și Ciuchi sunt bine reprezentate în documentele privind sate din actualul județ Bacău⁸⁰. Multe dintre aceste sate au făcut parte, în Evul Mediu și în epoca modernă, din ținutul Tecuciului⁸¹.

Din toate cele arătate reiese, credem, necesitatea investigării mai amănunțite a surselor documentare pentru mai buna și exacta cunoaștere a fenomenului/fenomenelor ce rezultă din datele oferite de spițele de neam întocmite cu diverse intenții, pentru o cât mai cuprinzătoare cunoaștere și abordare a acestei complexe și interesante probleme sub aspect social și genealogic.

⁷⁸ Sunt mai multe cazuri când se alătură numelui și o anume dată de an, care nu poate să însemne decât anul efectuării vânzării/cumpărării.

⁷⁹ Ion Frunzetti s-a născut la 20 ianuarie 1918, la Bacău și „provine dintr-o familie de intelectuali”. A activat ca cercetător la Institutul de Istoria Artei, apoi și la Institutul de Arte Plastice al Academiei Române și director al Editurii Meridiane”. În afară de critic de artă a fost poet, eseist și traducător. (Vezi *Dicționarul scriitorilor români*, II, București, 1998, p.298–301).

⁸⁰ *Colecția de documente de la Filiala Arhivelor Statului Bacău. Catalog*, Indice de nume, p.398 pentru familia Ciuchi, p.419 pentru Huiban.

⁸¹ A se consulta în acest sens Catagrafiele din 1772, 1774, Condica Vistieriei Moldovei din 1816, Catagrafia din 1831 și alte documente, inclusiv hărți ale județului Tecuci, din perioada de după 1864 și interbelică.

DESCENDENȚA UNEI FAMILII DE MOȚI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Nu puțini au fost locuitorii de pe meleagurile transilvane care, nemaiputând suporta asupra lor maghiară, și-au părăsit plaiurile străbune și, înfruntând pericolele rățăcirilor prin munți, spre granița izbăvitoare de la miazăzi, și-au căutat refugiu la frații lor de obârșie, din Țara Românească.

Așa s-a întâmplat și cu preotul Ioachim, care, în urma înăbușirii răscoalei celor trei vajnici moți, Horia, Cloșca și Crișan, a fost prins și condamnat la spânzurătoare. Nu avem, din păcate, detalii despre evadarea sa din închisoare, nici despre întâlnirea spectaculoasă cu soția sa, preoteasa Ana, care culegea cânepă, împreună cu alte două femei. Din ascunzătoarea provizorie pe care și-o găsisse (un tufiș), și-a îndemnat soția să trimită pe cele două femei la casa lor, să îngămădească în doi desagi cele necesare și, cu fiul lor, să vină pe furiș spre pădurea în care se ascundea el. Rătăcind prin munți, au reușit, după aproximativ o lună, să ajungă cu bine la Câmpulung-Muscel.

Tatăl acestui preot Ioachim, purtând același nume și trăitor între 1730 și 1780 în munții Smidei, din Apusenii, mai avea din căsătoria sa cu Eva un băiat, Ion, care și el, fugit de urgia prigoanei maghiare, a ajuns în Franța, unde ar fi murit ca ofițer superior în armatele lui Napoleon.

Ioachim II, sub protecția boierilor Filipești, s-a instalat la Nedelea, unde a slujit ca preot. Nu se cunoaște decât unul dintre copiii săi, Ioachim III Ioachimescu, căsătorit cu Constantina din satul Varnița lângă Ederile (Prahova), având împreună mai mulți copii. Instalați la Ploiești, pe strada Câmpinei, prin anul 1834 vor ctitori în acest oraș o biserică având hramul Sf. Vasile, lăcaș refăcut de ei în 1857, an în care preotul Ioachim a și murit.

Dacă primii trei preoți Ioachim – bunic, tată și fiu – au purtat același nume, descendența celui de-al treilea se desparte în ramuri, după cei patru băieți pe care i-a avut, fiecare purtând alt nume de familie. Bineînțeles că cele trei fete vor purta, după căsătorie numele respectivelor soți: *Anica* preot Dumitrescu, *Maria* preot Teodorescu și *Maria (Mica)* preot Bănică Rădulescu.

Primul băiat, *Ghiță Popescu* (mai 1828 – mai 1891), s-a născut la Nedelea și a fost, pe rând, negustor, viticultor și moșier la Ploiești. În timpul revoltei ploieșteanului Candiano Popescu, în casele lui Ghiță Popescu fusese depus întregul armament pe care revoluționarul a reușit să pună mâna, și care se afla la cazarma ostașilor care „așteptau revoluția”.

Ghiță Popescu a avut doi băieți, *Andrei* și *Dumitru*, amândoi numiți Ioachimescu. *Andrei G. Ioachimescu*, născut în 1868, prin studiile și toată

activitatea sa ulterioară, a fost una dintre figurile cele mai ilustre din domeniul matematicii. Ieșise primul (șef de promoție) la Școala de Poduri și Șosele din București, după care, ca bursier al statului, a fost trimis la Viena și Paris, unde a obținut licența în matematici. La întoarcerea în țară, a suplinit la catedra de geometrie analitică pe Spiru Haret, în timpul ministeriatului său. Împreună cu profesorii Ion Ionescu și Gheorghe Țițeica, a fost unul dintre promotorii „Gazetei Matematice”, publicând mai multe culegeri și cursuri pentru Politehnică. Pe lângă îndeletnicirile sale științifice, el a mai înlocuit pe unchiul său Matei I. Smideanu, după ieșirea la pensie în 1901, la direcția fabricii de tutun de la Belvedere. Pentru aceasta se specializase la Viena. A fost coleg la Școala Politehnică cu Ionel Brătianu, cu care a rămas în strânsă legătură, sprijinind constituirea Societății de Construcții Ieftine pentru funcționari, colaborând totodată și cu Vintilă Brătianu la Societatea Cartea Românească, în al cărei consiliu de administrație a participat activ.

Dumitru G. Ioachimescu a studiat în Saxonia, specializându-se în ingineria de mine și devenind șef de exploatare la schelele de petrol.

Al doilea fiu al popei Ioachim de la Sf. Vasile din mahalaua Câmpinei a fost *preotul Nicolae Ioachimescu* (mai 1829 – septembrie 1904). Pe vremea aceea, nu era la Ploiești învățătură mai înaltă decât două clase primare și, eventual, un curs de trei luni de candidați de învățători la Școala domnească, cea mai veche școală din oraș. Clasa a IV-a primară s-a înființat abia în toamna anului 1852. Tradiția spune că preotul Nicolae Ioachimescu nu avea nici trei clase primare și acestea făcute la „dascălul Pătrunjel”. Așa se face că preotul Nicolae a funcționat la început, în septembrie 1852, sub numele de Niculae Popescu, având o școală particulară la Sf. Vasile din Ploiești. Până în august 1854, el apare ca profesor particular sub numele de „domnul Nicolae Popescu” și abia din noiembrie 1855 îl găsim sub numele de „popa Nicolae”, funcționând astfel ca profesor timp de 52 de ani, iar ca preot 50 de ani. De aici se poate deduce influența considerabilă ce o avea și o exercita asupra concetățenilor săi.

Voi face o mica digresiune, sper interesantă, pentru a rememora cam ce se învăța, acum trei jumătăți de veac, în școlile primare de la Ploiești.

În clasa I se preda silabisirea și scrierea, rugăciunea, scrierea numerelor și calculul în gând. În clasa a II-a se învăța scrierea sub dictare, rezumate de istorie sfântă, texte hagiografice, cele patru operațiuni și elemente de declinare și conjugare. Apoi urma cântarea psalmilor și cântarea în strană. Anul se încheia cu un examen public și, evident, cu împărțirea premiilor.

Obiceiul ca preotul să fie uneori și dascăl, adus, se pare, de primul preot Ioachim din Munții Apuseni, s-a perpetuat în următoarele generații, după cum vom vedea.

De menționat mai este faptul că preotul Nicolae Ioachimescu, a luat, spre a-l ajuta la școala sa, pe diaconul ce-l avea la biserică, pe nume Pimen Georgescu,

renumit pentru severitatea sa. Ulterior, urmând studii la Cernăuți și Kiev, unde-și dădu doctoratul, dascălul Pimen a devenit în 1918 Mitropolit al Moldovei.

Atașat tradiției politice familiale, preotul Nicolae Ioachimescu a ocupat un loc de frunte în partidul liberal, fiind primul preot din Parlamentul României.

După obiceiul familiei de a-și schimba mereu numele, singurul fiu al preotului Nicolae Ioachimescu a purtat numele de **Papiniu**. A fost trimis la Paris, având de cheltuială suma respectabilă pe atunci de 100 de galbeni pe lună. În 1879, își luă licența în drept, intrând ca secretar la Legația României de la Salonic. Străbătu, cu succes, toate treptele diplomației, mai degrabă în capitale balcanice, publicând și mai multe lucrări de specialitate. A avut trei copii: *Emil Eugen* (tot diplomat) și *Janette* (căsătorită Filotti).

Al treilea băiat al preotului Ioachim III a luat numele de **Pompilian**, trăind între decembrie 1835 și august 1907. După cele două sau trei clase ce funcționau atunci la Ploiești, a fost trimis la Brașov, spre a se desăvârși în ale comerțului, dar înclinația sa spre pictură îl făcu să urmeze cursurile zugravului Ucenescu, după care veni la București, unde-și desăvârși învățătura pe lângă pictorul Lecca, fiind mai ales atras de pictura bisericească (el este autorul icoanelor împărătești de la Sf. Vasile din Ploiești). În 1862 plecă la Roma, unde urmă trei ani cursurile Accademiei di San Luca, cu profesorul Natale Carta, specialist de la care-și va însuși maniera clasicizantă. Prin munca și talentul său, deveni repede unul dintre cei mai apreciați pictori români de biserică. A fost profesor la liceul „Gheorghe Lazăr” din 1865 până la pensionarea sa, în 1898. De pe urma sa ne-au rămas, pe lângă tâmpla bisericii Sf. Vasile din Ploiești, opera de tinerețe deja amintită, pictura bisericii de la Brețcu, Sf. Gheorghe Vechi și Sf. Spiridon Nou și paraclisul Mitropoliei din București, capela Institutului Pompilian și biserica de la Gherganiu lui Ion Ghica. Cea mai izbutită operă a sa este pictura bisericii Sf. Gheorghe Vechi, la care a lucrat între 1875 și 1880, rămasă până azi unul din monumentele cele mai apreciate din țară.

Pictorul Ioachim Pompilian a fost căsătorit cu Elena Stravolca și au avut împreună zece copii, dintre care numai opt au ajuns la vârstă matură. Ei au fost: *Ion* arhitect, *Grigore* avocat, *Paul* colonel, *Gheorghe* chimist și *Valeriu* avocat și patru fete – *Constanța*, *Marieta*, *Octavia* și *Letiția*. Arhitectul Ion Pompilian a fost profesor la Școala de Arhitectură și președinte al Societății Arhitecților Români. A funcționat și ca arhitect șef al Eforiei. Ca opere mai cunoscute sunt Mănăstirea Sinaia și Hotelul Caraiman.

Constanța Pompilian căsătorită Zossima, a fost licențiată în matematici la Paris și la București; a întemeiat, în 1907, Institutul de domnișoare Pompilian, pe Calea Rahovei, unde a reușit să adune printre cele mai ilustre cadre didactice din București. Institutul a funcționat până după cutremurul din 1940.

Marieta Pompilian și-a luat doctoratul în medicină la Paris, rămânând în continuare acolo, unde s-a ilustrat în diferite studii, printre care cel mai cunoscut a

fost asupra contracției musculare și transformările energiei și a calorimetriei biologice. La prezentarea tezei sale de doctorat a fost de față și Președintele Republicii Franceze, Felix Faure, care-l invită alături de el pe pictorul Ioachim Pompilian, tatăl tinerei fete.

Cea mai tânără dintre surorile Pompilian a fost Letiția, soția scriitorului D. V. Barnoschi.

Revenim la băieții preotului Ioachim III. Al patrulea a fost *Matei*, trăitor între martie 1840 și martie 1914; în familie era cunoscut ca „nenea Tache”. Numele patronimic ce și l-a ales vine de la Munții Smidei, din apropierea satului natal al străbunicilor săi moți. După un pictor, un diplomat, preoți și întemeietori de școli, acest *Matei Smideanu* se va ilustra în cu totul alt domeniu, adică cel politic, jucând un rol important în complotul lui Alexandru Ioan Cuza.

După cele trei clase primare de la Ploiești, tatăl său îl trimise la Seminarul Central de la București, instalat atunci la Mănăstirea Văcărești. Moștenitor al spiritului aventuros și iubitor de libertate al moșilor, Matei Smideanu părăsi destul de repede Seminarul și se avântă singur, fără sprijinul familiei, rămase la Ploiești, în frământata viață politică românească de atunci. Cu un fizic robust și o fizionomie leonină, un păr vâlvoi și ochi ageri și focoși, Matei Smideanu își găsi un rost pe lângă Vârnav, la elaborarea secularizării averilor mănăstirești, una dintre mărețele opere ale domniei lui Cuza vodă.

La numai 26 de ani, prin însușirile sale energice, intră în legătură cu vechii revoluționari de la 1848, Grigore Serurie și cu inspectorul de prefecte de județ Costache Ciocârlan. Prima lui misiune a fost a se grăbi să ajungă la Ploiești, unde-l anunță pe Costache Grigorescu să pregătească cele necesare pentru trecerea domnitorului Cuza, în drumul său prin Ploiești, peste graniță, la Predeal. Întors la București, în noaptea de 10/11 Februarie, în fruntea a vreo 40 de partizani ai mișcării, recrutați de el, s-au adăpostit în grădina Cișmigiului, unde așteptară semnalul de pătrundere în palatul domnesc.

Într-o scrisoare, al cărei destinatar ne rămâne necunoscut, Matei Smideanu povestește, în iulie 1910, desfășurarea evenimentelor, privitoare la abdicarea lui Cuza. Găsind că nu sunt lipsite de interes, le rezum, după scrisoarea menționată mai sus.

Astfel, Matei Smideanu povestește că, bucurându-se, în ciuda vârstei sale, de marea încredere a comitetului de organizare, a intrat în conspirație aducând cu el trei comitete compuse din câte 18 persoane fiecare. Un comitet era compus din studenți de la Universitate, între care figura Gogu Cantacuzino, fostul ministru de finanțe, I. Procopiu-Dumitrescu, atunci primarul în funcție al Bucureștiului, Ilariu Izvoranu din Severin, fost ministru de domenii și alți diferiți profesori. Al doilea comitet era compus din preoți de mir și călugări, ca arhidiaconul fostului mitropolit Nifon, Ghenadie Petrescu, Gherasim duhovnicul mitropoliei și alții. Al treilea comitet era compus din comercianți și industriași.

Toate trei comitetele erau sub președinția lui Matei Smideanu, fiindu-i prieteni, dar membrii unui comitet nu trebuiau să se cunoască cu ceilalți din celelalte comitete, pentru a putea păstra o cât mai mare siguranță și discreție. În acest sistem, se pare că numărul conspiratorilor ajunsese, numai în București, la 3000 de persoane din toate straturile sociale. De menționat este faptul, relevat de Matei Smideanu, că nu s-a găsit nici un mișel care se denunțe conspirația.

Astfel că, împreună cu Grigore Serurie și Costache Ciocârlan, la ora unu după miezul nopții, 40 din toți afiliații se vor întâlni în gradina Cișmigiu, împrăștiați, pentru a nu atrage atenția poliției. Costache Ciocârlan făcea poliția Palatului și când totul a fost „regulat” a alergat la intrarea Cișmigiului dinspre Curtea de Casație și a aprins un chibrit: era semnalul pentru cei care așteptau prin aleile Cișmigiului. Apoi, prin intrarea de la grajduri, cu toții au pătruns în curte, unde colonelul de artilerie Haralambie îi îndrumă în palat. Garda palatului era, în acea noapte, sub comanda căpitanului Mălinescu, iar în Piața Episcopiei (a Ateneului de azi) se afla un batalion de vânători, sub comanda maiorului Lecca; spre siguranță, el avea misiunea de a aresta orice sergent sau polițai întâlnit în cale. Iar copitele cailor și roțile afeturilor de tun fuseseră învelite în șomoioage de paie.

Totul se desfășură după planul stabilit. Singura „știrbire”, mai scrie Matei Smideanu în scrisoarea sa, a fost aceea că, din cauza bătrâneților și a neputinței, bătrânul Mitropolit Primat nu a putut lua parte, așa că a fost înlocuit cu vicarul Mitropoliei.

Se cunoaște desfășurarea evenimentelor. Susținut de brațul lui Matei Smideanu, speriatul domn a coborât scările și a fost urcat în cupeul ce-l aștepta și dus în casa lui Costache Ciocârlan din mahalaua Sf. Gheorghe.

Mai este un amănunt amuzant de menționat: odată instalat la etajul întâi al camerei cu perdelele lăsate, unde domnul trebuia să petreacă noaptea, el ceru un pahar de Kiraso. Cum în casă nu se afla nici un fel de băutură, degrabă se trimite în Piața Teatrului Național, la Hotelul Restaurant Hugue, să se aducă băutura cerută. În acea noapte, complotiștii îl invitaseră pe prefectul de poliție și omul de încredere al domnului, Alexandru Beldiman, la o petrecere tocmai la Restaurantul Hugue, pentru a neutraliza orice fel de intervenție a sa. A doua zi, Locotenența Domnească hotărâ ducerea domnului la Cotroceni; de acolo porni pe drumul său de surghiun, de unde nu se mai întoarce niciodată.

Dar pornirile revoluționare ale lui Matei Smideanu nu se opriră la acțiunea de detronare a lui Al. I. Cuza. Astfel, după instaurarea guvernului conservator al lui Lascăr Catargiu, el plănui în 1873 un complot pentru detronarea și a noului domn Carol. Dar în noiembrie complotul a fost descoperit și la perchezițiile făcute la el, se descoperiră și arme. Așa că Matei Smideanu a fost arestat și închis la Văcărești, de unde a fost eliberat printr-o amnistie în martie 1874.

Dar, din această detenție, robusta sa constituție se șubrezi, aducându-i grave afecțiuni pulmonare.

Mai târziu, când Ion Brătianu reveni la putere, îl răsplăti cu prefectura Budești-Ilfov și după aceea cu conducerea depozitului central de tutun de la Belvedere, unde rămase până la pensionare, în 1901. Bătrânul I. C. Brătianu îi păstra multă simpatie și considerație, făcându-i uneori vizite la Câmpulung-Muscel, unde se instalase, și recomandându-l ca sfetnic fiilor săi Ionel și Vintilă.

Matei Smideanu se căsătorise în 1868 cu Ecaterina Râmnicănu, dar nu avu copii. Adoptă însă un tânăr fără rude, Al. Fabiu Bădescu, pe care-l crescă, ocupându-se de studiile sale politehnice. El lucră la montarea Podului Carol I de la Cernavodă și, mai târziu, ajunsă directorul general la Societatea de Tramvaie.

Nu aș vrea să termin fără a vă povesti relația lui Matei Smideanu cu ilustrul Caragiale. Odată, unuia care venise să-i ceară de lucru, un loc de portar, Smideanu puse să se facă o altă poartă în zidul depozitului de tutun, pentru a-i da lui Conu Iancu de lucru. Devenind copist, având o scriere frumoasă, înainte până la funcția de registru al regiei și se căsători cu o lucrătoare de acolo, rugându-l pe Matei Smideanu să-l cunune și, în 1885, să-i fie naș de botez primului său fiu, Matei.

Datele de mai sus le-am spicuit dintr-o publicație a prof. G. M. Petrescu-Lava și din relatările făcute mie de bunul meu prieten Sandu Barnoschi (fiul scriitorului), care le adunase din familie.

CONTRIBUȚII GENEALOGICO-HERALDICE LA BIOGRAFIA LUI ION GHICA

I. O posibilă descendență a lui Ion Ghica în insula Samos

La 22 aprilie 1897, Ion Ghica a trecut în lumea celor drepecți, încărcat de ani și de onoruri. Cu câteva luni înainte împlinise 50 de ani de căsătorie (nunta de aur). Această lungă și fericită conviețuire în care ea l-a iubit cu pasiune toată viața, iar el a înconjurat-o cu afecțiune și prietenie, a început în perioada cea mai aventuroasă și plină de peripeții din existența lor: sunt anii de pribegie, 1848–1858/1859. Toți cei care s-au ocupat de genealogia lui Ion Ghica știu că, în acest interval, Alexandrina a născut și îngrijit șapte copii: patru la Constantinopol și trei în Samos. Trei dintre aceștia au murit în fragedă copilărie și sunt îngropați – unul la Constantinopol și doi la Vathy (pietrele de mormânt ale celor doi din urmă există și azi acolo)¹. Ultimul copil, Ana, s-a născut în 1859 la Samos.

În octombrie 1858, Ion Ghica a părăsit Samosul și s-a întors în țară pentru a candida la Adunarea Electivă; Alexandrina și copiii lor au revenit în țară în luna august a anului următor. Se părea, astfel, că ultimii Ghiculești au părăsit Samosul și Constantinopolul în 1859. Am descoperit, însă, că analele locale ale Samosului înregistrează în anul 1875² o persoană purtând numele de Ghica. Acest patronim apare în *Almanahul Principatului Samos* pe anul amintit mai sus, la capitolul dedicat învățământului, unde se menționează că, la Școala Primară de Fete din capitala Vathy, funcționau patru „didascalos” (învățătoare), în frunte cu o directoare, Sofia Ghica. Cine poate fi această persoană?

Observăm de la început că prenumele de Sofia este complet atipic familiei Ghica. Datorită corespondenței păstrate, știm că în Samosul acelor vremi nu a călcat nici un Ghica, în afară de Ion, Alexandrina și copiii lor, dintre care nici unul nu a purtat numele de Sofia. Să fie oare directoarea școlii din Vathy o fată naturală, recunoscută, a lui Ion Ghica?! În acest caz, ea ar fi avut maximum 26 de ani, dacă se născuse la Constantinopol – și 21 de ani, dacă era din Samos. Cam puțin!

Să fie, oare, cineva care și-a luat numele de Ghica în semn de respect pentru binefăcătorii sistemului de învățământ din Samos? Știm că în 1857 Alexandrina înființase la Vathy un „Colegiu de domnișoare”, unde adusesse ca

¹ Radu Sc. Greceanu, *Lucia Ghica, o ipostază necunoscută a soției lui Ion Ghica, Alexandrina, în perioada 1854–1862*, în *ArhGen*, I (VI), 1994, 3–4, p.274; Alexandru I. Ghica, *Familia Ghica* (arbore genealogic), București, 1894.

² Epaminondas Stamatiadis, *Epetiris tis igemonas Samou (Almanahul principatului Samos)*, Samos, 1875, p.109 (BAR, II, 13326).

directoare o învățătoare foarte bine pregătită, din Smyrna³. Să fie oare aceeași școală pomenită în *Almanah*? Probabil că da. Ciudat este, însă, faptul că Dimitrie I. Ghica, fiul cel mare al lui Ion Ghica, atunci când în mai 1902 face o vizită oficială în Samos, în calitate de ministru plenipotențiar al României la Atena, nu face nici o mențiune în memoriile sale despre această Sofia.

Absența unor mențiuni oricât de sumare asupra posibilelor legături de rudenie cu profesoara din Samos poate fi atribuită și severei cenzuri aplicate de Alexandrina Ghica corespondenței și actelor predate Academiei Române, după moartea lui Ion Ghica. În afară de distrugerea propriei corespondențe cu Ion Ghica, din timpul pribegiei, această cenzură a implicat trierea, obliterarea de fraze întregi și chiar distrugerea unor piese socotite nepotrivite cu imaginea pentru posteritate a ilustrului ei soț. În consecință, date precise privind descendența Sofiei Ghica vor putea fi obținute doar prin cercetarea arhivelor civile din Samos, atunci când accesul la ele va fi posibil.

II. Ion Ghica și sigiliile sale

O activitate mai puțin cunoscută a lui Ion Ghica a constat în crearea sau adaptarea de sigilii, atât pentru sine și pentru familia sa (în sensul strict al cuvântului), cât și pentru principatul Samosului pe care l-a guvernat.

Sigiliile mi-au parvenit atât sub formă de tipare sigilare, de diferite forme și materiale, cât și în stare de amprente în ceară roșie. Le voi enumera mai jos, precizând că au făcut cândva parte din colecția lui Ion Ghica de la Ghergani, de unde au trecut la fiul său cel mare și bunicul meu dinspre mamă, Dimitrie I. Ghica.

În ordine cronologică, prima piesă este un tipar din oțel cromat, în formă de cilindru plat, cu diametrul de 2,8 cm și grosimea de 2 cm. Pe una din fețele plane este gravată în incizie monograma ION, formată din litere împletite (fig.1). Pe cealaltă față este incizat numele gravorului, *Jones*, și adresa: 23 Bl. des Capucines.

Tiparul a fost folosit pentru sigilare, dar și în varianta ștampilă aplicată cu tuș pe cărțile sale. Două dintre aceste cărți, una din 1853 și cealaltă din 1865, se află în posesia mea⁴. Tiparul de oțel datează probabil din anii 1846–1847, când Ion Ghica s-a aflat la Paris, luând parte la înființarea Societății Studenților Români. Este ultima dată când îl găsim la Paris, înainte de a pleca în Orient.

Al doilea tipar datează din 1848, an care este, fără îndoială, unul dintre momentele cruciale din viața lui Ion Ghica. Atunci s-a hotărât el, la decizia Comitetului Revoluționar din Valahia, să plece la Constantinopol (după eschivarea lui Heliade și a lui Ștefan Golescu), în calitate de emisar – apoi de trimis – al

³ Idem, *Samiaca i toi istoria tis nisou Samou* (*Samiaca, adică istoria insulei Samos*), Samos, 1882, p.335–354, *apud* Radu Cruțescu (fișier Ion Ghica, manuscris, acta Radu Sc. Greceanu.

⁴ Louis Lacroix, *Îles de la Grèce*, Paris, 1853; Ion Ghica, *Vademecum al inginerului și al comerciantului*, București, 1865.

Guvernului Provizoriu. Misiunea de a susține cauza românească în fața ambasadelor marilor puteri și a autorităților turce a devenit curând și mai grea, când statutul său s-a transformat în exil, iar averea i-a fost confiscată.

Sosit la Constantinopol în mai 1848, Ion Ghica pășea într-o țară necunoscută, a cărei limbă o ignora. Știa doar franceza și rudimente de greacă, obținute la școală și în contact cu familia Mavros. La sfârșitul exilului, îl vedem stăpânind binișor engleza, turca și greaca. Până atunci, însă, el a ales chiar de la început o metodă *sui generis* de stabilire – prin simbolul unui sigiliu – a unei punți de legătură între țelurile și idealurile sale și lumea otomană, vrând să dovedească bunele sale intenții față de aceasta din urmă.

Este vorba de un sigiliu personal special, cu inscripții turcești, despre care am mai scris⁵, dar care își are locul aici, printre celelalte sigilii ale lui Ion Ghica.

Tiparul acestui sigiliu s-a păstrat și constituie o adevărată bijuterie. Este de tip breloc, confecționat din heliotrop (varietate de calcedoniu) de culoare verde închis, cu vinișoare roșii. Are forma unui elipsoid tăiat de trei planuri, rezultând trei fețe cu contur de elipsă. Axul elipsoidului măsoară 20 mm, iar fețele au 16/14 mm. Tiparul este prins la capete într-o toartă de aur, în formă de acoladă, incizată cu motive florale, în jurul căreia se poate roti datorită știfturilor cu care este prevăzută toarta (fig.2a, b, c).

Pe fața 1 este incizat numele IVAN <YUVAN> KIKA, ceea ce corespunde cu Ioan Ghica.

Pe fața 2 este gravată inscripția RUMANEYA, adică România, jos în dreapta și la mijloc se află datarea otomană, care corespunde cu 5 mai 1848. Menționăm că este prima oară când numele România apare pe un sigiliu român, fie el și în limba turcă.

Fața 3 poartă înscris un verset sau dicton arabo-musulman: KÜLLÜ SENI I'L KADAR, ceea ce înseamnă „Soarta poate fi schimbată”. Datorită literelor cam șterse, citirea ar putea fi VEKILL – I SENI'L – KADAR, ceea ce ar însemna „vechilul <demnitarul> care poate schimba soarta”. Amintesc că citirea textelor a fost făcută de regretatul Mihail Guboglu.

Ion Ghica a purtat toată viața acest breloc sigilar, ca un fetiș⁶.

Așa cum am văzut în cazul primului tipar prezentat, purtând doar numele de botez, Ion Ghica – la fel cu alți revoluționari pașoptiști – renunță pentru moment, la steme mai elaborate și acordă o deosebită atenție monogramelor de tot felul. Menționăm în continuare un tipar sigilar alcătuit dintr-un bloc mic de alamă, de formă paralelipipedică, având dimensiunile 6,5 x 5,5 x 2cm. Pe una din fețe este gravată în incizie o monogramă elegantă și complicată, compusă din doi de I și doi de G (inițialele lui Ion Ghica), împlețiți odată spre stânga și odată spre dreapta (fig.3).

⁵ Pentru mai multe detalii, vezi Radu Sc. Greceanu și Mihail Guboglu, *Un sigiliu necunoscut al lui Ion Ghica*, în „Magazin istoric”, nr. 10, octombrie 1988.

⁶ Sigiliul se află astăzi la Muzeul Național de Istorie din București.

Pe cealaltă față a tiparului, este gravată tot în incizie o altă monogramă, formată dintr-un L, de care se leagă în stânga și în dreapta câte un R. Deasupra, o coroană deschisă, cu șapte fleuroane perlate. Dacă putem presupune că litera L este inițiala numelui Lucia, folosit de Alexandrina Ghica în corespondența sa cu Ludovica Ceaicovska – Sadyk, cei doi R sunt o enigmă (să fie România?). Coroana ar putea fi explicată prin titlul de prințesă pe care și-l atribuia Alexandrina (fig.4).

O versiune mai solemnă a monogramei sigilare a lui Ion Ghica o putem vedea după 1856, când devenise bey. Este folosită sub formă de antet, în timbru sec colorat în negru, pe hârtia de scrisori a Alexandrinei, în corespondența cu doamna Sadyk. Se compune din doi de I împlețiți și orientați stânga-dreapta. Deasupra, o coroană închisă. Dimensiunile monogramei sunt 1,6 x 1 cm⁷.

Lucia (Alexandrina) Ghica folosea în corespondența ei și un alt antet: un timbru sec – monogramă, colorat în albastru, a cărui compoziție presupunem că se datorește tot lui Ion Ghica. Monograma este alcătuită dintr-un cerc format din acolade, deschise alternativ către interior și exterior, cerc cu diametrul 2 cm. În interiorul cercului se află două medalioane ovale, dispuse în V, în care se înscriu literele L, în stânga și G, în dreapta, cu caractere gotice. Ele reprezintă inițialele numelui de Lucia Ghica⁸.

În sfârșit, tot din perioada Samos mai avem o stemă sigilară a lui Ion Ghica, pe care o va folosi de aici înainte ca sigiliu privat. Ne-a parvenit sub forma unei amprente în ceară roșie, de formă pătrată, cu dimensiuni 2x2 cm. Tiparul nu ni s-a păstrat. Putea fi un inel sigilar, sau să fi avut un mâner. Aici, în scut, avem șase bezași dispuși în fascie. Deasupra lor, șase lacrimi cu vârful spre bezași. Dedesubtul lor, alte șase lacrimi așezate invers, cu vârful spre bezași. Scutul este timbrat de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer și este înconjurat (de jos în sus) de o eșarfă purtând deviza „Labor improbus omnia vincit”⁹ (fig.5). Semnalăm deosebirea față de alte steme ale Ghiculeștilor, în care lacrimile apar numai sub formă de cartier¹⁰.

Mai târziu, în 1869, atunci când Ion Ghica, întors în țară, construia capela din Ghergani, constatăm că în stema familiei sale, așezată deasupra portalului¹¹, el a folosit același scut simplu, în care singurele mobile sunt faimoasele lacrimi.

⁷ Radu Sc. Greceanu, *Lucia Ghica...*, p.283 (vezi nota 1).

⁸ *Ibidem*, p.281.

⁹ Această stemă privată a fost folosită și de fiul cel mai mare al lui Ion Ghica, diplomatul Dimitrie I. Ghica, care, într-o însemnare privind stema, a notat și culorile; fond verde, bezași de aur, lacrimi de argint. În posesia noastră se află și o planșă în culori, desenată de Maria Sturdza-Miclăușeni, reprezentând scuturile din stema Samosului, stema familiei domnitoare Ghica și stema lui Ion Ghica (fig.10).

¹⁰ Vezi și Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p.364–365, 366–367, nr.4.

¹¹ Radu Sc. Greceanu, *Capela Ghica din Ghergani. Istoric*, în „Revista Monumentelor Istorice”, LXI, nr.1, 1992, p.40–48.

Scutul este sprijinit aici de doi lei afrontați; totul sub un mantou căptușit cu hermină, prins sub o coroană închisă, terminată cu glob crucifer. Deviza este așezată orizontal, sub scut, pe mantou. Aceasta este stema oficială a ramurii Ion Ghica¹². Stema de la Ghergani se regăsește reprodușă pe o matrice de timbru sec, de formă rotundă, cu diametrul de 2,5 cm, care provine și ea din fondul Ion Ghica (fig.6).

Revenind la perioada Samos, constatăm că în cadrul operei sale de reorganizare administrativă și legislativă a insulei, Ion Ghica s-a interesat de crearea unei noi steme heraldice a Samosului, bazată pe iconografia vechilor monete samiote; în acest context, ne-au parvenit două reprezentări ale acestei steme.

Prima este un tipar sigilar, gravat în excizie, pe o placă de aramă de 4 mm grosime, cu dimensiunile de 6,3 x 6 cm. Placa este fixată pe un suport pătrat din lemn, cu latura de 6,4 cm și grosimea de 2 cm. În emblemă: scut tăiat; în câmpul superior, un cap de leu, de aur, văzut din față, pe fond negru; în câmpul inferior, un bou ieșind spre dreapta, pe fond albastru (culorile câmpurilor sunt indicate prin hașuri¹³ (fig.7). Totul sub un mantou de purpură, prins într-o coroană închisă, cu patru cercuri, purtând un glob crucifer. Nu există legendă.

A doua reprezentare a stemei Samosului o avem numai sub forma unei amprente sigilare în ceară roșie, de formă rotundă, cu diametrul de 3,5 cm. Este un sigiliu de stat. În emblemă: scut tăiat; în câmpul superior, un cap de leu din față; în câmpul inferior, un bou ieșind din dreapta, Totul sub un mantou prins sub o coroană închisă, cu patru cercuri, purtând un glob crucifer. În exergă, legenda în greacă: „Igeponia tis Samou” (fig.8).

Privind aceeași epocă, mai avem un desen făcut de Maria Sturdza-Miclăușeni, fiica lui Ion Ghica, reprezentând un proiect schițat de acesta pentru o medalie (sau monedă?), pe care figurează zeița Hera, protectoarea statului Samos din antichitate¹⁴. O vedem aici pe zeiță, în picioare, cu coroană murală pe cap, ținând în lesă, de o parte și de alta, câte un păun (pasăre consacrată Herei). Zeița stă în centrul unui edicul încununat de un fronton cu acrotere, sprijinit pe două perechi de coloane dorice. Totul pe o crepidomă cu trei trepte. Arhitrava frontonului descrie un semicerc în ax. În dreapta ediculului se află un hârdău în

¹² În 1892, Maria Sturdza-Miclăușeni, fiica lui Ion Ghica, a imaginat – într-o acuarelă păstrată la Biblioteca Academiei Române – o nouă stemă, supraîncărcată, pentru Ion Ghica, în care a combinat armele Samosului, ale Principatelor Române și lacrimile Ghiculeștilor (vezi Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p.364–365, nr.6). Este un simplu proiect, care nu credem că a purtat girul lui Ion Ghica, având în vedere compoziția stemei de la Ghergani. Nici el și nici urmașii săi nu au folosit stema din acuarela Mariei Sturdza-Miclăușeni.

¹³ Cu privire la stema Samosului, vezi și Epaminondas Stamatidis, *op. cit.*, p.335–354.

¹⁴ Interesul lui Ion Ghica pentru imaginea Herei se leagă și de cercetările arheologice pe care le-a întreprins în insula Samos și care au condus la descoperirea etapei din secolul VI a.Chr. a templului Herei (denumit Heraion). Vezi Radu Sc. Greceanu, *Ion Ghica, bei de Samos și arheolog pasionat*, în „Magazin istoric”, nr.5, mai 1990, p.55–59.

care crește un arbust cu frunze ovale alungite, aducând a măslin. Sub crepidomă, în exergă, inscripția CAMIΩN. Contur perlat (fig.9).

La sfârșitul acestei prezentări a sigiliilor create de Ion Ghica, credem că – în afară de interesul intrinsec al domeniului de cercetare – cunoașterea lor ne ajută să aruncăm o privire dintr-un unghi neobișnuit asupra personalității sale și a multiplelor sale preocupări, marcând în același timp anumite jaloane din cariera sa politică.

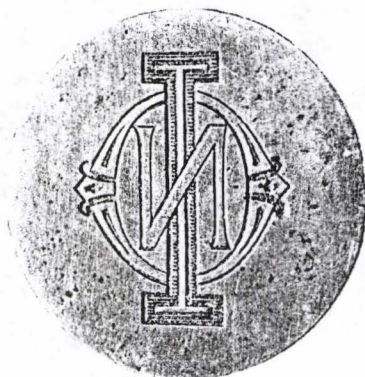

Fig. 1. Tipar sigilar cu monograma ION

Fig. 2. Sigiliu-breloc, cu caractere otomane, din anul 1848.

a) Fața I: Ion Ghica. b) Fața a II-a: România. c) Fața a III-a: Soarta poate fi schimbată

Fig. 3, 4. Tipar sigilar.

Fața cu monograma I G. Fața cu monograma L R

Fig. 5. Stemă sigilară a lui Ion Ghica. Amprentă în ceară roșie

Fig. 6. Matrice metalică cu stema ramurii Ion Ghica

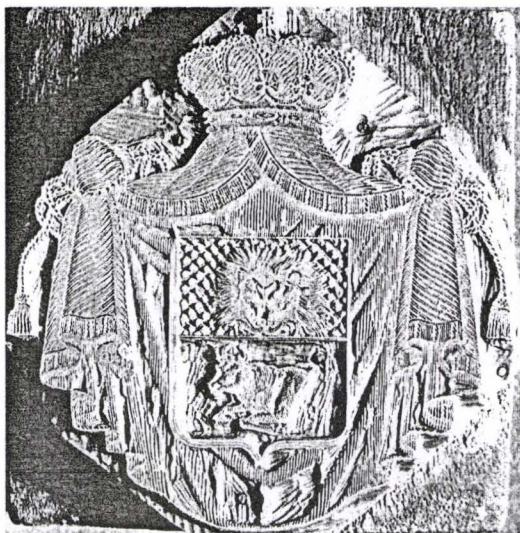

Fig. 7. Tipar sigilar cu stema Samosului, în incizie, fără legendă

Fig. 8. Sigiliul principatului Samos. Amprentă în ceară roșie

Fig. 9. Proiectul unei medalii sau monete, reprezentând pe Hera, zeița protectoare a Samosului.
Desen de Maria Sturdza-Miclăușeni

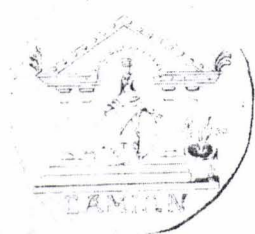
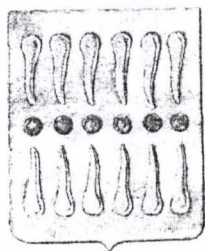
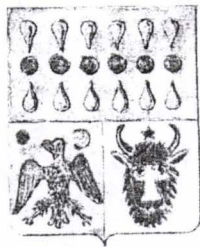

Fig. 10. Planșă cu reprezentarea în culori a scuturilor din stema Samosului, a familiei domnitoare Ghica și a lui Ion Ghica, inclusiv proiectul de medalie din Fig. 9.
Desen de Maria Sturdza-Miclăușeni

INTEGRARE ȘI ASIMILARE ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ: FAMILIILE GHELEME ȘI SINGUROV

Propunând comunicarea care urmează, am dorit să fac un gest pios față de amintirea unui om căruia îi datorez o parte din formația mea spirituală: în avocatul și magistratul fălticenean **Constantin Gheleme** am avut, din primii ani ai adolescenței până spre anii maturității, un prieten și un îndrumător. Îi închin acest text, în amintirea multelor ceasuri pe care le-am petrecut în compania sa și cu recunoștință pentru ceea ce am învățat de la el în materie de știință a vechimii, de logică a demonstrației și, mai ales, de demnitate umană. În sărăcia lucie la care fusese adus acest om – fost primar, fost prefect, fost deputat și fruntaș al Partidului Național-Liberal în județul Baia – el accepta cu seninătate să trăiască într-o mizeră locuință¹, lipsită până și de lumină electrică, el, care la Crăciunul lui 1925, inaugurasese iluminatul electric al orașului pe care îl conducea.

*

„*Gheleme. Grec* – zice paharnicul Costandin Sion – *din vremea domniei lui Alexandru Ipsilant venit aice; s-a însurat la Dorohoi și i-au rămas trei feciori: comisul Ioan, spatariul Dimitrache și Iordache ... [lacună în manuscris] boierii de Mihai vodă*”². Amintirile familiei nu mai păstrau, la vremea când l-am cunoscut pe ultimul purtător al numelui, nici prenumele primului Gheleme, nici identitatea soției sale. Pe cel dintâi, l-am descoperit în 1973, într-un volum al lui Gh. Ghibănescu: postelnicelul **Diamanti Ghelimen** (1810)³. I-am găsit, câțiva ani mai târziu, cercetând documentele aflate pe atunci la Academie, urme mai consistente, precum și întreaga familie a soției sale⁴.

Postelnicelul Diamanti (Iamandi, Emandi) Ghelimen apare în 1800, ca ginere al răposatului vtorii paharnic Velișcu Darie, judecându-se cu un văr primar al

¹ În atenansele casei pe care o construisese Mihail Sadoveanu în vârful uliței Rădășenilor (azi, strada Ion Creangă). La mijlocul anilor '70, s-a mutat în alte atenanse, dar în centrul orașului. Spre sfârșitul vieții, un primar mai omenos i-a oferit o garsonieră într-un bloc.

² Paharnicul Costandin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contimporane. Boierii moldoveni*, text ales și stabilit, glosar și indice de Rodica Rotaru, prefață de Mircea Anghelescu, postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei, București, 1973, p.56.

³ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XIV, Iași, 1925, p.57.

⁴ După tradiția păstrată de C. Gheleme, ar fi aparținut familiei Gherghel; tradiția s-a vădit greșită, dar înruderirea cu Gherghelștii a existat.

acestui, Constantin Mareș, pentru părți din satele Văsiești și Dărmănești⁵ și locuri în Târgul Ocnei⁶; procesul a continuat și în anii următori⁷. În 1808, se judeca și cu jitnicerul Ștefan Gherghel pentru stăpânirea la Brăiești, în ținutul Dorohoiului⁸. La 27 octombrie 1813, Scarlat vodă Callimachi poruncea să i se dea în stăpânire a șasea parte din satul Vlădeni, în același ținut al Dorohoiului, după judecata avută în fața Divanului domnesc⁹. A trecut la cele veșnice curând după această dată, întrucât de la 18 martie 1814 stăpână la Vlădeni este arătată soția sa Ecaterina, fiica lui Velișcu Darie¹⁰, care i-a supraviețuit aproape două decenii. Ajunsă „asupra bătrânețelor, în slăbăciuni”, ea va dispune redactarea unui act interesant pentru chipul în care se reglau altădată succesiunile.

Scris la Dorohoi la 5 noiembrie 1832, acest act¹¹ o arată pe „Ecaterina Darie, fiica răposatului paharnic Velișcul Darie și soția răposatului Emandii Ghelimen”, ca stăpânind, din zestrea părintească, „giumătate din tot trupul moșăiei anume Brăeștii la ținutul Dorohoiului, partea din sus, cu casă, cu toate heururile de prin pregiur, cu bisărică, cu sat, cu vie, cu iazuri, cu mori, cu pădure, cu câmpuri de arat și de cosât”. Toate acestea ar fi dorit să le împartă copiilor săi, „la patru fii și la două fiice ci am (bez de alți doi fiice ci le am căsătorit, cari acele le-am scos din casa me cu osăbite zăstruri pe fiișticari)”, numai că această dorință se lovise de împotrivirea fiilor, care n-au vrut să primească împărțirea jumătății de sat între șase succesori, „neîmpăcându-să fiii miei ca să să facă adică răzăși”¹² și propunându-i să vândă partea de Brăiești și să le împartă banii. Prețul pus pentru vânzare, 6000 de galbeni, a fost acceptat de un singur „muștereu”, anume baronul Ioan Crâstea. Însă și fiul (probabil cel mai mare) Ioan Ghelimen, comis, s-a arătat dornic să cumpere. Întrucât el ajutase și până atunci „casa”, pe mama văduvă și pe frații săi, cererea lui a fost acceptată de toți, scăzându-i și prețul la 5760 de galbeni. Soluția aceasta a fost primită „întru o unire și cu o întregă sufletească mulțămire, pentru ca să nu să

⁵ Ocina de la Dărmănești identifică familia: și la 1829 este înregistrat postelnicul Iordache Darie, născut pe la 1774–1775 în satul Dărmănești din ținutul Neamțului – Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *Vidomostie de boierii Moldovei aflați în țară la 1829* (I), în *ArhGen*, I (VI), 1994, 1–2, p.276. Este, desigur, aceeași familie care l-a dat și pe vestitul boier Iordache Darie Dărmănescul, unul dintre răzvrățiții de la 1778.

⁶ *Creșterea Colecțiunilor*, XVIII, aprilie–septembrie 1911, p.128 (BAR, CXXXVII/168).

⁷ *Ibidem*, p.128–129 (BAR, CXXXVII/167 – din 1801; CXXXVII/179 – din 1803; CXXXVII/169 – din 1807).

⁸ T. Codrescu, *Uricariul*, VI, Iași, 1875, p.268.

⁹ BAR, *Documente istorice*, DXV/2, nr.48. Documente anterioare, menționate tot aici, îl arată pe Velișcu Darie stăpânind (1764) a treia parte din Vlădeni (*ibidem*, nr.8). În jumătătirea acestei stăpâniri sugerează împărțirea între doi copii ai lui Velișcu Darie; cum o fiică a sa a fost soția postelnicului Ghelimen, rezultă că a mai fost un copil, identificabil, foarte probabil, cu Constantin Darie, care la 1793 și-a zălogit partea sa din Vlădeni lui Toader Holban (*ibidem*, nr.25).

¹⁰ *Ibidem*, nr.49 și următoarele.

¹¹ BAR, *Documente istorice*, CCCCXIV/112.

¹² Atrag atenția asupra termenului „răzeș”, folosit – încă și la 1832 ! – în accepțiunea sa, primară și corectă, de *copărtaș*, *coproprietar*.

înstreineză băștinirea părintească” (subl. mea). După vechiul tipic al vânzărilor, se prevede stăpânirea de către comisu Ioan a jumătății din Brăiești „ca pe o dreaptă ocină și moșae, a d-sale, a soției d-sale și a urmașilor d-sale”. Odată cu aceasta, i s-au remis și „toate documenturile, vechi și noaă, în puterea cărora va stăpâni aceasta giământati di moșaea Brăeștii de la ținutul Dorohoiului”¹³.

Actul este semnat de „Catinca Darii” (nu Ghelimen !), de cei trei fii care au primit aranjamentul pus pe hârtie – Iordache Ghelimen, D. Ghelimen căminar și Alecu Ghelimen – precum și de câțiva martori. Știm, astfel, pe cei patru fii ai postelnicelului Diamanti Ghelimen: comisu **Ioan**, **Iordache**, căminarul **Dimitrie** și **Alecu**¹⁴. Se pot identifica și cele patru fiice. **Elinca**, soția lui Andrei Talpă, e menționată tot de Sion: „Andrei Talpă de la Botoșani [...] au fost luat o fată Elinca, soră cu grecii corciți Ghelemenești”¹⁵. Acest ginere este numit și în actul din 1832, ca unul care ținuse în arendă jumătatea de Brăiești. Existența fiicei căsătorită cu un Talpă era cunoscută și răposatului meu prieten fâlticenean, care o desemna ca mamă a unei singure fete, devenită, la Mănăstirea Agafton, *maica Veronica*. A doua fată – dintre cele două deja căsătorite la 1832 – a fost **Maria**, soția lui Ion Gherghel¹⁶. O a treia era, la 1835, „**Rahila monahia**” iar o a patra, **Profira**, este menționată la 1838. Acestea două din urmă apar în legătură cu posesiunile de la Vlădeni (Dorohoi), unde tatăl lor căpătase zestre a șase parte de sat; la 1835 și 1838, frații **Ioan comis**, **Iordache comis**, **Dumitrache căminar** și **Alecu**, precum și surorile **Profira** și **Rahila monahia** au renunțat la drepturile lor la Vlădeni, drepturi care ar fi însemnat, pentru fiecare dintre ei, câte o a 36-a parte de sat !

Dintre cei patru fii ai postelnicelului Diamantis Ghelimen, numai pentru doi cunosc urmașii¹⁷. Comisu Ioan Gheleme, căsătorit cu Profira C. Botez¹⁸, a

¹³ După informațiile lui Constantin Gheleme, aceste documente ar fi fost predate lui Alexandru Saint-Georges pentru binecunoscutul său muzeu.

¹⁴ Alecu va deveni serdar la 1838 iar căminarul Dimitrie va avansa spătar la 1842 – cf. Mihai-Răzvan Ungureanu, *Marea arhondologie a boierilor Moldovei (1835–1858)*, Iași, 1997, p.127.

¹⁵ Paharnicul Costandin Sion, *op. cit.*, p.276.

¹⁶ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p.XLV, LIII.

¹⁷ Nu am nici o știre despre eventualele căsătorii și eventualii copii ai lui Iordache și Alecu Gheleme. Pentru cel dintâi, v. și atestatul de serviciu pentru anii 1828–1831, care îl numește comisu Iordache Gheleme, fiul răposatului paharnic Emandi Gheleme (BAR, MXCVII/7) De asemenea, nu am putut determina poziția lui **Vasile Gheleme**, agă la 1858, în spița expusă aici.

¹⁸ După moartea soțului ei, Profira pare să nu fi avut prea multă grijă de copiii și de averea acestora. Împreună cu tatăl ei, aga Costache Botez, a asigurat un timp epitropia „casei”, dar când s-a constatat că s-a făcut „irosire” iar mama orfanilor s-a recăsătorit, s-a instituit, în 1844, o epitropie nouă, compusă din frații răposatului, spătarul Dimitrie Ghelimen și serdarul Alecu Ghelimen. Documentul care conține aceste informații (BAR, CCCCXIV/113) arată că Profira se recăsătorise cu serdarul Vasile **Popovici**, în timp ce un alt document, din 1845 (consemnând diferendul dintre ea și „casa” răposatului comisu, pentru zestre), o numește Profira **Buzilă** (ASI, Tr.1346, op.1528, nr.49). Cinci ani mai târziu, la 1850, comisu Iordache Gheleme are o pricină cu Iordache Ursoianu, *Vasile Buzilă* și serdarul Alecu Gheleme, pentru moșia Brăiești și pentru bani (ASI, Tr.1596, op.1826, nr.63). Pe de altă parte, Vasile Buzilă avea, în 1847, rangul de căminar, dobândit „pentru slujbe”

murit la 24 mai 1838 la Dorohoi, lăsând doi copii nevârstnici¹⁹, o fată **Maria**, care se va căsători cu Mihai Danu, și un fiu **Costache**, stolnic în 1854²⁰; căsătorit la Botoșani cu Ecaterina Ciolac, Costache Gheleme nu a avut copii, dar a înfiat o fată, devenită soția căpitanului – ajuns mai târziu generalul – Toplicescu. Soții Toplicescu au stăpânit moștenirea de la Brăiești până spre mijlocul veacului XX.

Căminarul Dimitrie Gheleme – așezat la Iași, unde a fost „prezidentul Giudicătoriei Agiutătoare”²¹ – s-a căsătorit cu Anastasia, fiica lui Matei Baghici, și a avut mai mulți copii. Nepotul său de la Fălticeni a dat următoarea succesiune a acestor copii: Nicolae, Costin, Eufrosina, Zenobia, Eduard, Aglaia, Adrian și Maria. Cercetarea registrele mitricale ale bisericii Buna Vestire din Iași a confirmat în cea mai mare parte aceste informații, adăugând și unele date mai exacte. Șirul copiilor căminarului Dimitrie ar fi așa: **Nicolae** (n. c.1839/1840; mort copil), **Constantin** (n.27 martie 1841; mort copil), **Alexandru** (n.30 martie 1842; mort copil), **Zenobia** (m.16 august 1865, la 17 ani), **Eufrosina** (n.14 noiembrie 1848 – m.20 mai 1864 de „oftică”), **Eduard** (n.15 ianuarie 1852 – m.1909/1910), **Aglaia** (căsătorită cu Iancu Vârnav), **Adrian** și **Maria** (căsătorită cu un Jijie). Deși căminarul Dimitrie Gheleme – mort la Iași, la 1 martie 1860, în vârstă de 60 de ani²² – a avut patru fii, doar unul a lăsat un urmaș: îmbrățișând cariera armelor, în care a avansat până la gradul de colonel, Adrian Gheleme s-a stabilit la Fălticeni, unde s-a căsătorit cu Elena Singurof; ei sunt părinții lui Constantin Gheleme, născut la Fălticeni, la 17 septembrie 1896; cu moartea acestuia din urmă, în același oraș, în iulie 1984, s-a stins această familie, una dintre puținele despre care, deși de origine grecească, paharnicul Sion nu are – în chip absolut surprinzător – nici o vorbă rea.

Familia Singurof (numele apare în mai multe forme, care nu sunt decât variante de pronunție: Singurov/Sungurov sau Singurof/Sungurof) era și ea de origine străină, întemeiată în Moldova de un ofițer rus, **Nicolae Sungurov** (**Singurov**), născut la începutul veacului XIX²³ și venit în Moldova la 1828 sau

(Mihai-Răzvan Ungureanu, *Marea arhondologie a boierilor Moldovei*, p.48), dar există, la 1846, și un Vasile Popovici, cu rangul de serdar, dobândit tot „pentru slujbă” (*ibidem*, p.232). A avut, deci, Profira Botez-Gheleme încă două căsătorii (Popovici și Buzilă) ?! În aprilie 1848, în urma procesului pe care l-a avut cu epitropia orfanilor pentru averea rămasă de la comisul Ioan Ghelemen, Divanul a hotărât că proprietatea este a copiilor, ea putând beneficia doar de uzufructul unei jumătăți din această avere (BAR, CCCCXIV/113). Pentru familia Buzilă, v. Ștefan S. Gorovei, *Miscellanea genealogica* (II), în *AIHAI*, XXIII, 1986, 1, p.443–446) și idem, *Circulația „Herodotuii” de la Coșula: explicații genealogice pentru un fenomen cultural*, în *ArhGen*, V (X), 1998, 3–4, p.165–168.

¹⁹ Mihai-Răzvan Ungureanu, *Izvoare genealogice inedite: vidomostiile deceselor boierești (1834–1856)* (I), în *ArhGen*, I (VI), 1994, 1–2, p.304 și 308, n.87; în documentul prin care s-a comunicat decesul, numele figurează sub forma „Ghelemen”.

²⁰ Idem, *Marea arhondologie a boierilor Moldovei*, p.127.

²¹ Cf. *IN*, V, 1925, p.207.

²² Mitricile Mitropoliei Moldovei.

²³ După vârsta consemnată la căsătoria fiicei sale Olga, precum și în actul său de deces, s-ar fi născut la 1807.

1829, în împrejurări nu foarte limpezi. Amintirile urmașilor au reținut un posibil conflict cu familia în Rusia. Nu este exclus ca acest conflict să nu fie străin de existența, în această familie, a unui revoluționar, **Nicolae Petrovici Singurov** (din aceeași generație, născut la 1805), arestat în 1831 și mort apoi în Siberia. Nu se cunoaște nimic despre familia lăsată în Rusia, ofițerul stabilit în Moldova refuzând cu încăpățănare să dea orice fel de informații urmașilor săi; ca urmare, actul său de deces nu consemnează – contrar uzanțelor – numele părinților săi. Am aflat, totuși, numele tatălui său, într-o corespondență privind construirea catedralei mitropolitane din Iași: grație bunului obicei rusesc, el este numit **Nikolai Alexeievici** – deci tatăl său se numea **Alexei**.

Carierea lui Nicolae Singurov este deosebit de interesantă și ea nu a făcut, până acum, obiectul unei cercetări speciale²⁴. Locotenent de geniu în 1828–1829, căpitan în 1833, maior în 1835, va ajunge colonel pe la 1840, rămânând la acest grad. A făcut parte din Comisia arheologică a Moldovei (1833), și-a adus contribuția la opera (inițiată de Mihail vodă Sturdza) de modernizare a căilor de comunicație din acest principat – operă în care se pare că și-a câștigat merite deosebite – și a fost profesor de inginerie la Academia Mihăileană. După planurile lui s-a început construirea Catedralei Mitropolitane din Iași, s-a ridicat Obeliscul cu lei din Copou (1834) și s-a reconstruit palatul domnesc. Prețuit de Mihail vodă Sturdza, a primit, de la acest domn, moșia Ioneasa²⁵, unde s-a retras după ce, la 1850, a demisionat din armată. A murit în Fălțiceni, la 12 septembrie 1880; mormântul său nu mai există demult. În Iași, a locuit în casa de la întretărirea străzilor Carol și Asachi, unde a fost multă vreme spitalul studentesc; de aceea, mai multe evenimente din viața familiei sale sunt înregistrate în mitricile bisericii 40 de Sfinți. Căsătorit, pe la 1835, cu Smaranda Codreanu, nepoată de soră a poetului Costache Stamati²⁶, a avut mai mulți copii: **Nicolae** (n.1835 – m.12 februarie 1837), **Ecaterina** (n.1836 – m.16 octombrie 1837), **Nicolae** (n.8 august 1838 – m.5

²⁴ Am adunat unele informații într-un mic articol – cf. Ștefan S. Gorovei, *Addenda et corrigenda*, în **AIIAI**, XV, 1978, p.534–536 (*Un arhitect uitat al Iașilor*). Aduag aici câteva trimiteri arhivistice folositoare pentru cine ar dori să adâncească cercetarea: BAR, DCCCXL/69 (17 aprilie 1829 – generalul Mirkovici către locotenentul Singurov din corpul inginerilor de comunicații); DCCCXL/67 (20 aprilie 1829 – locotenentul Singurov către hatmanul T. Balș) și alte documente în același pachet; DCCCLXXXIII/67 (1833 – porucicul N. Singurov din corpul de ingineri ai căilor de comunicații este înaintat la gradul de căpitan); CCVIII/231 (1835 – polcovnicul Blaramberg împlumenește pe maiorul „în ostavcă” Singurov să arendeze moșia Coadă Stâncii, în Țara Românească). La ASI: Tr.1772, op.2020, dos.25.127; Tr.1588, op.1818, dos.1814; Tr.1759, op.2008, dos.776 (comunicate de regretata Rodica P. Anghel).

²⁵ După informația lui C. Gheleme, confirmată de listele de alegători din 1858 (*Acte și documente relative la istoria renașterii României*, VII, București, 1892, p.994); în stăpânirea urmașilor s-a aflat moșia Boroaia (Serafim Ionescu, *Dicționar geografic al județului Suceava*, București, 1894, p.41).

²⁶ Ștefan S. Gorovei, *Începătorii familiei Kazimir*, în **ArhGen**, V (X), 1998, 1–2, p.136. Smaranda era fiica spătarului Dimitrie Codreanu, al cărui frate, Grigore Codreanu, era căsătorit cu Safta, fiica lui Grigoraș Cazimir de la Onești (Uncești).

martie 1914), **Alexandru** (n.22 noiembrie 1840 – m. ?), **Eugen** (n.24 ianuarie 1844 – m.7 aprilie 1897), **Olga** (n.17 septembrie 1846 – m.9 august 1897), **Maria** și **Elisabeta** (numele monahal). Dintre fete, Olga Singurov s-a căsătorit cu C. A. Forăscu (n.20 decembrie 1835 – m.13 februarie 1898), din neamul boierilor Botez-Forăscu; fiica lor, Mariana, a fost soția lui Gh. Gh. Ghițescu, însemnat om politic liberal la Fălticeni. Maria Singurov a avut de soț pe Enache Negruți, un văr primar al scriitorului Costache Negruzzi²⁷.

Dintre băieții colonelului Singurov, Nicolae (Colea) a fost ofițer ca și tatăl său (ajungând însă numai până la gradul de căpitan), și, deși s-a căsătorit cu urmașa unei foarte cunoscute familii de boiernași tutoveni, Smaranda Romașcu, a murit la Fălticeni; rudele sale de acolo știau că fiul său, **Alexandru**, ar fi murit fără urmași. Al doilea fiu al colonelului, Alexandru, s-a căsătorit cu Ecaterina Nicolescu, fiica lui Iosif (Iosefache) Nicolescu, întemeietorul unei burse de care a beneficiat și N. Iorga; i s-a pierdut urma, știindu-se doar că a avut două fete, **Ecaterina** (căsătorită cu colonelul Drossu) și **Maria** (căsătorită cu avocatul Rosenthal). Al treilea fiu, Eugen Singurov, a rămas la Fălticeni și a fost avocat; căsătoria cu Clara Boian, dintr-o familie de boieri ai locului²⁸, i-a adus trei copii: **Eugen** (n.7 februarie 1872 – m.27 iulie 1931), **Elena** (n.9 iulie 1873 – m.1 iulie 1956), devenită soția lui Adrian Gheleme și **Alexandrina** (n.29 iunie 1874; moartă copilă). Cel de-al doilea Eugen Singurov, avocat ca și tatăl său, a contractat o căsătorie cu o persoană a cărei „inegalitate de naștere” s-a dovedit dăunătoare copiilor: deși legitimi și purtători ai aceluiași nume, acești copii (Nicolae, Eugen, Mihai, Alexandru și Viorica) n-au fost acceptați de restul familiei. După anii '40, s-au risipit în cele patru zări²⁹.

Închei succinta evocare a acestor două familii de origine străină – perfect integrate între români, asimilate fără nici o greutate până la pierderea oricărei urme a originii lor neautohtone – cu o observație și cu o amintire.

Este sugestivă alegerea numelor de botez în diversele generații ale acestor familii. La Ghelemenești, copiii primului venit poartă nume tradiționale: Ioan, Gheorghe (Iordache), Alexandru (Alec), Dimitrie, Maria, Elena (Elinca); în generația a doua, însă, alături de un Nicolae și de un Constantin, avem un Eduard și un Adrian. Iar copiii colonelului Nicolae Singurov poartă nume care par a veni din „nomenclatorul” familiei imperiale rusești: Nicolae, Alexandru, Eugen, Maria, Olga.

Și amintirea.

²⁷ Gh. Ghibănescu, *Familia Negruți*, în *IN*, II, 1922, p.326 și informația de la C. Gheleme.

²⁸ Clara Boian, fiica lui Neculai Boian (m.23 noiembrie 1874), era urmașa Marici Cazimir, sora lui Grigoraș Cazimir, unchiul Smarandei Singurov (Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p.136).

²⁹ Unul dintre băieți, Nicolae, este îngropat în cimitirul Tâmpeschi (azi, „Grădini”); un altul, Eugen, locuia în 1973 la Ghelar; Viorica (căsătorită Popovici) a trăit până la sfârșit în Fălticeni. Încercările de a obține date mai precise despre această ramură – stinsă, probabil, fără urmași – nu au avut nici un succes.

Acum mulți ani, pe când încă nu isprăvisem studiile liceale la Fălticeni, mă aflam la Mărășești, la o mătușă a mea, în vacanța de vară. O furtună a dărâmat liniile telefonice și, a doua zi, am auzit spunându-se că va veni în inspecție domnul ... Singurof. Am crezut că nu aud bine ! Când echipa a sosit, am cerut să fiu prezentat celui care se numea, în adevăr, *Alexandru Singurof*. Văzându-l, m-a izbit asemănarea – aerul de familie, cum se spune – cu prietenul meu de la Fălticeni, Constantin Gheleme. Am explicat, m-am explicat. Surpriză: domnul în cauză era fiul aceluia despre care rudele de la Fălticeni știau că murise fără urmași. Alexandru Singurof, fiul căpitanului Nicolae Singurov și al Smarandei Romașcu (m.1 noiembrie 1901), s-a căsătorit la 17 aprilie 1908 cu Ecaterina Bereanu; ei sunt părinții celui pe care l-am întâlnit la Mărășești în vara anului 1964. Din cine știe ce motive, **Alexandru N. Singurof** (n.22 iunie 1870 – m. 30 iulie 1938) n-a mai păstrat legătura cu rudele de la Fălticeni și a murit fără să se mai știe ceva despre el. Fiul său, **Alexandru A. Singurof** (n.15 februarie 1909 – m.27 iulie 1983) a fost căsătorit cu Sanda Brăilă și a avut două fiice, **Constanța** și **Elena** (gemene, n.22 februarie 1937). A regăsi o ramură pierdută și a o reazeza în legătură cu trunchiul cel vechi a fost, e ușor de înțeles, o mare emoție – și pentru Alexandru Singurof, și pentru Constantin Gheleme, dar și pentru cel care tocmai începea explorările în câmpul fabulos al științei despre strămoși.

Amintirea ambelor familii evocate aici s-a stins la Fălticeni. Mai există doar casele lor, cu inevitabilele siluiri aduse de ultimele decenii, și morminte care, și ele, vor dispărea pentru a face loc altora³⁰.

³⁰ În discuțiile care s-au purtat pe marginea acestei comunicări, s-au semnalat amănunte interesante, a căror consemnare va folosi cercetărilor viitoare. Astfel, d-l Dan Cernovodeanu a arătat că o rudă a sa, Ecaterina Ciocârlan (fiica medelnicerului Nicolae Ciocârlan), a fost căsătorită cu un Singurov, de care apoi s-a despărțit, recăsătorindu-se cu un Costescu. D-l Ion T. Sion a semnalat existența unei case Singurov la Tecuci (informații s-ar găsi în depozitele Arhivelor Statului din Galați). În sfârșit, d-l Mihai Dim. Sturdza a adus unele detalii despre Maria Singurov, căsătorită cu avocatul Rosenthal, avocat al Statului și participant la Conferința de Pace de la Versailles; evenimentele din 1940 l-au găsit în Franța și, fiind evreu, a fost deportat; Maria Rosenthal și-a scris memoriile, publicate în Franța („Revue des Deux Mondes” sau „Revue de Paris”). O informație (întâmplătoare și pe care nu o pot verifica) sugerează existența, la Brăila sau la Galați, a unui Singurov proprietar de șlepură, decedat prin 1964–1965 și a căruia fiică Virginia a fost căsătorită cu un comandor Angelescu.

IZVOARE GENEALOGICE DIN TEZAURUL DOCUMENTAR SUCEVEAN

Între numeroasele valori păstrate în tezaurul documentar sucevean, alături de documentele atestând relații de proprietate – parte dintre ele, în special cele din secolele XVIII și XIX, încă nepublicate – se păstrează și câteva mărturii mai deosebite, care relevă fie preocupări pentru genealogii țărănești, cu interes spiritual, sociologic și antropologic, fie preocupări pentru genealogii nobiliare, cu interes istoric și juridic îndeosebi.

La începutul anilor '70, Arhivele Statului din Suceava au preluat de la un pasionat colecționar, Dimitrie Dugan, alături de alte documente, un caiet de format mare, cu titlul *Tabelele genealogice pentru poporul ort[odox] or[iental] din Cupca*, lucrute de parohul local Epaminonda Prelici în anul 1896¹.

Cuprinzând o scurtă introducere cu referințe generale asupra genealogiei ca știință istorică și mai ales asupra misiunii spirituale a păstorilor sufletești și, alături, de aceasta prezentând 35 de planșe care ilustrează spițele genealogice a 35 de familii, cele mai mari și mai vechi din Cupca², lucrarea este singura cunoscută până acum, din Bucovina, păstrată într-o colecție publică și, probabil, cea mai veche de acest gen.

Cercetările privind genealogiile țărănești, evocate de Radu Crețeanu în 1973³, se structurează după modele științifice abia sub influența școlii sociologice interbelice și a anchetelor întreprinse de Henri H. Stahl și Dimitrie Gusti, unde un contrast între elite și grupuri sociale de bază nu mai era ilustrat⁴. Originea acestei realități trebuie căutată, însă, chiar în secolul XIX și mai ales în sate cu structuri sociale aproape uniforme.

Sat cu existență veche, Cupca era întărită la 27 mai 1429 lui Ivan Cupcici⁵ și apoi, spre sfârșitul secolului XV, dăruită Mănăstirii Putna de Iurie Cupcici⁶. Mai bine de 300 de ani, până la înființarea Fondului Bisericesc Ortodox al Bucovinei, Cupca rămâne în această stăpânire și faptul a avut, neîndoios, urmări asupra structurilor sociale și de familie, fiind ilustrat în acest sens de tabelele genealogice.

¹ Arhivele Naționale Suceava, *Colecția de Documente*, P. XXIV/95.

² *Ibidem*, f.3v.

³ Radu Crețeanu, *Genealogii țărănești*, în *AIIX*, XXIX, 1992 [*ArhGenAIIX*, III, 1–2], p.521–527.

⁴ *Ibidem*, p.522.

⁵ *DRH*, A, I, p.130–132, nr.88.

⁶ *Ibidem*, III, p.507–510, nr.285.

Autorul acestor tabele s-a vrut, după cum mărturisește și în introducere, un model și un deschizător de drumuri. Nu se cunoaște, însă, activitatea ulterioară pe acest plan. De altfel, la o primă vedere, Epaminonda Prelici poate apărea ca un preot anonim, ajuns mai apoi la rangul de exarh. Născut, se pare, în 1847, în colonia germană Luisenthal de lângă Fundu Moldovei, în familia învățătorului Gheorghe Prelici⁷ și înrudit cu preoți ortodocși, Epaminonda Prelici devine în 1870 elev al Seminarului teologic ortodox din Cernăuți, coleg de clasă cu Daniel Werenka⁸, cel care va ajunge mai târziu doctor în filozofie, profesor secundar la Cernăuți și autor al valoroasei *Topographie der Bukowina*...

Absolvent al Seminarului la 1873, Epaminonda Prelici este „orânduit” în același an „preot de ajutor subordonat” la parohia Capu Codrului⁹. Însărcinat cu „purtarea agendelor canțălăriei”, Protopresveteriatul Humorului constată însă în scurtă vreme că „lipsește preotului Prelici toată rutina care a și-o câștiga nu se nevoiește acest preot”¹⁰. Devenind, în urma hotărârii Consistoriului Mitropolitan din 14/26 noiembrie 1877, preot ajutător la Cupca, i se încredințează din nou toate actele parohiei și mitricele¹¹, experiența trecută fiindu-i acum de folos. Aceste împrejurări au facilitat, credem, nașterea *Tabelelor genealogice*...

Preocupându-se, în primul rând din motive confesionale, de „originea, prourmarea și lățirea neamurilor”¹², preotul Epaminonda Prelici era însă convins că „puterea și însemnătatea națiunilor și, prin acestea, a statului se dezvoltă din puterile poporului de rând”, iar pe izvoarele despre originea acestora se pot clădi și „opuri istorice naționale”.

Cuvântul introductiv arată mitricele parohiale drept sursă privilegiată pentru tabele, dar în strânsă legătură cu un indice matricular alfabetic, pentru care acestea din urmă sunt o „parte întregitoare și supraprivitoare”. Folosul acestor tabele urma să fie în primul rând practic: evitarea căsătoriilor nelegiuite și a concubinajelor care afectau serios sănătatea morală și biologică. Dar urma, nu în ultimul rând, interesul, mai ales al păturilor intelectuale, pentru originea și evoluția propriilor familii, descoperirea acestora aducând „bucuria unui înviat din morți”¹³.

Tabelele genealogice urmăresc evoluția, exclusiv pe linie masculină, a celor mai vechi familii în cursul a patru generații, adică puțin peste 100 de ani. Pentru începutul secolului XIX, tabelele arată existența a 84 de familii, urmând, la data întocmirii lor, peste 300. Majoritatea familiilor par a avea o vechime mare, cu

⁷ Arhivele Naționale Suceava, *Colecția registrelor de stare civilă*, ex. II, Frătăuții-Vechi, căsătorii, fasc. 33/1873.

⁸ *Schematismus der Bukowinaer griechisch-orientalischen Diocese für das Jahr 1870*, p.104.

⁹ Arhivele Naționale Suceava, fond *Mitropolia Bucovinei*, S.7/2, dos.19.

¹⁰ *Ibidem*, dos.19.

¹¹ *Ibidem*, *Mitropolia Bucovinei*, S.7/2, dos.743.

¹² *Ibidem*, *Colecția de Documente*, P. XXIX/95, f.3.

¹³ *Ibidem*, f.4.

numeroase ramificații și inițial cu puține intervenții externe. Se remarcă familiile *Dușceac* – 11, la începutul secolului¹⁴; *Plăvan* – 8¹⁵; *Bicer* – 8¹⁶ și *Alerguș* – 7¹⁷. O singură familie – *Timeș* (Moroșan) – este atestată ca emigrată din Transilvania¹⁸.

Familia *Alerguș*, descendentă dintr-un Precop decedat se pare la vârsta respectabilă de 114 ani, număra în generația a III-a 59 de urmași (32 de bărbați și 27 de femei), dintre care 11 (cinci bărbați și șase femei) plecați în satele vecine. În generația a IV-a, se numărau 46 de descendenți (21 de bărbați și 25 de femei), dintre care 12 (patru bărbați și opt femei) emigranți. În cursul celor patru generații, se înregistrează și trei cazuri de consangvinitate (două în gradul III și unul în gradul IV).

Familia *Dușceac* descinde, se pare, dintr-un nenominalizat trăitor pe la începutul secolului XVIII, continuă pe trei ramuri și numără în generația a III-a 52 de urmași (30 de băieți și 22 de fete) – dintre care opt (trei băieți și cinci fete) emigrează – și numai 12 descendenți în generația a IV-a (șase băieți și șase fete), generația precedentă fiind însă departe de epuizare. Se înregistrează un singur caz cert de consangvinitate în gradul III.

Probabil cu evoluția cea mai interesantă, familia *Plăvan* (Popu) descinde dintr-un Petru, paroh la Cupca în a doua jumătate a secolului XVIII. În prima generație un fiu, primul născut se pare, se numește Popescul; ceilalți fii rămân la același nume: Plăvan. Apar, astfel două familii, Popescul și Plăvan, cu aceeași origine. Descendenții preotului Petru Plăvan sunt, în generația a III-a, 74 (37 de bărbați și 37 de fete) dintre care patru femei emigrează, iar generația a IV-a cuprinde 20 de urmași (nouă băieți și 11 fete), dintre care șase femei emigrează. Se înregistrează, de asemenea, cinci cazuri de consangvinitate (două în gradul III și trei în gradul IV).

Pentru un sat locuit aproape în întregime de o populație românească, tabelele genealogice prezintă o imagine aproape completă a structurilor de familie și integrarea acestora în zona imediat învecinată. Protocoalele parcelelor de teren și de construcții întocmite în 1855¹⁹ ilustrează și nivele de vechime a familiilor în legătură cu proprietatea.

Cât privește o colonizare transilvăneană, amintită de Daniel Werenka²⁰, aceasta s-ar fi putut produce în prima jumătate sau pe la mijlocul secolului XVIII²¹.

¹⁴ *Ibidem*, f.12–13.

¹⁵ *Ibidem*, f.15–17.

¹⁶ *Ibidem*, f.6–8.

¹⁷ *Ibidem*, f.5–6.

¹⁸ *Ibidem*, f.20v.

¹⁹ Arhivele Naționale Succava, *Inspectoratul cadastral Bucovina*, mapa nr.51.

²⁰ Dr. Daniel Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich*, Cernăuți, 1895, p.54.

²¹ Ion I. Nistor, *Bejenari ardeleni în Bucovina*, în „Codrul Cosminului”, an. II–III, 1925–1926, p.449. Consignația publicată în anexe, p.522, amintește doar de două familii Pop și Pușcaș, necuprinse în tabele.

Unele nume de familie trimit direct la o origine ardeleană: Maior, Ungurean și Moroșan (ca poreclă); în cazul familiilor analizate, Alerguș sau Plăvan, emigranți ar fi putut fi acei strămoși din secolul XVIII.

Achiziționat de la profesorul Teodor Balan, în colecția de documente de la Arhivele Naționale Suceava se păstrează²² și un pomelnic al familiei *Ilschi*, întocmit de ultimul descendent masculin al acesteia, Ilie Ilschi, în 1835, pentru ctitorii bisericii din Crasna, pe Sirețel.

Satul Crasna apare menționat pentru prima dată în 1431²³, când Alexandru cel Bun întărea stăpânirea unor sate aceluiași Cupcici vornicul. Cumpărată de la un vechi boier din sfatul domnesc, Șandru, Crasna apare astfel ca un sat cu o vechime care poate merge înainte de întemeierea Moldovei. Înainte de 11 ianuarie 1613²⁴, probabil numai jumătate de sat era cumpărat de Filotei, episcopul de Huși, și dăruită Mănăstirii Putna. Cealaltă jumătate era vândută la 1 mai 1696²⁵ de către Dumitrașco Ursache, biv vel sulger – ca moștenire de la Iordachi Cantacuzino, fost vistiernic și Gavrilaş Mateiaș, fost mare logofăt – lui Alexandru căpitan, strămoșul familiei *Ilschi* din Moldova.

Pomelnicul familiei *Ilschi* a fost publicat incomplet de Teodor Balan²⁶ și în rezumat (cu unele greșeli de transcriere) de Vasile Gh. Miron și colaboratorii²⁷.

În esență, originalul păstrat la Arhivele Naționale din Suceava este mai mult decât o simplă listă de nume. Aproape o schiță istorică a familiei pe parcursul a unui secol și jumătate, pomelnicul pleacă de la strămoșul Alexandru, rohmistru în armata poloneză, staroste și ctitor de biserică în târgul Horodenca, proprietar în Crasna și mai ales martor în numeroase zapise de la începutul secolului XVIII, câștigând astfel un loc privilegiat în rândurile micii boierimi din nordul Moldovei. Această din urmă poziție a permis legături de înrudire cu vechi familii din Moldova, cum ar fi: Petriceico, Flondor, Curt, Bașotă, Tăutul, Calmuschi sau Stârcea.

Analiza legăturilor dintre aceste familii și a relațiilor de proprietate pot ilustra modul de structurare a nobilimii din nordul Moldovei, mai ales când un Alexandru *Ilschi*, nepot al primului *Ilschi* și ctitor al bisericii din Crasna, este membru activ în comisiile Metzger-Pitzelli de delimitare a proprietăților din Bucovina. Poziția din urmă e dobândită aproape sigur și datorită unui nivel de instrucție, care era poate o tradiție în familie, din moment ce un fiu al ctitorului, Niculai, este amintit ca „răposat în vârsta tinereților” în timp ce se afla la studii la Liov.

²² Arhivele Naționale Suceava, *Colecția de Documente*, P. XI/42.

²³ DRH, A, I, p.152–154, nr.103.

²⁴ DIR, A, XVII/3, p.111, nr.181.

²⁵ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, III, p.88–89, nr.71.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Din tezaurul documentar sucevean*, București, 1983, p.60, nr.1906.

Sucesiunile din pomelnic ilustrează și modul de transmitere a drepturilor patrimoniale. Emanuil, cavalier de Stârcea, desemnat ca moștenitor de Ilie Ilschi, era la 1855 cel mai mare proprietar din Crasna Ilschi²⁸.

Cercetări viitoare, care vor analiza toate urmele documentare în legătură cu familia Ilschi, vor putea pune în valoare pomelnicul prezentat, alcătuiind un istoric al unei familii cu evoluție meteorică, dar care nu s-a stins fără a lăsa urme definitive în istoria Bucovinei.

În arhiva Mitropoliei Bucovinei a fost depistat un tabel intitulat *Consemnațiune de familiile nobile române în ținutul Protopresviteriei Rădăuțului*²⁹. Întocmit probabil pe la 1848, tabelul cuprinde numele a patru astfel de familii: Thoma Renney de Herscheni, paroh din Burla; George Costantinovici de Grecul, paroh din Volovăț; Dimitrie, nobil de Dubova și Elena, nobilă de Flondor, din familia Nicolai de Flondor de la Storojineț.

Toate aceste familii au titluri acordate sau recunoscute de împărații Austriei, iar pentru Costantinovici-Grecul este prezentată o schiță privind originea macedoneană.

Formularul documentului ne face să credem că a fost întocmit concomitent pentru toate prezviteriile Bucovinei. Viitoare cercetări în arhiva Mitropoliei Bucovinei pot da măcar de urmele acestora, prețioase pentru o istorie a nobilimii din Bucovina.

Nu în ultimul rând semnificative sunt și diplomele pentru acordarea titlului nobiliar unor mazili din familiile Goian³⁰ și Baloșescul³¹. Acestea ilustrează poate o modă, poate o stare de spirit, dar neapărat și o necesitate juridică: după model apusean, mici familii boierești, urmașe ale unor vechi proprietari, acced la titluri și blazoane.

Considerăm, deci, că tezaurul documentar sucevean poate oferi numeroase informații inedite pentru multe studii genealogice. Afară de cele prezentate, registrele parohiale de stare civilă, întocmite după modelul Imperiului Austriac, pe confesiuni, alături de unele conscripții parohiale pentru așezări preponderent românești sau compozite, pot oferi suport pentru concluzii asupra structurării și solidității comunităților etnice, asupra originii unei pătri intelectuale cu origine sătească și, nu în ultimul rând, asupra concentrării sau fărâmițării unor proprietăți.

²⁸ Arhivele Naționale Suceava, *Inspectoratul cadastral Bucovina*, mapa nr.88.

²⁹ *Ibidem*, *Colecția de Documente*, P. X/64.

³⁰ *Ibidem*, P. VI/80.

³¹ *Ibidem*, P. XXVI/61.

PREOCUPĂRI DE GENEALOGIE RURALĂ LA EUGEN D. NECULAU

Mărturisesc că Eugen D. Neculau mi-a fost necunoscut până în primăvara anului 1994. Atunci, regretatul jurnalist și scriitor ieșean Aurel Leon a publicat, pe aproape o jumătate de pagină de ziar, „o evocare cu tâlc” a profesorului Neculau. Evocarea era prilejuită de apariția lucrării *Pedagogie socială – experiențe românești* a lui Adrian Neculau, nepotul lui Eugen, și de comemorarea a 20 de ani de la moartea profesorului Neculau. Aurel Leon nu făcea altceva decât să citeze îndelung din mai sus pomenita carte; dar, din cele câteva cuvinte introductive și de final, reiese atât o profundă admirație pentru un om remarcabil, cât și regretul că astfel de oameni nu prea mai există.

Apoi, din când în când, Ștefan S. Gorovei îmi mai aducea aminte că la Arhivele Statului din Iași există un impresionant fond personal Eugen D. Neculau. Varii motive m-au împiedicat să-l văd până în iarna anului 1998. Consultând inventarul fondului, realizezi că te afli în preajma unui tezaur care zace de aproape patru decenii în arhiva ieșeană. Fondul conține un volum extrem de mare de informații de o certă valoare științifică. Este aici munca de zeci de ani a lui Eugen D. Neculau, este îndelungata sa migală și acribie pentru descoperirea, cercetarea și interpretarea a sute de documente privitoare la trecutul unei microzone prea puțin studiate sub acest aspect, dar este, în același timp, și o înfinită dragoste pentru oamenii acelor locuri, pe care încerca să-i ajute și în acest mod.

Cine a fost Eugen D. Neculau? Până la o prezentare mai amplă a vieții și activității sale, amintim că s-a născut la 29 decembrie 1900 în comuna Ungureni, județul Botoșani, ca fiu al unui factor poștal. Gimnaziul și liceul le-a făcut la Dorohoi și Pomârla, dobândind o profundă și solidă cultură generală. Între 1920 și 1925 a frecventat cursurile Facultății de Litere (secția Filosofie) a Universității din Iași. În 1940 a devenit doctor în pedagogie. A fost profesor secundar la Dorohoi și Iași, deși i se propusese să rămână la Universitatea ieșeană; refuzul a fost motivat prin dorința de a fi aproape de Ungureni pentru a se dedica înființării și funcționării unei instituții destinată special educării adultului rural. De abia în 1938 se stabilește cu familia la Iași¹. Mare în 1974, după ce, vreme de 30 de ani, s-a chinuit să se adapteze comandamentelor noii epoci socialiste.

La Arhivele Statului din Iași există două fonduri care au legătură cu Eugen D. Neculau. Unul privește Universitatea populară pe care a înființat-o la Ungureni,

¹ Adrian Neculau, *Pedagogie socială – experiențe românești*, Iași, 1994, p.201, nota 21.

iar celălalt păstrează, sub titulatura „Fondul personal Eugen D. Neculau”, 419 dosare referitoare la istoria microzonei Ungureni. În cadrul acestei comunicări, ne interesează, desigur, cel de-al doilea fond².

Majoritatea dosarelor se găsesc între copertele unor caiete dictando „pentru școlari”. De la consultarea primului dosar se observă grija pentru buna lor păstrare: Neculau scria pe o parte a paginii, foarte rar pe cealaltă, iar când o făcea, punea între cele două foi, pentru protecție, o hârtie specială; la fel proceda și la paginile, lipite una câte una, destinate genealogiilor. Scrisul miilor de pagini este, în general, foarte inteligibil, meticulos, îngrijit, resimțindu-se obsesia amănuntului și a exactității.

Concret, fondul personal „Eugen D. Neculau” cuprinde, în primul rând, un voluminos manuscris intitulat *Sate pe Jijia de Sus*, cu subtitlul *Studii de sociologie rurală*³. Manuscrisul este structurat pe două volume, care au și ele mai multe capitole; cu minime corecturi și adăugiri, precum și printr-o selecție adecvată, acestea ar putea vedea lumina tiparului. În primul volum se află capitole privitoare la *istoria Moldovei de nord, evoluția proprietăților funciare, așezământul social, activitățile economice, organizarea juridico-administrativă* ș.a. Primul capitol al volumului II, intitulat *Stăpânii pământului*, este o impresionantă lucrare de genealogie; în 142 de dosare (dos.108–250) sunt prezentate, în ordine alfabetică, 76 de familii care au avut proprietăți în satele microregiunii Ungureni. Capitolul *Oamenii locului* (dos.252–265) prezintă istoria microzonei prin istoria fiecărei așezări. Un alt capitol al volumului II conține copii după documentele cele mai importante referitoare la cele 12 sate ale microregiunii (dos.266). Un alt segment al lucrării privește *vecinătățile* Ungurenilor (dos.267). În fine, manuscrisul mai are un foarte interesant, mai ales din perspectiva etno-lingvistică, *glosar de regionalisme*, cuprinzând 833 de cuvinte, dintre care 108 atestate pentru prima oară. Probabil ca anexe, manuscrisul mai conține 51 de dosare cu peste 2000 de copii după documentele cercetate de Eugen D. Neculau (dos.269–320).

De asemenea, în fond se mai află și un dosar cu 10 ștampile sătești din perioada 1840–1855 (dos.356). Diverse alte materiale completează acest impresionant fond arhivistic, în cea mai mare parte un adevărat „monument genealogic”.

Manuscrisul a fost elaborat, după câte se pare, în perioada 1960–1962. Munca de documentare a fost îndelungată, „28 de ani de lucru”, după cum mărturisește autorul (dos.27, p.20). Eugen D. Neculau a consultat mii de documente la Biblioteca Academiei Române din București și la Arhivele Statului din Iași, București, Botoșani și Dorohoi; bănuim că după ce noile autorități i-au interzis continuarea experimentului socio-pedagogic de la Ungureni, Neculau s-a dedicat cu voluptate muncii de cercetare. De asemenea, foarte multe informații le-a

² Arh. St. Iași, Fondul personal „Eugen D. Neculau”, Fond nr.418, inv. nr.2130.

³ Arh. St. Iași, Fondul personal „Eugen D. Neculau”, Fond nr.418, dosarele 27–320.

obținut în urma corespondenței cu numeroși apropiați ai domeniului istoric, dintre care amintim pe preoții Constantin Bobulescu și Dumitru Furtună, Teodor Balan, Alexandru Gonța, Constantin A. Stoide, Mihail Dim. Sturza și Constantin Turcu (dos.27, p.12).

Subiectul monografiei, satul Ungureni cu microzona adiacentă, a fost, până în 1834, în ținutul Hârlău. Mult timp, până în secolul XIX, aici a rezistat o „insulă de răzeșie”, alcătuită din satele Ungureni, Epureni, Vicoleni și Plopeni-Dumeni. Spre această insulă își îndreaptă, cu precădere, atenția Eugen D. Neculau. În acest context, Neculau amintește că „istoria satelor de care ne ocupăm [...] este însăși istoria moșiilor respective. [...] În curgerea vremii, proprietățile mari și mici s-au făcut, s-au desfăcut, s-au refăcut, întocmai cum s-au prefăcut și familiile omenești” (dos.30, p.1).

„Insula de răzeșie” este bine ancorată și în spațiul geografic, ea fiind cercetată împreună cu alte opt sate. Mai mult, cercetarea este extinsă, în volumul II, și la „vecinătățile” apropiate acestei microzone, ajungând să studieze alte 13 sate de centură, suprafața satelor cercetate fiind astfel de peste 150 km².

Ținta finală a lui Neculau era conceperea unei *altfel* de monografii decât cele care se făceau în mod curent, acest fapt reieșind și dintr-un alt subtitlu al manuscrisului: *Cercetări istorice și sociale*. În mod intenționat a deplasat centrul de greutate al monografiei sale asupra trecutului mai îndepărtat și mai apropiat, neacceptând astfel modelul Școlii sociologice de la București (dos.27, p.6) și nici ideile materialismului istoric (dos.27, p.8). Pentru viitor, intenționa să apeleze la alți specialiști, pentru a întregi monografia și cu alte domenii, precum arheologia, geografia, demografia, etnografia, folclorul ș. a. Însă, într-o primă fază, i „s-au părut cele mai importante și de primă urgență [...] părțile istorică și socială” (dos.27, p.10).

Esențială pentru spiritul în care a gândit această monografie ni se pare următoarea frază: „am privit problematica sub unghi sociologic și am urmărit, epocă cu epocă, *tendențele de evoluție ale societății rurale*, precum și *factorii care au stat la baza transformărilor*. N-am cercetat trecutul de dragul materialului documentar în sine, ci pentru *înțelegerea sociologică a faptelor istorice*” (dos. 27, p.11).

Năzuia la o cercetare similară și a altor microzone din țară, susținând că, având la îndemână 1500 de lucrări de acest gen, „am avea la dispoziție cea mai mare parte din materialul documentar, pentru *adevărată istorie socială a țării noastre*” (dos.27, p.22). În ceea ce-l privește, oarecum împăcat cu propria-i conștiință, afirmă: „prin studiul de față, microregiunea Ungureni [...] își are trecutul limpezit, ca și localitățile Nereju, Clopotiva și Drăguș ...” (dos.27, p.23).

Neculau recunoaște, cu o franchețe rar întâlnită în rândul specialiștilor, că „lucrările de sociologie, și mai ales cele de istorie, îmbătrânesc repede. E necesar să vină mereu alți meșteri, care să schimbe ceea ce e șubred sau demodat. Mă

gândesc mai ales la izvoarele statistice și acelea genealogice, uneori atât de neșigure” (dos.27, p.16). În viziunea lui Neculau, dintre științele speciale ale istoriei, *genealogia* este cea care poate servi cel mai bine la scrierea istoriei unei comunități rurale, el fiind convins că, *pentru istoria românilor, genealogia este esențială*, numai cu ajutorul acesteia luminându-se aspecte, fapte, structuri de istorie economică, socială și culturală, care altfel riscă să rămână necunoscute pentru totdeauna.

Firul roșu al întregii monografii îl constituie, așadar, mai mult sau mai puțin, cercetarea genealogică. Desigur, există un capitol special, foarte consistent, dedicat celor 76 de familii, capitol numit *Stăpânii pământului*. Acest capitol este început de la 1400, cu Brae Viteazul (dos.30, p.1) și se termină după Primul Război Mondial. Se arată pe larg ascensiunea, dezvoltarea și decăderea fiecărui neam în parte, totul în ideea unei cât mai veridice istorii a comunității. În această microzonă a predominat proprietatea răzeșească (devălmașă – până la 1824); în acest context, cele mai multe dosare aparțin unor neamuri de răzeși, remarcabile fiind analizele pe care Eugen D. Neculau le face familiilor de mari răzeși Roman, Isăcescu, Jianu, Ciulei, Bontăș și Cuciureanu. Dintre neamurile boierești cu proprietăți în zonă, se remarcă mai ales cele ale Cantacuzinilor și Rusetștilor. Mult mai puține sunt genealogiile țărănești; țărani vecini, după cum se știe, nu erau proprietari de drept ai pământului, ei neavând astfel temeiuri pentru alcătuirea genealogiei propriului neam. Genealogii efective ale unor neamuri de țărani nu apar decât după reforma agrară din 1864, până atunci fiind foarte greu de întocmit sau de refăcut acest gen de genealogii. Însă, în viziunea profesorului Neculau, „fiecare familie, în parte, are o istorie, care, oricât de mărunta, e însemnată pentru vremea ei” (dos.108, p.1).

Fiecare caiet-dosar se deschide cu localizarea neamului în satul sau satele microzonei. Dacă există incertitudini, acestea sunt trecute pe o foiță așezată înaintea primei pagini. Urmează apoi o amplă prezentare, după documente edite și inedite, a neamului din Moldova, uneori și din Muntenia. Se încearcă explicații pentru nume, răspândirea acestuia în spațiu, indicându-se prezența în catagrafiile din prima jumătate a secolului XIX; de asemenea, dacă cineva a mai scris despre acel neam, se fac trimiteri exacte.

Cea mai importantă parte a dosarului conține, evident, informații despre ramura din Ungureni a neamului respectiv. Neculau recunoaște că „genealogiile sunt fragmentare, adică atât numai cât interesează studiul de față”, pe autor interesându-l nu genealogia în sine, sterilă, ci *ceea ce poate cunoaște prin intermediul acestor genealogii*. Genealogiile, ca și bogatul inventar de fapte și date, trebuiau să ajute „la cunoașterea oamenilor și a stărilor sociale de altădată”. Scrupulozitatea lui Neculau ar trebui să dea de gândit unor istorici de profesie de azi: „spitele de neam sunt întocmite pe bază de documente (inedite), pe care le-am cercetat cu deosebită atenție: *nu m-am lăsat în seama celor publicate de către alți cercetători în materie*”.

Adeseori, spițe genealogice, uneori impresionante prin multiplele încrengături, însoțesc dosarele. Aceste spițe reprezintă partea exterioară, de suprafață, la care Neculau a ținut adeseori să adauge o analiză interioară, încercând să ajungă la substraturi, la sufletul omului care are doar un loc mic într-o spiță genealogică. Bineînțeles, și în sufletul celor evocați de Neculau există, în primul rând, grija pentru pământ, pentru păstrarea și înmulțirea acestuia. În acest context, sute de pagini sunt dedicate marilor agitații prin care a trecut, în prima jumătate a secolului XIX, obștea răzeșilor din Ungureni, agitații pricinuite mai ales de procesele avute cu Mitropolia Moldovei.

Dar analiza lui Eugen D. Neculau merge și mai departe, spre cercetarea relației de cuplu, a moravurilor diverselor epoci, a aspectelor deosebite ce ies din reguli moștenite de sute de ani (cazul răzeșitei Zoița Ciulei, care în perioada 1840–1842 se luptă cu Mitropolia Moldovei de una singură; va câștiga de două ori procesul și va demonstra celorlalți răzeși bărbați o energie rar întâlnită, pusă în slujba binelui comun). Prezentarea seacă a documentelor este adeseori schimbată cu o alta fermecătoare, plină de înțelegere, în care autorul se identifică cu personajele pe care le simpatizează. Dar, de cele mai multe ori, Neculau se silește și reușește să rămână pe linia obiectivității. Deosebite, în acest sens, sunt paginile dedicate relațiilor dintre soți. Exemplificăm, pe scurt, cu o astfel de analiză a căsătoriei dintre Mihai Herescu și Zoița (născută Gherghel). După mai mulți ani de bună conviețuire, în care au apărut și mai mulți copii, soția se plânge Dicasteriei, în toamna anului 1842, de rău tratament din partea soțului. „De multe ori a bătut-o, încât a fost nevoită să stea ascunsă pe după stoguri. Din cauza suferințelor a căpătat epilepsie” (dos.164, p.37). Cercetările efectuate au arătat că gospodăria lui Herescu, „se găsea în stare proastă, nici măcar ca a unui țaran fruntaș”. Fiind chemat la Dicasterie, Mihai Herescu a „tratarisit pe soția sa cu proaste cuvinte, făcând-o bețivă și curvă”. Conform preotului Gheorghe din Ungureni, soțul ar fi „adus în casă o femeie tânără și se presupune că ar avea amestec cu ea. Un fecior din casă a declarat că boerul *s-ar fi acolisit de dânsa*”. În apărarea sa, Mihai Herescu aduce, la 20 august 1842, mai multe declarații ale unor boieri vecini, din care reiese că el, „are bune purtări, nu are patima băutului, curviei, cărților sau alte asemenea”. Totuși, la 19 februarie 1843, Dicasteria pronunță divorțul în următorii termeni: „în temeiul împrejurărilor arătate și a înțelesului din răceala dragostei, cu multe socotințe, s-a dezlegat nunta dintre dumnealor Herescu și soția sa, socotindu-se de azi înainte slobozi și străini unul de altul și opriți amândoi de a trece către altă însoțire (pentru că au copii). Pentru daraverurile de lipsurile zestrei și alte drituri pravilicești, își vor căuta dreptatea prin instanțele politicești” (dos.164, p.41).

Acest caz are și un epilog. La 8 martie 1846, Zoița reamintește că atât ea cât și fostul ei soț sunt periorisiți de a trece către a doua cununie. Cu toate acestea, încă de acum doi ani, Mihai Herescu a trecut la a doua cununie, după ce, în prealabil, în ianuarie 1844, Mitropolia îi îngăduia să se recăsătorească, „fiind în

vârsta tinereții”. Zoița se întreabă: „și pentru ce această osândă pentru mine ca numitul să treacă la a doua cununie și eu nu? Sau căsătoria a doua a lui să se desfacă și să trăiască așa precum trăiesc eu și să se îngrijească de copiii lui (căci una din copile este fată mare), sau să se dea carte, a fi slobodă a trece și eu către altă cununie”.

Multe alte analize de acest gen colorează și captivează prin stil.

Din tot ceea ce a scris și a publicat Eugen D. Neculau răzbate o adâncă înțelegere și simpatie pentru răzeșii din aceste locuri, pentru oamenii simpli din rândul cărora provenea și el. În acest sens, preciza undeva că istoria fiecărei localități este „făurită de oameni mici, cu frământări mărunte și fără sfârșit. Cei mici, dar mulți, alcătuiesc națiunea și – în mare măsură – ei făuresc istoria cea mare a țării” (dos.27, p.17). În altă parte, mărturisea „că inima mea a stat totdeauna alături de țaran, fie cel liber [...], fie cel obijduit, mizer și umilit ...”.

Cu siguranță, acest fond, măcar parțial, trebuie valorificat. E păcat ca munca de decenii a unui împătimit al documentului să zacă uitată în rafturile unui depozit de arhivă. Probabil că „Arhiva Genealogică” își va deschide paginile și pentru acest fond, cum a făcut-o pentru atâtea altele. Iar pentru viitor, ar trebui gândită chiar tipărirea întregii monografii, fiindcă realmente aceasta va fi de un real „folos tuturor celor ce sunt preocupați de problemele satului și ale țărănimii” (dos.27, p.22).

PREOCUPĂRI ALE CERCETĂRILOR GENEALOGICE MAGHIARE

Astăzi, cel puțin teoretic, a devenit general acceptată ideea, conform căreia cercetările științifice de genealogie au ca scop dezvoltarea – într-un fel sau altul – a științei istorice. La început, însă, astfel de preocupări nu aveau la bază scopuri științifice, ci serveau diverse interese de familie sau, pur și simplu, vanitatea omenească.

Genealogia maghiară are tradiții vechi. Tabele genealogice au fost alcătuite cu scopuri practice încă din Evul Mediu. Pământul, unica sursă a puterii economice și politice, se moșteneau pe linie paternă și toți fiii unui tată beneficiau în aceeași măsură de moștenirea acestuia, iar rudele împărțeau între ele averea unei ramuri stinse. Din această cauză, nobilul maghiar trebuia să cunoască foarte bine descendența familiei sale, cu toată extinderea acesteia, fiindcă numai astfel putea să știe de la cine ce poate să pretindă și cu ce le este dator rudelor sale. Descendența, însă, era perpetuată de tradiția orală, iar tabele de descendență au fost alcătuite cu totul excepțional. Aceste tabele, care aveau ca scop asigurarea dreptului de proprietate, au fost întocmite mai târziu și nu conțineau persoanele neimplicate în transmiterea averii (pământului), chiar dacă aveau alte rosturi importante în viața publică, iar date biografice nu conțineau deloc¹.

Primele însemnări familiale datează din secolul XVI², iar redactarea acestora continuă și în secolele următoare³. Începând cu acest secol, din cauza deselor procese de moștenire, aproape fiecare arhivă familială a păstrat tabele de descendență. Câteodată, s-au alcătuit și istorii familiale cu caracter științific⁴, iar

¹ Fügedi Erik, *Verba volant...Középkori nemességünk szóbelisége és az írás*, în *Mályusz Elemér Emlékkönyv*, Budapesta, 1984, p.119–120. Ediția nouă a studiului: idem, *Kolduló barátok, polgárok, nemsek. Tanulmányok a magyar középkorról*, Budapesta, 1981, p.437–462. Studiul este accesibil și în limba engleză: idem, „*Verba volant...*”. *Oral Culture and Literacy among the Medieval Hungarian Nobility*, în *Kings, Bishops, Nobles, and Burghers in Medieval Hungary*, Variorum Reprints, Londra, 1986. Pentru tabele de descendență medievale vezi și idem, *A szentgyörgyi Vincze család*, în *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 1972 și, respectiv, Borsa Iván, *Az Antimus család*, I, în „*Turul*”, 65 (1951–1992), p.6, n.28.

² Fügedi Erik, *Verba volant...*, p.119, n.43; p.120, n.52–53.

³ De exemplu, însemnări despre familia Thurzó din secolele XVI–XVII: „*Történelmi Tár*”, 1884, p.778–782 (Barabás Samu, *Genealogiai följegyzések*). Exemplu transilvănean: *Czegei Wass János feljegyzései*, în „*Századok*”, 22, 1888, p.349–354 (Torma Károly, *Történeti apróságok*).

⁴ De exemplu: Apor Péter, *Lusus mundi* (Monumenta Hungariae Historica. II. Scriptores, vol.11). Traducerea în limba maghiară: Szász Ferencz (trad.), *Báró Apor Péter Lusus Mundija*, în „*Genealógiai Füzetek*”, 8, 1910, p.17–22, 38–45, 63–68, 85–94, 104–115, 132–136; 9, 1911, p. 23–26, 53–59, 78–84, 121–126. O astfel de lucrare genealogică este și cea păstrată în manuscris, despre

obiceiul redactării genealogiilor și a istoriilor familiale nu a fost abandonat nici în continuare, ba chiar a supraviețuit până în zilele noastre.

În teritoriile Ungariei medievale ocupate de către turci, nu au existat condițiile pentru cercetări genealogice (secolele XVI–XVII), dar astfel de lucrări cu caracter științific au apărut în secolele XVII–XVIII sub formă de carte tipărită în Ungaria „regală”, deținută pe atunci de către Habsburgi⁵. În Transilvania, primele lucrări tipărite de genealogie au apărut în secolul XVIII, și anume opera postumă al lui János Kemény (1607–1662)⁶ și cea al lui László Mikola (1665–1742), referitoare la familiile lor⁷. László Mikola a mai scris și o lucrare despre cele mai importante familii transilvănene⁸. După aceste începuturi încurajatoare, timp îndelungat nu au mai apărut lucrări genealogice serioase tipărite în Transilvania, dar în secolul XVIII au luat ființă, atât în Ungaria cât și în Transilvania, mari colecții manuscrise, care cuprindeau și culegeri de date genealogice. Din punctul de vedere al problemei tratate de noi, o importanță deosebită au colecțiile de manuscrise ale transilvănenilor József Kemény (1795–1855) și Sándor Mike (1795–1867), care cuprind și ele culegeri genealogice, mai ales despre familii nobiliare transilvănene. Sursele utilizate de ei au fost izvoarele editate până la vremea lor, respectiv bogatele lor colecții de documente copiate din arhivele guberniului transilvănean și diferite arhive familiale⁹.

familia Wass de Țaga, scrisă în secolul XVIII de András Huszti, arhivarul familiei, și alcătuită după metode surprinzător de moderne: *Genealogia Heroica [...] Familiae Wass de Sancto Aegidio, 1743* (manuscris în arhiva familiei Wass de Țaga, cutia 41, nr.5313, Arhivele Naționale, filiala Cluj). Conspectând documentele medievale ale arhivei familiale, el nu a redactat doar un tabel de descendență, ci a menționat și cele mai importante funcții pe care le-au îndeplinit membrii familiei. Cu toate că tabelul său de descendență nu este complet, datorită folosirii documentelor – multe din ele le-a copiat *in extenso* – lucrarea poate fi considerată drept excelentă pentru vremea sa, când, de regulă, importanța și rolul social al familiei nu erau analizate.

⁵ Despre începuturile genealogiei maghiare științifice vezi: Gárdonyi Albert, *A történeti segédudományok története Magyarországon*. (A magyar történettudomány kézikönyve II/1), Budapesta, 1926. Ediția nouă a studiului: *A magyar történettudomány kézikönyve*, Budapesta, 1987, p.231–268. Lucrările cele mai importante din secolul XVIII: Carolus Wagner, *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum, que jam interciderunt* I, Budae, 1778; I²–IV, Posenii, Pestini et Lipsiae, 1802; Andreas Lehotzky: *Stemmatographia nobilium familiarum regni Hungariae*, I–II, Posenii, 1796–1798.

⁶ Kemény János, *Régi nagy emlékezetű Kemény familia genealogiája*, Kolozsváratt, 1701 (publicată de Mikola László).

⁷ Ladislaus Mikola, *Genealogia nobilissimae et magnificae familiae Mikolarum*, Claudiopoli, 1702; idem, *Illustrissimae familiae Mikola genealogica historia*, f. 1., 1712; idem, *Genealogia perillustri familiae Mikola de Szamosfalva*, Monachii, 1730.

⁸ Mikola Ladislaus, L[iber] B[aro] de Szamosfalva, *Historia genealogico-Transsylvaniae*. f. 1, 1723, 1731²; o următoare lucrare care tratează ansamblul familiilor nobile maghiare din Transilvania va apărea doar în 1854: Kővári László, *Erdély nevezetesebb családai*, Kolozsvárt, 1854.

⁹ Mike Sándor, *Collectio Genealogicae Nobilitatis Transylvaniae* = vol. A/1–2 (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, colecția Mike Sándor, Mss, 23/1–2); idem, *Származások Gyűjteménye...* = vol. B/1–2. (ibidem, Mss 24/1–2); mai târziu s-au anexat indice de nume la ambele

La mijlocul secolului XIX, a apărut în Ungaria prima lucrare modernă de genealogie, cu caracter enciclopedic și care – din nefericire – nu a fost depășită nici până astăzi: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*¹⁰. Autorul acesteia, Iván Nagy (1824–1899), a fost și el descendentul unei mici familii nobiliare. Ca mai toți contemporanii săi, a studiat la Academia de Drept, iar în 1855 a fost angajat la Biblioteca Universitară din Pesta și, în foarte scurt timp, până în anul 1865, a terminat lucrarea sa. El dorea să redacteze o lucrare în care să prezinte nucleele de bază ale nobilimii, care timp de un mileniu a deținut rolul dominant în cadrul statului, căci fără cunoașterea aprofundată a structurii acesteia (și a raporturilor interne) este imposibilă înțelegerea multor aspecte ale istoriei medievale și moderne. Lucrări care să-l poată ajuta în documentare nu prea existau, iar accesul dificil la arhivele familiale din vremea sa a făcut ca opera sa să fie folosită cu precauție de către istorici. Totuși, valoarea lucrării sale este reflectată și de faptul că, la finele anilor '80 ai secolului nostru ea a fost reeditată în Ungaria sub formă de facsimil.

Literatura genealogică maghiară din secolele XVIII–XIX urmează – în general – practica deja amintită a secolelor precedente. Se încerca stabilirea descendenței din spiță în spiță, pe linie masculină și se puneau în prim-plan bărbații care „continuau” familia. Descendența feminină era omisă, deoarece femeile moșteneau foarte rar și nici nu se avea în vedere adunarea datelor biografice, ci numai sporadic se menționa data decesului. De fapt, și sursele împingeau în această direcție, deoarece ele au păstrat amintirea acelor membri de familie implicați în transmiterea averii (în general bărbați). Această literatură, impresionant de vastă, s-a preocupat, aproape exclusiv, de istoria familiilor nobiliare, pentru că referitor la acestea ne-a rămas un material arhivistic substanțial, dar a neglijat cercetarea altor categorii sociale. La sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, interesul micii nobilimi decăzute, atât din punct de vedere economic, cât și social, a făcut ca cercetările de acest gen să se dezvolte într-un mod spectaculos. Aceste cercetări s-au limitat mai mult la alcătuirea unor tabele de descendență, referitoare la epoca modernă și contemporană. În Ungaria perioadei dualiste, în monografiile comitatense și în numeroasele periodice provinciale care se ocupau și cu istoria, au apărut, în mod nesistematic, serii de așa-numite „contribuții”, cu valoare foarte inegală.

volume; idem, *Erdélyi nemzetségek*, vol. I–X (Ibidem, Mss 22/1–10). – Kemény József, *Laterculi genealogici ad stemmatographiam Transsilvanicae deserventes*, vol. I–XVI (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, colecția Kemény József, Mss KJ 461/1–16); idem, *Repertorium nobilitatis Transsilvanicae*, vol. I–XV (ibidem, Mss KJ 421/1–15); idem, *Transsilvania possessionaria*, vol. I–XV (ibidem, Mss KJ 419/1–15).

¹⁰ Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi [!] táblákkal*, I–XII, Pest, 1857–1865, Pótlékkötet, Pest, 1868. Ediție facsimilată: Budapesta, 1987. La sfârșitul anilor '90, a apărut la Budapesta și sub formă de CD.

Voci critice au atras atenția asupra acestei situații arătând, încă de pe atunci, că „cercetarea genealogică modernă nu poate să se rezume la alcătuirea unor tabele de descendență, ci scopul principal trebuie să fie studiul istoriei societății”¹¹ și, respectiv, că „scopul nu este redactarea unor tabele despre descendența și extinderea familiilor mai importante” ci „genealogia trebuie să slujească istoria, istoria politică și statală, istoria dreptului, a societății și a economiei”¹².

Această epocă nu este însă doar o epocă a nerealizărilor. La scurt timp după 1867, au început să apară publicații istorice specializate în studierea anumitor probleme. Astfel, în 1883 s-a început publicarea revistei „Turul”, ca organ al nou înființatei Societăți Maghiare de Heraldică și Genealogie (*Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság*). Această revistă, până la desființarea sa forțată în 1950, a apărut în 64 de volume – cu câte patru numere pe an – și a rămas în atenția cercetărilor de genealogie până astăzi¹³. Pe lângă „Turul”, au existat și alte reviste cu profil de genealogie: „Nagy Iván Családtörténeti Értesítő” (care a apărut însă doar trei ani, între 1899 și 1901), „Genealógiai Füzetek” (1903–1914)¹⁴, care apărea la Cluj și conținea mai ales articole referitoare la familia transilvănenă, și o a treia revistă, „Magyar Családtörténeti Szemle” (1935–1944). Au apărut numeroase lucrări – câteodată în mai multe volume – care tratau istoria unei familii anume, în general a familiilor cu importanță istorică¹⁵, și s-au publicat numeroase arhive familiale din inițiativa proprietarilor lor.

¹¹ „Századok”, 57–58, 1923–1924, p.548, n.2 (Mályusz Elemér).

¹² Szentpétery Imre, *Történeti segédudományok*, în *A magyar történetírás új útjai* (Magyar Szemle kőnyvei 3, red. Hóman Bálint, Budapesta, 1932², p.348.

¹³ „Turul” 1, 1883 – 61–64, 1947–1950: A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye; 65, 1951–1992 – 70, 1997/1–2, 3–4: A Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Országos Levéltár és a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. Repertoriu: *Név- és tárgymutató a Turul 1883–1892. évfolyamaihoz*, red. Borovszki Samu, Budapesta, 1893; *Indice de nume: Név- és tárgymutató a Turul 1893–1936. évfolyamaihoz*, red. Fekete Nagy Antal, Budapesta, 1940; restul volumelor pot fi cercetate doar prin parcurgere. Din punct de vedere al cercetării românești, deosebit de importante sunt studiile: Elekes Lajos, *Basaraba családja*, în „Turul”, 58/60, 1944/1946, p.19–28; idem, *A havaselvei vajdák címere a középkorban*, *ibidem*, 56, 1942, p.12–21.

¹⁴ Repertoriu revistei: Köblös Zoltán, *A Genealógiai Füzetek 1–10. évfolyamának tartalommutatója*, Kolozsvár, 1912.

¹⁵ Câteva lucrări despre familii care au avut rosturi și în Transilvania: Varjú Elemér, *A Tomaj nemzetség és a Tomaj-nemzetségbeli losonczy Bánffy-család története*, I, Budapesta, 1941; Lukinich Imre, *A bethleni gróf Bethlen-család története*, Budapesta, 1927; Daniel Gábor, *Adatok a vargyasi Daniel-család történetéhez*, Kolozsvár, 1908; Vajda Emil (red.), *A vargyasi Daniel-család közpályán*, Budapesta, 1894; Daniel Gábor – Kelemen Lajos, *Újabb adattár a vargyasi Daniel-család történetéhez*, Kolozsvár, 1913; Éble Gábor, *A nagy-károlyi gróf Károlyi család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével*, Budapesta, 1913; idem, *A gróf Károlyi-család vérrokonsága*, Budapesta, 1905; idem, *A gróf Károlyiak leszármazása* Budapesta, 1891; Veress Endre, *A göncz-ruszkai gróf Kornis-család anyakönyve (1446–1917)*, Budapesta, 1917; Lázár Miklós, *A gróf Lázár-család összekapcsolva gróf Kemény Józsefnek a nevezett családról kéziratba hátramaradt munkájával és számos jegyzetével*, Kolozsvárt, 1858; Czákó Károly, *A kistrédei Rhédey-család*

Pe lângă acestea, au apărut și volume care prezentau familiile unor comitate¹⁶ și s-a finalizat și o istorie a familiilor medievale (Karácsonyi János, *A magyar nemzetségek a XIV század közepéig*, I–III/1, Budapesta, 1900–1901)¹⁷. Tot în această epocă s-a redactat și un cadastru al nobilimii maghiare, care cuprindea aproximativ 40.000 de familii¹⁸. În afara lucrărilor de genealogie propriu-zisă, s-au făcut importante progrese și în privința cercetării vechiului drept privat maghiar. Aceste lucrări abordau dreptul de proprietate asupra pământului, moștenirea și alte practici legate de instituția familiei nobiliare maghiare din Evul Mediu (precum, de exemplu, pătrimea fiicelor¹⁹, transformarea juridică a fetei în băiat²⁰, moștenirea de către urmașii masculini, respectiv feminini, a pământurilor strămoșești, a acelora dobândite și a pământurilor de cumpărătură²¹, importanța vârstei din punctul de vedere al capacității de acțiune juridică a persoanei²², căsătoria²³ etc.) Deoarece

története, Budapesta, 1929; Kazinczy Ferenc, *A hajdani Garázda-, ma már széki gróf Teleki-ház leágazása*, Kassa, 1831; etc., etc.

¹⁶ Pot fi folosite, însă doar cu precauție ! **Bihar**: Reiszeg Ede, *Bihar vármegye nemes családai*, în *Bihar vármegye és Nagyvárad*, Budapesta, f. a., p.599–651 (Magyarország vármegyéi és városai. Red.: Borovszki Samu); Gyalokay Jenő, *Biharvármegye és az utolsó nemesi insurrectio*, Nagyvárad, 1902. **Cenad**: Barna János – Sümeghy Dezső, *Nemes családok Csanád vármegyében*, Makó, 1913. **Trei Scaune**: Pálmay József, *Háromszék vármegye nemes családjai*, Sepsí Szent György, 1901; reeditare: Sfântul Gheorghe, 2000 (*Székely nemes családok*, I–II). **Mureș-Turda**: Pálmay József, *Marostorda vármegye nemes családjai*, Maros-Vásárhely, 1904. **Odorhei**: Pálmay József, *Udvarhely vármegye nemes családjai*, Udvarhely, 1900 (aceste două titluri din urmă vor fi reeditate în curând în seria *Székely nemes családok*). **Sátmar**: Reiszeg Ede – Gorzó Bertalan, *A vármegye nemes családjai*, în *Szatmár vármegye. Szatmár-Németi sz. kir. város*, Budapesta, f. a., p.566–613 (Magyarország vármegyéi és városai. Red.: Borovszki Samu); Fodor György – Vende Aladár – Gorzó Bertalan, *Nemes családok [Szatmár-Németiben]*, în *ibidem*, p.282–292. **Turda-Arieș**: Weress Sándor, *Torda őscsaládai*, Torda, 1890, Kolozsvárt, 1891². **Hunedoara**: Bőjthe Ödön, *Hunyad vármegye sztrigymelléki részének és nemes családjainak története tekintettel a birtokviszonyokra*, Budapesta, 1891; Kövári László, *Hunyadmegye kihalt családjairól*, în Veress Endre (red.), *Hunyad megye nemes családjai*, I/1, Déva, 1900. **Timiș**: Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, Budapesta, 1896–1899.

¹⁷ A înlocuit definitiv lucrarea cu același titlu (dar mai puțin elaborată) al lui Wernner Mór, *A magyar nemzetségek a XIV század közepéig*, I (A–H), II (I–Z), Temesvár, 1891–1892.

¹⁸ Kempelen Béla, *Magyar nemes családok*, I–XI, Budapesta, 1911–1932.

¹⁹ Holub József, *A leánynegyedről*, în „Turul”, 42, 1928, p.106–115; idem, *Még egyszer és utóljára a leánynegyedről*, *ibidem*, 45, 1931, p.89–93; idem, *A leánynegyedről*, în „Századok”, 67, 1933, p.117–121.

²⁰ Idem, *A fiúsitásról*, în *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján*, Budapesta, 1925, p.305–319.

²¹ Idem, *A vásárolt fekvő jószág jogi természete régi jogunkban*, în *Emlékkönyv Károlyi Árpád születésének nyolcvanadik fordulójának ünnepére*, Budapesta, 1933, p.246–254.

²² Idem, *Az életkor szerepe a középkori jogunkban és az „időlátott levelck”*, I–II, în „Századok”, 55, 1921, p.32–76 și 212–235.

²³ Roszner Ervin, *Régi magyar házassági jog*, Budapesta, 1887; Kováts Gyula, *A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint*, Budapesta, 1883; idem, *A párbér jogi természete*, Budapesta, 1886; idem, *Felelet báró Roszner Ervin Régi magyar házassági jog című*

aceste cutume reglementau viața familiei (și prin urmare a întregii societăți), cunoașterea lor a fost indispensabilă pentru satisfacerea exigențelor unei științe genealogice veritabile.

La începutul anilor '40 ai acestui secol, s-a încercat deja punerea genealogiei în slujba istoriei sociale (abordându-se genealogia țărăneasă²⁴ sau urmărindu-se maghiarizarea spontană a familiilor nobiliare românești din Transilvania cu ajutorul genealogiei²⁵). Dar dictatura comunistă a stat în calea dezvoltării acestei discipline, mai ales prin distrugerea școlii istorice maghiare, prin dizolvarea Societății Maghiare de Heraldică și Genealogie și prin suprimarea revistei „Turul”. Desigur, pentru politica regimului comunist, o importanță deosebită avea istoria modernă și contemporană. Istoria medievală, care implica utilizarea genealogiei, a intrat într-un con de umbră. Fiindcă cercetări de medievistică nu se pot efectua fără cunoaștințe solide de genealogie, cercetătorii au continuat totuși să se ocupe cu aceasta, (și chiar au publicat articole cu această tematică în cadrul revistei „Levéltári Közlémények”, care apărea neîntrerupt încă din anul 1923), iar la facultăți s-a predat și în cadrul științelor auxiliare²⁶. Repertoriile arhivistice, care apăreau în număr tot mai mare, tratau și ele descendența familiilor, căci fără cunoașterea exactă a descendenței familiei nu se poate ordona corect o arhivă familială.

În mod paradoxal, modernizarea genealogiei maghiare a avut loc în perioada de după cel de-al doilea război mondial, cu toate că autoritățile nu agreau deloc această disciplină. Personalitățile cele mai remarcabile ale acestei modernizări – medievști ca Erik Fügedi, András Kubinyi și, mai târziu, Pál Engel – au pus genealogia maghiară în slujba istoriei societății. Fügedi, pe parcursul cercetărilor sale de istorie socială și mai ales de statistică și demografie istorică, a adaptat metodele de cercetare occidentale (mai ales franceze) la realitățile din Ungaria și la baza arhivistică, mult mai sărăcăcioasă, de aici. Într-o primă etapă, el

munkájára, Budapesta, 1887; idem, *Báró Roszner Ervin Válaszára*, Budapesta, 1888; Roszner Ervin, *Néhány szó Régi magyar házassági jog czímu munkám védelméül*, Budapesta, 1888.

²⁴ Szentpétery Imre, *Adalékok a parasztszaládok leszármazása története kutatásának módszertanához*, în „Turul”, 58/60, 1944/1946, p.14–19.

²⁵ Jakó Zsigmond, *A Papsalvi Havasalyi-család. Adalékok a magyar–román asszimiláció kérdéséhez*, în „Erdélyi Múzeum”, 50, 1945, p.235–240.

²⁶ Trei tratate de genealogie pentru uzul învățământului superior: Bottló Béla, *Genealógia*, în Borsa Iván – Bottló Béla – Illa Bálint, *Történeti segédudományi alapismeretek*, II (Levéltári Szakmai Továbbképzés, Felsőfok 5), Budapesta, 1963, p.59–86; Kállay István, *Genealógia*, în Kállay István (red.), *A történelem segédudományai*, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapesta, 1986¹⁻², p.102–123; Pandula Attila, *Genealógia*, în Bertényi Iván (red.), *A történelem segédudományai*, Budapesta, 1998 (A történettudományi kézikönyve I), p.11–28. Lucrări care prezintă situația genealogiei maghiare: Bertényi Iván, *A történeti segédudományok fejlődése Magyarországon 1951–1991 között*, I–II, în „Turul”, 66, 1993–1994, p.3–14 și 67, 1994/1, p.1–11; Kubinyi András, *A magyar genealógiai kutatás*, în „Levéltári Közlémények”, 44, 1970, p.213–221.

a obținut rezultate de interes demografic cercetând clerul înalt (episcopii) din Ungaria medievală²⁷. A cercetat evoluția mediei de vârstă, influența hranei curente asupra duratei vieții, raportul dintre originea socială și durata vieții, durata atingerii funcției episcopale la clerici de origine socială diferită și influența carierei eclesiastice asupra perpetuării familiei. A abordat, însă, și situația demografică a aristocrației, cercetând intervalul dintre nașterea copiilor, raportul numeric între sexe la copii, media numărului copiilor și raportul dintre durata căsătoriei și numărul copiilor²⁸. Aceste studii pregăteau, de fapt, sinteza care a prezentat situația întregii aristocrații maghiare din secolul XV²⁹. Această prezentare a fost realizată prin metode neutilizate până atunci, precum cele ale sociologiei și antropologiei. Astfel, Fügedi a reinnoit, de fapt, știința genealogică maghiară, care a devenit o știință cu adevărat *ajutătoare* a istoriei. Prin cercetarea aristocrației, el a studiat, de fapt, factorii sociali determinanți ai Evului Mediu. A extins, însă, cercetările și asupra păturii de mijloc a nobilimii maghiare și, pornind de la *Tripartitul* lui Werbőczy, apelând la exemplul unei familii anume, a schițat întregul sistem juridic și social care determina viața unei familii nobile maghiare³⁰.

András Kubinyi, studiind istoria capitalei Buda (respectiv, a orașului Pest), a urmărit dinamica schimbării păturii conducătoare, cutumele orașenimii, aria de căsătorire a acesteia, structura demografică etc³¹. Pál Engel, prin corelarea istoriei unei familii cu aceea a domeniului, a realizat reconstituirea istoriei unei așezări umane. Neexistând nume de familie – acestea încep să apară doar din secolul XIV, iar folosirea lor nu a fost consecventă – pot fi considerați ca formând aceeași

²⁷ Fügedi Erik, *A XV. Századi magyar püspökök*, în „Történelmi Szemle”, 8, 1965, p.477–498; receditat în idem, *Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*, Budapesta, 1981, p.89–113; în limba engleză: *Hungarian Bishops in the Fifteenth Century*, în *Kings, Bishops, Nobles, and Burghers in Medieval Hungary*, Londra, 1986, respectiv: *Hungarian Bishops in the Fifteenth Century (Some Statistical Observations)*, în „Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 11, 1965, p.375–391.

²⁸ Idem, *A 15. századi magyar arisztokrácia demográfiai viszonyai*, în *Történeti Statisztikai Évkönyv, 1963–1964*, Budapesta, 1965, p.35–71.

²⁹ Idem, *A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása*, Budapesta, 1970 (Történeti Statisztikai Kötetek). Recenzia cărții, cu completări foarte importante, de Kubinyi András, în „Századok”, 107, 1973, p.753–757.

³⁰ Idem, *Az Elefánthyak. A középkori magyar nemes és klánja*, Budapesta, 1992; versiunea engleză: idem, *The Elefánthy. The Hungarian Nobleman and His Kindred*, edited by Damir Karbić, Central European University Press, Budapesta, 1998. Alte două articole ale aceluiași autor, privind familia medievală maghiară: *Középkori rokonsági terminológiánk kérdéséhez*, în „Etnographia”, 91, 1980, p.361–371 (versiunea engleză: *The Avus in the Medieval Conceptual Framework of Kinship in Hungary*, în „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 25, 1979, p.137–142) și *A köznemesi klán szolidaritása a 13–14 században*, în „Századok”, 118, 1984, p.950–973.

³¹ Kubinyi András, *A budai német patriciátus társadalmi helyzete családai összekötéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig*, în „Levélárti Közlemények”, 42, 1971, p.203–269; idem, *Budai és pesti polgárok családi összekötései a Jagelló-korban*, în „Levélárti Közlemények”, 37, 1966, p.227–291.

familie indivizii care au legături de sânge între ei și stăpânesc o moșie pe baza descendenței comune și în indiviziune³². Tot Pál Engel, prin îmbinarea arhondologiei și a genealogiei, a pus bazele unei istorii a administrației interne maghiare medievale (deoarece doar din schimbările demnitarilor înalți din structura centrală de stat pot fi cunoscute evoluțiile complicate ale politicii interne). Prin studierea carierei persoanelor care au ocupat diferite funcții în instituțiile superioare de stat, s-au pus bazele *prosopografiei* medievale³³.

În domeniul onomasticii – de mare ajutor în cercetările genealogice – s-au făcut studii privind formarea numelor de familie³⁴, privind folosirea numelui în Evul Mediu³⁵ și s-a redactat un dicționar istoric al numelor de familie maghiare³⁶.

La sfârșitul anilor '80, cercetările genealogice maghiare au ajuns în centrul atenției, în sensul că din ce în ce mai multe persoane au început să-și caute ascendenții. Trebuie, însă, menționat că, în majoritatea cazurilor, aceste cercetări se rezumă doar la identificarea vreunui strămoș care a primit titlul de nobil sau o stemă și rareori se încearcă reconstituirea legăturii dintre acel strămoș și persoana din zilele noastre³⁷. Ca reacție la interesul crescut față de astfel de probleme, a apărut și o carte care trata soarta aristocrației maghiare după cel de-al doilea război mondial, s-a început publicarea, în serie, a genealogiei aristocrației maghiare în secolul XX³⁸, iar în 1992 s-a reluat editarea revistei „Turul”³⁹.

Pentru orientarea în bogata literatură genealogică maghiară, există câteva bibliografii de specialitate, care însă pot induce ușor în eroare pe cercetătorii mai

³² Engel Pál, *Birtok- és családtörténet*, în *Európa vonzásában. Emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára*, red. Glatz Ferenc, Budapesta, 1993, p.23–36.

³³ Idem, *Magyarország világi arhontológiája 1301–1457*, I–II, Budapesta, 1996. Vezi și: idem, *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*, Budapesta, 1977 (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 83); idem, *Nagy Lajos bárói*, în „Történelmi Szemle”, 28, 1985, p.393–413 și versiunea germană: *Die Barone Ludwigs des Grossen, König von Ungarn (1342–1382)*, în „Alba Regia”, 22, 1985, p.11–19; idem, *Zsigmond bárói*, în *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437*, I (Tanulmányok), Budapesta, 1987, p.114–129; idem, *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében* (Társadalom muvelodéstörténeti tanulmányok 25), M[agyar] T[udományos] A[kadémia] Történettudományi Intézete, Budapesta, 1998, 179 p.

³⁴ Fehértói Katalin, *A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek* (Nyelvtudományi Értekezések 68), Budapesta, 1969.

³⁵ Borsa Iván, *A nemesi előnév*, în „Névtani Értesítő”, 5, 1981, p.42–44. Cf. și bogata bibliografie de onomastică la care face apel cartea citată în nota următoare.

³⁶ Kázámér Miklós, *Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század*, Budapesta, 1993.

³⁷ Pentru materialele Arhivei Naționale Maghiare (Magyar Országos Levéltár, Budapesta), un îndrumător foarte util oferă Nyulásziné Éva, *Útmutató a genealógiai és családtörténeti kutatáshoz a Magyar Országos Levéltárban*, în „Levéltári Közlemények”, 66, 1995, p.167–181; o versiune mai scurtă, în limba engleză, în „Archivum”, 37, München–New York–Londra–Paris, 1992, p.242–254.

³⁸ Gudenus János József, *A magyar főnemesség XX. századi genealógiája*, I (A–J), II (K–O), III (P–S), IV (Sz–Zs), V (Kiegészítések, pótlások, névmutató, A–Zs), Budapesta, 1990–1999.

³⁹ Cf. *supra*, nota 12.

puțin inițiați⁴⁰, deoarece se întâmplă ca în ele să nu fie incluse studii referitoare tocmai la problema cercetată, dar care au apărut în alte periodice decât acelea cuprinse în respectivele bibliografii. Tocmai din această cauză, după parcurgerea acestor bibliografii, merită să fie parcurse și principalele ediții de izvoare documentare, precum și câteva periodice istorice centrale⁴¹.

Rezumând cele expuse, putem afirma că literatura genealogică maghiară merită și chiar trebuie urmărită de cercetările românești privind Transilvania, deoarece multe dintre temele de cercetare de aici sunt tratate și de istoriografia maghiară. Genealogia, însă, merită tratată cu seriozitate în măsura în care ajută cunoașterea istorică; tabelele genealogice, la modă și astăzi, nu slujesc istoria, ci curiozitatea – de altfel, foarte normală – a individului.

⁴⁰ Köblös Zoltán, *Magyar családtörténeti könyvészet 1472–1905*, Cluj, 1909 (extras din „Genealógiai Füzetek”); Baán Kálmán, *Magyar genealógiai forrásmunkák 1561–1932*, Budapesta, 1932; *Magyar családtörténeti és cimertani irodalom 1561–1944*, Baán Kálmán gyűjtését javította és kiegészítette Kóczy T. László és Gazda István, Budapesta, 1984.

⁴¹ Cel mai bun îndrumar pentru istoriografia maghiară rămâne, în continuare, cel al lui Kosáry Domokós, *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába*, I.1. Általános rész., I–II, Budapesta, 1970; pentru arhivele familiale, vezi capitolul *Családi levéltárak és iratkiadások* (p.607–771). Pentru izvoare istorice, vezi Bartoniek Emma, *Magyar történeti forráskiadványok*, Budapesta, 1929. Repertoriile celor mai importante reviste de istoric: Pelz Béla, *A Magyar Történelmi Tár és a Történelmi Tár tartalommutatója*, Budapesta, 1914; Pamlényi Ervin (red.), *A Századok repertórium 1867–1975*, Budapesta, 1987. Bibliografia monografiilor de istorie locală: Bodor Antal, *Magyarország helyismereti könyvészete 1527–1940*, Budapesta, 1944; ediția nouă, completată: Bodo Antal, Gazda István, *Magyarország honismereti irodalma 1527–1944*, Budapesta, 1984. Bibliografia științelor auxiliare, între care și cea a cercetărilor genealogice, o publică, începând din 1961, revista „Levéltári Közlemények”. Din 1985, apar anual bibliografii istorice generale, editate de Institutul de istorie al Academiei Maghiare (Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete).

Doamnelor și Domnilor,

„Fără plată am primit și fără plată voim a da”. Sub semnul acestor cuvinte evanghelice se desfășoară, an de an, întâlnirile noastre, organizate, până acum, de Filiala Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie și, de anul viitor, de Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”. Din ce primim, înmulțit dăm în aceste câteva zile din fiecare lună mai.

Încheiem cel de-al IX-lea nostru Congres cu un bilanț foarte pozitiv. Graiul cifrelor va fi concludent. Din 78 de comunicări înscrise în program, s-au prezentat 67; la ele se adaugă altele două, prezente, dar care, din motive tehnice (ca să zic așa), de desincronizare, nu s-au mai putut citi. Vor fi incluse, însă, în volumul cu actele Congresului.

Vă rog, de la început, să nu uitați a trimite, în timp util, textele Domniilor Voastre pentru revistă. Vă rog, de asemenea, ca în cazul când comunicările Domniilor Voastre sunt deja destinate (sau le veți destina ulterior) altor publicații, să nu omiteți a menționa că ele au fost citite la acest Congres.

Trei zile și jumătate, în două ședințe plenare și în zece ședințe urmate în secții, s-au prezentat și dezbătut numeroase teme de genealogie și heraldică. Am avut bucuria de a putea contribui – după specificul preocupărilor noastre – și la rezolvarea unor probleme ale Cetății: prin contribuția heraldiștilor reuniți aici, s-a putut ajunge la o formulă convenabilă pentru drapelul Municipiului Iași, pe care primarul nostru a primit-o ieri seara, la încheierea ședinței. Socotesc, de asemenea, că a fost un frumos succes al nostru adoptarea moțiunii către Parlamentul României, căruia noi îi cerem „să admită, ca principiu, posibilitatea revizuirii stemei de Stat, pentru o mai bună reprezentare a evoluției istorice a unității românești, printr-o mai expresivă corelare a simbolurilor, dar și printr-o încadrare mai strictă în regulile științei și artei heraldice”. Am cerut, totodată, Parlamentului „să decidă reșezarea Coroanei de Oțel pe creștetul acvilei României, acest însemn exprimând, prin însăși natura și istoria sa – fără o semnificație strict monarhică – independența și suveranitatea Statului”.

În sfârșit, a avut loc desăvârșirea formalităților de constituire a fundației noastre, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, prin adoptarea Statutelor și desemnarea organelor de conducere.

În intenția organizatorilor, acest Congres trebuia să reunească un număr mai mare de contribuții relative la istoria provinciilor care în 1918 s-au alăturat Vechiului Regat. Din păcate, înscrierile nu au adus procentajul pe care l-am fi așteptat pentru aceste subiecte.

Multe comunicări anunțate au pus organizatorilor felurite probleme. În special dorința de a pune la îndemâna heraldiștilor o secțiune aparte a impus o atenție deosebită în alegerea președinților de ședință. Am fost întrebat de ce au fost desemnați, la conducerea secțiilor de heraldică, nu heraldiști, ci genealogiști. Răspunsul este foarte simplu: pentru că am dorit ca moderatorii să se implice cât mai puțin în discutarea comunicărilor și să poată păstra o atitudine echidistantă, lăsând să se poarte discuțiile între autori și specialiștii din sală.

Dimensiunile Congresului – poate puțin prea dilatate în raport cu alte câteva considerente – au impus și alte inovații. Cea mai fericită și mai eficientă dintre ele a fost constituirea unui comitet de studenți. Tinerii noștri colegi au dat un neprețuit ajutor, cu admirabil devotament și înțeleghătoare sollicitudine. Le mulțumesc în chipul cel mai călduros.

*Au putut fi, și acum, pentru unii dintre Domniile Voastre, pricini de nemulțumire – unde, cum și când ar putea ele să lipsească?! Dar trebuie, oare, să mai repet rugămintea și îndemnul pe care le rostesc, de câțiva ani, la deschiderea și la închiderea reuniunilor noastre?! Trebuie, oare?! **Trebuie, desigur.** Îmi dau seama că întrebarea e retorică. Față de feluritele facilități pe care organizatorii se străduiesc să le ofere participanților, față de grija, căldura și iubirea cu care participanții la aceste reuniuni sunt întâmpinați și înconjurați la Iași, suntem în drept să cerem colaborarea Domniilor Voastre nu numai prin comunicări prezentate, ci și prin păstrarea atmosferei cordiale care trebuie să domnească între noi în aceste zile care, pentru atâția dintre Domniile Voastre, constituie o adevărată mică vacanță. Suntem aici, veniți din atâtea colțuri ale țării, unii chiar de la mii de kilometri depărtare, reuniți de interese și idealuri științifice comune, într-un efort pentru binele și progresul comun.*

*De la primele noastre întruniri autonome mai ample – apoi din ce în ce mai ample! – am formulat un fel de deviză a noastră: **să progresăm împreună.** Acest progres este evident, mai cu seamă în ultimii ani, și constituie pentru noi un izvor de bucurie, iar faptul că ni se alătură, an de an, alți tineri (avem, la „Arhiva Genealogică”, abonați și dintre elevi!) arată limpede că Sever Zotta a avut dreptate când a afirmat, acum trei sferturi de secol, că genealogia este o preocupare de larg interes uman și eminentamente democratică.*

Să privim, deci, spre viitor.

Data următorului Congres este fixată încă de anul trecut, dacă Vă amintiți: 13–16 mai, ca să nu ajungem cu începutul la 1 mai. Comitetul de Organizare va elabora un Regulament al Congreselor noastre, care să permită eliminarea și prevenirea cauzelor de tensiuni, discordanțe și desincronizări. Vom fi mai atenți la selecția titlurilor și s-ar putea să cerem ca textele înseși ale comunicărilor să fie trimise Comitetului de Organizare cu o lună sau două înainte, pentru ca acceptarea lor și înscrierea în programul definitiv să se facă în deplină

cunoștință de cauză. Vom pune în aplicare și sancțiunile sugerate ieri de d-nii Constantin Bălăceanu-Stolnici și Ștefan Andreescu.

Doamnelor și Domnilor,

Vă rog ca, plecând, să nu uitați că noi rămânem aici, cu grijile pe care Vi le-am împărtășit la deschiderea Congresului. Vă rog să acceptați a fi părtași și ai acestor griji și să gândiți și Domniile Voastre – fiecare după posibilitatea sa și în sfera sa de influență sau putere – la mijloacele, mai ales tehnice și financiare, de a birui și a duce mai departe munca începută și care a rodit, până acum, așa de frumos. Vă rog să acceptați a păstra solidaritatea creată deja, pentru a putea atinge, într-un timp rezonabil, țelul pe care ni l-am propus, împreună, acum câțiva ani: fixarea, la Iași, a sediului unuia dintre viitoarele Congrese Internaționale de Genealogie și Heraldică, la începutul mileniului următor.

Timpul se duce și ultimele minute încep numărătoarea inversă. Când și gândurile pentru viitor încep să se așeze pe hârtie, clasându-se în dosarul pregătirilor pentru mai 1999, este evident că ne apropiem de sfârșit.

Îmi rămâne, doar, să mulțumesc încă o dată tuturor celor care au sprijinit organizarea acestui Congres, celor care au înțeles să ne dea un ajutor frățesc, celor care au acceptat să renunțe la răsplăți materiale pentru un scop care privește, mai la urmă, binele public. Mulțumesc celor care au pregătit comunicări și s-au ostenit să le prezinte. Mulțumesc președinților de ședință – mulțumesc în mod special d-lui profesor Constantin Bălăceanu-Stolnici, membru de onoare al Academiei Române, că a acceptat să ni se alăture pentru ședința omagială de azi. Mulțumesc doamnei Ioana Brătianu că a fost, acum, lângă noi, în aceste clipe de emoționantă și respectuoasă evocare a ilustrului său părinte și a înaintașilor d-sale. Sunt, mai ales, mulțumit că, prin mijloacele noastre și în cadrul preocupărilor noastre, am putut aduce acest omagiu lui Gheorghe I. Brătianu, în care am aflat, din adolescență, un îndrumător d'outre tombe și în a cărui operă am găsit îndemnuri pentru propria mea muncă pe ogorul cercetărilor istorice, îndemnuri și modele pentru fond, pentru analiză, ca și pentru formă.

Vă mulțumesc Domniilor Voastre tuturor, pentru cordiala, colegiala colaborare și Vă asigur că veți fi întotdeauna bineveniți aici, unde membrii Filialei Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, cu proaspăt constituita „aripă tânără”, precum și membrii Comitetului Director al Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” Vă vor aștepta și Vă vor întâmpina cu aceeași iubire și cu aceeași grijă pentru nevoile și dorințele Domniilor Voastre.

Doamnelor și Domnilor,

Cu prerogativele care-mi revin, dându-Vă întâlnire, cu voia Domnului, pentru mai 1999, declar închise lucrările celui de-al IX-lea Congres de Genealogie și Heraldică.

ABREVIERI

AAR = Analele Academiei Române

AB = Arhivele Basarabiei

AIAC = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj

AIAI = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași

AIINC = Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj

AIIX = Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași

AIR = Arhiva Istorică a României

AISC = Anuarul Institutului de Studii Clasice

ALIL = Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară (Iași)

AMM = Acta Moldaviae Meridionalis (Vaslui)

AMN = Acta Musei Napocensis

AnM = Analele Moldovei

AR = Arhiva Românească (ambele serii)

ARBSH = Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique

ArhGen = Arhiva Genealogică

ARMSI = Academia Române. Memoriile Secțiunii Istorice

ARMSL = Academia Române. Memoriile Secțiunii Literare

AȘUI = Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

AUB = Analele Universității București

BBRF = Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg

BCI = **BCIR**

BCIR = Buletinul Comisiei Istorice a României

BCMI = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice

BMI = Buletinul Monumentelor Istorice

BOR = Biserica Ortodoxă Română

BSH, BSHAR = **ARBSH**

CDM = Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat, București, I–IV

CDM. S 1 = idem, Supliment I

CI = Cercetări Istorice (ambele serii)

CL = Cercetări Literare

CvL = Convorbiri Literare (ambele serii)

DIR = Documente privind istoria României

DRH = Documenta Romaniae Historica

GB = Glasul Bisericii

IN = „Ion Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal din Iași

LL = Limbă și Literatură

ArhGen, VI (XI), 1999, 1–4, p. 295–296

- MA** = Mitropolia Ardealului
MB = Mitropolia Banatului
MC = „Miron Costin”. Revistă de mărturii istorice (Bârlad)
MMS = Mitropolia Moldovei și Sucevei
MO = Mitropolia Olteniei
NEH = Nouvelles Etudes d'Histoire
RA = Revista Arhivelor (ambele serii)
REB = Revue des Etudes Byzantines
REI = Revue des Etudes Islamiques
RER = Revue des Etudes Roumaines
RES = Revue des Etudes Slaves
RESEE = Revue des Etudes Sud-Est Européennes
RFR = Revista Fundațiilor Regale
RIISEE = Revue Historique du Sud-Est Européen
RdI = Revista de Istorie
RI = Revista Istorică (ambele serii)
RIAF = Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie
RIR = Revista Istorică Română
RITL = Revista de Istorie și Teorie Literară
RM = Revista Muzeelor
RMM = Revista Muzeelor și Monumentelor
RRH = Revue Roumaine d'Histoire
RSIAB = Revista Societății Istorice-Arheologice Bisericești (Chișinău)
Rsl = Romanoslavica
SAI = Studii și Articole de Istorie
SCI = Studii și Cercetări Istorice (ultimele din **CI**, seria veche)
SCIA = Studii și Cercetări de Istoria Artei
SCIM = Studii și Cercetări de Istorie Medie
SCȘI = Studii și Cercetări Științifice, Iași
SEER = The Slavonic and East European Review
SMIM = Studii și Materiale de Istorie Medie
SOF = Südost Forschungen
SUBB = Studia Universitatis Babeș-Bolyai
TC = „Theodor Codrescu” (revistă editată de Gh. Ghibănescu)
Ukb, UKB = Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen
AS, Arh. St. = Arhivele Statului

Autorii sunt rugați să folosească aceste abrevieri în materialele trimise pentru publicare, semnalând titlurile necuprinse în prezenta listă.

ÎN ATENȚIA COLABORATORILOR

Arhiva Genealogică acceptă spre publicare studii, articole, note, documente, recenzii, note bibliografice, dări de seamă privind viața științifică din domeniile pe care le reprezintă și le promovează Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române.

Predând un text pentru publicare în **Arhiva Genealogică**, autorul se angajează, implicit, să nu predea *aceiași text* unei alte reviste științifice și nici să nu îl includă într-un volum (colectiv sau personal), a cărui apariție s-ar produce *înaintea* numărului aferent din **Arhiva Genealogică**. De aceea, rugăm pe colaboratorii noștri să-și asume obligația de a anunța Redacția în cazul când, întâmplător, același text se află predat și unei alte publicații (în versiunea originală sau în traducere), când textul respectiv face deja parte dintr-un volum predat unei edituri (sau aflat într-un stadiu avansat de definitivare), precum și în cazul când unele afirmații sau citări din note necesită anumite actualizări (studii proprii citate în manuscris și apărute între timp, noi studii în aceeași problemă și care trebuie menționate etc.). Prevenită, Redacția va adopta soluția socotită optimă.

De la caz la caz, Redacția poate accepta preluarea unor articole publicate în alte reviste științifice sau în publicații culturale, literare sau de popularizare, dacă prezintă un interes deosebit pentru tematica și direcțiile **Arhivei Genealogice**; într-un asemenea caz, autorul are datoria să obțină acordul publicației din care urmează să se preia respectivul text. În chip identic, pentru ca un studiu tipărit întâi în **Arhiva Genealogică** să poată fi reprodus într-o altă publicație (revistă științifică, volum colectiv sau personal), autorul are datoria de a cere permisiunea Redacției.

Materialele propuse **Arhivei Genealogice** spre publicare vor fi prezentate Redacției pe *dischetă* sau CD, culese în programul WORD for WINDOWS sau într-unul compatibil, împreună cu un exemplar imprimat, pentru lectură și referate. Fotografii și desenele (bine executate, astfel încât să permită reproducerea) vor fi numerotate și însoțite de explicații, indicându-se în manuscris locul unde trebuie așezată imaginea respectivă. În absența acestor precizări, Redacția va grupa ilustrațiile – cu sau fără explicații – la sfârșitul textului, în funcție de spațiul disponibil.

Colaboratorii sunt rugați să prezinte materialele în **formă finită**, ținând seama de faptul că nu întotdeauna li se va putea asigura trimiterea unei corecturi; într-un asemenea caz, corectura se va efectua în redacție, urmărindu-se respectarea **manuscrisului**.

Referințele bibliografice trebuie să se conformeze uzanțelor revistei, în ceea ce privește sublinierile, abrevierile etc.

Manuscrisele care nu vor respecta aceste reguli nu vor putea fi reținute în vederea publicării.

Revista *Arhiva Genealogică* dorește să încurajeze dialogul, schimbul de idei, dezbateră științifică a problemelor istorice neclare sau controversate. În acest cadru, dreptul la replică va fi implicat asigurat, sub condiția respectării normelor și limitelor îndeobște acceptate.

În afara textelor a căror apariție este prevăzută prin însuși statutul revistei (comunicări în ședințele CHGS – Iași și în simpozioanele / congresele organizate de aceasta), Redacția își rezervă dreptul de a planifica materialele acceptate spre publicare în funcție de necesități și de a nu le reține pe acelea care, dintr-un motiv sau altul, nu se circumscriu acestora.

Redacția își rezervă, de asemenea, dreptul de a face îndreptările socotite necesare în ceea ce privește forma textelor, consultând însă pe autori cu privire la eventualele modificări ale *fondului*.

Redacția va respecta punctele de vedere și concluziile autorilor, chiar și atunci când nu le va împărtăși întru totul, semnalând, însă, acest lucru într-o notă specială. Responsabilitatea pentru conținutul științific al textelor publicate revine în întregime autorilor.

Revista **Arhiva Genealogică** (= **ArhGen**) a apărut în anii 1912-1913 și a fost reînființată în 1989, mai întâi ca rubrică în paginile **Anuarului Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”** (= **ArhGenAIIX**); din 1994 apare ca publicație de-sine-stătătoare.

ArhGen, I, 1912, 1-12, 208 p. Ediție anastatică: Iași, 2005
II, 1913, 1-12, 276 p. Ediție anastatică: Iași, 2007

ArhGenAIIX, I-V (1989-1993), 298 p.
Ediție anastatică *în pregătire*

ArhGen , I (VI),	1994, 1-2,	XXIV + 336 p.
I (VI),	1994, 3-4,	XVI + 336 p.
II (VII),	1995, 1-2,	XVI + 344 p.
II (VII),	1995, 3-4,	XVI + 344 p.
III (VIII),	1996, 1-2,	XVI + 344 p.
III (VIII),	1996, 3-4,	XXIV + 344 p.
IV (IX),	1997, 1-2,	XXIV + 348 p.
IV (IX),	1997, 3-4,	XXIV + 352 p.
V (X),	1998, 1-2,	XVI + 352 p.
V (X),	1998, 3-4,	XVI + 342 p.
VI (XI),	1999, 1-4,	VIII + 298 p.
VII (XII),	2000, 1-4,	<i>sub tipar</i>
VIII (XIII),	2001, 1-4,	<i>în pregătire</i>
IX (XIV),	2002, 1-4,	<i>în pregătire</i>

Tipărit la INTER OFEN
Iași, str. Sălciilor 24
tel. 223198
Format 70 x 100/16

